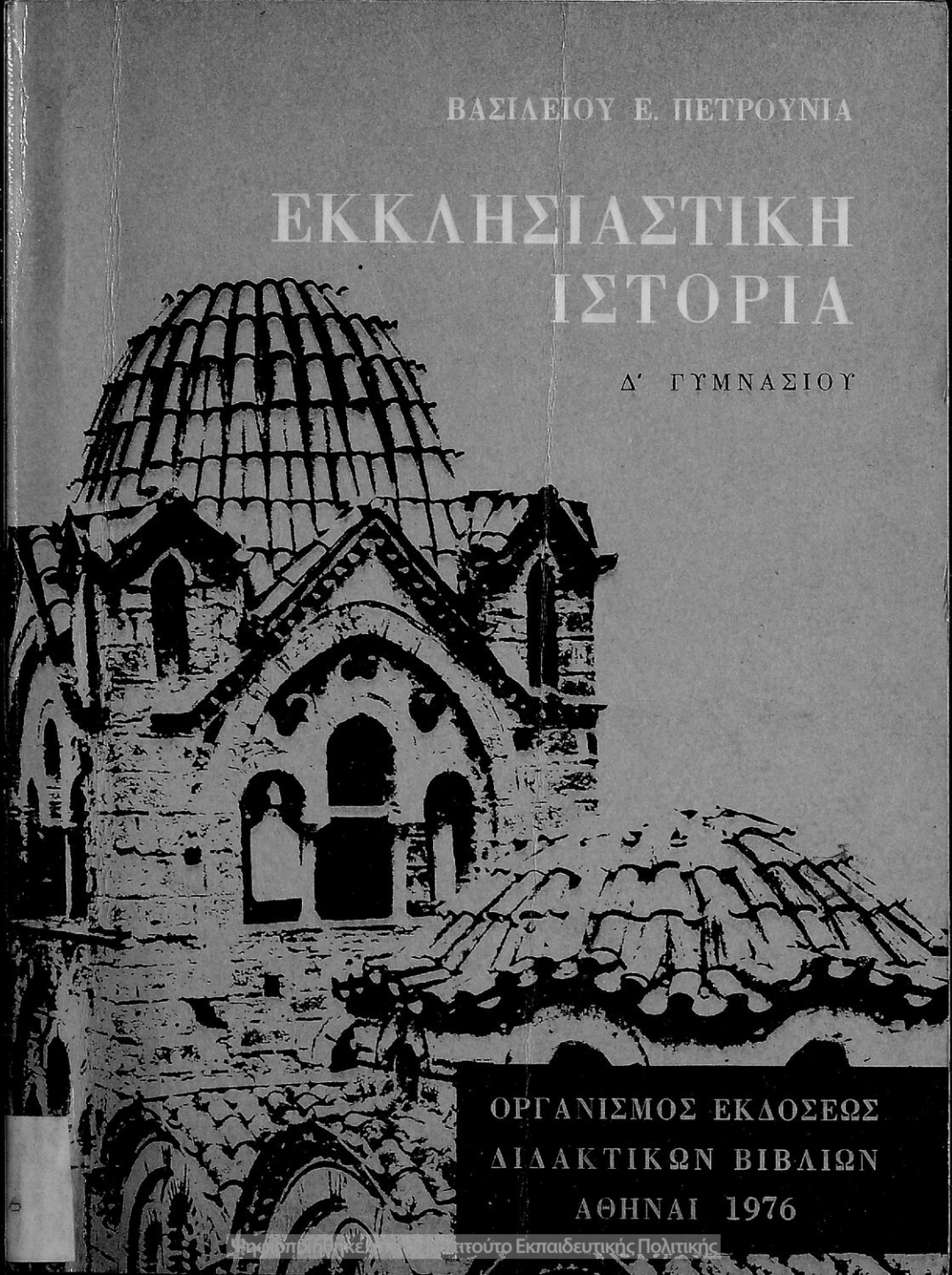

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Ε. ΠΕΤΡΟΥΝΙΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Δ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ
ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΑΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1976

Παράρτημα Κέντρου Ερευνών του Υπουργείου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

19682

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΔΩΡΕΑΝ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΔΕΥΤΕΡΑ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Ε. ΠΕΤΡΟΥΝΙΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Δ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ 1976

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Ε. ΠΕΤΡΟΥΝΙΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Δ. ΤΥΜΑΖΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ 1976

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Ἑκκλησία καὶ Ἑκκλησιαστικὴ Ἱστορία.

Τὸ σύνολον τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι πιστεύουν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς Λυτρωτὴν τοῦ Κόσμου καὶ ἀναγνωρίζουν Αὐτὸν ὡς ἰδρυτὴν τῆς θρησκείας των, ὀνομάζεται **Ἑκκλησία**¹.

Ἑκκλησιαστικὴ Ἱστορία (ἐπομένως) εἶναι ἡ συστηματικὴ ἐκθεσις πάντων ὅσα ἀναφέρονται εἰς τὴν ἰδρυσιν, τὴν ἐξάπλωσιν, τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ζωὴν ἐν γένει τῆς Ἑκκλησίας μας ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεώς της μέχρι σήμερον.

Μᾶς διδάσκει δηλ. πῶς ἰδρύθη ἡ πρώτη Ἑκκλησία, πῶς διεδόθη ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ποίας δυσκολίας συνήνητησεν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν της, ποία ἡ λατρεία καὶ τὰ ἔθνη τῶν Χριστιανῶν, ποῖοι οἱ μεγάλοι Πατέρες τῆς Ἑκκλησίας καὶ πῶς ἕκαστος ἔζησε καὶ ἔδρασε, πῶς ἐχωρίσθησαν οἱ Χριστιανοὶ εἰς Ὁρθοδόξους, Δυτικούς καὶ Διαμαρτυρομένους κ.λ.π.

2. Ἀξία καὶ χρησιμότης τῆς Ἑκκλησιαστικῆς Ἱστορίας.

Εἶναι φανερόν ὅτι ἡ Ἑκκλησιαστικὴ Ἱστορία εἶναι τμῆμα τῆς ὅλης Ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ μάλιστα τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ.

1. Τὴν λέξιν **ἐκκλησία** ἐχρησιμοποιοῦν οἱ πρόγονοι ἡμῶν Ἕλληνες, διὰ νὰ δηλώσουν τὴν συγκέντρωσιν τῶν πολιτῶν (τοῦ δήμου) πρὸς ψήφισιν τῶν Νόμων ἢ λῆψιν ἄλλων ἀποφάσεων.

Ἑκκλησία λέγεται σήμερον καὶ ὁ Ναὸς (ἐκ τοῦ ρ. ναῖω = κατοικῶ, ὡς κατοικία τοῦ Θεοῦ), ἐν τῷ ὁποίῳ συνερχόμεθα, ἵνα λατρεύσωμεν τὸν Θεόν.

Ἡ λέξις τέλος Ἑκκλησία χρησιμοποιεῖται καὶ διὰ νὰ δηλώσωμεν τὸ σύνολον τῶν χριστιανῶν μιᾶς χώρας ἢ καὶ πόλεως λέγομεν λ.χ. Ἑκκλησία τῆς Ἑλλάδος, Ἑκκλησία τῆς Κύπρου, Ἑκκλησία τῆς Ἀλεξανδρείας κ.λ.π.

Ὁ Χριστιανισμὸς εἶχε τεραστίαν ἐπίδρασιν εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων ἔκαμε τὰ ἥθη εὐγενέστερα καὶ ἡμερώτερα, ἔδωσε νέαν ζωὴν εἰς τὰς τέχνας, τὰ γράμματα καὶ τὸν πολιτισμὸν ἐν γένει. Ὁ μελετῶν λοιπὸν τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν δύναται νὰ ἐννοήσῃ πληρέστερον καὶ τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἀνθρωπότητος.

Διὰ τὸν χριστιανὸν εἶναι πολὺ χρήσιμος ἡ μελέτη καὶ ἡ γνῶσις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας. Διὰ ταύτης σταθεροποιεῖ καὶ ἐνισχύει τὴν πίστιν τοῦ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ καθιστᾷ θερμότεραν τὴν πρὸς Αὐτὸν λατρείαν. Δύναται ἐπίσης νὰ ἐννοήσῃ καλύτερα τὴν παροῦσαν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν πραγματοποιήσιν τῶν σκοπῶν της. Γίνεται τέλος χρησιμώτερος καὶ ὠφελιμώτερος πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

3. Πηγαὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας.

Αἱ πηγαί. ἀπὸ τὰς ὁποίας ἀντλεῖ τὸ περιεχόμενόν της ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, εἶναι αἱ ἑξῆς:

- 1) Ἡ Καινὴ Διαθήκη,
- 2) Αἱ ἀποφάσεις (Κανόνες, Τόμοι, Ὅροι ἢ Σύμβολα) τῶν Οἰκουμένων Συνόδων καὶ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα τῶν Ἀρχηγῶν τῆς Ἐκκλησίας,
- 3) Τὰ συγγράμματα τῶν Πατέρων καὶ Διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἐν γένει συγγραφέων,
- 4) Οἱ νόμοι καὶ τὰ Διατάγματα τῶν Κρατῶν, ἐφ' ὅσον σχετίζονται πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ
- 5) Τὰ σωζόμενα διάφορα «μνημεῖα», δηλαδὴ ναοί, εἰκόνες, ἱερὰ σκεύη, τάφοι, ἐπιγραφαί, νομίσματα κ.λ.π. Αἱ τελευταῖαι αὗται λέγονται **κωφαὶ ἢ βωβαὶ πηγαί.**

4. Διαιρέσεις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας.

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία διαιρεῖται εἰς τέσσαρας περιόδους:

Α' Περίοδος: Ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας μέχρι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου (313 μ.Χ.).

Β' Περίοδος: Ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου μέχρι τοῦ Σχίσματος μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας (313 - 867 μ.Χ.).

Γ' Περίοδος: Ἀπὸ τοῦ Σχίσματος μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (867 - 1453).

Δ' Περίοδος: Ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως μέχρι σήμερον (1453 - 1964).

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΜΕΧΡΙ
ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΙΔΡΥΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ Η ΖΩΗ
ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

1. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἰδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας.

Πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπεκρά-
τει εἰς ὅλον σχεδὸν τὸν κόσμον ἡ εἰδωλολατρικὴ θρησκεία
τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων. Οἱ εἰδωλολάτραι ἐφαντάσθη-
σαν τοὺς θεοὺς των ὁμοίους μὲ τοὺς ἀνθρώπους, εἶχον δὲ ἀποδώσει εἰς
αὐτοὺς ὅλα τὰ ἀνθρώπινα ἐλαττώματα καὶ πάθη (ἀνθρωπομορφισμός).
Τοιαῦται ἀντιλήψεις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὁδηγήσουν τοὺς ἀνθρώπους εἰς
τὴν ὀρθὴν πρὸς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν πίστιν καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν πρα-
γματικῶν ἡθικῶν ἀρχῶν καὶ ἡθικοῦ βίου.

Εἶναι ἀληθές ὅτι μερικοὶ Ἕλληνες φιλόσοφοι (Σωκράτης, Πλάτων,
Στωϊκοὶ κ.ά.) ἠδυνήθησαν νὰ φθάσουν εἰς καθαρωτέρας θρησκευτικὰς
καὶ ἡθικὰς ἀντιλήψεις, μολονότι ἔζων ἐν μέσῳ τοῦ εἰδωλολατρικοῦ κό-
σμου. Αἱ θεωρίαι των ὅμως δὲν περιεῖχον πλήρεις θρησκευτικὰς καὶ ἡθι-
κὰς ἀληθείας. Μερικοὶ φιλόσοφοι συνετέλεσαν ὥσως εἰς τὸ νὰ κλονίσουν
ἐκ θεμελίων τὴν εἰδωλολατρικὴν καὶ πολυθεϊκὴν θρησκείαν καὶ νὰ κά-
μουν τὸν πολὺν κόσμον ἀδιάφορον πρὸς τὴν ὑπάρχουσαν θρησκείαν καὶ
σχεδὸν ἄθρησκον. Ὁ Σωκράτης καὶ ἄλλοι μεταγενέστεροι φιλόσοφοι
διετύπωσαν τὴν γνώμην ὅτι μόνον διὰ θείας ἐπεμβάσεως θὰ ἦτο δυνατόν
νὰ διδασθῇ ὁ κόσμος τὴν ἀλήθειαν περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ζωῆς τῶν ἀν-
θρώπων.

Ἵπῃρχε βέβαια καὶ ὁ μικρὸς Ἰουδαϊκὸς λαός, ὁ ὁποῖος ἐλάτρευεν ἀπὸ παλαιολάτων χρόνων τὸν ἕνα καὶ ἀληθινὸν Θεόν. Εἰς τὸν λαὸν τοῦτον εἶχε δοθῇ, ὅπως γνωρίζομεν, ὁ Μωσαϊκὸς νόμος, ὁ ὁποῖος περιεῖχε θαυμασίας ἡθικὰς ἀρχὰς καὶ ἐντολάς. Ἀλλὰ καὶ ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ἦτο ἀτελής καὶ ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἵνα προετοιμάσῃ τὸν κόσμον εἰς τὴν πλήρη ἀποκάλυψιν τῆς ἀληθινῆς θρησκείας.

Ὅταν λοιπὸν ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἔστειλεν ὁ Θεὸς τὸν μονογενῆ Υἱὸν Του, ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. Ἐγεννήθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς τὴν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ρώμης Ὁκταβιανοῦ Αὐγούστου (30 π.Χ. - 14 μ.Χ.) ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ τῆς Παρθένου Μαρίας. Τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ περιγράφουν λεπτομερῶς οἱ Εὐαγγελισταὶ Ματθαῖος καὶ Λουκᾶς.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἤρχισε κατὰ τὸ τριακοστὸν ἔτος τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς βίου του νὰ διδάσκῃ καὶ νὰ ἀποκαλύπτῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὡς Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐνανθρωπήσαντα χάριν τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου. Ἡ διδασκαλία Του ἀποτελεῖ τὴν μοναδικὴν θρησκείαν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ.

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ αἰώνιος καὶ παντοδύναμος καὶ πανάγαθος Θεὸς εἶναι Δημιουργὸς τῶν πάντων καὶ Πατὴρ ὅλων τῶν ἀνθρώπων καὶ ὄχι μόνον τῶν Ἰουδαίων· ἐπομένως ὅλοι οἱ ἀνθρωποὶ ὡς τέκνα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀδελφοὶ καὶ πρέπει νὰ συνδέωνται μεταξύ των δι' ἀδελφικῆς ἀγάπης. Ἀγάπη λοιπὸν πρὸς τὸν Θεὸν Πατέρα καὶ ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον, ἐπεκτεινομένη καὶ εἰς τοὺς ἐχθροὺς μας ἀκόμη, εἶναι τὸ κύριον περιεχόμενον τῆς διδασκαλίας Του.

Μετὰ θαυμασμοῦ ὁ κόσμος ἔτρεχε νὰ ἀκούσῃ τὴν νέαν διδασχὴν καὶ ἔβλεπε τὰ θαύματα, διὰ τῶν ὁποίων ὁ Χριστὸς ἀπεδείκνυε τὴν θεϊαν δύναμιν Του.

Τὸν θαυμασμόν ἐπίσης τοῦ κόσμου προεκάλει καὶ ὁ βίος τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος ἦτο τελείως σύμφωνος πρὸς τὴν διδασκαλίαν Του, διότι οὐδέποτε ἡμάρτησεν, ἦτο πλήρης ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον καὶ «δόλος οὐχ εὗρέθη ἐν τῇ στόματι Αὐτοῦ». Ἐπὶ τρία ἔτη συνεχῶς ἐδίδασκεν εὐεργετῶν τοὺς ἀνθρώπους καὶ τέλος προσέφερεν ἑαυτὸν θυσίαν διὰ τὴν σωτηρίαν των.

Καλέσας τοιοῦτοτρόπως ὁ Κύριος ἡμῶν διὰ τοῦ βίου καὶ τῆς διδα-

σκαλίας Του πάντας τοὺς ἀνθρώπους εἰς θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν ἀναγέννησιν, ἐθεμελίωσε τὴν Ἐκκλησίαν Του.

2. Ἡ ἐπιφοίτησις τοῦ Ἀγίου Πνεύματος εἰς τοὺς Ἀποστόλους καὶ ἡ ἵδρυσις τῆς πρώτης Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας.

Μετὰ τὴν Ἀνάστασιν Του ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς παρέμεινεν ἐπὶ 40 ἡμέρας εἰς τὴν γῆν ἐμφανιζόμενος συχνὰ εἰς τοὺς μαθητάς Του καὶ διδάσκων αὐτοὺς τὴν περὶ Ἀγάπης διδασκαλίαν Του. Τὴν 40ὴν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν εὗρίσκετο μετὰ τῶν μαθητῶν Του εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἀφοῦ ἐπανέλαβε τὴν ὑπόσχесίν Του περὶ ἀποστολῆς τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, ἵνα φωτίσῃ αὐτοὺς.

Οἱ ἑνδεκα μαθηταὶ τοῦ Σωτῆρος ἐπέστρεψαν μετὰ τὴν Ἀνάληψιν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἤλθον εἰς τὴν οἰκίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἦσαν συγκεντρωμένοι καὶ ἄλλοι ὁπαδοὶ τοῦ Ἰησοῦ. Ἐκεῖ ἐξέλεξαν ὡς δωδέκατον Ἀπόστολον τὸν Ματθίαν ἀντὶ τοῦ προδῶσαντος τὸν Χριστὸν Ἰούδα.

Δέκα ἡμέρας μετὰ ταῦτα, ἦτοι τὴν 50ὴν ἡμέραν ἀπὸ τῆς Ἀναστάσεως, εἶχον συγκεντρωθῇ εἰς τὴν αὐτὴν οἰκίαν πάντες οἱ Ἀπόστολοι. Ἐωρτάζετο ἡ μεγάλη Ἰουδαϊκὴ ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς καὶ εἶχον συρρεύσει εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα πολλοὶ Ἰουδαῖοι χάριν τῆς ἑορτῆς. Ἐγένετο τότε τὸ θαῦμα τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, τὸ ὁποῖον περιγράφεται ὠραιότατα εἰς τὰς **Πράξεις τῶν Ἀποστόλων** (Πρ. Β', 1 - 14, 22 κ. ἐ.):

«Καὶ ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ἦσαν ἅπαντες ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ τὸ αὐτό. Καὶ ἐγένετο ἄφνω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἤχος ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας καὶ ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον, οὗ ἦσαν καθήμενοι. Καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὥσει πυρός, ἐκάθισέ τε ἐφ' ἓνα ἕκαστον αὐτῶν καὶ ἐπλήρωθησαν ἅπαντες Πνεῦμα Ἁγίου καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι. Ἦσαν δὲ ἐν Ἱερουσαλὴμ κατοικοῦντες Ἰουδαῖοι ἄνδρες εὐλαβεῖς ἀπὸ παντός ἔθνους τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανόν...».

Ἀκουσθεῖσις τῆς «βιαίας πνοῆς», πλῆθος μέγα συνεκεντρώθη πρὸς τῆς οἰκίας, διὰ νὰ πληροφορηθῇ τί συνέβαινε. Τότε οἱ Ἀπόστολοι, τῶν ὁποίων ὁ νοῦς εἶχε φωτισθῇ ὑπὸ Πνεύματος Ἀγίου καὶ ἡ καρδιά

Ἡ ἐπιφοίτησις τοῦ Ἀγίου Πνεύματος.

εἶχε πληρωθῇ ἀφοβίας ἐξῆλθον καὶ ἤρχισαν διδάσκοντες τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ ὑμνολογοῦντες Αὐτὸν εἰς ὅλας τὰς γλώσσας καὶ διαλέκτους. Τοῦτο ἐκίνησε τὴν ἀπορίαν καὶ τὸν θαυμασμόν τοῦ κόσμου. «Ἐξίσταντο δὲ πάντες καὶ διηπόρουν ἄλλος πρὸς ἄλλον λέγοντες: τί ἂν θέλοι τοῦτο εἶναι; Ἕτεροι δὲ γλευάζοντες ἔλεγον ὅτι γλεύκους μεμεστωμένοι εἰσὶν».

Ὁ Πέτρος τότε «σταθεὶς σὺν τοῖς ἑνδεκά» ὠμίλησε πρὸς τὸ πλῆθος μετὰ μεγάλου θάρρους καὶ πειστικότητος: «Μὴ ἀπορεῖτε δι' ὅσα βλέπετε

καὶ ἀκούετε», τοὺς εἶπε. «Δὲν εἴμεθα μεθυσμένοι, διότι ἄλλως τε εἶναι πολὺ πρῶτ. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα μᾶς ἐφώτισε καὶ μᾶς ἔδωσε τὴν δύναμιν νὰ κηρύξωμεν τὸν ἀληθινὸν Θεόν. Ὁ Χριστὸς, τὸν ὁποῖον σεῖς ἐσταυρώσατε, ἀνεστήθη μετὰ τρεῖς ἡμέρας καὶ ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Αὐτὸς μᾶς ὑπεσχέθη ὅτι θὰ ἔλθῃ εἰς ἡμᾶς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τοῦ ὁποίου βλέπετε τώρα τὴν θαυμαστὴν ἐνέργειαν. Μὴ ἀπορεῖτε λοιπόν, ἀλλὰ πιστεύσατε εἰς τὸν Χριστὸν τὸν Θεὸν καὶ βαπτισθῆτε εἰς τὸ ὄνομα Του, διὰ νὰ σωθῆτε».

Οἱ λόγοι τοῦ Πέτρου ἐπροξένησαν μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τὸν λαόν. Τρεῖς χιλιάδες Ἰουδαῖοι ἐβαπτίσθησαν τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ἔγιναν Χριστιανοί. Τοιοῦτοτρόπως ἰδρῦθη ἡ πρώτη Χριστιανικὴ Ἐκκλησία. Ἡ ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς ἐορτάζεται μέχρι σήμερον ὡς ἡ γενέθλιος ἡμέρα τῆς Ἐκκλησίας μας.

Μετὰ τὴν ἰδρυσιν τῆς πρώτης Ἐκκλησίας οἱ Ἀπόστολοι ἐξηκολούθουν κηρύττοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ θαυματουργοῦντες ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, καθ' ἑκάστην δὲ ἡὔξανεν ὁ ἀριθμὸς τῶν Χριστιανῶν.

3. Οἱ Ἀπόστολοι ἀπειλοῦνται καὶ φυλακίζονται.

(Πρ. Ἀπ. Β', Γ' 1 - 11, Δ' 1 - 21, Ε' 12 - 42)

Μίαν ἡμέραν οἱ Ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Ἰωάννης μετέβαινον εἰς τὸν Ναόν, ἵνα προσευχηθῶσιν. Εἰς τὴν πύλην τοῦ Ναοῦ συνήντησαν ἕνα χωλόν, ὁ ὁποῖος τοὺς ἐζήτησεν ἐλεημοσύνην. Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος ἐπικαλεσθεὶς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ τὸν ἐθεράπευσεν, ὁ δὲ πρῶν χωλὸς εἰσῆλθε περιπατῶν μαζί με τοὺς δύο Ἀποστόλους εἰς τὸν Ναὸν χαίρων καὶ δοξολογῶν τὸν Κύριον. Πλῆθος κόσμου συνεκεντρώθη περὶ τοὺς Ἀποστόλους καὶ ἤκουε τὴν διδασκαλίαν των. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς φρουρᾶς τοῦ Ναοῦ παρακινήθεις καὶ ἀπὸ ἱερεῖς καὶ Σαδδουκαίους συνέλαβε τοὺς δύο Ἀποστόλους, τοὺς ἐφυλάκισε καὶ τοὺς ἔφερε τὴν ἄλλην ἡμέραν ἐνώπιον τῶν Ἀρχόντων (τοῦ Συνεδρίου). Οἱ ἄρχοντες τῶν Ἰουδαίων ἠρώτησαν αὐτοὺς πῶς ἐθεράπευσαν τὸν χωλόν. Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος ἀπήντησε μετὰ θάρρους ὅτι τὸ θαῦμα ἔγινεν «ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου», τὸν ὁποῖον ἐκεῖνοι μὲν ἐσταύρωσαν, ὁ δὲ Θεὸς ἡγείρεν ἐκ νεκρῶν.

Τὸ Συνέδριον δὲν ἐτόλμησε νὰ καταδικάσῃ τοὺς δύο Ἀποστόλους, διότι ἐφοβεῖτο τὸν λαόν, ὁ ὁποῖος εἶδε τὸ θαῦμα καὶ ἐδόξαζε τὸν ἀλη-

θινὸν Θεόν. Ἄφησαν λοιπὸν ἐλεύθερους τοὺς δύο Ἀποστόλους, ἀφοῦ τοὺς ἠπειλήσαν ὅτι θὰ τιμωρηθοῦν αὐστηρότατα, ἂν συνεχίσουν νὰ κηρύττουν τὴν πίστιν πρὸς τὸν Χριστόν.

Οἱ Ἀπόστολοι ὅμως μετὰ μεγαλυτέρου ζήλου ἐξηκολοῦθουν νὰ διδάσκουν καὶ νὰ κάμνουν θαύματα. Πλήθη ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν προσήρχοντο καθ' ἡμέραν εἰς τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν πίστιν καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν Χριστιανῶν ἡύξανε καταπληκτικῶς. Οἱ ἄρχοντες τῶν Ἰουδαίων ἀνησύχησαν καὶ συνέλαβον τοὺς Ἀποστόλους, ἵνα δικασθοῦν ὑπὸ τοῦ μεγάλου Συνεδρίου. Ὅταν τὴν ἄλλην ἡμέραν οἱ στρατιῶται μετέβησαν εἰς τὴν φυλακὴν, ὅπου εἶχον φυλακισθῇ οἱ Ἀπόστολοι, ἵνα τοὺς παραλάβουν καὶ τοὺς ὀδηγήσουν εἰς τὸ Συνεδριον, δὲν εὔρον αὐτοὺς ἐκεῖ, ἂν καὶ αἱ θύραι τοῦ δεσμοτηρίου ἦσαν καλῶς κεκλεισμέναι καὶ οἱ φρουροὶ εἰς τὰς θέσεις των. Κατὰ τὴν νύκτα ἄγγελος Κυρίου ἤνοιξε τὰς πύλας τῆς φυλακῆς καὶ ἡλευθέρωσε τοὺς Ἀποστόλους, οἱ ὅποιοι εἶχον μεταβῇ εἰς τὸν Ναὸν καὶ ἐδίδασκον τὸν συγκεντρωθέντα λαόν. Οἱ φύλακες τοῦ Ναοῦ συνέλαβον τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς ὠδήγησαν ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου.

Τὰ μέλη τοῦ Συνεδρίου ἠρώτησαν τοὺς Ἀποστόλους διατὶ ἐπιμένουν νὰ διδάσκουν μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς των. Ὁ Πέτρος ἀπήντησεν ὅτι διδάσκουν, διότι «πρέπει νὰ πειθαρχῶμεν εἰς τὸν Θεὸν καὶ ὄχι εἰς τοὺς ἀνθρώπους», καὶ ὅτι θὰ ἐξακολουθήσουν κηρύττοντες τὸν ἀληθινὸν Θεόν. Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ ἄρχοντες τῶν Ἰουδαίων ἐξεμάνησαν καὶ ἐσκέφθησαν σοβαρῶς νὰ καταδικάσουν τοὺς Ἀποστόλους εἰς θάνατον. Τοὺς μετέπεισεν ὅμως ὁ Φαρισαῖος νομοδιδάσκαλος Γαμαλιὴλ μὲ τοὺς ἐξῆς λόγους: «ἀπόσπητε (ἀπομακρυνθῆτε) ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τούτων καὶ ἐάσατε αὐτούς· ὅτι (διότι), ἐὰν ᾗ ἐξ ἀνθρώπων ἡ βουλὴ αὕτη ἢ τὸ ἔργον τοῦτο, καταλυθήσεται. εἰ δὲ ἐκ Θεοῦ ἐστίν, οὐ δύνασθε καταλῦσαι αὐτό, μήποτε καὶ θεομάχοι εὗρεθῆτε». (Πρ. Ε' 37). Ἀπέλυσαν λοιπὸν τοὺς Ἀποστόλους, ἀφοῦ πρῶτον τοὺς ἔδειραν καὶ τοὺς ἔδωσαν τὴν ἐντολὴν νὰ παύσουν διδάσκοντες περὶ τοῦ Ἰησοῦ.

Ἀλλὰ οἱ Ἀπόστολοι «ἐπορεύοντο χαίροντες ἀπὸ προσώπου τοῦ Συνεδρίου, ὅτι ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος Αὐτοῦ κατηξιώθησαν ἀτιμασθῆναι· πᾶσάν τε ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ καὶ κατ' οἶκον οὐκ ἐπαύοντο διδάσκοντες καὶ εὐαγγελιζόμενοι Ἰησοῦν τὸν Χριστόν».

4. Ἡ ζωὴ τῶν πρώτων Χριστιανῶν. Ἀγάπαι.

(Πρ. Ἀπ. Δ' 32 - 35, Β' 42 - 47, Ε' 1 - 11)

Οἱ Χριστιανοί, οἱ ὅποιοι ἀπετέλεσαν τὴν πρώτην Ἐκκλησίαν, ἐκνόμισαν τὴν ζωὴν των σύμφωνα μετὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ. Συνηθορίζοντο καθ' ἑκάστην εἰς ὠριμένas οἰκίας καὶ ἐκεῖ προσήρχοντο, ἐδοξολογοῦν τὸν Θεόν, ἤκουον τὴν διδαχὴν τῶν Ἀποστόλων καὶ ἐτέλουν τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας, συντρώγοντες μετὰ ταῦτα εἰς κοινὴν τράπεζαν. Αἱ οἰκίαι αὗται ὠνομάσθησαν **Εὐκτήριοι Οἶκοι, Ἐκκλησίαι ἢ Κυριακά.**

Τὸ κυριώτερον γνῶρισμα τῆς ζωῆς τῶν Χριστιανῶν ἦτο ἡ ἀγνότης τῆς ζωῆς των ἐν γένει καὶ ἰδιαιτέρως ἡ ἀγάπη των πρὸς τὸν πλησίον. Ἐδείκνυντο τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην, ὥστε ἐφαίνοντο ὡς νὰ εἶχον μίαν ψυχὴν καὶ μίαν καρδίαν. Ὅσοι ἐκ τῶν Χριστιανῶν εἶχον οἰκίας ἢ κτήματα τὰ ἐπώλουν καὶ ἔδιδον τὰ χρήματα εἰς τοὺς Ἀποστόλους, οὗτοι δὲ κατέβαλλον ἐκ τοῦ κοινοῦ τούτου Ταμεῖου τὴν δαπάνην διὰ τὴν διατροφὴν καὶ τῶν πτωχῶν χριστιανῶν. Ὅλοι οἱ χριστιανοὶ παρεκάθηντο εἰς κοινὰς τραπέζας καὶ ἔτρωγον τὸ αὐτὸ φαγητὸν ὡς μέλη μιᾶς οἰκογενείας, ἐχωρίζοντο δὲ δι' ἀδελφικοῦ ἀσπασμοῦ (**Ἀγάπαι**).

Οὐδεμίᾳ διαφορᾷ ὑπῆρχε μετὰ τῶν χριστιανῶν. Οἱ κύριοι ἔτρωγον εἰς τὴν αὐτὴν τράπεζαν μετὰ τῶν ἄλλοτε δούλων καὶ αἱ γυναῖκες ἀπέκτησαν τὴν ἀρμόζουσαν αὐταῖς θέσιν εἰς τὴν οἰκογενειακὴν καὶ κοινωνικὴν ζωὴν.

Ἀξιοθαύμαστος ἦτο ἡ προθυμία τῶν χριστιανῶν πρὸς τὰς ἀγαθοεργίας. Οἱ πτωχοί, αἱ χῆραι καὶ τὰ ὀρφανὰ εὗρισκον ἀνακούφισιν καὶ παρηγορίαν χάρις εἰς τὴν χριστιανικὴν φιλανθρωπίαν. Καὶ αὐτοὶ οἱ εἰδωλόλατραι εὗρισκον περίθαλψιν πλησίον τῶν χριστιανῶν. Διὰ τοῦτο θαυμάζοντες τοὺς χριστιανούς ἔλεγον: « Ἴδετε πῶς ἀγαποῦν ἀλλήλους καὶ πῶς εἶναι ἔτοιμοι ὑπὲρ ἀλλήλων νὰ ἀποθνήσκουν » ! Ὁ κόσμος δὲν εἶχεν ἴδει ἕως τότε τόσον ἡθικὸν καὶ φιλάνθρωπον βίον.

Τὸ καλὸν παράδειγμα πρὸς ἀγαθοεργίαν τὸ ἔδωκεν ἓνας λευτῆς Κύπριος, ὀνόματι Βαρνάβας. Αὐτὸς ἐπώλησε τὸν ἀγρόν του, χωρὶς νὰ τὸν ἐξαναγκάσῃ κανεὶς, καὶ ὅλα τὰ χρήματα πού εἰσέπραξε τὰ ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἀποστόλους, ἵνα τὰ διαθέσουσιν εἰς τοὺς πτωχοὺς.

Δυστυχῶς ὅμως συνέβη καὶ ἐν θλιβερὸν γεγονός. Ἐνας χριστιανός, ὀνόματι Ἀνανίας, ἐπώλησε τὸ κτῆμά του καὶ παρέδωκεν εἰς τοὺς Ἀπο-

στόλους ἐν μέρος τῶν χρημάτων, ἐν γνώσει καὶ τῆς γυναικὸς του, λέγων ὅτι αὐτὰ μόνον εἰσέπραξεν ἀπὸ τὴν πώλησιν τοῦ κτήματός του. Ἐνῶ λοιπὸν ἐπερίμενεν ἔπαινον διὰ τὴν πρᾶξιν τοῦ αὐτῆν, ὁ Ἀπόστολος Πέτρος τοῦ εἶπεν: « Ἀνανία, διατί ἐπλήρωσεν ὁ σατανᾶς τὴν καρδίαν σου, ψεύσασθαί σε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον καὶ νοσφίσασθαί ἀπὸ τῆς τιμῆς τοῦ χωρίου; » εἰς τὴν ἐξουσίαν σου δὲν ἦτο νὰ δώσης ὅσα ἤθελες χρήματα; « Οὐκ ἐψεύσω ἄνθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ ». Ὁ Ἀνανίας, μόλις ἤκουσεν αὐτά, τόσον ἐταράχθη, ὥστε ἔπεσε νεκρός.

Μετὰ τρεῖς ὥρας προσῆλθε καὶ ἡ σύζυγός του Σαπφείρα καὶ, ἐπειδὴ καὶ αὐτὴ — μὴ γνωρίζουσα τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της — ἐψεύσθη, ἔπεσε καὶ αὐτὴ νεκρά. Τὸ περιστατικὸν αὐτὸ ἔκαμε μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Χριστιανούς.

5. Ἡ ἐκλογὴ τῶν ἑπτὰ διακόνων. Ὁ Πρωτομάρτυς διάκονος Στέφανος καὶ ὁ διάκονος Φίλιππος.

(Πρ. Ἀπ. ΣΤ' 1 - 7 καὶ ΣΤ' 8 - 15, Ζ' 54 - 60 καὶ Η' 5 - 8)

Ὁ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν ἠϋξάνεν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν. Διὰ τοῦτο αἱ ἀνάγκαι τῆς χριστιανικῆς κοινότητος ἐγίνοντο περισσότεραι, ἡ δὲ ἐπιβλεψὶς εἰς τὰς Ἀγάπας καθίστατο ἐπίπονον καὶ πολὺπλοκον ἔργον. Ἦρχισαν μάλιστα νὰ παραπονοῦνται οἱ ἐξ Ἰουδαίων Ἑλληνιστῶν¹ χριστιανοὶ ὅτι παρημελοῦντο εἰς τὰς Ἀγάπας αἱ χῆραι καὶ τὰ ὀρφανὰ αὐτῶν. Τὸ ἔργον τῆς ἐπιβλέψεως εἰς τὰς Ἀγάπας εἶχον ἀναλάβει κατ' ἀρχὰς οἱ ἴδιοι οἱ Ἀπόστολοι. Διὰ νὰ μὴ ἀπασχολοῦνται ὅμως οἱ Ἀπόστολοι καὶ ἵνα δυνηθῶσιν οὕτω νὰ ἀφοσιωθῶσιν ἀπερίσπαστοι εἰς τὸ κύριον ἔργον των, τὸ ὁποῖον ἦτο τὸ κήρυγμα, ἀπεφασίσθη νὰ ἐκλεγῶσι μεταξὺ τῶν πιστῶν ἄνδρες ἄξιοι καὶ ἱκανοί, οἱ ὁποῖοι νὰ ἐπιβλέπουν εἰς τὰς Ἀγάπας.

Οἱ πιστοὶ ἐξέλεξαν ἑπτὰ χριστιανούς πλήρεις πίστεως. Οἱ Ἀπόστολοι ἔθεσαν τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν ἑπτὰ τούτων καὶ προσευχήθέντες μετέδωσαν εἰς αὐτοὺς τὴν θείαν χάριν διὰ τὴν **διακονίαν** (ὑπηρεσίαν) τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον ἀντίθετο εἰς αὐτοὺς. Ἡ ἑκτα-

1. Ἑλληνισταὶ Ἰουδαῖοι ἐλέγοντο οἱ γνωρίζοντες καὶ ὀμιλοῦντες τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Οἱ ἐξ αὐτῶν χριστιανοὶ ἔγιναν φορεῖς τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος εἰς τὴν πρώτην Ἐκκλησίαν τῶν Ἱεροσολύμων καὶ εἶναι οἱ πρῶτοι συνδέσαντες τὸν ἑλληνισμὸν μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ.

σις τῶν χειρῶν ἐλέγετο ἑλληνιστὶ **χειροτονία** (χειῖρα τείνω) καὶ διὰ τοῦτο ἐπεκράτησεν ἔκτοτε ἡ λέξις αὕτη πρὸς δῆλωσιν τῆς ἀναδείξεως εἰς ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα. Οἱ ἑπτὰ χειροτονηθέντες ὠνομάσθησαν **διάκονοι** καὶ ἦσαν οἱ ἑξῆς: Στέφανος, Φίλιππος, Πρόχορος, Νικάνωρ, Τίμων, Παρμενᾶς καὶ Νικόλαος.

Μεταξὺ τῶν ἑπτὰ διακόνων ὁ Στέφανος διεκρίνετο διὰ τὴν σοφίαν του, τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ἀρετὴν του. Οὗτος ὄχι μόνον προσείλκυσε πολλοὺς εἰς τὴν νέαν θρησκείαν, ἀλλὰ καί, ἐπειδὴ ἦτο πλήρης πίστεως καὶ Πνεύματος Ἁγίου, ἔκαμνε καὶ θαύματα πολλά. Συνεζήτει μὲ πολλοὺς ἐκ τῶν ἐπισήμων Ἰουδαίων καὶ ἀπεστόμωνεν αὐτοὺς διὰ τῶν ἀκλονήτων ἐπιχειρημάτων του. Μερικοὶ ἐξ αὐτῶν ἐμίσησαν διὰ τοῦτο τὸν Στέφανον καὶ κατήγγειλαν αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου, μὲ τὴν

Ὁ λιθοβολισμὸς τοῦ Πρωτομάρτυρος Στεφάνου.

κατηγορίαν ὅτι ἤκουσαν δῆθεν αὐτὸν βλασφημοῦντα τὸν Ναὸν καὶ τὸν Μωϋσέα.

Συνελήφθη λοιπὸν ὁ Στέφανος καὶ ὠδηγήθη πρὸ τοῦ Συνεδρίου, ἵνα ἀπολογηθῇ. Ἐκεῖ μετὰ θάρρους κατηγορήσε τοὺς Ἰουδαίους λέγων ὅτι πάντοτε ἐφάνησαν ἄδικοι καὶ σκληροὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Θεοῦ. «Τίνα ἐκ τῶν προφητῶν δὲν κατεδίωξαν οἱ πατέρες σας;» τοὺς εἶπε. «Αὐτοὶ ἐθανάτωσαν τοὺς προφῆτας, οἵτινες προεῖπον τὴν ἔλευσιν τούτου τοῦ Δικαίου, οὗτινος προδόται καὶ φονεῖς ἐγίνατε σεῖς οἱ ἴδιοι». (Πρ. Ζ', 52 - 53). Οἱ λόγοι τοῦ Στεφάνου ἐξώργισαν περισσότερο τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὅποιοι τὸν παρέδωσαν εἰς τὸν ὄχλον, ἵνα τὸν φονεύσῃ διὰ λιθοβολισμοῦ.

Ὁ ὄχλος ἔσυρεν αὐτὸν ἔξω τῆς πόλεως καὶ ἤρχισε μὲ μανίαν νὰ τὸν λιθοβολῇ. Ὁ Στέφανος ἔχων ὡς παράδειγμα τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἠύχετο εἰς τὸν Θεὸν νὰ συγχωρήσῃ τοὺς φονεῖς του λέγων: «Κύριε, μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην». Οὗτοι ἦσαν οἱ τελευταῖοι λόγοι του.

Ὁ Στέφανος εἶναι ὁ πρῶτος χριστιανὸς ὁ μαρτυρήσας ὑπὲρ τῆς πίστεως. Ἡ Ἐκκλησία μας ἐορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 27ην Δεκεμβρίου.

Ὁ διάκονος Φίλιππος. Ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Στεφάνου οἱ Ἰουδαῖοι ἤρχισαν νὰ καταδιώκουν ὅλους τοὺς χριστιανούς. Κατεδιώχθη τότε μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ ὁ διάκονος Φίλιππος, ὁ ὁποῖος ἦναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Σαμάρειαν. Ἐκεῖ ὁ Φίλιππος ἔκαμε πολλοὺς ὁπαδούς. Ὅταν οἱ χριστιανοὶ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπληροφόρηθησαν ὅτι ἡ Σαμάρεια ἐδέχθη τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀπέστειλαν ἐκεῖ τοὺς Ἀποστόλους Πέτρον καὶ Ἰωάννην, οἱ ὅποιοι ἐπιθέτοντες τὰς χεῖρας ἐπὶ τοὺς βεβαπτισμένους μετέδιδον εἰς αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Ὅταν εἶδε τοῦτο ὁ Σίμων ὁ μάγος, ὁ ὁποῖος εἶχε πιστεύσει καὶ εἶχε βαπτισθῇ ὑπὸ τοῦ Φιλίππου, ἐπλησίασε τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς προσέφερε χρήματα, ἵνα δώσωσι καὶ εἰς αὐτὸν τὴν ἐξουσίαν, ὥστε νὰ λαμβάνῃ Πνεῦμα Ἅγιον ἐκεῖνος εἰς τὸν ὅποιον θὰ ἐπέθετε καὶ αὐτὸς τὰς χεῖράς του. Τότε ὁ Ἀπόστολος Πέτρος εἶπεν εἰς αὐτόν: «τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἶη εἰς ἀπώλειαν, ὅτι τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρημάτων κτᾶσθαι»¹.

1. Ἀπὸ τότε ὅσοι λαμβάνουν ἱερατικούς βαθμοὺς πληρώνοντες χρήματα λέγονται *σιμωνιακοὶ* καὶ ἡ πράξις *σιμωνία*.

Ὁ Φίλιππος ἀπὸ τὴν Σαμάρειαν ἐπορεύθη εἰς Γάζαν. Καθ' ὁδὸν συνήντησε ἓνα Αἰθίοπα ἄρχοντα, τῆς αὐλῆς τῆς βασιλείσσης τῆς Αἰθιοπίας, εἰς τὸν ὁποῖον ἐδίδαξε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Οὗτος ὅχι μόνον ἐπίστευσεν, ἀλλὰ καὶ ἐβαπτίσθη. Ἐκεῖθεν ὁ Φίλιππος μετέβη εἰς διαφόρους ἄλλας χώρας καὶ πόλεις. Παντοῦ ὁ Φίλιππος ἐδίδαξε με θερμὴν πίστιν τὸ Εὐαγγέλιον τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ. Τὴν μνήμην του ἐορτάζομεν οἱ χριστιανοὶ τὴν 11ην Ὀκτωβρίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ

Ο λιθοβολισμὸς τοῦ Στεφάνου καὶ οἱ διωγμοὶ ἐκίνησαν ἀκόμη περισσώτερον τὸν ζῆλον τῶν χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι διεσπάρησαν εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Συρίαν διδάσκοντες τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν. Ἐπὶ κεφαλῇ πάντων ἦσαν βέβαια οἱ Ἀπόστολοι. Οὗτοι, ἀφοῦ διηυθέτησαν τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων, ἀνεχώρησαν βραδύτερον εἰς διαφόρους χώρας τοῦ κόσμου κηρύττοντες τὸ Εὐαγγέλιον. Εἰς τοὺς δώδεκα Ἀποστόλους προσετέθη κατὰ θεῖαν κλήσιν καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος.

6. Ἡ κλήσις τοῦ Παύλου εἰς τὸν Χριστιανισμόν.

(Πρ. Ἀπ. Η' 1-3 καὶ Θ' 1-31 καὶ IB' 25 καὶ II' 2)

Πρὶν γίνῃ χριστιανὸς ὁ Παῦλος, ὠνομάζετο Σαούλ. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ταρσὸν τῆς Κιλικίας καὶ ἐκεῖ ἐσπούδασεν ἐκμαθὼν κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν Ἰουδαίων καὶ μίαν τέχνην, τὴν τέχνην τοῦ σκηνοποιοῦ.

Ὁ πατὴρ του ἦτο ἐκ τῶν Ἑλληνιστῶν Ἰουδαίων, εὐπορὸς καὶ φανατικὸς Φαρισαῖος, εἶχε δὲ ἀποκτήσει τὸ δικαίωμα τοῦ Ῥωμαίου πολίτου, τὸ ὅποion διετήρησε φυσικὰ καὶ ὁ υἱὸς του.

Ὁ Σαούλ, ἀφοῦ ἐδιδάχθη καὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα εἰς τὴν Ταρσὸν, μετέβη πρὸς συμπλήρωσιν τῶν Ἰουδαϊκῶν σπουδῶν του εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Ἐκεῖ, πλησίον τοῦ νομοδιδασκάλου Γαμαλιήλ, ἀπέκτησε τελείαν Φαρισαϊκὴν μόρφωσιν καὶ ἦτο πλήρης πίστεως καὶ ζήλου πρὸς τὴν Ἰουδαϊκὴν θρησκείαν. Διὰ τοῦτο κατεδίωκε μετὰ φανατισμοῦ τοὺς χριστιανούς καὶ τὸν χριστιανισμόν. Νεανίας ἀκόμη ἔλαβε μέρος εἰς τὸν λιθοβολισμόν τοῦ Πρωτομάρτυρος Στεφάνου φυλάττων τὰ ἱμάτια τῶν λιθοβολούντων. Ὅταν δὲ βραδύτερον ἐγνώσθη εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ὅτι

ὁ χριστιανισμὸς ἔχει εὐρυτάτην διάδοσιν καὶ εἰς τὴν μεγάλην πόλιν Δαμασκόν, ὃ Σαούλ ἐξελέγη ὥς ὁ πλέον κατάλληλος, ἵνα μεταβῇ ἐκεῖ πρὸς καταδίωξιν τῶν ὁπαδῶν τῆς νέας θρησκείας. Ἐλαβε λοιπὸν συστατικὰς ἐπιστολάς παρὰ τῶν ἀρχιερέων πρὸς τοὺς ἐκεῖ Ἰουδαίους καὶ ἀνεχώρησε μετὰ τῶν συνοδῶν του διὰ τὴν Δαμασκόν.

Καθ' ὁδὸν καὶ ἐνῷ ἐπλησίαζε πρὸς τὴν Δαμασκόν, ὃ Σαούλ ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ γνωστοῦ θαυμαστοῦ ὁράματος καὶ τῆς θείας φωνῆς εἰς τὴν πρὸς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν πίστιν. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν Δαμασκόν καὶ πειθαρχῶν εἰς τὴν θείαν κλῆσιν ἐδιδάχθη τὸ Εὐαγγέλιον ὑπὸ τοῦ εὐσεβοῦς Ἀνανίου, ἐβαπτίσθη καὶ ἐνεπλήσθη τόσοῦ θερμῆς πίστεως καὶ ζήλου, ὥστε ἤρχισεν ἀμέσως νὰ διδάσκη εἰς τὰς Συναγωγὰς τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν.

Οἱ Ἰουδαῖοι τῆς Δαμασκοῦ ἐξεμάνησαν ἐναντίον τοῦ Σαούλ καὶ ἐσκέφθησαν νὰ τὸν θανατώσουν. Πληροφορηθέντες ὅμως τοῦτο οἱ Χριστιανοί, τὸν ἔσωσαν φυγαδεύσαντες αὐτὸν εἰς Ἀραβίαν, ὅπου παρέμεινε

Σαούλ! Σαούλ! Τί με διώκεις;

τρία ἔτη. Μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Ἐκεῖ ὁ Σαοὺλ συνε-
δέθη μετὰ τῶν Ἀποστόλων διὰ τοῦ ἐκ Κύπρου Βαρνάβα, ὁ ὁποῖος ἦτο
ἐκ τῶν ἐπισήμων χριστιανῶν, καὶ ἤρχισε νὰ κηρύττῃ. Οἱ Ἰουδαῖοι τῶν
Ἱεροσολύμων ἠγανάκτησαν καὶ αὐτοὶ ἐναντίον του καὶ ἀπεφάσισαν νὰ
τὸν ἐξοντώσουν. Ἐσώθη καὶ πάλιν ὁ Παῦλος ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν καὶ
κατέφυγεν εἰς τὴν πατρίδα του Ταρσόν, ἔνθα εἰργάσθη δραστηρίως διὰ
τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

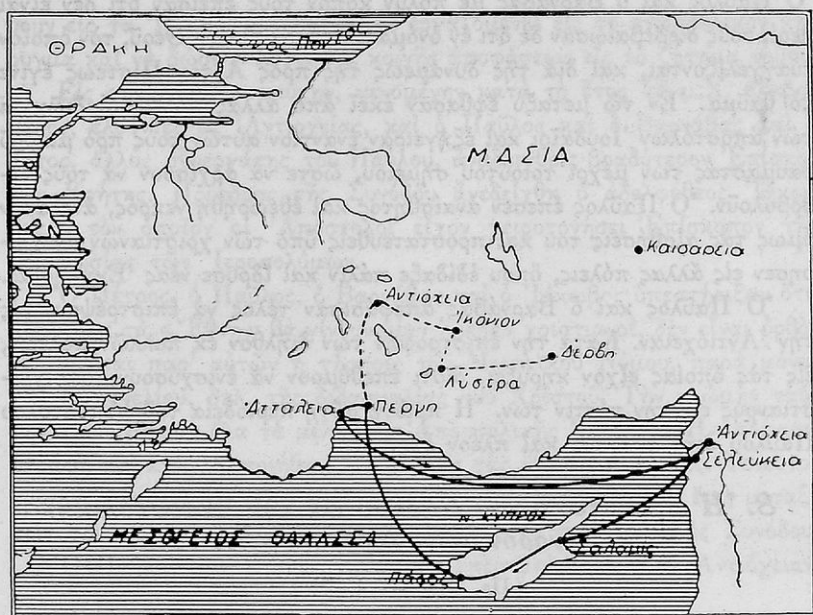
Βραδύτερον μετέβη μετὰ τοῦ Βαρνάβα εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, διὰ νὰ
κηρύξῃ. Εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον εἶπεν εἰς τοὺς πιστοὺς,
καθ' ἣν ὥραν ἦσαν συνηγμένοι: «*Ἀφορίσατε δὴ μοι τὸν Βαρνάβαν καὶ
τὸν Παῦλον εἰς τὸ ἔργον, ὃ προσκέκλημαι αὐτούς*». Δηλαδὴ ἐφάνέρωσε
τὴν μεγάλην ἀποστολὴν, τὴν ὁποίαν ἀνελάμβανον ὁ Βαρνάβας καὶ ὁ Παῦ-
λος. Ἐκεῖ τὸ πρῶτον οἱ πιστοὶ τῆς νέας θρησκείας ὠνομάσθησαν χρι-
στιανοί. Ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν μετέβησαν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἵνα διανεί-
μουν βοηθήματα εἰς τοὺς πτωχοὺς χριστιανούς. Παραλαβόντες καὶ τὸν
ἀνεψιὸν τοῦ Βαρνάβα Μάρκον, τὸν γράψαντα βραδύτερον τὸ γνωστὸν
Εὐαγγέλιόν του, ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν. Ἐκτοτε ἡ πόλις αὕτη
ἔγινε σπουδαῖον χριστιανικὸν κέντρον. Ἐκεῖθεν ἤρχισεν ὁ Παῦλος τὰς
ἀποστολικὰς του περιοδείας, ἵνα διαδώσῃ τὸν χριστιανισμὸν καὶ «εἰς
τὰ Ἔθνη», δηλ. τοὺς εἰδωλολάτρας. Διὰ τοῦτο ὀνομάζεται Ἀπόστο-
λος τῶν Ἐθνῶν.

7. Ἡ πρώτη ἀποστολικὴ περιοδεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

(Πρ. Ἀπ. ΙΓ' 4-15, ΙΔ' 1-7)

Ὁ Παῦλος ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ μετὰ τοῦ Βαρνάβα καὶ Μάρκου
εἰς τὴν Κύπρον διὰ τὸ κήρυγμα τῆς νέας Πίστεως. Ἀπὸ τὸ ἐπίνειον
τῆς Ἀντιοχείας Σελεύκειαν ἐπλευσαν πρὸς τὴν Κύπρον καὶ ἀπεβιβάσθη-
σαν εἰς τὴν πόλιν Σαλαμίνα. Ἐκεῖθεν ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν διετρεξάν
ὅλην τὴν νῆσον μέχρι τῆς δυτικῆς αὐτῆς παραλίας, ὅπου ἡ πόλις Πάφος.
Ἐκεῖ διέμενεν ὁ Ρωμαῖος Διοικητής, ὁ ὁποῖος ὠνομάζετο Σέργιος
Παῦλος. Οὗτος ἦτο ἄνθρωπος μεγάλης μορφώσεως καὶ ἐπεθύμει νὰ
μάθῃ τὴν ἀλήθειαν, τὴν ὁποίαν δὲν εὑρίσκειν εἰς τὴν εἰδωλολατρίαν. Ὁ
Παῦλος διὰ τῆς διδασκαλίας του ἔπεισεν αὐτὸν νὰ ἀσπασθῇ τὸν χρις-
τιανισμόν.

Εἰς τὴν Κύπρον ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἔδρυσεν δύο Ἐκκλησίας, μίαν

Πρώτη πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

εἰς Σαλαμίνα καὶ ἄλλην εἰς Πάφον. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπλευσε μετὰ τῶν συνοδῶν του εἰς τὴν πόλιν τῆς Μικρασιατικῆς Παμφυλίας Πέργην, ὁπότεν ἀπεχωρίσθη αὐτῶν ὁ Μᾶρκος ἐπιστρέψας εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἐκ Πέργης ἐπροχώρησε μετὸν Βαρνάβαν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐφθασαν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Πισιδίας, ὅπου ἐδίδαξαν καὶ ἔκαμαν πολλοὺς χριστιανοὺς ἰδρύσαντες νέαν Ἐκκλησίαν. Οἱ Ἰουδαῖοι ὁμῶς κατεδίωξαν αὐτοὺς καὶ ἠναγκάσθησαν οὕτω νὰ φύγωσι καὶ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸ Ἰκόνιον, ὅπου πάλιν ἐκήρυξαν καὶ προσέλκυσαν πλῆθος νέων πιστῶν. Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ ἡ βραδύτερον ὑποστᾶσα χάριν τῆς Πίστεως μαρτυρικὸν θάνατον Ἀγία Θέκλα. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Ἰκονίου ἠναγκάσθησαν νὰ φύγουν ἐξ αἰτίας νέου ἐναντίον των διωγμοῦ τῶν Ἰουδαίων ἐπέρασαν ἀπὸ διαφόρους πόλεις τῆς Λυκαονίας καὶ ἐφθασαν εἰς τὴν πόλιν Λύστρα.

Εἰς τὴν πόλιν ταύτην ὁ Παῦλος ἐθεράπευσεν ἓνα χωλὸν ἐκ γενετῆς. Οἱ κάτοικοι τοὺς ἐξέλαβον τότε ὥς θεοὺς καὶ τοὺς ἡτοίμασαν θυσίας.

Ὁ Παῦλος καὶ ὁ Βαρνάβας μὲ πολὺν κόπον τοὺς ἔπεισαν ὅτι δὲν εἶναι θεοί, τοὺς διεβεβαίωσαν δὲ ὅτι ἐν ὀνόματι τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, τὸν ὁποῖον εὐαγγελίζονται, καὶ διὰ τῆς δυνάμεως τῆς πρὸς Αὐτὸν Πίστεως ἔγινε τὸ θαῦμα. Ἐν τῷ μεταξύ ἔφθασαν ἐκεῖ ἀπὸ ἄλλας πόλεις οἱ διώκται τῶν ἀποστόλων Ἰουδαῖοι καὶ ἐξήγειραν ἐναντίον αὐτῶν τοὺς πρὸ μικροῦ θαυμαστάς των μέχρι τοιοῦτου σημείου, ὥστε νὰ ἀρχίσουν νὰ τοὺς λιθοβολοῦν. Ὁ Παῦλος ἔπεσεν ἀναισθητός καὶ ἐθεωρήθη νεκρός, ἀνέλαβεν ὁμῶς τὰς αἰσθήσεις του καὶ προστατευθεὶς ὑπὸ τῶν χριστιανῶν ἀνεχώρησεν εἰς ἄλλας πόλεις, ὅπου ἐδίδαξε πάλιν καὶ ἵδρυσεν νέας Ἐκκλησίας.

Ὁ Παῦλος καὶ ὁ Βαρνάβας ἀπεφάσισαν τέλος νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν των διῆλθον ἐκ πολλῶν πόλεων, εἰς τὰς ὁποίας εἶχον κηρύξει, διότι ἐπεθύμουν νὰ ἐνισχύσουν τοὺς χριστιανούς εἰς τὴν πίστιν των. Ἡ πρώτη αὕτη περιοδεΐα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου διήρκεσε δύο καὶ πλεόν ἔτη.

8. Ἡ συμμετοχὴ τοῦ Παύλου εἰς τὴν Ἀποστολικὴν Σύνοδον τῶν Ἱεροσολύμων.

(Πρ. Ἀπ. ΙΕ' 1 - 35)

Ἀποτέλεσμα τῆς πρώτης ἀποστολικῆς περιοδεΐας ἦτο νὰ γίνουν χριστιανοὶ πολλοὶ Ἑθνικοί, διότι ὁ Παῦλος ἀνέπτυξεν ἐξαιρετικὴν δραστηριότητα καὶ ἐφήρμοσεν ἐπιτυχῇ μέθοδον. Διέθετεν, ὅπως γνωρίζομεν, πλήρη Ἑλληνικὴν μόρφωσιν καὶ εἶχε τελείαν γνῶσιν τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου. Ἐπλησίαζε πρῶτον τοὺς Ἑλληνιστὰς Ἰουδαίους καὶ διὰ τούτων, ἀφοῦ ἐγίνοντο χριστιανοί, ἤρχετο εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν Ἑθνικῶν (εἰδωλολατρῶν), οἱ ὁποῖοι ὠμίλουν ὅλοι τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Τὰ ἐπιχειρήματά του ἦσαν ἀκλόνητα, ἡ δὲ πειστικότης του ἀποτελεσματικὴ. Πλεῖστοι λοιπὸν Ἑθνικοὶ εἶχον γίνει χριστιανοί.

Μερικοὶ ὁμῶς ἐξ Ἰουδαίων χριστιανοί, δυσαρεστηθέντες διὰ τοῦτο, ἤρχισαν νὰ διακηρύσσουν ὅτι, διὰ νὰ εἶναι τις γνήσιος χριστιανός, ἔπρεπε νὰ φυλάττῃ καὶ ἐκτελῇ τὰς διατάξεις τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου (περιτομὴν κ.λ.π.). Εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα πολλοὶ ἐξ Ἰουδαίων χριστιανοὶ ἀπέφευγον νὰ συναναστρέφωνται τοὺς ἐξ Ἑθνῶν καὶ τοιούτοτρόπως ἐδημιουργήθη σοβαρὰ ἔρις μετὰ τῶν χριστιανῶν.

Οἱ Ἀπόστολοι ἀντελήφθησαν ὅτι ἡ ἔρις αὕτη ἐβλαπτε τὸν χριστιανισμόν καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ σταματήσῃ. Πρὸς τοῦτο ἀπεφασίσθη νὰ συνέλ-

θουν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα πάντες οἱ ἐργαζόμενοι εἰς τὸ ἀποστολικὸν κήρυγμα καὶ νὰ δώσουν λύσιν διὰ κοινῆς ἀποφάσεως εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο.

Εἰς τὴν Σύνοδον ταύτην, γενομένην κατὰ τὸ ἔτος 48 μ.Χ. ἔλαβον μέρος, ἐλθόντες ἐξ Ἀντιοχείας, καὶ ὁ Παῦλος καὶ ὁ Βαρνάβας καὶ ὁ Τίτος, ἄλλος συνεργάτης τοῦ Παύλου, ἀναδείχθεις βραδύτερον Ἐπίσκοπος Κρήτης. Πρόεδρος τῆς Συνόδου ἀνεδείχθη ὁ ἀδελφόςθεος Ἰάκωβος¹, τὸν ὁποῖον οἱ Ἀπόστολοι εἶχον χειροτονήσει Ἐπίσκοπον τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων.

Ὁ Πέτρος, ὁ Παῦλος, ὁ Βαρνάβας καὶ ὁ Ἰάκωβος ὑπεστήριξαν ὅτι, ἀφοῦ ὅλα τὰ «Ἕθνη» θὰ γίνουν μίαν ἡμέραν χριστιανοί, δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ ζητῇται παρ' αὐτῶν ἡ τήρησις τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου, παρὰ μόνον τοῦ Εὐαγγελίου, δηλ. τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ. Τὴν γνώμην ταύτην ἀπεδέχθησαν ὅλα τὰ μέλη τῆς Ἀποστολικῆς Συνόδου. Ἡ ἀπόφασις ἐγράφη καὶ ἐγνωστοποιήθη καὶ εἰς ὅλας τὰς ἄλλας ἐκκλησίας. Τοιοῦτοτρόπως ἐσταμάτησε τότε ἡ ἐξ αἰτίας τοῦ ζητήματος αὐτοῦ ἔρις μεταξὺ τῶν χριστιανῶν, διότι ὅλοι παρεδέχθησαν τὴν ἀπόφασιν τῆς Συνόδου.

Ὁ Παῦλος καὶ οἱ συνεργάται του ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν.

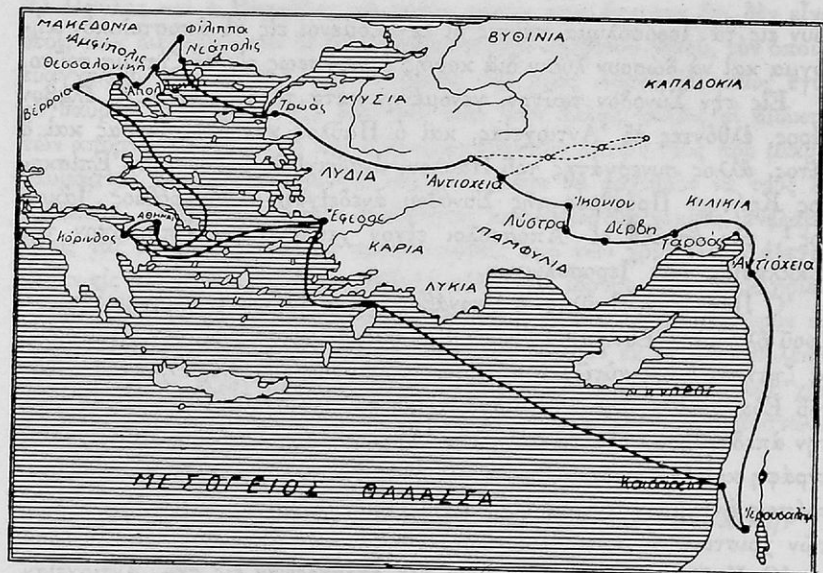
9. Δευτέρα περιοδεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου (49-53 μ.Χ.). Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς Εὐρώπην. Αἱ πρῶται Ἐκκλησίαι ἐν Ἑλλάδι.

α) Ἱδρυσις Ἐκκλησιῶν εἰς Φιλίππους, Θεσ/νίκην καὶ Βέροϊαν.

(Πρ. Ἀπ. ΙΣΤ' 9 - 40 καὶ ΙΖ' 1 - 15)

Ἐκ τῆς Ἀντιοχείας ἤρχισεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καὶ τὴν δευτέραν περιοδείαν του, ἡ ὁποία εἶχε λαμπρότατα ἀποτελέσματα. Διὰ τῆς Κιλικίας, Λυκαονίας, Φρυγίας καὶ Γαλατίας ἐφθασεν εἰς τὴν Τρωάδα. Ἐκεῖ ὁ Παῦλος μίαν νύκτα εἶδεν ἓν ὄραμα. Εἶδε νὰ παρουσιάζεται ἔμπροσθέν του ἓνας ἀνὴρ Μακεδόν, ὁ ὁποῖος τοῦ εἶπε: «*Διαβὰς εἰς Μακεδονίαν βοήθησον ἡμῖν*». Ὁ Παῦλος καὶ οἱ συνεργάται του ἐνόησαν ὅτι τοῦτο ἦτο

1. Λέγεται ἀδελφόςθεος, διότι ἦτο υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ ἐκ τῆς συζύγου, τὴν ὁποίαν εἶχεν οὗτος, πρὶν μνηστευθῇ τὴν Θεοτόκον Μαρίαν. Ἀδελφόςθεοι ἦσαν ἐπίσης καὶ ὁ Ἰούδας, ὁ Σίμων καὶ ὁ Ἰωσῆς.

Δευτέρα πορεία του Ἀποστόλου Παύλου.

διαταγή τοῦ Θεοῦ νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐκεῖθεν ἐπλευσεν εἰς Σαμοθράκην καὶ Καβάλαν. Εἶχε τώρα νέους συνεργάτας καὶ βοηθοὺς, τὸν ἐξ Ἑλληνιστῶν Ἰουδαίων πλήρη θερμῆς πίστεως Σίλαν, τὸν Τιμόθεον, ὁ ὁποῖος εἶχεν Ἑλληνα πατέρα, καὶ τὸν Λουκᾶν τὸν μετέπειτα Εὐαγγελιστὴν. Ὅλοι μαζί ἐπορεύθησαν ἐκ Καβάλας εἰς τὴν μεγάλην τότε Μακεδονικὴν πόλιν Φιλίππους, ὅπου πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸ κήρυγμα τῆς νέας πίστεως. Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ μία πλουσία γυνὴ ὀνομαζομένη Λυδία, ἡ ὁποία καὶ ἐφιλοξένησε τοὺς ἀποστόλους εἰς τὸν οἶκόν της καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς παραμονῆς των. Εἰς τοὺς Φιλίππους ὁ Παῦλος ἐθεράπευσε μίαν παιδίσκην, ἡ ὁποία κατείχετο ἀπὸ πονηρὸν πνεῦμα (πνεῦμα Πύθωνος). Τότε αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ἐξεμεταλλεύοντο τὴν κόρην καὶ ἐκέρδιζον χρήματα κατηγόρησαν τὸν Παῦλον καὶ τοὺς συντρόφους του ὅτι προσπαθοῦν νὰ ἐπιβάλουν ἥθη, τὰ ὁποῖα δὲν ἤρμοζον εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Οἱ στρατηγοὶ ἀκούσαντες αὐτὰ διέταξαν τοὺς ραβδούχους νὰ μαστιγώσουν τοὺς ἀποστόλους καὶ νὰ τοὺς κλείσουν εἰς τὴν φυλακὴν. Ὅταν ὅμως ὁ Παῦλος ἐδήλωσεν ὅτι εἶναι Ῥωμαῖο πολῖται, οἱ

στρατηγοὶ ὄχι μόνον τοὺς ἀπεφυλάκισαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐζήτησαν συγγνώμην (διότι ἐθεωρεῖτο ἀτιμωτικὸν νὰ μαστιγώνωνται Ῥωμαῖοι πολῖται). Ἡ ἔδρυσις τῆς πρώτης ἐν Εὐρώπῃ Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας τῶν Φιλίππων ἐγένε τὸν χειμῶνα τοῦ ἔτους 49 - 50 μ.Χ.

Ἐκ τῶν Φιλίππων ὁ Παῦλος καὶ οἱ συνεργάται του μετέβησαν εἰς Θεσσαλονίκην, τὴν ὀνομαστὴν πρωτεύουσάν τῆς Βορείου Ἑλλάδος. Ἰουδαῖοι καὶ Ἐθνικοὶ πιστεύσαντες εἰς Χριστὸν ἀπετέλεσαν τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ ὁποία ἀπέβη μία τῶν μεγαλυτέρων τῆς Ἑλλάδος. Κατηγορηθέντες ὑπὸ τῶν μὴ πιστευσάντων Ἰουδαίων ὡς ἐπαναστάται κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐξουσίας ἠναγκάσθησαν νὰ φύγουν εἰς Βέροϊαν, ὅπου ἔδρυσαν νέαν Ἐκκλησίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐκ Βεροίας ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὁ Παῦλος, ὁδηγηθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν χριστιανῶν τῆς Βεροίας εἰς παράλιον μέρος ἐπεβιβάσθη πλοίου καὶ ἔπλευσεν εἰς Πειραιᾶ.

β) Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἰς Ἀθήνας.

(Πρ. Ἀπ. ΙΖ' 16 - 34)

Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Παῦλος περιήρχετο κατ' ἀρχὰς τὴν πόλιν ἐπισκεπτόμενος τοὺς ναοὺς καὶ παρατηρῶν μετὰ προσοχῆς τὸ πλῆθος τῶν ἀγαλμάτων καὶ τῶν ἱερῶν. Ἦρχισεν ἔπειτα νὰ συζητῇ μετὰ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Ἀγορὰν καὶ νὰ κηρύττῃ τὴν νέαν Πίστιν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκάλεσαν τὸν Ἀπόστολον νὰ ὁμιλήσῃ εἰς αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ὁ Παῦλος ἐδέχθη εὐχαρίστως τὴν πρόσκλησιν καὶ ἐξεφώνησεν ἐνώπιον μεγάλης συγκεντρώσεως θαυμάσιον καὶ θεόπνευστον λόγον.

«Ἐπισκεπτόμενος τὰ ἱερά σας, ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοὺς εἶπεν, εὑρον καὶ βωμόν, ἀφιερωμένον «ἀγνώστῳ θεῷ». Αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν Θεόν, τὸν ὁποῖον σεῖς ἀγνοοῦντες λατρεύετε, Αὐτὸν ἐγὼ σᾶς κηρύττω». «Ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, οὗτος οὐρανοῦ καὶ γῆς Κύριος ὑπάρχων οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ, οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπεύεται προσδεόμενός τις, αὐτὸς διδοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν καὶ τὰ πάντα ἐποίησέ τε ἐξ ἐνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ὁρίσας προτεταγμένους καιροὺς καὶ τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν ζητεῖν τὸν Κύριον, εἰ ἄρα γε ψηλαφήσειαν αὐτὸν καὶ εὗροιεν, καίτοι γε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἐνὸς ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα· ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν,

‘Ο Ἀπόστολος Παῦλος ὁμιλεῖ εἰς τὸν Ἀρειὸν Πάγον τῶν Ἀθηνῶν.

ὥς καὶ τινες τῶν καθ’ ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασι: «Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν»... Τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ Θεὸς τὰ νῦν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πᾶσι πανταχοῦ μετανοεῖν, διότι ἔστησεν ἡμέραν, ἐν ᾗ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὥρισε, πίστιν παρασχὼν πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν».

Πολλοὶ ἐκ τῶν Ἀθηναίων δὲν ἔδωσαν σημασίαν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Παύλου, ἄλλοι τὸν ἐχλεύασαν, ὀλίγοι δὲ ἐνόησαν καὶ ἐπίστευσαν. Μεταξὺ τούτων ἦτο καὶ μία γυνή, ὀνομαζομένη **Δάμαρις**, καὶ εἰς ἐπίσημος Ἀθηναῖος, ὁ Ἀρεοπαγίτης **Διονύσιος**. Οὗτος ἔγινε κατόπιν ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος τῆς ἰδρυθείσης τότε εἰς τὰς Ἀθήνας Ἐκκλησίας. Ὁ Διονύσιος ἀπέθανε μαρτυρικὸν θάνατον περὶ τὸ 95 μ.Χ. Ἡ Ἐκκλησία μας ἐορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 3ην Ὀκτωβρίου, εἶναι δὲ ὁ πολιοῦχος ἅγιος τῶν Ἀθηνῶν.

γ) Ἡ ἱδρυσις τῆς ἐν Κορίνθῳ Ἐκκλησίας.

(Πρ. Ἀπ. ΙΗ' 1 - 12)

Ἐξ Ἀθηνῶν μετέβη ὁ Παῦλος εἰς τὴν Κόρινθον, ἡ ὁποία ἦτο σπουδαῖον ἐμπορικὸν κέντρον. Ἐγνώρισεν ἐκεῖ τὸν Ἰουδαῖον σκηνοποιὸν Ἀκύλαν καὶ ἔκαμεν αὐτὸν χριστιανὸν ὅπως καὶ τὴν σύζυγόν του Πρίσκιλλαν. Ἀναμένων τοὺς συνεργάτας του Σίλαν καὶ Τιμόθεον, διέμενεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ἀκύλα ἐργαζόμενος καὶ αὐτὸς τὴν γνωστὴν του τέχνην τοῦ σκηνοποιοῦ, διὰ νὰ κερδίζῃ τὰ πρὸς συντήρησίν του ἀναγκαῖα.

Ὅταν ἔφθασαν ἐκ Θεσσαλονίκης ὁ Σίλας καὶ ὁ Τιμόθεος, ἤρχισεν ὁ Παῦλος νὰ κηρύττῃ πρῶτον εἰς τὴν Συναγωγὴν, ἔπειτα δὲ καὶ μετὰ τῶν ἐθνικῶν (Ἑλλήνων). Ὁ ἀρχισυνάγωγος Κρίσπος ἔγινε χριστιανός, ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες Κορίνθιοι, ἡ δὲ ἱδρυθεῖσα Ἐκκλησία ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἐκρατύνετο. Ἐν Κορίνθῳ παρέμεινεν ὁ Παῦλος ἐπὶ ἓν καὶ ἥμισυ ἔτος. Ἐκεῖ ὁ Παῦλος ἐκινδύνευsen ἀπὸ τοῦς Ἰουδαίους, ἀλλὰ ἐσώθη χάρις εἰς τὸν ἀνθύπατον Γαλιῶνα.

Πρὸς τοὺς Κορινθίους χριστιανούς ἔστειλε βραδύτερον ὁ Ἀπόστολος δύο ἐπιστολάς ἐρμηνεύων τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ δίδων πολυτίμους συμβουλὰς καὶ ὁδηγίας.

δ) Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἰς Ἐφεσον.

(Πρ. Ἀπ. ΙΗ' 13 - 14)

Ἀπὸ τὴν Κόρινθον ὁ Παῦλος συνοδευόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀκύλα καὶ τῆς Πρίσκιλλης, οἱ ὅποιοι ἀνεδείχθησαν πολύτιμοι συνεργάται του, ἔπλευsen εἰς Ἐφεσον τῆς Μ. Ἀσίας. Καταλιπὼν ἐκεῖ τοὺς συνεργάτας του ἀνέβη εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα: « ἀναβάς καὶ ἀσπασάμενος τὴν ἐκκλησίαν ». Ἐκεῖθεν ἀνεχώρησε διὰ τὴν Ἀντιόχειαν, ὅπου εὔρε τὴν Ἐκκλησίαν πλήρη ζωῆς. Εὐχαριστημένος καὶ ἱκανοποιημένος ὁ Ἀπόστολος διέτρεξεν ἄλλην μίαν φορὰν τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ διὰ τῆς Φρυγίας καὶ Γαλατίας ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἐφεσον, ὅπου ἐπέδότη μετὰ μεγάλῃς δραστηριότητος εἰς τὸ ἔργον του (53 μ.Χ.). Ὅχι μόνον Ἐφέσιοι ἐφωτίζοντο καὶ προσήρχοντο εἰς τὸν χριστιανισμόν, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐκ τῶν περὶ πόλεων καὶ χωρίων ἐγίνοντο χριστιανοὶ καὶ μαθηταὶ τοῦ Παύλου καὶ διέδιδον εἰς τὰς πόλεις τῶν τὴν νέαν θρησκείαν. Βοηθοὺς καὶ συνεργάτας εἶχε τὸν

ἸΑκύναν καὶ τὴν Πρίσκιλλαν· οὗτοι ἀνέπτυξαν μέγαν ζῆλον, ὑπέστησαν δὲ βραδύτερον μαρτυρικὸν θάνατον.

Τρία ἔτη παρέμεινεν ὁ Παῦλος εἰς τὴν Ἑφεσον¹, ἣ δὲ ἰδρυθεῖσα ἐκεῖ Ἐκκλησία ἐκρατύνετο καὶ ἐνεδυναμοῦτο ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἀναδειχθεῖσα βραδύτερον ὀνομαστὸν κέντρον τῆς Χριστιανοσύνης.

10. Τρίτη περιοδεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Διωγμὸς καὶ φυλάκισις αὐτοῦ (57 - 62 μ.Χ.).

(Πρ. Ἀπ. Κ' 1 - 16 καὶ ΚΑ' 17 - 40)

Ἐκ τῆς Ἑφέσου ὁ Παῦλος ἐπεχείρησε τὴν τρίτην περιοδείαν του εἰς τὰς χώρας, τὰς ὁποίας καὶ προηγουμένως εἶχεν ἐπισκεφθῇ, διότι εἶχον δημιουργηθῇ διάφορα μικροζητήματα μεταξύ τῶν χριστιανῶν. Προσωπικαὶ γινώμαι προεκάλουν ἀταξίαν καὶ διαιρέσεις. Παρεξηγήσεις μεταξύ τῶν ἐξ Ἰουδαίων καὶ τῶν ἐξ Ἑθνῶν χριστιανῶν ἐτάρασσον τὴν ζωὴν τῶν Ἐκκλησιῶν.

Ὁ Παῦλος ἦλθε πρῶτον εἰς τὴν Σμύρνην καὶ κατόπιν εἰς τὴν Τρωάδα. Ἐκεῖθεν ἔπλευσεν εἰς Μακεδονίαν καὶ μετέβη εἰς τοὺς Φιλίππους, εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν Βέροιαν. Μετέβη ἐπίσης καὶ εἰς ἄλλας πόλεις, τὰς ὁποίας πρῶτην φορὰν ἐπεσκέπτετο. Κατέβη κατόπιν εἰς Κόρινθον καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Μακεδονίαν, ὅπθθεν ἔπλευσεν εἰς Μικρὰν Ἀσίαν σκοπεύων νὰ μεταβῇ εἰς Ἱεροσόλυμα.

Πανταχοῦ ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τῶν χριστιανῶν μετὰ ἐκδηλώσεων ἀγάπης καὶ θαυμασμοῦ. Ἐδίδασκε παντοῦ τὴν ἀληθινὴν πίστιν καὶ ἀπεμάκρυνε τῶν Ἐκκλησιῶν τοὺς ψευδοχριστιανούς, ἐθέρμαινε δὲ καὶ ἐνίσχυε τὸ φρόνημα τῶν πιστῶν.

Διερχόμενος ἐκ Μιλήτου ἔστειλε καὶ ἐκάλεσε τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑφέσου, τοὺς ὁποίους συνεβούλευσε πῶς νὰ κυβερνοῦν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ νὰ προφυλάττουν τοὺς πιστοὺς ἀπὸ τοὺς ψευδοδιδασκάλους.

Ἐκ τῆς Μιλήτου ὁ Παῦλος ἔπλευσε πρὸς τὴν Παλαιστίνην καὶ παραμείνας ὀλίγον εἰς Καισάρειαν μετέβη κατόπιν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ὅπου

1. Τὴν διαμονὴν τοῦ Ἀποστόλου ἐν Ἑφέσῳ ἐντάσσουσιν Ἐκκλησιαστικοὶ τινες ἱστορικοὶ εἰς τὴν τρίτην περιοδείαν του.

Τρίτη πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

τὸν ὑπεδέχθησαν ὅλοι οἱ χριστιανοὶ μετὰ μεγάλης χαρᾶς. Διηγέθη εἰς αὐτοὺς τὰ λαμπρὰ ἀποτελέσματα τῆς διδασχῆς του εἰς τὰ Ἔθνη καὶ ὅλοι μαζί ἐδοξολόγησαν τὸν Θεόν.

Τὴν ἄλλην ἡμέραν μετέβη εἰς τὸν Ναόν, ἵνα προσευχηθῇ. Οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἰουδαίου ἐξήγειραν τὸν ὄχλον ἐναντίον του λέγοντες ὅτι εἰσάγει Ἕλληνας εἰς τὸν Ναὸν καὶ βεβηλώνει αὐτόν. Ὁ Παῦλος συνελήφθη καὶ παρ' ὀλίγον νὰ θανατωθῇ. Ὁ Ρωμαῖος φρούραρχος τῆς πόλεως μετὰ δυσκολίας τὸν ἀπέσπασεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ ὄχλου, διέταξεν ὅμως νὰ δεθῇ διὰ διπλῶν ἀλύσεων, διότι ἐνόμισεν ὅτι πρόκειται περὶ ἐπικινδύνου κακούργου. Πρὸ τῆς ἐπιμονῆς τοῦ ὄχλου ὁ φρούραρχος διέταξεν ἀκόμῃ καὶ νὰ μαστιγωθῇ. Ὁ Παῦλος τότε ἐπεκαλέσθη τὴν ιδιότητά του ὡς Ρωμαίου πολίτου, ὁ φρούραρχος ἐφοβήθη καὶ τὸν ἀπέστειλεν ὑπὸ συνοδείαν εἰς τὴν Καισάρειαν, ὅπου διέμενεν ὁ Ρωμαῖος Διοικητὴς τῆς Παλαιστίνης Φῆλιξ. Οὗτος συζητήσας ἐπανειλημμένως μετὰ τοῦ Παύλου ἀντελήφθη ὅτι εἶναι ἀθῶος, ἀλλὰ δὲν τὸν ἀπηλευθέρωσεν ἐλπίζων νὰ λάβῃ παρ' αὐτοῦ πολλὰ λύτρα. Εἰς τὴν φυλακὴν παρέμεινεν ὁ Ἀπόστολος ἐπὶ δύο ἔτη, ἕως ὅτου ἀντικατεστάθῃ ὁ Φῆλιξ. Ὁ νέος Διοικητὴς Φῆστος

ἀπεφάσισε τελικῶς νὰ στείλῃ τὸν Παῦλον εἰς τὴν Ρώμην, νὰ δικασθῇ ὑπὸ τοῦ Δικαστηρίου τοῦ Καίσαρος, καθ' ὃ εἶχε δικαίωμα ὡς Ρωμαῖος πολίτης.

Τὸ ταξίδιον τοῦ Παύλου ἦτο περιπετειῶδες. Τὸ φέρον αὐτὸν πλοῖον ἠναγκάσθη λόγῳ τῆς τρικυμίας νὰ προσεγγίσῃ εἰς Κρήτην καὶ πλέον κατόπιν πρὸς Δυσμὰς ἐναυάγησεν πρὸ τῆς νήσου Μάλτας. Οἱ ναυαγοὶ διεσώθησαν κολυμβῶντες. Εἰς Μάλταν παρέμενεν ἐπὶ τρίμηνον ὁ Παῦλος, ἐκήρυξε καὶ ἱδρυσεν Ἑκκλησίαν. Ἐκ Μάλτας ἐπλευσε δι' ἄλλου πλοίου εἰς Συρακούσας τῆς Σικελίας, διεπεραιώθη ἔπειτα εἰς Ρήγιον καὶ ἐκεῖθεν πεζῇ ἔφθασεν εἰς Ρώμην.

Ὑπῆρχον τότε καὶ ἐν Ρώμῃ ἀρκετοὶ χριστιανοὶ διδασκόμενοι τὴν νέαν θρησκείαν ἀπὸ χριστιανῶν ἐμπόρων, διότι οὐδεὶς Ἀπόστολος εἶχεν ἔως τότε μεταβῆ ἑκεῖ. Ὑπεδέχθησαν λοιπὸν τὸν Παῦλον μετὰ χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως, ἀφοῦ ἄλλως τε δὲν ἐφυλακίσθη, ἀλλὰ ἐτέθη ὑπὸ περιορισμὸν εἰς μίαν ἰδιωτικὴν οἰκίαν, ἔως ὅτου δικασθῇ. Ἐκεῖ ἐδέχετο ἐλευθέρως τοὺς χριστιανούς καὶ ὅλους ὅσοι ᾔθελον νὰ ἀκούσουν τὴν διδασχὴν του. Βοηθοὶ καὶ συνεργάται του ἦσαν ὁ Λουκᾶς, ὁ Τιμόθεος, ὁ Μάρκος, ὁ Τυχικὸς καὶ ὁ Ἀρίσταρχος.

Μετὰ διετῆ περιορισμὸν ἔγινεν ἐπὶ τέλους ἡ δίκη του πρὸ τοῦ δικαστηρίου τοῦ Καίσαρος, ἡθώθη καὶ ἀφέθη ἐλεύθερος (62 μ.Χ.).

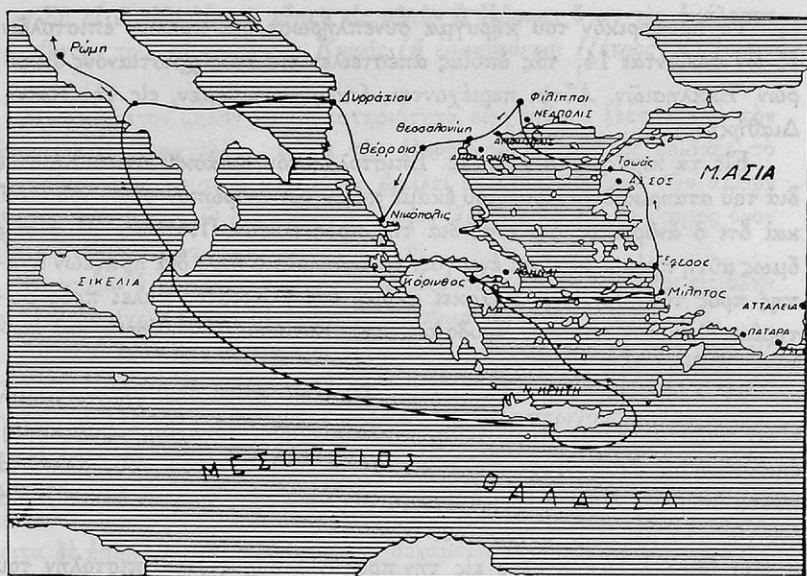
11. Τετάρτη περιοδεία καὶ τελευτὴ τοῦ Παύλου.

(Πρ. Ἀπ. ΚΒ' 22 - 30)

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἦτο πλέον μεγάλης ἡλικίας καὶ εἶχε καταβληθῇ ἀπὸ τοὺς διαρκεῖς ἀγῶνας, τὰς περιπετείας καὶ τοὺς διωγμούς. Τὸ πνεῦμά του ὅμως ἦτο πάντοτε ἀκμαῖον καὶ ὁ ζήλος του πρὸς διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου ζωηρὸς καὶ ἀκαταπόνητος.

Ἀποκτήσας τὴν ἐλευθερίαν του, ἐπιχειρεῖ τετάρτην περιοδείαν, τὴν τελευταίαν. Ἐκ Ρώμης ἐπλευσεν εἰς τὴν Κρήτην πρῶτον καὶ ἐχειροτόνησεν ἐκεῖ ἐπίσκοπον τὸν ἄλλοτε συνεργάτην του Τίτον. Ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Μ. Ἀσίαν καὶ ἐπεσκέφθη πολλὰς Ἑκκλησίας. Εἰς τὴν Ἐφεσον ἐχειροτόνησεν ἐπίσκοπον ἕτερον βοηθόν του, τὸν Τιμόθεον. Ἐπεσκέφθη κατόπιν τὰς Ἑκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐπέρασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἦλθε πάλιν εἰς τὴν Ρώμην.

Εἶχεν ἤδη ἀρχίσει ἐκεῖ ὁ ἀγριὸς διωγμὸς τῶν χριστιανῶν, ὁ διαταχθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Νέρωνος. Ὁ αἰμοχαρὴς καὶ παράφρων ἡγε-

Τετάρτη Πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

μὼν οὗτος εἶχε διατάξει νὰ συλλαμβάνωνται οἱ χριστιανοὶ καὶ νὰ θανατώνωνται ἄκριτοι καὶ μὲ κάθε τρόπον. Ἐν μέσῳ τῆς φοβερᾶς αὐτῆς διὰ τοὺς χριστιανούς δοκιμασίας ἐφθάσεν ὁ Ἀπόστολος εἰς τὴν Ρώμην. Συνελήφθη ἀμέσως, ἐρρίφθη εἰς τὰς φυλακάς καὶ διετάχθη ἡ θανάτωσίς του κατὰ τὸ ἔτος 64 μ.Χ. (κατ' ἄλλους τὸ 67 μ.Χ.).

Ὁ Παῦλος μεταφερόμενος εἰς τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου του ἦτο πλήρης γαλήνης. Ἡσθάνετο ἱκανοποίησιν καὶ χαράν, διότι ἐξεπλήρωσε τὸ καθήκον του καὶ ἐτελείωσε τὸ ἔργον του μὲ θυσίαν τῆς ζωῆς του. Ἡ Ἐκκλησία μας ἐορτάζει τὴν μνήμην του, ὁμοῦ μὲ τὴν μνήμην τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, τὴν 29ην Ἰουνίου.

12. Τὸ ἀποστολικὸν ἔργον τοῦ Παύλου.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἦτο τὸ ἐκλεκτὸν ὄργανον τοῦ Θεοῦ διὰ τὸ ἔργον τῆς διαδόσεως τοῦ Εὐαγγελίου, ἔργον, εἰς τὸ ὅποιον ἐπὶ 30 ὅλα ἔτη ἀφωσιώθη ψυχῇ καὶ σώματι.

Τὸ προφορικόν του κήρυγμα συνεπλήρωσε διὰ πολλῶν ἐπιστολῶν ἐξ ὧν σφίζονται 14, τὰς ὁποίας ἀπέστειλεν εἰς τοὺς χριστιανούς διαφόρων Ἐκκλησιῶν. Αὗται περιέχονται, ὅπως γνωρίζομεν, εἰς τὴν Καινὴ Διαθήκην.

Εἰς τὰ κηρύγματα καὶ τὰς Ἐπιστολάς του διδάσκει ὅτι ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ σταυρικοῦ του θανάτου ἔκαμε πάλιν τὸν ἄνθρωπον φίλον τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος σφίζεται διὰ τῆς πρὸς Αὐτὸν Πίστεως. Ἡ πίστις ὅμως αὕτη πρέπει νὰ εἶναι ἐνεργός, νὰ ἐκδηλοῦται δηλ. διὰ πράξεων ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον. Διδάσκει ἀκόμη ὅτι ὁ Χριστὸς καλεῖ πρὸς σωτηρίαν ὅλον τὸν κόσμον, Ἰουδαίους καὶ Ἑθνικούς, ἐλευθέρους καὶ δούλους, ἄνδρας καὶ γυναῖκας.

Αἱ ὑπηρεσίαι τοῦ Ἀποστόλου Παύλου πρὸς τὸν χριστιανισμὸν εἶναι πολὺ μεγάλαι. Ἠγωνίσθη, ἐταλαιπωρήθη, ἐδιώχθη, ἐφυλακίσθη ἐκακοποήθη, ἐκινδύνευσεν πολλάκις μέχρι τοῦ θανάτου του, ἀλλὰ τὰ πάντα ὑπέμενε, διότι ἡ θερμὴ ἀγάπη του πρὸς τὸν Χριστὸν ἐφώτιζε καὶ ἐνίσχυε τὴν μεγάλην ψυχὴν του.

Ὁ ἴδιος ὁ Ἀπόστολος εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους Β' Ἐπιστολὴν του (11, 23 κ.ἐ.) γράφει:

« Ἐν κόποις περισσοτέρως, ἐν πληγαῖς υπερβαλλόντως, ἐν φυλακαῖς περισσοτέρως, ἐν θανάτοις πολλάκις. Ὑπὸ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβον, τρεῖς ἔρραβίσθην, ἅπας ἐλιθάσθην, τρεῖς ἐνανάγησα, νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα· ὁδοιπορίας πολλάκις, κινδύνους ποταμῶν, κινδύνους ληστῶν, κινδύνους ἐκ γένους, κινδύνους ἐξ ἐθνῶν κινδύνους ἐν πόλει, κινδύνους ἐν ἐρημίᾳ, κινδύνους ἐν θαλάσῃ, κινδύνους ἐν ψευδαδέλφοις· ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, ἐν ἀγρυπνίαις πολλάκις, ἐν λιμῷ καὶ δίψει, ἐν νηστείαις, ἐν ψύχει καὶ γυμνότητι... ».

13. Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος.

(Πρ. Ἀπ. Θ' 36 - 43, Ι' 1 - 48 κ.ἐ.)

Σημαντικὸν ἐπίσης ἦτο τὸ ἀποστολικὸν ἔργον τοῦ Πέτρου, τὸν ὁποῖον ἡ Ἐκκλησία μας ὠνόμασε Κορυφαῖον, ὡς καὶ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον.

Ὁ Πέτρος καὶ ὁ ἀδελφός του Ἀνδρέας ἦσαν τέκνα τοῦ Ἰωᾶ καὶ κατήγοντο ἀπὸ τὴν Βηθσαϊδὰ τῆς Γαλιλαίας. Πρὶν γίνῃ μαθητῆς τοῦ Σωτῆρος, ὁ Πέτρος ὠνομάζετο Σίμων.

« Σὺ εἶ ὁ υἱὸς Ἰωνᾶ, εἶπεν εἰς αὐτὸν ὁ Κύριος, ὅταν τὸν ἐκάλεσεν ὡς μαθητὴν του, σὺ κληθήσῃ Κηφᾶς (ὁ ἐρμηνεύεται Πέτρος) » (Ἰωάν. 1, 43).

Μὲ ἀκάματον ζῆλον καὶ δραστηριότητα εἰργάσθη ὁ Πέτρος διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου. Κατὰ τὴν Πεντηκοστὴν πρῶτος ἐδίδαξε τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ καὶ αὐτὸς ὠμίλει ἐξ ὀνόματος καὶ τῶν ἄλλων μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ· διὰ τοῦτο ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ὀνομάζει αὐτὸν « στόμα τῶν Ἀποστόλων ».

Ἐκέρυξεν ὁ Πέτρος πρῶτον εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ κατόπιν εἰς ὅλην τὴν Παλαιστίνην, ἔκαμε δὲ καὶ πολλὰ θαύματα.

Μεταξὺ τῶν θαυμάτων του εἶναι καὶ ἡ ἀνάστασις τῆς Ταβιθά εἰς τὴν πόλιν Ἰόππην. Ἡ χριστιανικὴ κόρη Ταβιθά ἦτο πολὺ εὐσεβὴς καὶ φιλόανθρωπος. Ἐρραπτεν ἐνδύματα καὶ τὰ ἐδίδεν εἰς πτωχοὺς καὶ εἰς ὀρφανά. Ἡσθένησεν ὅμως καὶ ἀπέθανεν. Ὅλοι ὅσους εὐηργέτησεν ἐβόρηνουν γύρω ἀπὸ τὴν κλίνην της. Ὁ Πέτρος μετέβη εἰς τὴν οἰκίαν τῆς Ταβιθά καὶ πολὺ συνεκινήθη ἀπὸ τοὺς θρήνους. Ἐγονάτισε καὶ προσηυχήθη, ἔπειτα δὲ ἐσηκώθη καὶ πλήρης θείας δυνάμεως ἐφώνησε:

— Ταβιθά, ἐγέρθητι!

Ἀμέσως τὸ θαῦμα ἐγένεν. Ἡ Ταβιθά ἐσηκώθη γεμάτη ζωῆν. Ὅλοι ἐδόξασαν τὸν Θεόν.

Εἰς τὴν Καισάρειαν ὁ Πέτρος προσεῖλκυσε εἰς τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν πίστιν τὸν Ρωμαῖον Διοικητὴν Κορνῆλιον, ὅστις ἦτο εἷς ἐκ τῶν πρῶτων ἐπισήμων Ἑθνικῶν, πού ἡσπάσθη τὸν Χριστιανισμόν. Ἐλαβε τότε ἀφορμὴν νὰ διδάξῃ ὁ Πέτρος ὅτι ἡ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ μετὰ χαρᾶς δέχεται εἰς τοὺς κόλπους της ὅχι μόνον Ἰουδαίους, ἀλλὰ καὶ Ἑθνικούς, διότι ὁ Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, διὰ νὰ σώσῃ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.

Ἐδίδαξεν ἔπειτα τὴν νέαν πίστιν εἰς πολλὰς ἄλλας χώρας, εἰς τὸν Πόντον, τὴν Γαλατίαν, τὴν Βιθυνίαν, τὴν Καππαδοκίαν κ.ά. Ἦλθε πιθανώτατα καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀναφέρεται δὲ ὅτι μετέβη καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον μετὰ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου. Ὁ Πέτρος ἔγραψε καὶ δύο ἐπιστολάς πρὸς ὅλους τοὺς χριστιανούς, αἱ ὁποῖαι λέγονται Κ α θ ο λ ι κ α ἰ καὶ περιέχονται εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην.

Κατὰ τὸ ἔτος 64 μ.Χ. (κατ' ἄλλους τὸ 67) μετέβη εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου ὑπέστη, ὅπως καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, μαρτυρικὸν θάνατον ἐπὶ Νέρωνος.

14. Οἱ ἄλλοι Ἀπόστολοι.

Ἀνδρέας ὁ « Πρωτόκλητος ».

Ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας ἦτο ἀδελφὸς τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, ὠνομάσθη δὲ πρωτόκλητος, διότι πρῶτος ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Κυρίου καὶ ἠκολούθησεν αὐτὸν ὡς μαθητῆς Του.

Κατὰ τὰς ἀρχαίας παραδόσεις ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Συρίαν, τὴν Καππαδοκίαν, τὴν Γαλατίαν καὶ Βιθυνίαν, εἰς τὴν μακρινὴν Σκυθίαν καὶ εἰς τὸ Βυζάντιον, ἔνθα ἐχειροτόνησε τὸν πρῶτον ἐπίσκοπον τῆς ἐκεῖ Ἐκκλησίας. Ἐκ τοῦ Βυζαντίου διὰ τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας μετέβη εἰς τὰς Πάτρας. Ἐκεῖ ἔμεινεν ὀριστικῶς διδάσκων καὶ κάμνων θαύματα καὶ θεραπείας. Ὁ Ρωμαῖος Διοικητὴς κατεδίκασεν εἰς θάνατον τὸν Ἀπόστολον, ἐπειδὴ μεταξὺ τῶν πιστευσάντων εἰς τὴν νέαν θρησκείαν ἦτο καὶ ἡ σύζυγός του Μαξιμίλλα. Ἐσταυρώθη ἐπὶ χιαστοῦ σταυροῦ.

Τὸ ἱερὸν λείψανον τοῦ Ἀποστόλου μετεφέρθη εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὸ ἔτος 356 καὶ ἐναπετέθη εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων. Ἡ Ἐκκλησία μας ἐορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 30ὴν Νοεμβρίου, αἱ δὲ Πάτραι τιμῶσιν αὐτὸν ὡς πολιοῦχον ἅγιον.

Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης ὁ Εὐαγγελιστής.

Οἱ δύο οὗτοι Ἀπόστολοι ἦσαν ἀδελφοί, τέκνα δὲ τοῦ Ζεβεδαίου καὶ τῆς εὐσεβοῦς Σαλώμης, συγγενοῦς, κατὰ τὴν παράδοσιν, τῆς μητρὸς τοῦ Κυρίου. Ἡ Σαλώμη, ὅπως γνωρίζομεν, ἠκολούθει πάντοτε τὸν Σωτῆρα καὶ παρευρέθη εἰς τὴν σταύρωσίν Του.

Ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος ἐδίδαξεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἔδειξεν ἀκλόνητον σταθερότητα κατὰ τοὺς πρῶτους ἐκεῖ διωγμοὺς τῶν χριστιανῶν. Ἀπέθανε μαρτυρικὸν θάνατον τὸ 44 μ.Χ. κατὰ τὸν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Ἡρώδου τοῦ Ἀγρίππα διαταχθέντα διωγμὸν. Ἡ Ἐκκλησία μας ἐορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 30ὴν Ἀπριλίου.

Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἦτο ὁ μᾶλλον ἠγαπημένος μαθητὴς τοῦ Κυρίου. Εἰς τοῦτον ἀνέθεσεν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ τοῦ μαρτυρίου Του ὁ Κύριος τὴν προστασίαν τῆς Παναγίας μητρὸς Του.

Ἐδίδαξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Σαμάρειαν καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα. Κατὰ παλαιοτάτας παραδόσεις ἦλθεν εἰς τὴν Ἐφεσον, ἔνθα ἔμεινε μέχρι τέλους τοῦ βίου του καὶ ἔκαμεν αὐτὴν κέντρον τῆς ἀποστολικῆς του δρά-

Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης.

σεως. Ὀλίγον χρόνον ἔμεινε καὶ εἰς τὴν νῆσον Πάτμον « διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰησοῦ » (Ἀποκ. 1, 9). Εἶναι καὶ οὗτος εἰς ἓκ τῶν στύλων τῆς Ἐκκλησίας, ὁ κατ' ἐξοχὴν Ἀπόστολος τῆς Ἀγάπης. Ἐγραψε τὸ τέταρτον Εὐαγγέλιον, εἰς τὸ ὁποῖον τονίζει ὅτι

ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι υἱὸς (Λόγος) τοῦ Θεοῦ· διὰ τοῦτο
ὀνομάζεται καὶ Θεολόγος. Ἐγραψεν ἐπίσης καὶ τρεῖς καθολικὰς
ἐπιστολάς, διὰ τῶν ὁποίων συμβουλεύει τοὺς χριστιανοὺς νὰ ἀγαποῦν
τὸν πλησίον. Ἐγραψε τέλος κατὰ τὴν ἐν Πάτμῳ διαμονὴν του ἐν προ-
φητικὸν βιβλίον, τὴν Ἀποκάλυψιν. Ἐν αὐτῇ προφητεύει τὸν μέλ-
λοντα θρίαμβον τοῦ χριστιανισμοῦ. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του
μετέβαιναν εἰς τὰς θρησκευτικὰς συναθροίσεις καὶ τελετὰς ὑποβασταζό-
μενος ὑπὸ τῶν μαθητῶν του. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἠδύνατο νὰ κάμῃ μακρὰς
ὁμιλίας, περιωρίζετο εἰς τὰς λέξεις: «τεκνία, ἀγαπᾶτε ἀλλήλους».

Ὁ Ἀπόστολος καὶ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 90
ἐτῶν περὶ τὸ 101 μ.Χ. Ἡ Ἐκκλησία μας ἐορτάζει τὴν μνήμην του τὴν
8ην Μαΐου.

Οἱ λοιποὶ Ἀπόστολοι.

Καὶ οἱ ἄλλοι Ἀπόστολοι ἐξεπλήρωσαν μετὰ ζήλου καὶ δραστηριό-
τητος τὸ ἀποστολικὸν τῶν ἔργων κηρύξαντες εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Ἀ-
νατολῆς καὶ ὑποστάντες ὅλοι μαρτυρικὸν θάνατον. Κατὰ τὰς ἀρχαίας πα-
ραδόσεις μέχρις Ἰνδιῶν ἔφθασεν ὁ Ἀπόστολος Θωμᾶς καὶ μέχρις Αἰθιο-
πίας ὁ Ἀπόστολος καὶ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος. Ὁ Φίλιππος ἐμαρτύ-
ρησεν εἰς Φρυγίαν τῆς Μ. Ἀσίας, ὁ Ναθαναὴλ εἰς τὴν Ἀρμενίαν, ὁ
Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ἀλφαίου εἰς Αἴγυπτον, ὁ Θαδδαῖος ἢ Λεββαῖος εἰς Περ-
σίαν, ὁ Σίμων ὁ Ζηλωτὴς εἰς Βρεταννίαν καὶ ὁ Ματθίας εἰς Αἰθιοπίαν.

Ἡ μνήμη τῶν τιμᾶται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας μας εἰς χωριστὰς δι'
ἓνα ἕκαστον ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ ὅλων μαζί τὴν 30ὴν Ἰουνίου.

15. Οἱ ἀδελφόθεοι Ἰάκωβος καὶ Ἰούδας καὶ οἱ Εὐαγγελισταὶ Μάρκος καὶ Λουκᾶς.

Πλὴν τῶν δώδεκα Ἀποστόλων καὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἀπο-
στολικὸν ἔργον ἐξεπλήρωσαν καὶ οἱ βοηθοὶ καὶ συνεργᾶται τῶν μαθητῶν
τοῦ Σωτῆρος. Μεταξὺ τούτων ἐξέχουσιν θέσιν κατέχουν οἱ δύο ἀδελ-
φόθεοι Ἰάκωβος καὶ Ἰούδας καὶ οἱ Εὐαγγελισταὶ Μάρκος καὶ Λουκᾶς.

Ὁ Ἰάκωβος, τὸν ὁποῖον ἡ Ἐκκλησία μας ὀνόμασεν Ἀπόστολον,
ἐγένετο, ὅπως εἶδομεν, πρῶτος ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων. Ἦτο πολὺ
εὐσεβὴς καὶ δίκαιος, ἀνεδείχθη εἰς ἓκ τῶν στύλων τῆς πρώτης Ἐκκλη-
σίας καὶ ἀπέθανε διὰ λιθοβολισμοῦ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα (62 μ.Χ.).

Ἐγραψε μίαν Καθολικὴν πρὸς τοὺς χριστιανοὺς ἐπιστολὴν, διὰ τῆς

ὁποίας διδάσκει ὅτι ὁ χριστιανὸς διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων πρέπει νὰ ἀποδεικνύῃ τὴν πίστιν του. Ἐγραψεν ἐπίσης καὶ μίαν «Λειτουργίαν», ἡ ὁποία εἶναι πολὺ ἐκτενὴς καὶ διὰ τοῦτο τελεῖται μίαν μόνον φορὰν τὸ ἔτος, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς μνήμης τοῦ Ἀποστόλου, δηλ. τὴν 23ην Ὀκτωβρίου.

Καὶ ὁ ἀδελφός τοῦ ἐπίσης Ἰούδας ἔγραψε Καθολικὴν πρὸς τοὺς χριστιανούς Ἐπιστολήν, περιλαμβανομένην καὶ ταύτην εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην συνιστᾷ εἰς τοὺς χριστιανούς νὰ προφυλάσσωνται ἀπὸ τοὺς ψευδοδιδασκάλους τῆς Πίστεως.

Ὁ Εὐαγγελιστὴς Μάρκος. Κατήγετο ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἔγινε χριστιανὸς ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε μαθητής. Ἐδίδαξεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἐνθα καὶ ἐμαρτύρησεν. Ἐγραψε τὸ δεύτερον Εὐαγγέλιον χάριν τῶν ἐξ Ἑθνῶν χριστιανῶν κυρίως. Εἰς τοῦτο παρουσιάζει τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ἰδρυτὴν τῆς ἐπὶ τῆς γῆς βασιλείας Του.

Ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς ἦτο Ἑθνικὸς καὶ ἰατρός τὸ ἐπάγγελμα. Ἦτο ἐπίσης κατὰ τὴν παράδοσιν καὶ ζωγράφος. Ἐγινε χριστιανὸς ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, τὸν ὁποῖον συνώδευσεν, ὅπως εἶδομεν, εἰς περιοδείας του καὶ ἐσυντρόφευε κατὰ τὰς ἐν Ρώμῃ ταλαιπωρίας καὶ τὴν φυλάκισίν του.

Ἐκήρυξεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν Δαλματίαν, Ἱταλίαν, Γαλλίαν, ἀπέθανε δὲ κατὰ τὴν παράδοσιν μαρτυρικὸν θάνατον εἰς τὴν Βοιωτίαν. Ἐγραψε τὸ τρίτον Εὐαγγέλιον, ἐν τῷ ὁποίῳ παρουσιάζει τὸν Χριστὸν ὡς Σωτῆρα τοῦ Κόσμου. Ὁ ἴδιος ἔγραψε καὶ τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων ὡς συνέχειαν τοῦ Εὐαγγελίου του· εἰς ταύτας διηγεῖται τὴν δρᾶσιν τῶν Ἀποστόλων καὶ κυρίως τῶν δύο «κορυφαίων» Πέτρου καὶ Παύλου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Η ΔΙΑΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

16. *Εὐνοϊκοὶ ὄροι διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας.*

Διὰ τοῦ κηρύγματος τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν μαθητῶν αὐτῶν ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἔλαβεν εὐρυτάτην ἐξάπλωσιν εἰς ὅλας τὰς χώρας τοῦ γνωστοῦ τότε κόσμου, ἀπὸ τῶν Ἰνδιῶν μέχρι τῶν Βρεταννικῶν νήσων καὶ ἀπὸ τοῦ Σκυθικοῦ Βορρᾶ μέχρι τῆς Αἰθιοπίας. Εἰς τὴν ταχεῖαν ἐξάπλωσιν τῆς νέας θρησκείας συνετέλεσαν, πλὴν τῆς θείας προελεύσεώς της καὶ τῆς δυνάμεως τῶν ἀληθειῶν της, καὶ μερικαὶ εὐνοϊκαὶ προϋποθέσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν κατάστασιν τοῦ τότε κόσμου, ὡς καὶ ἄλλοι εὐμενεῖς ὄροι δημιουργηθέντες ὑπὸ τῶν ἰδίων τῶν χριστιανῶν.

Τοιαῦται προϋποθέσεις εἶναι:

1) Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἡ διάδοσις της εἰς ὅλας τὰς χώρας τοῦ κόσμου. Ἀπὸ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Αἰγύπτου μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τῆς Δύσεως ὠμιλεῖτο, ὡς γνωστόν, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα λόγῳ τῆς ἐξάπλώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Τὸ προφορικὸν κήρυγμα τῆς νέας θρησκείας, γενόμενον εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, κατενοεῖτο εὐκόλως ὑπὸ τοῦ μεγάλου πλήθους τῶν περισσοτέρων χωρῶν.

Τὰ Εὐαγγέλια, αἱ Ἐπιστολαὶ τῶν Ἀποστόλων, αἱ Πράξεις καὶ τὰ βραδύτερον κυκλοφορήσαντα συγγράμματα τῶν Ἱερῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἐγράφησαν ὅλα σχεδὸν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Τοιούτοτρόπως ὁ Ἑλληνισμὸς προσέφερε μίαν ἀκόμη μεγάλην ὑπηρεσίαν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα διευκολύνας τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

2) Ἡ πολιτικὴ ἔνωσις ὅλων σχεδὸν τῶν πεπολιτισμένων τότε ἔθνων ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ῥωμαίων. Τὰ σύνορα μεταξὺ

τῶν διαφόρων χωρῶν εἶχον καταργηθῇ καὶ ἡ ἐπικοινωνία μεταξύ τῶν λαῶν ἦτο ἐλευθέρω, ἀσφαλὲς καὶ εὐκόλος. Ἐπομένως οἱ κήρυκες καὶ διδάσκαλοι τῆς νέας θρησκείας ἠδύνατο ἐλευθέρως νὰ μεταβαίνωσιν εἰς πᾶσαν χώραν καὶ πόλιν πρὸς διάδοσιν αὐτῆς.

Ἐξ ἄλλου οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες ἐδείκνυον κατ' ἀρχὴν ἀδιαφορίαν εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα καὶ ἐπέτρεπον εἰς τοὺς ὑπηκόους λαοὺς τὴν ἐλευθέραν ἀσκησιν πάσης λατρείας. Οἱ διαταχθέντες βραδύτερον διωγμοὶ τῶν χριστιανῶν ὠφείλοντο εἰς διάφορα ἄλλα αἷτια.

Εὐνοϊκοὶ ὄροι δημιουργηθέντες ὑπ' αὐτῶν τούτων τῶν Χριστιανῶν τοιοῦτοι ἦσαν :

α') ὁ ἡθικὸς βίος τῶν χριστιανῶν καὶ ἡ ἀδελφικὴ μεταξύ των ἀγάπη. Οἱ Ἑθνικοὶ ἔλεγον περὶ τῶν χριστιανῶν ὅτι ἡγαπῶντο πρὶν γινωρισθοῦν.

β') τὸ θάρρος καὶ ἡ σταθερότης τῆς πίστεως τῶν χριστιανῶν. Ἀγογγύστως ὑπέμενον τὰ μαρτύρια, εἰς τὰ ὅποια χάριν τῆς πίστεως ὑπεβάλλοντο, πρᾶγμα τὸ ὅποῖον προσεκάλει τὴν ἐκπληξιν καὶ τὸν θαυμασμόν καὶ αὐτῶν τῶν διωκτῶν καὶ τῶν δημίων των.

γ') ἡ ἐνωρὶς γενομένη μετάφρασις τῶν ἱερῶν βιβλίων τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ εἰς διαφόρους ἄλλας γλώσσας (Λατινικὴν, Ἀρμενικὴν κ.λ.π.), οὕτως ὥστε νὰ γίνωνται καταληπταὶ αἱ χριστιανικαὶ ἀλήθειαι ὑπὸ ὅλων τῶν λαῶν.

17. Τὰ ἐμπόδια εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Κατὰ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ ὁ χριστιανισμὸς συνήνησε καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα ἐμπόδια. Τὰ ἐμπόδια ταῦτα προῆλθον 1) ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν Ἑθνικῶν, 2) ἀπὸ τὸν ἀμαθῆ ὄχλον καὶ 3) ἀπὸ τοὺς διαταχθέντας ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων διωγμούς.

Οἱ Ἰουδαῖοι κατεδίωκον τοὺς χριστιανούς, διότι ἐνόμιζον ὅτι διέστρεφον τὴν Μωσαϊκὴν θρησκείαν καὶ ἡρνοῦντο τὰς Ἰουδαϊκὰς ἀντιλήψεις περὶ Μεσσίου, εἰς τὸν ὅποιον ἐστήριζον οἱ Ἰουδαῖοι τὰς ἐλπίδας των περὶ ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως.

Οἱ ἱερεῖς ἐξ ἄλλου τῶν Ἑθνικῶν ἔβλεπον ὅτι, εἰς ἐπεκράτει ὁ χριστιανισμὸς, θὰ ἔχανον τὰς ἀπολαυὰς των καὶ τὸν σεβασμὸν τοῦ εἰδωλολατρικοῦ ὄχλου. Διάφοροι ἐπίσης ἐπαγγελματίαι (ἀγαλματοποιοί, θεράποντες ναῶν κ.λ.π.) ἔβλεπον ὅτι παρεβλάπτοντο τὰ συμφέροντά

των ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς νέας θρησκείας, ἡ ὁποία κατήργει τὰ «εἰδωλα» καὶ τὰς μεγαλοπρεπεῖς τελετάς.

Οἱ φιλόσοφοι τέλος περιφρόνησαντες κατ' ἀρχὰς τὴν νέαν θρησκείαν, ὅταν εἶδον ὅτι διεδίδετο αὕτη ταχέως εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ἤρχισαν νὰ τὴν πολεμοῦν.

Πάντες οὗτοι ἐξηρέθιζον τὸν ἀμαθῆ ὄχλον κατὰ τῶν χριστιανῶν, τοὺς ὁποίους κατηγοροῦν:

1) "Οτι ἦσαν ἄθεοι, διότι δὲν εἶχον ἀγάλματα καὶ βωμοὺς καὶ δὲν ἔκαμνον θυσίας.

2) "Οτι ἦσαν μισάνθρωποι, διότι ἀπέφευγον τὰς διασκεδάσεις τῶν Ἑθνικῶν καὶ τὰ ἄγρια θεάματα εἰς τὰ ἀμφιθέατρα.

3) "Οτι ἦσαν συνωμόται, ἐπειδὴ ἔκαμνον νυκτερινὰς συγκεντρώσεις· τοιαύτας ἔκαμνον πράγματι οἱ χριστιανοί, ἀλλὰ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν Ἑθνικῶν.

4) Παρεξηγοῦντες τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας διέδιδον ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἔτρωγον σάρκα καὶ ἔπινον αἷμα ἀνθρώπινον.

5) Διάφορα ἀτυχήματα ἢ θεομηνίας (πλημύρας, λιμοὺς, σεισμοὺς κ.λ.π.) ἀπέδιδον ἐνίοτε εἰς τὴν ὀργὴν τῶν εἰδωλολατρικῶν θεῶν ἐναντίον τῶν χριστιανῶν καὶ ἐγίνοντο πιστευτοὶ ὑπὸ τοῦ ἀμαθοῦς ὄχλου.

Αἱ κατηγορίαι αὗται διαδιδόμεναι καὶ ἐξαπλούμεναι ἐδημιουργοῦν τοιαύτην ἀτμόσφαιραν εἰς βάρος τῶν χριστιανῶν, ὥστε ἐπέτρεψαν εἰς τινὰς αὐτοκράτορας νὰ ἀποδίδουν εἰς τοὺς χριστιανούς τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τοῦ κράτους καὶ τῶν ὑπηκόων λαῶν καὶ νὰ διατάσσουν συστηματικούς καὶ ἀγρίους διωγμούς ἐναντίον των.

Δὲν πρέπει τέλος νὰ παραλειφθῇ καὶ ἐν ἀκόμῃ σπουδαῖον ἐμπόδιον προερχόμενον ἐκ τῶν κόλπων αὐτοῦ τοῦ χριστιανισμοῦ. Τοῦτο συνίσταται εἰς τὴν ἐμφάνισιν μεταξὺ τῶν χριστιανῶν διαφόρων ψευδοδιδασκαλιῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι γνωσταὶ μὲ τὴν γενικὴν ὀνομασίαν αἱρέσεις.

18. Οἱ Διωγμοί.

Οἱ ἐναντίον τῶν χριστιανῶν διωγμοὶ δύνανται νὰ διακριθῶσιν εἰς δύο κατηγορίας: 1) Εἰς τοὺς διωγμοὺς τοὺς ὀφειλομένους εἰς τὸν φανατισμὸν ἢ καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ Ἰουδαϊκοῦ καὶ εἰδωλολατρικοῦ ὄχλου, οἱ ὁποῖοι ἦσαν συνήθως τοπικοὶ καὶ περὶωρισμένοι, καὶ 2) εἰς ἐκείνους,

τοὺς ὁποίους διέταξαν μερικοὶ Ρωμαῖοι Αὐτοκράτορες διὰ διαφόρους ἑκαστος λόγους καὶ οἱ ὅποιοι ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον γενικοὶ καὶ συστηματικοί.

Ἐκ τῶν τελευταίων τούτων διωγμῶν οἱ φοβερώτεροι καὶ ἀγριώτεροι ἦσαν οἱ ἐξῆς:

α') Ὁ Διωγμὸς τοῦ Νέρωνος (64 μ.Χ.)

Ὁ αἰμοχαρὴς οὗτος αὐτοκράτωρ (54 - 68 μ.Χ.) εἶχε τὴν μωρίαν νὰ πιστεύῃ ὅτι ἦτο πλὴν τῶν ἄλλων καὶ ἔξοχος ποιητής. Ἐδήλωσε λοιπὸν εἰς ἓν συμπόσιον ὅτι, ἂν ἐβλεπε πόλιν πυρπολουμένην, ὡς ἄλλοτε ποτε ἡ Τροίη, θὰ ἠδύνατο νὰ συνθέσῃ ποιήματα ἴσης ἀξίας πρὸς τὰ Ὀμηρικά. Οἱ περὶ αὐτὸν ἐξωλέεσταιο κόλακες ἔσπευσαν νὰ πυρπολήσουν μέγα μέρος τῆς Ρώμης, διὰ νὰ τοῦ παράσχουν τὸ θέαμα, ἐκ τοῦ ὁποίου θὰ ἐνεπνεέτο. Ἐπειδὴ ὅμως ἐγνώσθη εἰς εὐρὺν κύκλον ἡ κακοῦργος αὕτη ἔμπνευσις καὶ πρᾶξις, ὁ Νέρων, διὰ νὰ ἀποφύγῃ ἐξέγερσιν τοῦ λαοῦ ἐναντίον του, διέδωκεν ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἤναψαν τὴν πυρκαϊάν, διὰ νὰ καταστρέφουν τὰ ἀγάλματα καὶ τοὺς ναοὺς τῶν θεῶν.

Ἡ κατηγορία ἐγίνε πιστευτὴ καὶ ἤρχισεν ἀμέσως, διαταχθεὶς ἐπισήμως ὑπὸ τοῦ Νέρωνος, ἀγριος διωγμὸς τῶν χριστιανῶν. Ἄλλους ἔκακον ἐπὶ τῆς πυρᾶς, ἄλλους ἐσταύρωνον καὶ ἄλλους ἔρριπτον ἐν τοῖς ἀμφιθεάτροις εἰς τὰ θηρία ἢ κατὰ διαφόρους τρόπους βασανίζοντες θανάτωνον (64 μ.Χ. κ.έ.). Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦτον ἐμαρτύρησαν ἐν Ρώμῃ καὶ οἱ Ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος.

β') Ὁ Διωγμὸς τοῦ Δομιτιανοῦ (94 - 96 μ.Χ.)

Ὁ σκληρὸς καὶ φιλοχρήματος Δομιτιανὸς (81 - 96 μ.Χ.) εὗρεν ἀφορμὴν νὰ διατάξῃ τὸν διωγμὸν τῶν χριστιανῶν ἐκ τοῦ λεγομένου «φόρου τοῦ διδράχμου», τὸν ὅποιον ὑπεχρεοῦντο νὰ πληρώνουν ὅλοι οἱ Ἰουδαῖοι. Ὅσοι Ἰουδαῖοι ἐγίνοντο χριστιανοὶ δὲν ὑπεβάλλοντο πλέον εἰς τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην, ἀφοῦ ἔπαυον νὰ εἶναι Ἰουδαῖοι. Διὰ νὰ μὴ περιορίζωνται λοιπὸν τὰ ἔσοδα τοῦ Κράτους, διέταξεν ὁ Δομιτιανὸς γενικὸν διωγμὸν τῶν χριστιανῶν, ἐδήμειε δὲ ὅλην τὴν περιουσίαν τῶν φονευομένων. Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦτον ἐμαρτύρησαν ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος τῶν Ἀθηνῶν Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης καὶ ὁ μαθητὴς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου Τιμόθεος εἰς τὴν Ἔφεσον.

γ') 'Ο Διωγμός τοῦ Τραϊανοῦ.

Ἐπὶ Τραϊανοῦ (98 - 117 μ.Χ.) καθωρίσθη δι' αὐτοκρατορικῶν ὁδηγῶν¹ πρὸς τοὺς διοικητὰς τῶν ἐπαρχιῶν ὁ τρόπος τῆς διώξεως τῶν χριστιανῶν. Κατὰ τὰς ὁδηγίας ταύτας οἱ ἐκ τῶν χριστιανῶν καταγγελλόμενοι καὶ ἀρνούμενοι νὰ ὀρκισθοῦν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος καὶ νὰ θυσιάσουν εἰς τοὺς θεοὺς κατεδικάζοντο εἰς θάνατον. Ἄν ὅμως ἐδέχοντο νὰ θυσιάσουν καὶ ὀρκισθοῦν, ἀφήνοντο ἐλεύθεροι. Ἐπρεπε πάντως νὰ ὑποβληθῇ ἔγγραφος καὶ ἐνυπόγραφος καταγγελία, διὰ νὰ γίνῃ ἡ διώξις.

Ἐννοεῖται, ὅτι λόγῳ τοῦ φανατισμοῦ τοῦ Ἑθνικοῦ ὄχλου αἱ διατάξεις αὗται δὲν ἐτηροῦντο πάντοτε καὶ συνήθως ἐξαπελύετο γενικὸς διωγμός. Τοῦτο συνέβη καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Τραϊανοῦ, Ἀδριανοῦ (117 - 138) καὶ Ἀντωνίνου τοῦ Πίου (138 - 161), ἀλλὰ εἰς περιωρισμένην κλίμακα.

δ') 'Ο Διωγμός τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου (161 - 180).

Ὁ Μάρκος Αὐρήλιος, ἂν καὶ ὡς ἄνθρωπος ἦτο ἐπιεικὴς καὶ ἀγαθὸς (ἦτο ἐξοχος Στωϊκὸς φιλόσοφος), ἐν τούτοις ἐπέτρεψε σκληρότατον διωγμὸν τῶν χριστιανῶν. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του οἱ χριστιανοὶ ἀνεζητοῦντο πανταχοῦ καὶ ἐβασανίζοντο, διὰ νὰ ἀρνηθοῦν τὴν θρησκείαν των. Τὰ βασανιστήρια, εἰς τὰ ὅποια ὑπεβάλλοντο, ἦσαν ἄγρια καὶ ἀπάνθρωπα: ἐξέσχίζον τὰς σάρκας των διὰ μαστίγων ἢ λίθων. Μεταξὺ τῶν πολλῶν μαρτύρων τοῦ διωγμοῦ τούτου συγκαταλέγεται καὶ ἡ Ἁγία Παρασκευή, ἡ ὁποία ποικιλοτρόπως βασανισθεῖσα ἀπεκεφαλίσθη.

ε') 'Ο Διωγμός τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου (193 - 212).

Ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου ἀνενέωθη τὸ 202 μ.Χ. παλαιότερος νόμος, ὁ ὁποῖος ἀπηγόρευε τὸν προσηλυτισμόν. Ἠγέρθη τότε μέγας διωγμός κατὰ τῶν χριστιανῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας κυρίως, Αἴγυπτον, Β. Ἀφρικὴν καὶ Γαλλίαν (Γαλατίαν).

Κατὰ τοῦτον ἐμαρτύρησαν ὁ πατὴρ τοῦ Ὁριγένους Λεωνίδης εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὁ ἐπίσκοπος Λουγδούνου (σημερινῆς Λυὼν τῆς Γαλλίας) Εἰρηναῖος καὶ ἡ Ἁγία Περπέτουα εἰς τὴν Καρχηδόνα.

1. Αἱ ὁδηγαὶ περιλαμβάνονται εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Τραϊανοῦ πρὸς τὸν φίλον του ἐπαρχον τῆς Βιθυνίας Πλίνιον τὸν Νεώτερον.

στ') 'Ο Διωγμός τοῦ Δεκίου (249 - 251)

Ἦτο ὁ σκληρότατος καὶ ἀγριώτατος. Ὁ Δέκιος ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐξαλείψῃ τὸν χριστιανισμόν, διότι ἐνόμιζεν ὅτι οὗτος εἶναι ἡ αἰτία τῆς καταπτώσεως τῆς Ἑθνικῆς θρησκείας καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς Ρώμης. Ἐξέδωσε λοιπὸν διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκάλει τοὺς χριστιανούς ἐντὸς ὥρισμένης προθεσμίας νὰ προσέλθουν εἰς τὴν Ἑθνικὴν θρησκείαν καὶ νὰ παραδώσουν τὰ ἱερὰ βιβλία των εἰς τὴν πυράν. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ὑπήκουσαν, ἐξαπέλυσεν ἄγριον διωγμὸν ἐναντίον των.

Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Δεκίου ὑφίσταντο σκληρὰ βασανιστήρια καὶ ἐθανατώνοντο κυρίως οἱ κληρικοὶ καὶ μάλιστα οἱ Ἐπίσκοποι, διότι οὗτοι ἐνεθάρρουν τοὺς χριστιανούς καὶ προέτρεπον αὐτοὺς νὰ μένουν πιστοὶ μέχρι θανάτου εἰς τὴν πίστιν των. Πλείστοι μάρτυρες πάσης ἡλικίας καὶ τάξεως, νέοι, γέροντες, παρθένοι, ἱερεῖς καὶ ἐπίσκοποι ὑπέστησαν ἀγογγύστως τὸν ὑπὲρ τῆς Πίστεως θάνατον.

Καὶ ὁ διαδεχθεὶς τὸν Δέκιον αὐτοκράτωρ Βαλεριανὸς (253 - 260) διέταξε διωγμὸν ἐναντίον τῶν χριστιανῶν.

Ὁ τελευταῖος ἀλλὰ φοβερώτερος ὅλων τῶν διωγμῶν ἦτο:

ζ') 'Ο Διωγμός τοῦ Διοκλητιανοῦ (285 - 305).

Οὗτος διετάχθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους, δι' οὓς καὶ ὁ τοῦ Δεκίου, καὶ διήρκεσεν ἐννέα ἔτη (296 - 305). Μυριάδες πιστῶν ἐμαρτύρησαν κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦτον. Μόνον εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ἐθανατώθησαν 15 χιλιάδες χριστιανοί, εἰς τὴν Αἴγυπτον δὲ τὰ θύματα τοῦ διωγμοῦ ἀνῆλθον εἰς τὸν καταπληκτικὸν ἀριθμὸν τῶν 140 χιλιάδων.

Οἱ χριστιανοὶ ἐσύροντο κατὰ ἑκατοντάδας εἰς τὰ βασανιστήρια, ἀλλὰ δὲν ἤρουντο τὸν Χριστὸν ἀνεδείχθησαν ἀληθεῖς ἥρωες τῆς Πίστεως.

Ἐπὶ Διοκλητιανοῦ ἐμαρτύρησαν καὶ οἱ ἅγιοι Γεώργιος καὶ Δημήτριος (βλ. κητωτέρω σελ. 45 - 46).

Οἱ ἐπίσημοι καὶ συστηματικοὶ διωγμοὶ ἐσταμάτησαν ὀριστικῶς ὀλίγα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Διοκλητιανοῦ, ἐπὶ Μεγάλου Κωνσταντίνου.

19. Ἡ σταθερότης τῆς πίστεως καὶ τὸ θάρρος τῶν Χριστιανῶν κατὰ τοὺς διωγμούς. Οἱ Μάρτυρες.

Κατὰ τοὺς διωγμούς οἱ χριστιανοὶ ἐδείκνυνον ὑπεράνθρωπον θάρρος, τὸ ὁποῖον ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς σταθεραῖς των πίστεως. Καὶ αὐτοὶ οἱ

διώκται των Ἑθνικοὶ δὲν ἠδύναντο νὰ κρύβουν τὸν θαυμασμόν των διὰ τοῦτο. Πολὺ συχνὰ στρατιῶται ποὺ τοὺς ἐφρούρουν ἢ δῆμιοι ποὺ τοὺς ἐβασάνιζον ἐπίστευον εἰς τὸν Χριστὸν καὶ συνεμαρτύρουν.

Ὅσον ἐπολλαπλασιάζοντο αἱ διώξεις καὶ τὰ μαρτύρια, τόσον ἐξηπλῶτο καὶ ἐστερεοῦτο ὁ χριστιανισμός. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία μας τιμᾷ καὶ δοξάζει τοὺς βασανισθέντας καὶ θανατωθέντας κατὰ τοὺς διωγμοὺς χριστιανούς. Οὗτοι ὀνομάσθησαν μάρτυρες, διότι αἱ προφορικαὶ διηγήσεις ἢ αἱ περιγραφαὶ τῶν παθημάτων αὐτῶν ἐμαρτύρουν περὶ τῆς πίστεώς των. Δι' αὐτὸ δὲ καὶ τὰ βασανιστήριά των ἀπεκλήθησαν **μαρτύρια**.

Τὴν περιφρόνησιν τῶν μαρτύρων πρὸς τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀδιαφορίαν καὶ καρτερίαν των εἰς τὰ βασανιστήρια καταδεικνύει τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς τοῦ ἐπὶ Τραϊανοῦ μαρτυρήσαντος (112) Ἐπισκόπου Ἀντιοχείας Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου. Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἔγραψεν ὁ Ἰγνάτιος ἐντὸς τοῦ πλοίου, διὰ τοῦ ὁποίου μετεφέρετο εἰς Ρώμην, ἵνα ριφθῇ εἰς τὰ θηρία. «Ὁναίμην¹ τῶν θηρίων τῶν ἐμοὶ ἡτοιμασμένων... ἃ καὶ κολακεύω συντόμως με καταφαγεῖν, οὐχ ὥσπερ τινῶν δειλαινόμενα οὐχ ἦσαντο². Κἂν αὐτὰ δὲ ἐκόντα μὴ θελήσῃ, ἐγὼ προσβιάσομαι³... Πῦρ καὶ σταυρός, θηρίων τε συστάσεις, ἀνατομαί, διαιρέσεις, σκορτισμοὶ ὁστέων, συγκοπὴ μελῶν, ἄλεσμοι ὄλου τοῦ σώματος... ἐπ' ἐμὲ ἐρχέσθωσαν, μόνον ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω⁴. Οὐδὲν μοι ὠφελήσει τὰ τερπνὰ τοῦ κόσμου, οὐδὲ αἱ βασιλεῖαι τοῦ αἰῶνος τούτου. Καλὸν μοι ἀποθανεῖν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν ἢ βασιλεύειν τῶν περᾶτων τῆς γῆς» (Ἐπιστ. Ἰγνατ. πρὸς Ρωμ. Κεφ. Ε. κ.ε.).

Μεταξὺ τοῦ πλήθους τῶν μαρτύρων τῆς ἐποχῆς τῶν διωγμῶν συγκαταλέγονται ἡ Ἁγία Παρασκευὴ καὶ ἄλλαι πολλαὶ γυναῖκες μάρτυρες, ὡς καὶ οἱ Μεγαλομάρτυρες Γεώργιος καὶ Δημήτριος.

Ἡ Ἁγία Παρασκευὴ κατήγετο ἐκ Ρώμης. Ἐλαβε λαμπρὰν χριστιανικὴν μόρφωσιν ἀπὸ τοὺς χριστιανούς γονεῖς τῆς, τοὺς ὁποίους ὅμως ἔχασεν εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν. Διένειμε τότε τὴν περιουσίαν τῆς εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ περιήρχετο τὰς πόλεις διδάσκουσα. Συνελήφθη καὶ ἐβασάνισθη ἐπὶ Ἀντωνίνου, ἐμαρτύρησε δὲ ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου.

1. Εἶθε νὰ χαρῶ τὰ θηρία. 2. Ὅχι ὥπως συμβαίνει κάποτε ποὺ δειλιάζουν καὶ δὲν ἐγγίzzουν μερικοὺς. 3. Ὡς τὰ ἐξαναγκάσω. 4. Ἵνα συναντήσω εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν τὸν Ἰησοῦν Χριστόν.

Τὸ ἔτος τοῦ μαρτυρίου της δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν. Ἡ Ἐκκλησία μας τιμᾷ τὴν μνήμην της τὴν 26ην Ἰουλίου.

Ἄλλαι γυναῖκες μάρτυρες ἦσαν:

1) Ἡ **Ἁγία Βαρβάρα**, ἥτις θεωρεῖται προστάτις τῶν ἀσθενῶν καὶ διὰ τοῦτο εἰς ὅλα τὰ Νοσοκομεῖα ἔχουν ἀναρτήσῃ τὴν εἰκόνα της, τιμᾶται δὲ καὶ ὡς προστάτις τοῦ Πυροβολικοῦ τοῦ Στρατοῦ μας. Κατήγετο ἐκ Νικομηδείας καὶ εἶχε πατέρα τὸν φανατικὸν Ἑθνικὸν Διόσκουρον, ὁ ὁποῖος παρέδωκεν αὐτὴν ὁ ἴδιος εἰς τὰ βασανιστήρια, ὅταν ὠμολόγησεν ὅτι ἦτο χριστιανή. Ἑορτάζεται ἡ μνήμη της τὴν 4ην Δεκεμβρίου.

2) Ἡ **Ἁγία Αἰκατερίνη**. Κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐφημίζετο διὰ τὴν μόρφωσιν καὶ τὸν πλοῦτόν της. Εἰς νεαρὰν ἡλικίαν ἔγινε χριστιανὴ καὶ ἀπέθανε μαρτυρικὸν θάνατον κατὰ τὸ ἔτος 305 ἢ 307. Τὸ ἱερὸν λείψανον αὐτῆς εὕρίσκετο εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ ὄρους Σινᾶ. Ἑορτάζεται τὴν 25ην Νοεμβρίου.

3) Ἡ **Ἁγία Μαρίνα**. Αὕτη ἦτο κόρη ἐθνικοῦ ἱερέως. Ἐγινε χριστιανὴ καὶ μεθ' ἑαυτὴν ὠμολόγησε τὸν Χριστὸν ἐνώπιον τοῦ εἰδωλολάτρου ἡγεμόνος τῆς χώρας, ὑποστᾶσα διὰ τοῦτο μαρτυρικὸν θάνατον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος Αὐρηλιανοῦ (268 - 270). Τὴν μνήμην της ἑορτάζομεν τὴν 17ην Ἰουλίου.

Ὁ Μεγαλομάρτυς καὶ Τροπαιοφόρος Γεώργιος κατήγετο ἐκ Καππαδοκίας, ἦτο ἀξιωματικὸς τοῦ Ρωμαϊκοῦ στρατοῦ καὶ διεκρίθη εἰς πολλὰς μάχας. Ὄταν ὁ Διοκλητιανὸς ἐκήρυξε τὸν διωγμὸν, ὁ Γεώργιος, ὁ ὁποῖος ἦτο χριστιανὸς καὶ εἶχε πολλοὺς προσελκύσει εἰς τὸν χριστιανισμόν, ὠμολόγησε τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν του καὶ κατήγγειρε φανερὰ τὰς διώξεις τῶν χριστιανῶν. Ἐφυλακίσθη τότε καὶ, ἐπειδὴ παρ' ὅλας τὰς ἀπειλὰς ἠρνήθη νὰ ἀνακλέσῃ τὴν ὁμολογίαν του, ἐδόθη ἐπὶ ξύλου καὶ ἐδάρη ἀγρίως. Τέλος κατὰ διαταγὴν τοῦ Διοκλητιανοῦ ἐσύρθη δεδεμένος ἐπὶ τροχοῦ καὶ ἀπεκεφαλίσθη περὶ τὸ ἔτος 303 μ.Χ. Ἡ Ἐκκλησία μας ἑορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 23ην Ἀπριλίου. Τροπαιοφόρος ἐπωνομάσθη, διότι, ἂν καὶ ὑπεβλήθη εἰς πολλὰ βασανιστήρια, πρὶν θανατωθῇ, οὐδὲν ἔπαθε κακὸν κατανικήσας τοὺς πόνους.

Ὀλίγον βραδύτερον (τὸ 306) ἐμαρτύρησε καὶ ὁ **Μεγαλομάρτυς Δημήτριος**. Ἦτο καὶ οὗτος ἀξιωματικὸς τοῦ Ρωμαϊκοῦ στρατοῦ καὶ κατήγετο ἐξ ἐπισήμου οἰκογενείας τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐφυλακίσθη μαζὶ μετὰ πολλοὺς ἄλλους χριστιανούς ἀρνηθέντας νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν πί-

στιν των. Εἰς τὴν φυλακὴν τὸν ἐπεσκέφθη νεανίας τις χριστιανός, ὁ Νέστωρ· οὗτος ἐζήτησε νὰ τὸν ἐνισχύσῃ ὁ Ἅγιος Δημήτριος διὰ τῆς εὐλογίας του, ἵνα δυνηθῇ νὰ νικήσῃ τὸν διάσῃμον τότε ἐθνικὸν γιγαντώσωμον παλαιστὴν Λυαῖον, ὁ ὁποῖος προεκάλει εἰς πάλιν τοὺς χριστιανούς καὶ μὲ τὸν ὁποῖον ἐπρόκειτο νὰ ἀγωνισθῇ εἰς δημόσιον ἀγῶνα. Ἡ εὐλογία τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐδόθη καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον διετάχθη μετὰ τὴν κατανίκησιν τοῦ Λυαίου ὑπὸ τοῦ Νέστορος ἢ θανάτωσις καὶ τοῦ Ἁγίου καὶ τοῦ Νέστορος.

Ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Μεγαλομάρτυρος Δημητρίου ἀνηγέρθη βραδύτερον μεγαλοπρεπὴς ναός. Κατὰ τὴν παράδοσιν ἀνέβλυζε μύρον ἀπὸ τῆς λάρνακος τοῦ τάφου του· διὰ τοῦτο ὁ Ἅγιος ἐπωνομάσθη καὶ **Μυροβλήτης**. Οἱ Θεσσαλονικεῖς πολλάκις ἐπεκαλέσθησαν τὴν προστασίαν του εἰς κινδύνους ἐξ ἐπιθέσεων ἢ πολιορκιῶν καὶ ἔτυχον ἐνισχύσεως καὶ σωτηρίας. Εἶναι ὁ πολιοῦχος ἅγιος τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐορτάζεται τὴν 26ην Ὀκτωβρίου. Τὴν ἡμέραν τῆς ἐορτῆς του ἀπηλευθερώθη ἡ Θεσσαλονίκη κατὰ τὸ ἔτος 1912.

20. Αἱ αἱρέσεις τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων.

Αἱ αἱρέσεις τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων προῆλθον ἀπὸ τοὺς χριστιανούς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐν τῇ προσπάθειά των νὰ κατανοήσουν τὰς θεμελιώδεις ἀληθείας τοῦ χριστιανισμοῦ ἐπλανήθησαν. Αἱ αἱρέσεις εἶναι πολλαί, ἀλλὰ δύνανται νὰ διακριθῶσιν εἰς Ἰουδαϊζούσας καὶ Γνωστικὰς.

Αἱ Ἰουδαίζουσαι αἱρέσεις συνέχουν τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν πρὸς τὸν Ἰουδαϊσμόν. Καὶ ἀπεδοκιμάσθησαν μὲν διὰ τῆς Ἀποστολικῆς Συνόδου τῶν Ἱεροσολύμων αἱ τὸ πρῶτον ἐκδηλωθεῖσαι σχετικαὶ ἀντιλήψεις (σελ. 23), ἀλλὰ βραδύτερον ἀνεφάνησαν καὶ ἄλλαι ἰδέαι καὶ διδασκαλαὶ μετὰ τῶν χριστιανῶν, αἱ ὁποῖαι ἐνόθευον τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Οὕτω οἱ **Ἐβιονῖται**, δηλαδὴ πτωχοί, παρεδέχοντο μὲν τὸν Χριστὸν ὡς Μεσσίαν, ἡρνοῦντο ὅμως τὴν θεϊότητα Αὐτοῦ. Οἱ **Ναζωραῖοι** ἐδέχοντο τὸν Χριστὸν ὅχι ὡς Θεόν, ἀλλ' ὡς προφῆτην ἐκλεκτὸν τοῦ Θεοῦ καὶ βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ.

Μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων τινὲς ἐπίστευον ὅτι ὁ Χριστὸς θὰ ἔλθῃ εἰς τὴν γῆν, θὰ βασιλεύσῃ χίλια ἔτη καὶ ἔπειτα θὰ κρίνῃ τοὺς ἀνθρώπους. Οὗτοι ὀνομάζοντο **χιλιασταί**¹.

1. Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ χιλιασμοῦ ὀνομάζονται σήμερον καὶ Σπουδασταὶ τῶν Γρα-

Αἱ Ἰουδαΐζουσαι αἱρέσεις ἐφάνησαν κατὰ τοὺς ἀποστολικούς χρό-
νους καὶ ἀπέκτησαν πολλοὺς ὁπαδοὺς διαταράξασαι τὴν χριστιανικὴν
κοινωνίαν.

Ἀλλὰ σοβαρώτεροι καὶ πλέον ἐπικίνδυνοι ἦσαν αἱ λεγόμεναι **Γνω-
στικαὶ** αἱρέσεις, αἱ ὁποῖαι συνετάραξαν τὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τὸν δεύτε-
ρον καὶ τρίτον αἰῶνα. Ὁπαδοὶ τῶν αἱρέσεων τούτων ἦσαν ἐξ Ἑθνικῶν
χριστιανοὶ ἀναμειζαντες τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν μὲ θεωρίας τῶν Ἑλ-
λῆνων φιλοσόφων καὶ μὲ ιδέας παλαιῶν ἀνατολικῶν θρησκειῶν.

Οὔτοι ἰσχυρίζοντο ὅτι κατεῖχον καὶ ἐδίδασκον τὴν ἀληθῆ περὶ τοῦ
Θεοῦ γ ν ὤ σ ι ν, διὰ τοῦτο δὲ ὠνομάσθησαν Γνωστικοί.

Οἱ σπουδαιότεροι τῶν ψευδοδιδασκάλων τούτων ἦσαν ὁ Βασιλείδης,
ὁ Μοντανός, ὁ Μάνης καὶ ὁ Μαρκίων.

Ὁ **Βασιλείδης** ἐδίδαξεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀποκτήσας πολλοὺς
ὁπαδοὺς. Ἐπίστευεν ὅτι ὁ κόσμος δὲν εἶναι δημιούργημα τοῦ Ὑψίστου
Θεοῦ, ἀλλὰ ἐνὸς κατωτέρου Θεοῦ, τοῦ Δημιουργοῦ. Ὁ Ὑψίστος Θεὸς
εἶναι ἀγαθός, ὁ δὲ Δημιουργὸς πηγὴ τοῦ κακοῦ.

Ὁ **Μοντανός** καὶ οἱ ὁπαδοὶ του (Μοντανισταὶ) ἐδίδασκον ὅτι αἱ
ἀποκαλυφθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἀλήθειαι δὲν ἦσαν πλήρεις καὶ ὅτι
συνεπληρώθησαν ὑπὸ τοῦ Μοντανοῦ, διὰ τοῦ στόματος τοῦ ὁποίου ὠμί-
λει τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Οἱ Μοντανισταὶ ἦσαν αὐστηρῶν ἡθῶν καὶ ἐπί-
στευον εἰς τὴν ταχεῖαν ἔλευσιν τοῦ Κυρίου.

Ὁ **Μάνης** κατήγετο ἐκ Περσίας καὶ οἱ ὁπαδοὶ του ὠνομάσθησαν
Μανιχαῖοι. Ἐδίδασκεν ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Παράκλητος, δηλαδὴ τὸ Ἅγιον
Πνεῦμα, καὶ ἤλθε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ἀληθινὴν θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ **Μαρκίων** κατήγετο ἐκ Πόντου, ἐδίδαξεν ὅμως καὶ ἔδρασεν ἐν
Ρώμῃ. Ἰδρυσεν ἰδίαν ἐκκλησίαν, οἱ δὲ ὁπαδοὶ του διεκρίνοντο διὰ τὴν
αὐστηρότητα τῶν ἡθῶν. Δὲν παρεδέχοντο πάντα τὰ μυστήρια καὶ δὲν

φῶν ἢ **Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβά**. Οὔτοι θέτουν εἰς κυκλοφορίαν πλῆθος βιβλίων καὶ
φυλλαδίων, διὰ τῶν ὁποίων ζητοῦν νὰ προσηλυτίσουν τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανοὺς
εἰς τὴν αἰρετικὴν διδασκαλίαν των. Ἡ αἵρεσις τῶν χιλιαστῶν ὑποστηρίζει ὅτι ἐφθασεν
ἡ βασιλεία τοῦ Ἰεχωβά ἐπὶ τῆς Γῆς καὶ ὅτι θὰ ἀναστηθοῦν οἱ Πατριάρχαι τῶν
Ἑβραίων, διὰ νὰ κυβερνήσουν ὅλον τὸν κόσμον. Τὸ Κράτος μας δὲν καταδιώκει
τοὺς χιλιαστές, ἀλλὰ καὶ δὲν τοὺς ἐπιτρέπει νὰ κάμνουν συγκεντρώσεις, προπαγάνδαν
καὶ προσηλυτισμόν, διότι εἰς τὸ βάθος τῶν ἰδεῶν των ὑποκρύπτονται καὶ ἀνθεθνικοὶ
σκοποί. Οἱ χιλιασταὶ ἔχουν ἐσφαλμένας καὶ μάλιστα καὶ συγγενεῖς πρὸς τὰς τοῦ Ἀ-
ρείου ἀντιλήψεις περὶ Χριστοῦ.

ἐπίστευον εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν. Ἡ αἵρεσις διετηρήθη μέχρι τοῦ Δ' αἰῶνος.

Πάσας τὰς αἵρέσεις κατεπολέμησεν ἐπιτυχῶς ἡ ἐκκλησία διὰ τῶν **Συνόδων**, τῶν **Συμβόλων** καὶ τοῦ **Κανόνος** τῆς Κ. Διαθήκης.

Αἱ **Σύνοδοι**, ἐπαρχιακαὶ ἢ τοπικαί, ἦσαν συγκεντρώσεις τῶν ἐπισκόπων τῶν ἐκκλησιῶν μιᾶς Ἐπαρχίας ἢ πολλῶν ἐπαρχιῶν μαζί, εἰς τὰς ὁποίας ἐλθόντο τὰ τυχόν παρουσιαζόμενα ἐκ τῶν ψευδοδιδασκαλιῶν ζητήματα καὶ ἐδίδετο ἡ ὀρθὴ ἐννοια τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ.

Πρὸς ὑποβοήθησιν τῶν χριστιανῶν καὶ προφύλαξίν των ἀπὸ τοῦ ψευδοδιδασκάλους διευποῦντο εἰς μικρὰς καὶ ὀλίγας φράσεις αἱ θεμελιώδεις ἀλήθειαι τῆς γνησίας χριστιανικῆς πίστεως. Οὕτως ἐδημιουργήθησαν αἱ «ὁμολογίαι» τῆς πίστεως, τὰ ἄλλως λεγόμενα **Σύμβολα**. Ἐκ τούτων προῆλθε τὸ βραδύτερον συνταχθὲν Σύμβολον τῆς Πίστεως.

Οἱ αἱρετικοί, διὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὰς ἰδέας των, ἐξέδιδον καὶ βιβλία, τῶν ὁποίων τὴν συγγραφὴν ἀπέδιδον ψευδῶς διὰ τῆς ἐπ' αὐτῶν ἐπιγραφῆς εἰς διάφορα ἱερὰ πρόσωπα. Ἡ Ἐκκλησία κατήγγειλε τὰ βιβλία ταῦτα ὡς **νόθα** καὶ **ψευδεπίγραφα** καὶ καθώρισε ποῖα εἶναι τὰ γνήσια βιβλία, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται ἡ Καινὴ Διαθήκη καὶ τὰ ὁποῖα δύνανται ἀκινδύνως νὰ μελετοῦν οἱ χριστιανοί. Οὕτως ἀπετελέσθη ὁ **Κανὼν** τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Τὸ ἔργον τῆς καταπολεμήσεως τῶν αἵρέσεων ὡς καὶ τῶν ἐναντίων τῶν χριστιανῶν κατηγοριῶν τῶν λογίων Ἐθνικῶν ἀνέλαβον καὶ χριστιανοὶ ἀνωτέρας μορφώσεως διὰ τῆς ἐκδόσεως συγγραμμάτων, τὰ ὁποῖα ἐκυκλοφόρησαν εὐρύτατα. Οὗτοι εἶναι οἱ **Ἀποστολικοὶ Πατέρες**, οἱ **Ἀπολογηταὶ** καὶ οἱ **Εκκλησιαστικοὶ Συγγραφεῖς**.

21. Ἀποστολικοὶ Πατέρες.

Οἱ Ἀποστολικοὶ Πατέρες ἔζησαν καὶ ἔδρασαν εὐθὺς μετὰ τοὺς Ἀποστόλους, ἤτοι κατὰ τὰ τέλη τοῦ πρώτου καὶ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ δευτέρου αἰῶνος. Διεκρίνοντο διὰ τὴν ἀγιότητα τοῦ βίου των καὶ τὴν σταθερότητα τῆς πίστεως. Διὰ συγγραμμάτων ἢ δι' ἐπιστολῶν ἐδίδασκον τὰς γνησίας χριστιανικὰς ἀληθείας καὶ ἔδιδον συμβουλὰς ἢ ὁδηγίας εἰς τοὺς χριστιανούς. Ἐπισημότεροι αὐτῶν ἦσαν:

1) Ὁ **Βαρνάβας** ὁ Κύπριος. Περί τούτου γνωρίζομεν ὅτι ἀνῆκεν εἰς τοὺς ἐξ Ἰουδαίων χριστιανούς καὶ ὅτι ἔγραψε δι' αὐτοὺς ἐπιστολήν, ἐν τῇ ὁποῖα ἐκθέτει τὴν σχέσιν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας πρὸς τὴν

Παλαιάν Διαθήκην και αποδεικνύει ότι ο Μωσαϊκός Νόμος υπῆρξε προ-
παρασκευή τοῦ χριστιανισμοῦ¹.

2) Ὁ Κλήμης, ἐπίσκοπος Ρώμης. Οὗτος ἐδιδάχθη τὸν χριστιανισμόν ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων και ὑπῆρξε πιθανώτατα συνεργάτης τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Ἀνεδείχθη τρίτος ἐπίσκοπος Ρώμης (92 - 101), ἐργασθεὶς δραστηρίως διὰ τὴν σταθεροποίησιν τῆς πίστεως και τὴν διάδοσιν τῶν γνησίων Εὐαγγελικῶν ἀληθειῶν. Ἐγραψε πολλές ἐπιστολάς, ἐκ τῶν ὁποίων σφύζεται μία πρὸς τοὺς Κορινθίους χριστιανούς, οἱ ὁποῖοι λόγῳ διαφωνιῶν εἶχον ἐκδιώξει τοὺς ἱερεῖς τῆς Ἐκκλησίας των. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ συμβουλεύει αὐτοὺς νὰ ἔχουν ἀγάπην και ὁμόνοιαν και πίστιν σταθεράν, νὰ πειθαρχοῦν εἰς τοὺς λειτουργοὺς τῆς Ἐκκλησίας και νὰ διδάχουν ἀγνόν και καθαρῶς χριστιανικὸν βίον.

3) Ὁ Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος, ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας. Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου και ὠνομάσθη Θεοφόρος ὡς «τὸν Χριστὸν ἔχων ἐν στέροισι», ὥπως ὁ ἴδιος ἔλεγεν.

Ὁ Ἰγνάτιος ἔγραψεν ἑπτὰ ἐπιστολάς, ἐν ταῖς ὁποῖαις καταπολεμεῖ τὰς Ἰουδαϊζούσας αἱρέσεις και ἐνισχύει τοὺς πιστοὺς προτρέπων αὐτοὺς εἰς καθαρῶς χριστιανικὸν βίον· ἀντιπαραβάλλει τὰ αἰώνια ἀγαθὰ τῆς μελλούσης ζωῆς πρὸς τὰ φαινόμενικὰ τῆς προσκαίρου ἐπὶ τῆς γῆς ζωῆς. Ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ταύταις ἰδιαίτερος τονίζεται ἡ ἐντὸς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος σημασία και σπουδαιότης τῶν ἐκκλησιαστικῶν βαθμῶν και δὴ τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἐπισκόπου. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν μαθητῶν ἀκόμη ὅτι εἶχον ἤδη διακριθῇ οἱ Κληρικοὶ εἰς τοὺς τρεῖς βαθμοὺς τῆς ἱερωσύνης, δηλαδὴ εἰς Ἐπισκόπους, Πρεσβυτέρους και Διακόνους.

Ὁ Ἰγνάτιος ὑπέστη, ὅπως εἶδομεν ἀνωτέρω, μαρτυρικὸν θάνατον ἐπὶ Τραϊανοῦ περὶ τὸ ἔτος 112 μ.Χ. (κατ' ἄλλους τὸ 107).

4) Ὁ Πολύκαρπος, ἐπίσκοπος Σμύρνης. Ὑπῆρξε και οὗτος μαθητὴς τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου. Ἐγραψεν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς χριστιανούς τῶν Φιλιππῶν (πρὸς Φιλιππησίους), ἐν τῇ ὁποῖᾳ ὁμιλεῖ περὶ τοῦ θεοῦ ἔργου τοῦ Σωτῆρος και συμβουλεύει τοὺς χριστιανούς νὰ διάγῳσιν ἀγνόν βίον προσευχόμενοι ὑπὲρ πάντων και τῶν ἐχθρῶν των ἀκόμη.

Εἰς ἡλικίαν 86 ἐτῶν ἐσύρθη εἰς τὸ μαρτύριον και ἔδειξεν ἀξιοθαύμαστον θάρρος και καρτερίαν. Αἱ φλόγες ἐσεβάσθησαν τὸ ἅγιον σῶμα

1. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Βαρνάβας ἐλιθοβολήθη ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων.

του καὶ ἐφονεύθη δι' ἀποκεφαλισμοῦ τὴν 23ην Φεβρουαρίου τοῦ 156 μ. Χ., ἐπὶ Ἀντωνίνου ἢ κατ' ἄλλους τὸ 166 ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου.

5) **Ἑρμᾶς καὶ Παπίας**. Ὁ Ἑρμᾶς ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ εἶναι πιθανώτατα ἐκεῖνος, πρὸς τὸν ὅποιον στέλλει ἀδελφικὸν ἀσπασμὸν ὁ Ἀπόστολος εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολὴν του. Μὲ τὸ ὄνομά του σφίζεται σύγγραμμα ἐπιγραφόμενον «Ποιμὴν», ἐν τῷ ὁποίῳ ἄγγελος ὑπὸ μορφὴν ποιμένος ἀποκαλύπτει εἰς τὸν Ἑρμᾶν τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας.

Ὁ Παπίας ἀνεδείχθη ἐπίσκοπος Ἱεραπόλεως τῆς Φρυγίας καὶ ἔγραψε τὸ σύγγραμμα «Λογίων Κυριακῶν ἐξηγήσεις», τὸ ὅποιον δυστυχῶς ἀπωλέσθη.

6) Μεταξὺ τῶν Ἀποστολικῶν Πατέρων κατατάσσεται καὶ ὁ ἄγνωστος συγγραφεὺς σπουδαίου ἔργου μὲ τὸν τίτλον «**Διδαχὴ τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων**». Ἐν τούτῳ ἀναπτύσσεται ἡ διδασκαλία καὶ ἐκτίθενται τὰ τῆς λατρείας, διοικήσεως καὶ εὐταξίας τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας εὐθὺς μετὰ τοὺς Ἀποστολικούς χρόνους.

22. Ἀπολογηταί.

Εἰς τὰ συγγράμματά των οἱ Ἀπολογηταί ἀπέχρουν τὰς γνωστὰς ἐναντίον τῶν χριστιανῶν κατηγορίας τῶν Ἑθνικῶν λογίων (ἀπελογοῦντο ὑπὲρ τῆς πίστεως, ἐξ οὗ **Ἀπολογηταί**), καὶ ἐτόνιζον ὅτι ἡ χριστιανικὴ θρησκεία εἶναι ἀνωτέρα ὅλων τῶν ἄλλων. Ἀπεδείκνυν τὴν θεϊότητα τοῦ Χριστοῦ διὰ τῶν προφητειῶν τῆς Π. Διαθήκης καὶ τῶν θαυμάτων τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων. Τὴν θεῖαν δὲ προέλευσιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἀπεδείκνυν ἐκ τῆς ταχείας ἐξαπλώσεώς της, τῆς σταθερότητος τῆς πίστεως τῶν χριστιανῶν καὶ τῶν ἀγνῶν ἡθῶν των. Πολλοὶ Ἀπολογηταί ἀπηυθύνοντο καὶ πρὸς τοὺς Αὐτοκράτορας ζητοῦντες παρ' αὐτῶν νὰ φαίνωνται ἀνεκτικοὶ καὶ ἐπιεικεῖς πρὸς τοὺς χριστιανούς, ὅπως ἔκαμνον καὶ διὰ τοὺς ὁπαδοὺς τῶν ἄλλων θρησκειῶν.

Ἐκ τῶν Ἀπολογητῶν σπουδαιότεροι ἦσαν:

1) Ὁ **Κοδρᾶτος** καὶ ὁ **Ἀριστείδης**. Ὁ πρῶτος ἦτο μαθητὴς τῶν Ἀποστόλων, ὁ δὲ δεύτερος ἦτο Ἑθνικὸς φιλόσοφος, πρὶν γίνῃ χριστιανός. Καὶ οἱ δύο ἐνεχείρισαν Ἀπολογίας πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Ἀδριανὸν κατὰ τὴν διαμονὴν του εἰς Ἀθήνας. Αἱ ἀπολογίαι αὗται ἔκαμαν τόσῃ ἐντύπωσιν εἰς αὐτόν, ὥστε διέταξε περὶ τῶν χριστιανῶν «μηδένα κτείνειν ἄνευ ἐγκλημάτων καὶ κατηγορίας».

2) **Ὁ Ἰουστίνος**, ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ ἐπισημότερος Ἀπολογητής. Κατήγετο ἀπὸ τὴν Φλαβίαν τῆς (Νεάπολιν) Παλαιστίνης καὶ ἦτο Ἑθνικὸς μελετῶν καὶ θαυμάζων τοὺς Ἑλληνας κυρίως φιλοσόφους, καὶ μάλιστα τὸν Πλάτωνα. Ὅταν ὁμως ἤκουσε τὴν διδασκαλίαν τῆς νέας θρησκείας καὶ ἐμελέτησεν ἐπισταμένως τὴν Ἀγίαν Γραφήν, ὡμολόγησε καὶ διεκήρυξεν ὅτι ἐν αὐτῇ εὑρε «τὴν ὑψίστην φιλοσοφίαν» καὶ ἔγινε θερμὸς ζηλωτὴς τῆς Πίστεως.

Ἐγραψε δύο Ἀπολογίας πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας Ἀντωνῖνον καὶ Μάρκον Αὐρήλιον καὶ ἓνα διάλογον πρὸς τινὰ Ἰουδαῖον Τρύφωνα. Ἐν τούτῳ ἀποδεικνύει τὴν θειότητα τοῦ Χριστοῦ - Μεσσίου διὰ τῶν εἰς Αὐτὸν ἀναφερομένων χωρίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Ὁ Ἰουστίνος ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον ἐπὶ αὐτοκράτορος Μάρκου Αὐρηλίου (167)¹.

3) **Ἐπιστολὴ πρὸς Διόγνητον**. Ὁ συγγραφεὺς τῆς ἐπιστολῆς ταύτης πρὸς τὸν ἐθνικὸν Διόγνητον εἶναι ἄγνωστος. Ἡ ἐπιστολὴ ἐκτὸς τῆς μεγάλης ἀξίας της ὡς ἀπολογητικοῦ ἔργου εἶναι καὶ εἰς πολῦτιμος μαργαρίτης τῆς ἀρχαίας ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας².

1. Εἰς τὸ κάτωθι ἀπόσπασμα ἐκ τῆς «Ἀπολογίας» τοῦ Ἰουστίνου (Α', 67, 3 - 5) γίνεται περιγραφή τῆς πρωϊνῆς λατρείας τῶν πρώτων Χριστιανῶν κατὰ τὴν Κυριακὴν: «Τῇ ἡλίῳ λεγομένη ἡμέρᾳ πάντων κατὰ πόλεις ἢ ἀγροὺς μενόντων ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέλευσις γίνεται καὶ τὰ Ἀπομνημονεύματα τῶν Ἀποστόλων (= Εὐαγγέλια) ἢ τὰ συγγράμματα τῶν προφητῶν ἀναγιγνώσκεται μέχρις ἐγχωρεῖ. Ἐἵτα, παυομένου τοῦ ἀναγιγνώσκοντος, ὁ προσεστὼς διὰ λόγου τὴν νοουθεσίαν καὶ πρόκλησιν τῆς τῶν καλῶν τούτων μιμήσεως ποιεῖται. Ἐπειτα ἀνιστάμεθα κοινῇ πάντες καὶ εὐχὰς πέμπομεν. Καί, ὡς προέφημεν, παυσάμενων ἡμῶν τῆς εὐχῆς, ἄρτος προσφέρεται καὶ οἶνος καὶ ὕδωρ καὶ ὁ προσεστὼς εὐχὰς ὁμοίως καὶ εὐχαριστίας, ὁσὴ δύναμις αὐτῷ, ἀναπέμπει καὶ ὁ λαὸς ἐευφημεῖ λέγων τὸ Ἀμήν καὶ ἡ διάδοσις καὶ ἡ μετέλληψις ἀπὸ τῶν εὐχαριστηθέντων ἐκάστω γίνεται καὶ τοῖς οὐ παροῦσι διὰ τῶν διακόνων πέμπεται».

2. Παραθέτομεν ἐνταῦθα μικρὸν ἐξ αὐτῆς ἀπόσπασμα: Οἱ Χριστιανοὶ «ἀγαπῶσι πάντας καὶ ὑπὸ πάντων διώκονται. Ἀγνοοῦνται καὶ κατακρίνονται, θανατοῦνται καὶ ζωοποιοῦνται. Πτωχεύουσι καὶ πλουτίζουσι πολλοὺς· πάντων ὑστεροῦνται καὶ ἐν πᾶσι περισσεύουσιν. Ἀτιμοῦνται καὶ ἐν ταῖς ἀτιμίαις δοξάζονται· βλασφημοῦνται καὶ δικαιοῦνται. Λοιδوروῦνται καὶ εὐλογοῦσιν· ὑβρίζονται καὶ τιμῶσιν. Ἀγαθοποιοῦντες, ὡς κακοὶ κολάζονται· κολαζόμενοι χαίρουσιν, ὡς ζωοποιοῦμενοι. Ὑπὸ Ἰουδαίων ὡς ἄλλοφυλοι πολεμοῦνται καὶ ὑπὸ Ἑλλήνων διώκονται καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐχθρας εἰπεῖν οἱ μισοῦντες οὐκ ἔχουσιν. Ἀπλῶς δ' εἰπεῖν, ὅπερ ἐστὶν ἐν σώματι ψυχῇ, τοῦτ' ἐστὶν ἐν κόσμῳ χριστιανοί».

Τὰ συγγράμματα τῶν Ἀποστολικῶν Πατέρων καὶ Ἀπολογητῶν ἔχουν μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, διότι δι' αὐτῶν ἐστηρίχθη ἡ Πίστις καὶ διεσώθησαν αἱ ἀρχαῖαι παραδόσεις, ἐκαλλιεργήθη δὲ καὶ ἀνεπτύχθη ἡ Ἐκκλησιαστικὴ φιλολογία καὶ παιδεία ἐν γένει. Διὰ τῶν Ἑλλήνων δὲ Ἀπολογητῶν ἐνισχύεται ὁ σύνδεσμος Ἑλληνισμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἐδραιοῦται διὰ τῶν Ἀλεξανδρινῶν θεολόγων τοῦ Γ' αἰῶνος καὶ λαμβάνει τὴν ὀριστικὴν μορφήν του διὰ τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας τὸν Δ' αἰῶνα.

23. Ἐκκλησιαστικοὶ Συγγραφεῖς.

Τὸ ἔργον τῶν Ἀποστολικῶν Πατέρων καὶ Ἀπολογητῶν συνέχισαν κατὰ τὸν Β' καὶ Γ' αἰῶνα λόγιοι χριστιανοί, οἱ ὁποῖοι ἐξεπαιδεύοντο εἰς Σχολὰς ἰδρυθεῖσας εἰς διάφορα χριστιανικά κέντρα τῆς Ἀνατολῆς. Οἱ φοιτῶντες εἰς τὰς Σχολὰς ταύτας χριστιανοὶ πλὴν τῆς καθαρῶς χριστιανικῆς μορφώσεως ἐλάμβανον καὶ τὴν λεγομένην «θύραθεν παιδείαν» ἢ «θεωρητικὴν μόρφωσιν» διὰ τῆς μελέτης τῶν ἔργων τῶν φιλοσόφων, τῶν ποιητῶν κ.λ.π. Καθίσταντο οὕτω περισσότερον ἱκανοὶ νὰ ὑποστηρίξουν τὰ διδάγματα τῆς Ἐκκλησίας καὶ μὲ ἐπιχειρήματα λαμβανόμενα ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας καὶ λογικῆς. Ἡ τοιαύτη ἐξέτασις καὶ ὑποστήριξις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἐδημιούργησε τὴν καλουμένην Θεολογικὴν Ἐπιστήμην ἢ Θεολογίαν. Οἱ διδάξαντες λοιπὸν εἰς τὰς Σχολὰς ταύτας Ἐκκλησιαστικοὶ ἄνδρες — θεολόγοι ἔγραψαν πλεῖστα συγγράμματα, διὰ τῶν ὁποίων ἀνέπτυссον καὶ ἐστήριζον τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας. Μερικοὶ ἐξ αὐτῶν παρενέβαλον εἰς τὰς συγγραφάς των καὶ ἰδικὰς των (ἀτομικὰς) γνώμας, τὰς ὁποίας δὲν παρεδέχθη ἡ Ἐκκλησία. Πάντες οἱ ἀνωτέρω ὀνομάσθησαν Ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς καὶ διακρίνονται κατὰ σχολάς.

α'. Ἡ Μικρασιατικὴ Σχολή.— Εἰρηναῖος.

Ἡ Ἐφεσὸς ἦτο περίφημον χριστιανικὸν κέντρον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου. Ἡ Σχολὴ τῆς Ἐφεσού ἐταξεν ὡς σκοπὸν νὰ διατηρήσῃ καθαρὰν καὶ σταθεράν τὴν πίστιν διὰ τῆς καταπολεμήσεως τῶν αἵρέσεων καὶ νὰ φέρῃ τὴν εἰρήνην εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

Ἰδρυτὴς ἦτο ὁ ἐκ Σμύρνης Εἰρηναῖος, μαθητὴς τοῦ ἐπισκόπου Σμύρνης Πολυκάρπου. Ἐμελέτησε καλῶς ὁ Εἰρηναῖος καὶ τοὺς Ἑλληνας

φιλοσόφους και ποιητάς και απέκτησε μεγάλην μόρφωσιν χριστιανικήν και φιλοσοφικήν. Βραδύτερον ἔφυγεν εἰς Γαλατίαν, διὰ τὴν ἐνισχύσιν τοὺς ἐκεῖ χριστιανοὺς και τὴν στερεώσιν τὰς κλονιζομένας ἐκ τῶν διωγμῶν και τῶν αἱρέσεων Ἐκκλησίας τῆς. Ἐκεῖ, ὡς ἐπίσκοπος Λουγδούνου (σημερινῆς Λυῶν), εἰργάσθη και ἐδίδασκε μετ' ἱεροῦ και θάρρους ἐπὶ 24 ἔτη, ὑπέστη δὲ μαρτυρικὸν θάνατον κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου τὸ 202 μ.Χ.

Ὁ Ἐπίσκοπος Εἰρηναῖος ἔγραψε πολλὰ συγγράμματα, ἐκ τῶν ὁποίων σφύζεται μόνον τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐλεγχος και ἀνατροπὴ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως» εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν.

Πλὴν τῆς Ἐφέσου και ἡ Ἀντιόχεια ἀπέβη σπουδαῖον Ἐκκλησιαστικὸν κέντρον μετ' ὁλοκληρίαν τὰς ἐκείναις πρὸς τὰς τῆς Μικρασιατικῆς σχολῆς.

β'. Ἡ Ἀλεξανδρινὴ Σχολή.

Ἡ Ἀλεξάνδρεια ἦτο, ὡς γνωστὸν, ἐπὶ αἰῶνας τὸ μεγαλύτερον πνευματικὸν και καλλιτεχνικὸν κέντρον τῆς Ἀνατολῆς και διετήρει πάντοτε τὴν παλαιὰν αἴγλην τῆς. Ἡ ἰδρυθεῖσα λοιπὸν ἐκεῖ τὸν Β' αἰῶνα Χριστιανικὴ Κατηχητικὴ Σχολὴ ἐφημίσθη ταχύτατα και ἀπέβη τὸ ἀξιολογώτερον κέντρον θεολογικῶν σπουδῶν.

Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ θεολόγοι ἐπεδίδοντο εἰς τὴν βαθυτέραν ἔρευναν τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν, διότι ἐφρόνουν ὅτι οὕτω θεμελιούνται καλῶς και γίνονται ἀκλόνητοι αἱ θρησκευτικαὶ πεποιθήσεις, ἐνῶ ἡ ἀνεύρεσις πίστεως κλονίζεται και ἐξαφανίζεται. Ἐστηρίζοντο ἄλλωστε εἰς τὸ Εὐαγγελικὸν χωρίον (Ἰωάν. 5, 39) «Ἐρευνάτε τὰς Γραφάς».

Ἰδρυτὴς τῆς Ἀλεξανδρινῆς Σχολῆς θεωρεῖται ὁ Ἀθηναῖος Πάνταινος, τὸν ὁποῖον διεδέχθη εἰς τὴν διεύθυνσιν αὐτῆς περὶ τὰ τέλη τοῦ Β' αἰῶνος ὁ περίφημος θεολόγος Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς. Οὗτος κατήγετο ἐξ Ἀθηνῶν και ἐγεννήθη ἐκ γονέων Ἑθνικῶν. Ἐλαβε πλήρη τὴν ἑλληνικὴν μόρφωσιν τῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ μελετήσας τὸ Εὐαγγέλιον ἐγκατέλειπε τὴν ἐθνικὴν θρησκείαν και ἔγινε χριστιανός. Ἐπεσκέφθη πολλὰς πόλεις παρακολουθῶν τὴν διδασκαλίαν και τὰ κηρύγματα σοφῶν χριστιανῶν και ἐγκατεστάθη τελικῶς εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ἐφοίτησεν εἰς τὴν Σχολήν, διεκρίθη ταχέως, ἐχειροτονήθη ἱερεὺς και ἔγινε διευθυντὴς αὐτῆς ἀναδειχθεὶς ἄριστος και διαπρεπὴς θεολόγος. Κατὰ

τὸν διωγμὸν τοῦ Σεβήρου ἔφυγεν ἐξ Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης, ὅπου πιθανώτατα καὶ ἀπέθανε περὶ τὸ 220 μ.Χ.¹

Τὰ σωζόμενα ἐκ τῶν συγγραμμάτων του εἶναι «Λόγος Προτρεπτικός πρὸς τοὺς Ἕλληνας», «Στρωματεῖς», «Παιδαγωγὸς» καὶ «Τὶς ὁ σωζόμενος πλούσιος». Εἰς τὰ συγγράμματά του ἀποδεικνύει ἀνευ ἀξίας τὴν ἐθνικὴν θρησκείαν καὶ ἀναπτύσσει τὴν περὶ Ἀγίας Τριάδος χριστιανικὴν διδασκαλίαν. Τονίζει ὅτι ἡ πίστις εἰς τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας δέον νὰ στηρίζεται ἐπὶ τῆς γνώσεως, τὴν ὁποίαν παρέχει ἡ διὰ τῆς ἐρεύνης ἐξήγησις καὶ βαθύτερα κατανόησις αὐτῶν· ἡ ἔρευνα ὁμῶς πρέπει νὰ ἔχῃ ὡς βάσιν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν Ἀποστόλων. Ἡ φιλοσοφία δὲν εἶναι παρὰ ἀπλὴ θεραπεία τῆς Θεολογίας.

Παρέχει ἐπίσης ὁ Κλήμης συμβουλὰς καὶ ὁδηγίας διὰ τὴν καλὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας ὡς καὶ κανόνες ἡθικοῦ βίου εἰς τοὺς χριστιανούς².

Ὠριγένης. Ὁ βίος τοῦ Ὠριγένους εἶναι ὑπόδειγμα θερμῆς πίστεως, ἐργατικότητος, θάρρους καὶ καρτερίας.

Ἀνεδείχθη ὁ ἐπισημότερος τῶν Ἀλεξανδρινῶν θεολόγων καὶ μέγιστος συγγραφεὺς ὅλων τῶν ἐποχῶν γράψας κατὰ τινα μαρτυρίαν περὶ τοὺς ἐξ χιλιάδας τόμους.

Ἐγενήθη τὸ 185 εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Πατὴρ του ἦτο ὁ ἐπὶ Σεπτιμίου Σεβήρου μαρτυρήσας (202) Λεωνίδης. Ἀπὸ τοῦτον καὶ τοὺς σοφοὺς διδασκάλους τῆς Σχολῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἐσπούδασε καὶ διεκρίθη διὰ τὴν ἐπιμέλειάν του, ἔλαβε τὴν πρώτην μόρφωσιν, τὴν ὁποίαν συνεπλήρωσε διὰ συνεχοῦς ἀτομικῆς μελέτης. Εἰς ἡλικίαν 17 ἐτῶν ἀπέμεινε

1. Κατ' ἄλλους ἀπέθανε τὸ 216.

2. Εἰς τὸ ἔργον του «Τὶς ὁ σωζόμενος πλούσιος» (παρὰ Migne 9, 617 - 620) γράφει: «Ὁ πλούτος ὄργανόν ἐστι. Δύνασαι χρῆσθαι δικαίως αὐτῷ; πρὸς δικαιοσύνην καθυπηρετεῖ. Ἀδίκως τις αὐτῷ χρῆται; ὑπηρέτης ἀδικίας εὐρίσκεται. Πέφυκε γὰρ ὑπηρετεῖν, ἀλλ' οὐκ ἄρχειν.... Ὡστε μὴ τὰ κτήματά τις ἀφανίζετω μᾶλλον ἢ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, τὰ μὴ συγχωροῦντα τὴν ἀμείνω χρῆσιν τῶν ὑπαρχόντων... Τὸ οὖν ἀποτάξασθαι... καὶ παλῆσαι πάντα τὰ ὑπάρχοντα, τοῦτον τὸν τρόπον ἐκδεκτέον ὡς ἐπὶ τῶν ψυχικῶν παθῶν εἰρημένον».

Εἰς τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ ἀποσπάσματος βλέπομεν ὅτι ὁ Κλήμης παρομοιάζει τὰ ὑπάρχοντα, τῶν ὁποίων δὲν γίνεται καλὴ χρῆσις, πρὸς τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, ἐπομένως, κατ' αὐτόν, τὸ εὐαγγελικὸν «πώλησον τὰ ὑπάρχοντά σου...» σημαίνει, ἀπόβαλε τὰ πάθη σου. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη ἀλληγορικὴ ἔρμηνεια τῶν Γραφῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπεδίδοντο οἱ Ἀλεξανδρινοὶ θεολόγοι, καὶ μάλιστα ὁ Ὠριγένης.

μόνος προστάτης μητρός και ἔξ μικροτέρων ἀδελφῶν. Διὰ τὴν συντηρήσιν τὴν οἰκογένειάν του, ἀντέγραφε νυχθημερόν ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ ἐπῳλεῖ τὰ χειρόγραφα.

Τοσαύτη ἦτο ἡ φήμη τῆς σοφίας τοῦ ἐφήβου ἀκόμη Ὡριγένους, ὥστε ὁ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας τὸν ἐκάλεσε, 18ετῇ μόλις τὴν ἡλικίαν, νὰ ἀναλάβῃ τὴν διευθύνσιν τῆς Σχολῆς διαδεχόμενος τὸν ἀναχωρήσαντα ἔξ Ἀλεξανδρείας Κλήμεντα. Ὁ Ὡριγένης διήρθυνε τὴν Σχολὴν ἐπὶ 30 περίπου ἔτη διδάσκων ἐν αὐτῇ δωρεὰν καὶ ζῶν ὡς ἀσκητής. Πλὴν τῆς τελείας χριστιανικῆς κατηχήσεως ἐδιδάσκοντο εἰς τὴν Σχολὴν καὶ τὰ σπουδαιότερα τῆς «θύραθεν παιδείας»: Γραμματικὴ καὶ Ρητορικὴ, Φιλοσοφία, Φυσικά, Μαθηματικά, Ἠθικὴ, Μουσικὴ κ.ἄ. Ἡ φήμη τοῦ Ὡριγένους διεδόθη εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ παντοῦ εἶχε θαυμαστάς τῆς σοφίας του. Ἡ μήτηρ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου Σεβήρου τὸν ἐκάλεσεν, ἵνα ἀκούσῃ παρ' αὐτοῦ τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας. Ἐκῆρυξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς Ἀραβίαν καὶ ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ρώμην.

Εὐρίσκόμενος εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης, ὅπου καὶ χειροτονήθη πρεσβύτερος, ἔμαθεν ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας τὸν ἀπεμάκρυνε τῆς διευθύνσεως τῆς Σχολῆς καὶ ἠναγκάσθη ἔνεκα τούτου νὰ μείνῃ ἐκεῖ. Εἰς Καισάρειαν ἔδρυσεν ὁ Ὡριγένης Θεολογικὴν Σχολήν, ἐδίδασκεν ἐκεῖ ἐπὶ εἴκοσιν ἀκόμη ἔτη καὶ ἀπέθανε περὶ τὸ 254 μ.Χ. ἐκ τῶν ταλαιπωριῶν, ἃς ὑπέστη κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Δεκίου.

Ὁ Ὡριγένης διεκρίθη ὡς βαθὺς κριτικὸς καταπολεμήσας τὰς αἱρέσεις, ὡς ἐρμηνευτὴς τῶν Γραφῶν, ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν ἀλληγορικὴν αὐτῶν ἐρμηνείαν, καὶ ὡς μέγας φιλόσοφος. Διὰ τὴν σοφίαν του, τὴν ἀρετὴν του καὶ ἐργατικότητά του ὠνομάσθη ἀδαμάντινος καὶ χαλκέντερος. Τὰ ἔργα του ἦσαν ἀπολογητικά, ἐρμηνευτικά, ἠθικά, ὁμιλίας. Ὀλίγα ἔξ αὐτῶν σφύζονται, μερικὰ δὲ εἰς Λατινικὴν μετάφρασιν. Ἰδέαι τινὲς τοῦ Ὡριγένους, καὶ μάλιστα αἱ ἀλληγορικαὶ ἐρμηνεῖαι του, δὲν ἔγιναν δεκταὶ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, προσεκάλεσαν δὲ πολλὰς συζητήσεις καὶ ἀντιγωνίας.

Μαθηταὶ τοῦ Ὡριγένους ὑπῆρξαν ὁ βοηθὸς καὶ διάδοχός του εἰς τὴν διευθύνσιν τῆς Σχολῆς Ἡρακλᾶς, ὁ Διονύσιος ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, ὁ ἀποκληθεὶς Μέγας, ὁ Νεοκαισαρείας ἐπίσκοπος Γρηγόριος ὁ θαυματουργὸς καὶ ἄλλοι.

Ὁ Νεοκαισαρείας Γρηγόριος ὁ Θαυματουργός. Κατήγετο ἐκ Νεοκαισαρείας τοῦ Πόντου καὶ ἐγεννήθη ἀπὸ γονεῖς εἰδωλολάτρας.

Μεταβαίνων εἰς Βηρυττὸν διὰ τὴν σπουδασθῆναι ῥητορικὴν, ἐπέρασεν ἐκ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, ὅπου ἐγνώρισε τὸν Ὁριγένη. Τόσον ἐγο-
ητεύθη ἐκ τῆς διδασκαλίας του, ὥστε ἔγινε χριστιανὸς καὶ ἐφοίτησεν
ἐπὶ πέντε ἔτη εἰς τὴν Σχολὴν του. Ἐπανῆλθεν ἔπειτα εἰς τὴν πατρίδα
του καὶ διὰ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὸν θερμὸν ζῆλόν του εἰς τὴν διάδοσιν
τοῦ χριστιανισμοῦ ἐχειροτονήθη Ἐπίσκοπος. Διεκρίθη κυρίως εἰς τὸ
ἔργον τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Ἐθνικῶν. Ὅταν ἔγινεν Ἐπίσκοπος,
εὔρε (κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ πατρὸς τῆς Ἐκκλησίας Γρηγορίου Νύσ-
σης) δέκα ἑπτὰ μόνον χριστιανούς εἰς τὴν περιφέρειάν του, ἐνῶ, ὅταν
ἀπέθανεν, εἶχον ἀπομείνει δέκα ἑπτὰ μόνον Ἐθνικοί.

γ'. Ἀφρικανικὴ Σχολὴ καὶ Λατῖνοι Ἐκκλησιαστικοὶ Συγγραφεῖς.

Ἡ λεγομένη Ἀφρικανικὴ σχολὴ ἰδρύθη περὶ τὰ τέλη τοῦ Β' αἰῶνος
εἰς τὴν Καρχηδὸνα τῆς Β. Ἀφρικῆς. Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς Ἀλεξανδρι-
νοὺς, οἱ ὁποῖοι ἐπεδίωκον τὴν διὰ τῆς ἐρεύνης θεμελιώσιν τῆς πίστεως
(Ἐρεῦνα καὶ πίστευε), οἱ θεολόγοι τῆς Ἀφρικανικῆς Σχολῆς ἐφρόνουν
καὶ ἐδίδασκον τὴν ἄνευ ἐρεύνης πίστιν (Πίστευε καὶ μὴ ἐρεῦνα).

Οἱ κυριώτεροι ἐκπρόσωποι τῆς Σχολῆς ταύτης ἦσαν ὁ Τερτυλλιανός,
ὁ Κυπριανός καὶ ὁ Λακτάντιος.

Τερτυλλιανός. Ἐγεννήθη ἐν Καρχηδόνι περὶ τὸ 160 μ.Χ., ἐσπού-
δασε τὸ Ρωμαϊκὸν Δίκαιον εἰς τὴν Ρώμην καὶ μέχρι τῆς ἡλικίας τῶν
30 ἐτῶν ἤσκει τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου. Θαυμάσας τὴν καρτερίαν
τῶν χριστιανῶν εἰς τὰ μαρτύρια, ἐδιδάχθη τὸν χριστιανισμὸν καὶ διὰ
τὴν θερμὴν πίστιν καὶ τὸν ζῆλόν του ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος. Ὑπῆρ-
ξεν ὁ ἰδρυτὴς τῆς Ἀφρικανικῆς Σχολῆς. Περιεφρόνει τὴν φιλοσοφίαν καὶ
ἤρκειτο εἰς τὴν τυφλὴν πίστιν. Ἐπίστευε καὶ ἐδίδασκεν ὅτι ὁ χριστιανι-
σμός, ὡς θρησκεία ἐκ θείας ἀποκαλύψεως, δὲν ἔχει ἀνάγκην ἐξετάσεως
καὶ ἐρεύνης. Εἰς τοῦτον ἀποδίδεται τὸ «Gredo, quia absurdum est»
(πιστεύω, διότι εἶναι παράλογον).

Ὁ Τερτυλλιανός ἔγραψε πλεῖστα συγγράμματα εἰς τὴν Λατινικὴν
γλῶσσαν, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀπολογητικὰ κυρίως καὶ ἠθικά. Κατέστη
οὕτω θεμελιωτὴς τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας καὶ ἐφη-
μίσθη ὡς εἰς τῶν πολυγραφωτέρων Λατίνων Ἐκκλησιαστικῶν συγγρα-
φῶν. Ἀπέθανε κατὰ τὸ ἔτος 240 μ.Χ.

Κυπριανός. Προήρχετο καὶ οὗτος ἀπὸ τοὺς ἐξ Ἐθνικῶν χριστιανούς,

ὅταν δὲ ἔγινε χριστιανός, διένειμε τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἔζη ὡς ἀσκητής. Παρακλήσει τῶν χριστιανῶν τῆς Καρχηδόνας ἐχειροτονηθῆναι πρεσβύτεροι καὶ κατόπιν Ἐπίσκοποι. Ὁ Κυπριανὸς ἀνεδείχθη εἰς ἐκ τῶν σπουδαίων Λατίνων θεολόγων, ἡγωνίσθη δὲ ὑπὲρ τῆς ἐνότητος καὶ τῆς εἰρήνης τῆς Ἐκκλησίας, διότι ἐπίστευεν ὅτι αἱ ἔριδες κατέστρεφον αὐτήν. Τὸ καλὺτερον ἐκ τῶν συγγραμμάτων του εἶναι τὸ «Περὶ ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας». Ἀπέθανε μαρτυρικὸν θάνατον κατὰ τὸ 258 μ.Χ.

Ὁ **Λακτάντιος**, τέλος, εἶναι μεταγενέστερος, ἀκμάσας περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος καὶ ζήσας μέχρι τοῦ 330 μ.Χ. Ἦτο διδάσκαλος τῆς ρητορικῆς, πρὶν γίνῃ χριστιανός, διετέλεσε δὲ καὶ διδάσκαλος τοῦ υἱοῦ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου Κρίσπου. Διακρίνεται τῶν ἄλλων Λατίνων Ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων διὰ τὴν καθαρότητα τῆς γλώσσης, διὰ τὴν ὁποίαν ὠνομάσθη Κικέρων τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ, ΛΑΤΡΕΙΑ ΚΑΙ ΗΘΗ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ.

24. Ἡ Διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας.

Κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ἐποχὴν τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας εἶχον κατ' ἀρχὰς οἱ ἴδιοι οἱ Ἀπόστολοι. Ὅταν ὁ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν ἠϋξήσῃ, προσέλαβον ὡς βοηθοὺς τοὺς διακόνους. Εἰς τὰς ἰδρυομένας νέας Ἐκκλησίας ἐχειροτόνουν ἀντιπροσώπους των, ἵνα τὰς διευθύνουν, οἱ ὅποιοι ὠνομάσθησαν πρεσβύτεροι ἢ Ἐπίσκοποι.

Μετὰ τὸν θάνατον τῶν Ἀποστόλων ἀνέλαβον τὴν διοίκησιν τῶν Ἐκκλησιῶν οἱ Ἐπίσκοποι, βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν διακόνων.

Οἱ Ἐπίσκοποι ἐχειροτόνουν τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, ἐκήρυττον καὶ ἐδίδασκον, συνεχώρουν τὰς τυχόν ἀμαρτίας τῶν χριστιανῶν καὶ ἐν γένει ἐκυβέρνην τὴν Ἐκκλησίαν.

Οἱ πρεσβύτεροι ἦσαν βοηθοὶ τῶν Ἐπισκόπων. Ἐκήρυττον καὶ αὐτοὶ τὸ Εὐαγγέλιον, ἐτέλουν τὰ μυστήρια πλὴν τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερωσύνης καὶ ἔλυον τὰς μεταξὺ τῶν χριστιανῶν διαφορὰς κατόπιν ἀδείας τῶν Ἐπισκόπων.

Οἱ διάκονοι τέλος εἶχον κατ' ἀρχὰς ὡς κύριον ἔργον τὴν συλλογὴν τῶν ἐλεημοσυνῶν καὶ τὴν διανομὴν τούτων εἰς τοὺς πτωχοὺς, ὡς καὶ τὴν διακονίαν εἰς τὰς κοινὰς τραπέζας. Βραδύτερον ὁμως ἐβοήθουν τοὺς ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους εἰς τὴν προετοιμασίαν τῆς θείας λατρείας, μετέφερον τὴν θείαν μετάληψιν εἰς τοὺς φυλακισμένους ἢ ἀσθενεῖς, ἀνεγίνωσκον τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὰς Ἐκκλησίας καὶ ἐκήρυσσον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.

Κατὰ τὴν Ἀποστολικὴν ἐποχὴν ὑπῆρχον καὶ διακονίσαι ἀσχολούμεναι εἰς παράλληλα πρὸς τοὺς διακόνους ἔργα διὰ τὰς γυναῖκας, τὰς προσερχομένας εἰς τὸν χριστιανισμόν, καὶ εἰς τὴν περίθαλψιν τῶν ἀσθενῶν.

Οἱ Ἐπίσκοποι, οἱ Πρεσβύτεροι καὶ οἱ Διάκονοι ἀπετέλεσαν τοιούτοτρόπως ἰδιαιτέραν τάξιν χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι ἀνελάμβανον ὡς ἀποκλειστικὸν προορισμὸν εἰς τὴν ζοὴν των (ὡς κλῆρον) τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν. Ὁνομάσθησαν διὰ τοῦτο Ἱερός Κλῆρος ἢ **Κληρικοί**, ἐνῷ οἱ ἄλλοι χριστιανοὶ ἐλέγοντο **Λαϊκοί**.

Οἱ Ἐπίσκοποι τῶν πρωτευουσῶν πόλεων μιᾶς περιφερείας, τῶν λεγομένων Μητροπόλεων, ὠνομάσθησαν **Μητροπολίται**. Ἦσαν ἰσοβάθμιοι πρὸς τοὺς Ἐπισκόπους τῶν μικροτέρων πόλεων, ἀλλὰ εἶχον τὴν προεδρίαν εἰς τὰς ἐπαρχιακὰς συνόδους, ἐπεκύρωνον τὴν ἐκλογὴν τῶν Ἐπισκόπων τῆς περιφερείας των καὶ ἐχειροτόνουν αὐτούς.

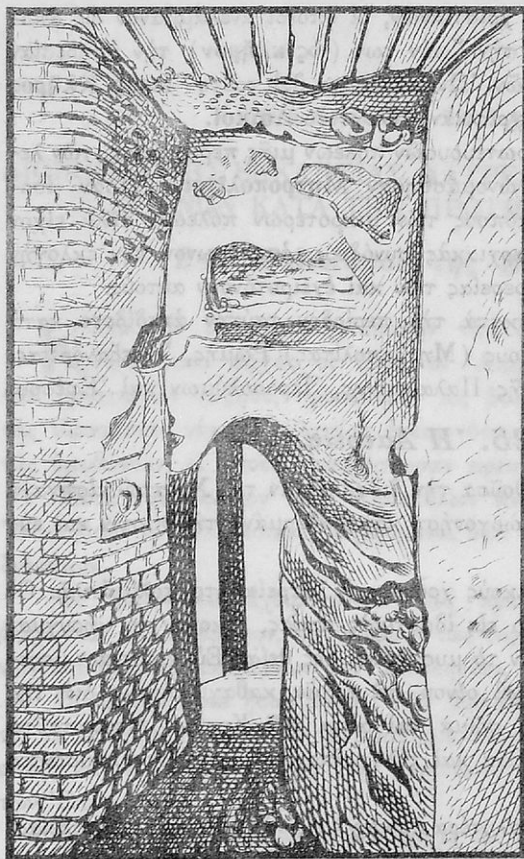
Τιμητικὸν πρωτεῖον κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀπεδίδετο κατὰ σειρὰν εἰς τοὺς Ἐπισκόπους (Μητροπολίτας) Ρώμης, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, Ἱεροσολύμων καὶ Ἐφέσου.

25. Ἡ Λατρεία.

Ἡ Ἐκκλησία ἀκολουθοῦσα τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ εἰσήγαγε τὴν κοινὴν λατρείαν, ἵνα ζωογονήσῃ καὶ διαθερμάνῃ τὴν πίστιν καὶ εὐσέβειαν τῶν χριστιανῶν.

Κατὰ τοὺς Ἀποστολικοὺς χρόνους ἡ λατρεία ἦτο πολὺ ἀπλῆ. Οἱ χριστιανοὶ συνεκεντρώνοντο εἰς ἰδιωτικὰς οἰκίας, ἤκουον τὸ κήρυγμα, ἔφαλλον ὕμνους καὶ ἐτέλουν τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας· μετελάμβανον δηλαδὴ ἄρτου καὶ οἴνου, τὰ ὅποια καθαγιαζόμενα διὰ τῆς εὐλογίας μετεβάλλοντο εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου. Μετὰ ταῦτα παρεκάθητο εἰς κοινὰ δεῖπνα καὶ τέλος ἀπεχωρίζοντο ἀνταλλάσσοντες ἀδελφικὸν ἀσπασμὸν.

Βραδύτερον ἐδόθη μεγαλυτέρα προσοχὴ εἰς τὰς τελετὰς τῆς λατρείας. Καθωρίσθη λεπτομερῶς ἡ Θεία Λειτουργία, ἡ ὁποία ἐγένετο τῶρα τὴν πρωίαν καὶ ὄχι τὴν ἑσπέραν καὶ τῆς ὁποίας κύριον μέρος ἦτο πάντοτε ἡ τέλεσις τῆς **θείας εὐχαριστίας**. Καθωρίσθησαν ἐπίσης αἱ λεπτομέρειαι τῆς τελέσεως καὶ τῶν ἄλλων μυστηρίων, τὰ ὅποια ἐτελοῦντο ἤδη ἀπὸ τῆς Ἀποστολικῆς ἐποχῆς: Τὸ **βάπτισμα** διὰ τριττῆς καταδύσεως εἰς τὸ ὕδωρ καὶ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ ὀνόματος τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. Τὸ **χρίσμα** διὰ τοῦ Ἀγίου μύρου, ἵνα ἐπισφραγίσῃ τὴν θείαν χάριν τὴν δοθεῖσαν διὰ τοῦ βαπτίσματος. Ἡ **ἐξομολόγησις** διὰ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν τῶν εἰλικρινῶς μετανοούντων, τὸ **μυστήριον τοῦ γάμου** διὰ τὸν καθαγιασμὸν τοῦ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας,

Εἴσοδος κατακόμβης

σάν καὶ ἄλλαι ἐορταί, ὡς ἡ Πεντηκοστή, ἡ Ἀνάληψις, τὰ Θεοφάνεια κ.ἄ.

Ὡς τόπους συγκεντρώσεως διὰ τὴν λατρείαν ἐχρησιμοποιοῦν κατ' ἀρχὰς οἱ Χριστιανοὶ ἰδιωτικὰς οἰκίας, αἱ ὁποῖαι ὠνομάζοντο **Εὐκτήριοι Οἶκοι, Κυριακά, Ἐκκλησίαι, Ναοὶ.**

Κατακόμβαι. Κατὰ τοὺς διωγμοὺς οἱ χριστιανοὶ κατέφευγον πρὸς τέλεισιν τῆς λατρείας των εἰς ἐρήμους τόπους, εἰς δάση, εἰς νεκρο-

τὸ εὐχέλαιον διὰ τὴν σωματικὴν καὶ ψυχικὴν ὑγίαν τῶν χριστιανῶν καὶ τὸ μυστήριον τῆς **ἱερωσύνης**, τὸ ὁποῖον μόνον οἱ Ἐπίσκοποι ἡδύναντο νὰ τελοῦν, ἐνῶ τὰ ἄλλα μυστήρια ἐτελοῦντο καὶ ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων (**ἱερέων**).

Ἡ **Θεία Λειτουργία** ἐτελεῖτο παλαιότερον καθημερινῶς. Βραδύτερον ὁμῶς ὠρίσθησαν ταχταὶ ἡμέραι συγκεντρώσεως τῶν χριστιανῶν, αἱ ὁποῖαι ὠνομάσθησαν ἐορταί. Τοιαῦται ἐορταὶ ἦσαν κατ' ἀρχὰς αἱ **Κυριακαὶ** (ἡμέραι δηλαδὴ τιμῆς πρὸς τὸν Κύριον) καὶ τὸ **Πάσχα** εἰς ἀνάμνησιν τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος. Κατόπιν προσετέθη-

ταφεῖα ἢ εἰς τὰς λεγομένας **κατακόμβας**. Αἱ κατακόμβαι ἦσαν ὑπόγειοι κρύπται καὶ κοιμητήρια, ὅπου ἐκρύπτοντο διὰ τὴν λατρείαν καὶ ἔθαπτον τοὺς νεκροὺς των οἱ χριστιανοί. Ταύτας ἐπεξέτειναν κατόπιν καὶ μετέβαλον εἰς πραγματικούς λαβυρίνθους μὲ πλῆθος στοῶν καὶ διαμερισμάτων. Κατακόμβαι εὐρέθησαν εἰς Ρώμην, Νεάπολιν, Παλέρμιον, Συρακούσας, Κυρηναϊκὴν, Μ. Ἀσίαν, Παλαιστίνην, Συρίαν καὶ εἰς τὴν νῆσον τῶν Κυκλάδων Μῆλον.

Ἡ ὀνομασία κατακόμβαι ἐδόθη εἰς τὰς ὑπογείους ταύτας κρύπτας ἀπὸ τὴν λατινικὴν λέξιν *Catacumbae* (πληρέστερον *Accubitoria ad Catacumbas*), μὲ τὴν ὁποίαν ὠνομάζοντο τὰ εὐρεθέντα εἰς φάραγγας παρὰ τὴν Ἀππίαν ὁδὸν κοιμητήρια.

Αἱ μεγαλύτεραι κατακόμβαι ἦσαν τῆς Ρώμης. Ὑπῆρχον 60 ἀνεξάρτητοι κατακόμβαι, ἐκάστη τῶν ὁποίων μὲ τὰ συμπλέγματα στοῶν, διαδρόμων καὶ νεκρικῶν θαλάμων ἀπετέλει πραγματικὴν πόλιν. Αἱ κατακόμβαι τῆς Μῆλου ἰδρύθησαν τὸν 7^{ον} αἰῶνα δυτικῶς τοῦ σημερινοῦ χωρίου Τρυπητῆ, περιλαμβάνουν 1500 τάφους καὶ δίδουν μίαν ἰδέαν τῶν κατακομβῶν τῆς Ρώμης.

Ἀπὸ τὰς κατακόμβας διδασκόμεθα πολλὰ περὶ τῆς λατρείας τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων.

26. Ἡ πρωτοχριστιανικὴ Τέχνη καὶ τὰ Σύμβολα.

Κατὰ τοὺς δύο πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνας δὲν δύναται νὰ γίνη λόγος περὶ χριστιανικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, διότι οἱ «Εὐκτήριοι ΟἼκοι» ἦσαν ἀπλᾶ αἰθούσαι ἀνάλογοι πρὸς τὸ πλῆθος τῶν χριστιανῶν. Οἱ διωγμοὶ ἐξ ἄλλου δὲν ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς χριστιανούς νὰ σκεφθῶσι περὶ ἀνεγέρσεως μονίμων καὶ ἰδίου ρυθμοῦ ναῶν. Κατὰ τὸν 7^{ον} αἰῶνα ἀνηγγέρθησαν εἰς διαφόρους πόλεις, τῆς Ἀνατολῆς μάλιστα, ἰδιαίτερα κτήρια, ἵνα χρησιμοποιηθῶσιν ὡς λατρείας ναοί.

Ἀλλὰ καὶ τὴν διὰ τῆς γλυπτικῆς παράστασιν μορφῶν ἀπέφευγον ἐπιμελῶς οἱ χριστιανοὶ διὰ τὸν φόβον τῆς συγχύσεως πρὸς τὴν εἰδωλολατρίαν. Τὴν ζωγραφικὴν ὅμως καὶ μάλιστα τὴν διακοσμητικὴν ἐχρησιμοποίησαν πολὺ ἐνωρίς διὰ θρησκευτικούς καὶ λατρευτικούς λόγους καὶ σκοποὺς.

Ἦδη ἀπὸ τῆς ἀποστολικῆς ἐποχῆς, εἰς τὴν Ἀνατολὴν μάλιστα, ὅπου ὑπῆρχε ζωρὰ ἢ παράδοσις τῆς πλουσίας Ἑλληνιστικῆς διακοσμητικῆς (σαρκοφάγοι, μωσαϊκὰ κ.λ.π.), ἤρχισαν οἱ χριστιανοὶ νὰ στολί-

ζουν τούς ναούς και τούς τάφους των με ζωγραφικὰς κυρίως διακοσμήσεις. Ἀνθη, πτηνά, γεωμετρικὰ σχήματα κ.λ.π. ἦσαν τὰ πρῶτα πρότυπα τῆς χριστιανικῆς διακοσμητικῆς.

Ἐπειτα ἔγινεν ἐπιλογή τῶν διακοσμητικῶν θεμάτων διὰ καθαρῶς θρησκευτικούς καὶ λατρευτικούς σκοπούς. Πτηνά, ζῷα, συμπλέγματα γραμμάτων καθιεροῦνται, διὰ νὰ ἐνθυμίζουσιν εἰς τούς χριστιανούς θρησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς ἀντιλήψεις καὶ ἰδέας ἢ πρόσωπα λατρείας. Τὴν ἀκριβῆ ἔννοιαν τῶν παραστάσεων τούτων μόνον οἱ χριστιανοὶ κατενόουν. Ἐδημιουργήθησαν οὕτω τὰ λεγόμενα **σύμβολα**, μὲ τὰ ὁποῖα στολίζονται οἱ τόποι λατρείας τῶν χριστιανῶν.

Τοιαῦτα σύμβολα εἶναι τὸ ἰδιόγραμμα «Ἰησοῦς Χριστὸς νικᾷ» καὶ ἡ παράστασις ἰχθύος· τὰ γράμματα τῆς λέξεως ἰχθύς ἀποτελοῦσι τὴν περίφημον ἀκροστιχίδα **Ἰ**(ησοῦς) **Χ**(ριστός) **Θ**(εοῦ) **Υ**(ίδος) **Σ**(ωτήρ).

Ἡ περιστέρα συμβολίζει τὴν ἀγνότητα ἢ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, κλάδος ἐλαίας τὴν εἰρήνην, κλάδος φοίνικος τὴν νίκην τῆς Ἐκκλησίας, ἐν πλοῖον τὴν Ἐκκλησίαν, ἄγκυρα τὴν σωτηρίαν. Ὁ ἀμνὸς ἦ τὸ πρόβατον εἶναι προσφιλὲς σύμβολον τῶν χριστιανῶν, ἡ δὲ εἰκὼν τοῦ καλοῦ ποιμένος φέροντος ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ ἀρνίου συμβολίζει τὸν Χριστὸν σώζοντα τὴν ἀνθρωπότητα. Πλεῖστα ἄλλα σύμβολα ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπὸ τῶν χριστιανῶν.

Κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα, ὅταν ἐξέλιπε πλέον ὁ φόβος ἐπανόδου εἰς τὴν εἰδωλολατρίαν, οἱ χριστιανοὶ ἤρχισαν νὰ χρησιμοποιοῦν ζωγραφικὰς ἀπεικονίσεις ἁγίων μορφῶν, ὡς λ.χ. τοῦ Ἰησοῦ, τῆς Παναγίας καὶ τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου. Ἐξωγράφισαν ἐπίσης παραστάσεις σκηνῶν τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης ἢ γεγονότων σχετικῶν μὲ τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τούς διωγμούς.

27. Τὰ ἥθη τῶν χριστιανῶν κατὰ τὴν Α' περίοδον.

Ἡ ἀναμόρφωσις τῆς ἀρχαίας κοινωνίας.

Αἱ διδασχεῖσαι ὑπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἐφαρμοσθεῖσαι εἰς τὴν ζωὴν τῶν χριστιανῶν νέαι ἠθικαὶ ἀρχαὶ ἐπέφερον πολὺ μεγάλας μεταβολὰς εἰς τὴν ἕως τότε κοινωνικὴν ζωὴν. Ὁ χριστιανισμὸς ἐπέτυχε σὺν τῷ χρόνῳ πλήρη ἀναμόρφωσιν τῆς ἀρχαίας κοινωνίας. Τὰ θεμέλια δὲ τῆς τοιαύτης ἀναμορφώσεως ἔθεσαν οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ διὰ τῶν ἀγνῶν ἠθῶν καὶ τοῦ αὐστηρῶς ἠθικοῦ βίου των. Οὗτος ἐστηρίχθη, ὡς γνωρίζο-

μεν, ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὰς νέας ἠθικὰς ἰδέας τὰς περιεχομένας κυρίως εἰς τὴν περὶ ἰσότητος καὶ ἀγάπης διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων. Οὕτω:

α) Ἡ βασιλεύσασα εἰς τὰς χριστιανικὰς κοινότητας - Ἐκκλησία νέα ἐντολὴ «ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν» ἀντικαθιστᾷ τὸν ἀτομικισμόν καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἄλλους σκληρότητα τοῦ ἀρχαίου κόσμου διὰ τῆς ἀλληλεγγύης καὶ τῆς φιλανθρωπίας. Ἡ συνδρομὴ πρὸς τοὺς πάσχοντας καὶ ἡ ἐλεημοσύνη πρὸς τοὺς πτωχοὺς γίνεται καθήκον διὰ τοὺς χριστιανοὺς. Ὅταν κάποτε (τὸν Γ' αἰῶνα) συνέβη μέγας λιμὸς εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν Καρχηδόνα, ἐνῷ οἱ Ἑθνικοὶ ἐγκατέλειπον καὶ αὐτοὺς τοὺς οἰκείους των, οἱ χριστιανοὶ ἐφρόντιζον δι' ὅλους τοὺς πεινῶντας, χριστιανοὺς καὶ Ἑθνικοὺς. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης εἶχεν ἀναλάβει τὴν διατροφήν 1500 πτωχῶν κατὰ τὸ ἔτος 252, ὅπως γράφει ὁ ἱστορικὸς τῆς Ἐκκλησίας Εὐσέβιος. Οἱ χριστιανοὶ πρῶτοι ἱδρυσαν καὶ συνετήρουν φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα, νοσοκομεῖα δηλαδή, γηροκομεῖα, ὀρφανοτροφεῖα κ.λ.π.

β) Τὸ χριστιανικὸν κήρυγμα περὶ ἰσότητος τῶν ἀνθρώπων, ὡς τέκνων τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπομένως ἀδελφῶν μεταξύ των, ἐπέφερεν εὐεργετικὴν μεταβολὴν καὶ τεραστίαν πρόοδον εἰς τὴν ζωὴν τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ θεσμὸς τῆς δουλείας, ὁ ὁποῖος τόσον πολὺ ἐπιβαρύνει τὸν ἀρχαῖον κόσμον, ἐξηφανίσθη ἀμέσως ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν κοινωνίαν. Ὅσοι χριστιανοὶ εἶχον δούλους τοὺς ἠλευθέρωσαν, αἱ δὲ πρῶται Ἐκκλησίαι δι' ἐράνων μεταξύ τῶν χριστιανῶν ἐξηγόραζον αἰχμαλώτους ἢ δούλους καὶ ἀπέδιδον εἰς αὐτοὺς τὴν ἐλευθερίαν των. Μὲ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἡ δουλεία περιωρίζετο ἢ ἐγένετο ἐλαφροτέρα, ἕως ὅτου κατηργήθη ἐντελῶς ὁ θεσμὸς εἰς ὅλας τὰς πεπολιτισμένας χώρας, ἀκόμη καὶ τὰς μὴ χριστιανικὰς.

γ) Τὸ κήρυγμα τῆς ἰσότητος περιελάμβανε καὶ τὰς γυναῖκας¹, αἱ ὁποῖαι, ὡς γνωστόν, κατεῖχον δουλικὴν σχεδὸν θέσιν εἰς τὰς πλείστας ἀρχαίας κοινωνίας (γυναικωνῖται, ἀποκλεισμός ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν ζωὴν κ.λ.π.). Ὁ χριστιανισμὸς ἐξύψωσε τὴν θέσιν τῆς γυναίκος καταστήσας αὐτὴν ἰσότιμον πρὸς τὸν ἄνδρα ἐν τῇ οἰκογενειακῇ καὶ κοινωνικῇ ζωῇ.

Γνωρίζομεν ὅτι ἀπὸ τῆς ἀποστολικῆς ἡδὴ ἐποχῆς ὑπῆρχον καὶ δια-

1. «Οὐκ ἐνὶ Ἰουδαίῳ, οὐδὲ Ἑλλην· οὐκ ἐνὶ δούλῳ, οὐδὲ ἐλεύθερῳ· οὐκ ἐν ἄρσεν καὶ θῆλῃ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἓστε ἐν Χριστῷ...», διδάσκει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Πρὸς Γαλ. Γ', 28).

κόνισσαι βοηθοῦσαι τοὺς προϋσταμένους τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς τὰ ἔργα των. Διένεμον τὰ βοηθήματα εἰς τοὺς ἀπόρους, ἐδίδασκον, περιέθαλπον ἀσθενεῖς κ.λ.π. Εἶχον δηλ., ὅπως λέγομεν, κοινωνικὴν δρᾶσιν.

Εὗρεν ἐπίσης ἡ γυνὴ τὴν προσήκουσαν αὐτῇ θέσιν εἰς τὸν οἰκογενειακὸν βίον, ὅστις ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἔγινεν αὐστηρὸς καὶ ἀγνός. Ὁ δεσμός τοῦ γάμου ηὐλογήθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὡς «**μυστήριον**» καὶ ἡ οἰκογένεια, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ γυνὴ ἔχει ισότιμον πρὸς τὸν ἄνδρα θέσιν ὡς σύζυγος καὶ μήτηρ, γίνεται τὸ κύτταρον τῆς χριστιανικῆς κοινωνίας.

Πολλοὶ χριστιανὶ γυναῖκες ἔζησαν τοιοῦτον βίον καὶ ἀνέπτυξαν τοιαύτας ἀρετάς, ὥστε προεκάλεσαν τὸν θαυμασμόν καὶ αὐτῶν τῶν Ἑθνικῶν.

Χριστιανισμός καὶ ἐργασία.

Χαρακτηριστικὸν ἐπίσης γνῶρισμα τοῦ βίου τῶν πρώτων χριστιανῶν ἦτο καὶ ἡ τιμὴ καὶ ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸν ἐργαζόμενον ἄνθρωπον καὶ τὴν ἐργασίαν ἐν γένει, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν συνέβαινεν εἰς τὰς ἐθνικὰς κοινωνίας.

Γνωρίζομεν ὅτι οἱ Ἕλληνες κατεφρόνουν ἀνέκαθεν τὴν χειρωνακτικὴν ἐργασίαν καὶ ἐτίμων μόνον τὰς «ἐλευθερίους» λεγομένας τέχνας καὶ τὰ πολεμικὰ ἔργα. Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι, οἱ ὁποῖοι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐμφανίσεως τοῦ χριστιανισμοῦ εἶχον πραγματοποιήσει τὰς μεγάλας κατακτήσεις των, εἶχον παύσει πρὸ πολλοῦ νὰ ἐργάζωνται οἱ ἴδιοι. Τὰς ἐργασίας εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰ ἐργαστήρια ἔκαμνον κατὰ τὸ πλεῖστον δοῦλοι, αἰχμάλωτοι πολέμου ἢ ἀπόγονοι παλαιῶν δούλων, ἐνῶ οἱ Ῥωμαῖοι ἡσχολοῦντο εἰς τὰ πολεμικὰ ἢ ἦσαν ὑπάλληλοι τοῦ αὐτοκράτορος. Τοὺς ἐργαζομένους εἰς τὰ ἐργαστήρια καὶ τοὺς ἀγροὺς ἐθεώρουν κατωτέρους ἀνθρώπους καὶ ἐφέροντο πρὸς αὐτοὺς περιφρονητικῶς. Εἶχε καταφρονηθῇ λοιπὸν ἡ ἐργασία καὶ ἐθεωρεῖτο ἀσχολία κατωτέρων ἀνθρώπων.

Ἐρχεται ὅμως ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία καὶ ἀνυψώνει τὴν ἐργασίαν τιμῶσα καὶ σεβομένη τὸν ἐργαζόμενον. Οἱ Ἀπόστολοι ἦσαν, ὡς γνωστόν, ἄνθρωποι ἐργατικοί. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐγνώριζε τὴν τέχνην τοῦ σκηνοποιοῦ καὶ εἰργάζετο καὶ κατὰ τὰς περιοδείας του ἀκόμη, ἵνα μὴ ἐπιβαρύνῃ τοὺς χριστιανούς μετὰ τὰ ἔξοδα τῆς φιλοξενίας του.

Ἴδου τί γράφει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἰς τὴν Β' πρὸς τοὺς Θεσσα-

λονικεῖς ἐπιστολήν του, τὴν ὁποίαν ἔστειλε πρὸς αὐτοὺς ἐξ Ἀθηνῶν κατὰ τὴν δευτέραν ἀποστολικὴν περιοδείαν του:

— Μανθάνω, ἀδελφοί μου, ὅτι μερικοὶ ἀπὸ σᾶς δὲν ἀκολουθοῦν τὰς ὁδηγίας καὶ τὸ **παράδειγμα ἡμῶν** καὶ δὲν ἐργάζονται, προφασίζόμενοι ὅτι δὲν τοὺς ἀφήνουν καιρὸν τὰ πρὸς τὴν Ἑκκλησίαν καθήκοντά των. Αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ γίνεται. Δὲν βλέπετε ἡμᾶς, οἱ ὁποῖοι μὲ κόπον καὶ μόχθον, νύκτα καὶ ἡμέραν ἐργαζόμεθα; Πρέπει νὰ μᾶς μιμῆσθε. Δὲν σᾶς εἶπομεν πολλάκις ὅτι «εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω;». Σᾶς παρακαλοῦμεν λοιπὸν καὶ σᾶς **παραγγέλλομεν** νὰ ἐργάζεσθε πάντοτε μὲ φιλοπονίαν καὶ ἡσυχίαν.

Ὅπως βλέπομεν, ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία τιμᾷ τὴν ἐργασίαν καὶ ἐπιβάλλει αὐτὴν ὡς ὑποχρέωσιν εἰς πάντας τοὺς χριστιανοὺς. Τοῦτο ἔχει μεγάλην ἀξίαν, διότι τὰ μέγιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος.

28. Ὁ Ἀσκητισμός.

Ἄλλαι ἀρεταὶ τῶν χριστιανῶν εἶναι ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ ἡ ἐπιδεικνυομένη ὑπὸ τῶν περισσοτέρων καταφρόνησις πρὸς τὰ ὕλικά ἀγαθὰ τοῦ κατὰ κόσμον βίου.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐδημιούργησε κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα ἰδιαίτεράν τάξιν χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν **ἀναχωρηταὶ ἢ ἀσκηταί**. Μερικοὶ χριστιανοὶ δηλ. ἔφευγον ἀπὸ τὰς πόλεις ἢ τὰ χωρία των καὶ ἔζων μόνοι των εἰς τὴν ἔρημον ἢ τὰ δάση. Ἦθελον νὰ ἀποδείξουν ἐμπράκτως τὴν περιφρόνησιν των πρὸς τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐπιγείου ζωῆς καί, τρόπον τινά, τὴν ἀποδοκιμασίαν των πρὸς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἀπέδιδον μεγάλην ἀξίαν εἰς αὐτά. Ἐκεῖ ἔζων εἰς κελλίᾳ ἢ καλύβας μελετῶντες τὴν Ἀγίαν Γραφὴν καὶ **ἀσκούμενοι** εἰς τὴν νηστείαν καὶ τὴν προσευχὴν. Ὑπέβαλλον τὸν ἑαυτὸν των εἰς παντὸς εἶδους στερήσεις καὶ σκληραγωγίας. Δὲν μετέβαινον εἰς τὰς πόλεις, παρὰ μόνον ὁσάκις ἤθελον νὰ ἐνισχύσουν τοὺς χριστιανοὺς κατὰ τοὺς διωγμοὺς ἢ νὰ καταπολεμήσουν τοὺς αἵρετικούς.

Ὁ Μέγας Ἀντώνιος ὑπῆρξεν ὁ ἐπισημότερος τῶν ἀσκητῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης. Ἐγενήθη τὸ 251 μ.Χ. ἐν Κομᾷ τῆς Αἰγύπτου ἀπὸ εὐσεβεῖς καὶ πλουσίους γονεῖς. Εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν ἔμεινεν ὀρφανὸς καὶ ἀκολουθήσας τὸ Εὐαγγελικὸν «εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὕπαγε, πώ-

λησον πάντα τὰ ὑπάρχοντά σου καὶ δὸς πτωχοῖς...», διένειμε τὴν περιουσίαν του καὶ ἀνεχώρησεν εἰς τὴν ἔρημον. Ἐτρωγεν ἅπαξ τῆς ἡμέρας μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ἐφόρει μηλωτὴν (δέρμα προβάτου) καὶ ἔφερε καλύπτραν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἔλεγε δὲ ὅτι αἰσχύνεται, διότι τὸ ἀθάνατον πνεῦμά του ἔχει ἀνάγκην εὐτελοῦς τροφῆς. Προσηύχετο καὶ ἐμελέτα τὴν Ἀγίαν Γραφήν, τὴν ὅποιαν ἐγνώριζεν ἀπὸ στήθους, ἔκαμε δὲ πολλὰ θαύματα. Ἡ φήμη του εἶχε φθάσει εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ὁ δὲ Μέγας Κωνσταντῖνος καὶ οἱ υἱοὶ του ὠνόμαζον αὐτὸν Πατέρα.

Ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος ἀπέθανε κατὰ τὸ 355 μ.Χ. πλήρης ἡμερῶν, ἐπωνομάσθη δὲ Μέγας διὰ τὴν μεγάλην εὐσέβειάν του καὶ τοὺς ἀγῶνάς του κατὰ τῶν αἰρετικῶν. Θαυμαστής του ἦτο καὶ ὁ πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας Μέγας Ἀθανάσιος, ὁ ὁποῖος ἔγραψε καὶ τὴν βιογραφίαν του. Ἐορτάζομεν τὴν μνήμην του τὴν 17ην Ἰανουαρίου.

Πλὴν τοῦ Ἀγίου Ἀντωνίου καὶ πλῆθος ἄλλων ἀναχωρητῶν - ἀσκητῶν ὑπῆρχε τὸν Δ' αἰῶνα εἰς τὰς ἐρήμους τῆς Αἰγύπτου, τοῦ Σινᾶ καὶ εἰς τὴν πέραν τοῦ Ἰορδάνου ἔρημον.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

ΑΠΟ ΤΟΥ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ (313 - 867)

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων Ἐκκλησία μας στερεοῦται καὶ ἐνδυναμοῦται διὰ τῆς προστασίας τοῦ Κράτους, ἐξαπλοῦται δὲ καὶ εἰς ὅλην τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην. Τότε γίνεται ὁ καθορισμὸς τῶν δογμάτων.

Ἀναδεικνύονται ἐξ ἄλλου μεγάλοι Διδάσκαλοι καὶ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὅποιοι φωτίζουν ἀπὸ πάσης πλευρᾶς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν καὶ ἀπαλλάσσουν αὐτὴν ἀπὸ τὸν κίνδυνον τῆς κακοδοξίας διὰ τῆς καταπολεμήσεως τῶν αἱρέσεων.

Καθορίζονται τέλος ὅλαι αἱ λεπτομέρειαι τῆς λατρείας καὶ ἀναπτύσσεται εἰς ὕψιστον βαθμὸν ἡ χριστιανικὴ τέχνη διὰ τῆς δημιουργίας θαυμασίων ἔργων ἀρχιτεκτονικῆς, γλυπτικῆς καὶ ζωγραφικῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

29. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος (306-337).

Ολίγα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Διοκλητιανοῦ οἱ διωγμοὶ κατὰ τῶν χριστιανῶν ἐσταμάτησαν. Τὸ Κράτος ἀναλαμβάνει ὑπὸ τὴν προστασίαν του τὴν νέαν θρησκείαν καὶ εὕρισκε στήριγμα εἰς αὐτήν. Ἡ μεταβολὴ αὕτη τῶν μέχρι τοῦδε σχέσεων Κράτους καὶ χριστιανῶν πραγματοποιεῖται ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου.

Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἦτο υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Χλωροῦ καὶ τῆς εὐσεβοῦς Ἑλένης. Ὁ πατὴρ του εἶχεν ἀναδειχθῇ Καῖσαρ καὶ

Αύγουστος εἰς τὴν Γαλατίαν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Διοκλητιανοῦ. Ὁ Κωνσταντῖνος διεδέχθη τὸν πατέρα του ἀνακηρυχθεὶς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ Αὐγουστος κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Διοκλητιανοῦ **πολυαρχίαν** (306 μ.Χ.).

Μετ' ὀλίγα ἔτη ὁ Κωνσταντῖνος ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸν ἐν Ρώμῃ αὐτοκράτορα Μαξέντιον καὶ ἤρχισε πόλεμον κατ' αὐτοῦ διὰ τὴν κυριαρχίαν ὅλης τῆς Δύσεως. Ἐρχεται μὲ τὸν στρατὸν του εἰς τὴν Ἑνωμένην Ἰταλίαν, ἔτοιμος νὰ βαδίσῃ κατὰ τοῦ Μαξεντίου. Εἶναι ὅμως διστακτικός, διότι γνωρίζει ὅτι ὁ ἀντίπαλός του ἔχει μεγάλας στρατιωτικὰς δυνάμεις. Εἶδε τότε εἰς τὸν οὐρανὸν θεῖον φωτεινὸν ὄραμα: τὸν Τίμιον Σταυρὸν μὲ τὴν ἐπιγραφὴν **ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ**. Ὁ Κωνσταντῖνος διέταξεν ἀμέσως νὰ κατασκευασθῇ **λάβραρον** (σημαία) φέρον τὸν Σταυρὸν μὲ τὸ μονόγραμμα **ΙΧ** (Ἰησοῦς Χριστὸς) καὶ πλήρους θάρρους καὶ ἐλπιδὼν ἐπροχώρησε κατὰ τοῦ Μαξεντίου. Οἱ ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Κωνσταντίνου χριστιανοὶ ἐπολέμησαν πράγματι μὲ μεγαλύτερον ἐνθουσιασμόν καὶ ὁ Μαξέντιος ἠττήθη κατὰ κράτος. Ὁ Κωνσταντῖνος εἰσῆλθε θριαμβευτὴς εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἀνεγνωρίσθη κύριος ὅλης τῆς Δύσεως (312 μ.Χ.).

Ὁ Κωνσταντῖνος ἀναλαμβάνει ἕκτοτε ὑπὸ τὴν προστασίαν του τοὺς χριστιανούς καὶ τὸν χριστιανισμόν. Ἐρχεται εἰς συμφωνίαν μὲ τὸν συνάροντά του εἰς τὴν Ἀνατολὴν Λικίνιον καὶ ἐκδίδουν ἀπὸ κοινοῦ τὸ **Διάταγμα τοῦ Μεδιολάνου** (313 μ.Χ.), διὰ τοῦ ὁποῦ οἱ χριστιανοὶ ἠδύναντο ἐλευθέρως νὰ ἔχουν τὴν θρησκείαν των καὶ νὰ ἀσχοῦν ἀνεμπόδιστοι τὴν λατρείαν των¹.

Βραδύτερον ὁ Κωνσταντῖνος ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν καὶ πρὸς τὸν Λικίνιον, τὸν ἐνίκησε καὶ ἔμεινε μόνος κύριος ὅλης τῆς αὐτοκρατορίας. Μετέφερε τὴν ἑδραν τοῦ κράτους εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἕκτοτε ἡ νέα πρωτεύουσα Κωνσταντινούπολις γίνεται μέγα θρησκευτικὸν κέντρον τῆς χριστιανοσύνης.

1. Ἡμεῖς ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Λικίνιος — ἔγραφε τὸ Διάταγμα — ... ἀποφασίζομεν νὰ χορηγήσωμεν εἰς τοὺς χριστιανούς καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἄλλους τὴν ἐλευθερίαν νὰ ἀσχοῦν τὴν θρησκείαν, τὴν ὁποίαν προτιμοῦν... Ἀρμόζει εἰς τὴν γαλήνην, τὴν ὁποίαν ἀπολαύει ἡ αὐτοκρατορία, ἡ ἐλευθερία νὰ εἶναι πλήρης δι' ὅλους τοὺς ὑπηκόους μας, νὰ λατρεύουν τὸν θεὸν τῆς ἐκλογῆς των καὶ καμμία θρησκεία νὰ μὴ στερεῖται τῶν ὀφειλομένων πρὸς αὐτὴν τιμῶν...

Ὁ Κωνσταντῖνος δὲν κατεδίωξε τὴν Ἑθνικὴν θρησκείαν· διετήρησε μάλιστα διὰ πολιτικούς λόγους καὶ τὸν τίτλον τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως (Pontifex Maximus), τὸν ὅποιον ἔφερον οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες. Χριστιανὸς ἔγινε, δεχθεὶς τὸ Ἅγιον Βάπτισμα, ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του (337 μ.Χ.). Ὑπεστήριξεν ὅμως μὲ πάντα τρόπον τοὺς χριστιανούς καὶ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Ἀπέδωκεν εἰς τοὺς χριστιανούς ὅλας τὰς ἐκκλησίας των καὶ ἐβοήθησε νὰ ἀνεγερθοῦν πολλοὶ καὶ μεγαλοπρεπεῖς νέοι χριστιανικοὶ ναοί. Ἀνέδειξε χριστιανούς εἰς ἀνώτατα ἀξιώματα τῆς πολιτείας. Ἐπέτρεψε εἰς τὰς Ἐκκλησίας νὰ ἀπελευθερώουν τοὺς δούλους καὶ ἔδωκε τὸ δικαίωμα νὰ δέχωνται ἀφιερώματα καὶ δωρεάς ἢ κληρονομίας. Ἀνεγνώρισεν εἰς τοὺς Ἐπισκόπους δικαστικὴν ἐξουσίαν. Ἐπέβαλε τὴν Κυριακὴν ἀργίαν. Ἐπανάφερε τὴν διαταραχθεῖσαν ἐκ τῆς ἀρειανῆς αἵρέσεως γαλήνην εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

Ὁ Κωνσταντῖνος ὑπῆρξε τὸ ὄργανον τῆς Θείας Προνοίας διὰ τὴν στερέωσιν καὶ τὸν θρίαμβον τοῦ χριστιανισμοῦ.

Ἀλλὰ καὶ ἡ μήτηρ του, ἡ εὐσεβὴς Ἑλένη, προσέφερε μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὸν χριστιανισμόν. Ἀνεῦρεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα τὸν Τίμιον Σταυρὸν τοῦ μαρτυρίου τοῦ Σωτῆρος (327) καὶ ἔκτισεν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τὸν μεγαλοπρεπεῖα ναὸν τῆς Ἀναστάσεως (335), ὁ ὁποῖος σφίζεται μέχρι σήμερον καὶ εἶναι τὸ προσκύνημα ὅλου τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Ἀνηγείρειν ἐπίσης ναοὺς εἰς τὴν Βηθλεὲμ, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Κύριος, καὶ εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἑλαιῶν, ὅπου ἔγινεν ἡ Ἀνάληψις Αὐτοῦ.

Διὰ πάντα ταῦτα ἡ Ἐκκλησία μας ἀνεκήρυξε καὶ τοὺς δύο **ισαποστόλους**, ἑορτάζει δὲ τὴν μνήμην τῶν Ἀγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης τὴν 21ην Μαΐου.

30. Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης (361-363).

Οἱ υἱοὶ καὶ διάδοχοι τοῦ Κωνσταντίνου συνέχισαν τὴν ὑποστήριξιν καὶ τὴν προστασίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ ἀπομεινάς ὅμως μετ' ὀλίγα ἔτη μόνος αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖος ἦτο ἀρειανὸς καὶ ἐτάραξε τὴν εἰρήνην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν ἀρειανῶν. Ἀλλὰ περισσότερο συνετάραξε τὴν Ἐκκλησίαν ὁ διαδεχθεὶς τὸν Κωνσταντῖον εἰς τὸν θρόνον ἐξάδελφός του **Ἰουλιανός**.

Ὁ Ἰουλιανὸς εἶχε μεγάλην θέλησιν καὶ σπουδαίαν μόρφωσιν. Ἐ-

σπούδασε τὴν ἀρχαίαν σοφίαν εἰς τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν, εἶχε δὲ ὡς συσπουδαστὰς τὸν Μέγαν Βασίλειον καὶ τὸν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν. Ἐνῷ ὁμῶς οὗτοι διὰ τῶν ἐλληνικῶν σπουδῶν ἐστερέωσαν περισσότερον τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν των, ὁ Ἰουλιανὸς περιέπεσεν εἰς πλάνην. Καταμαγευθεὶς δηλ. ἀπὸ τὸ κάλλος τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς δημιουργίας ἐνόμισεν ὅτι θὰ ἐπανελαμβάνετο τοῦτο, ἂν ἐπεκράτει πάλιν ἡ ἐθνικὴ θρησκεία. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἔγινεν αὐτοκράτωρ, ὑπεστήριξε τὴν ἐθνικὴν θρησκείαν ὡς ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ Κράτους. Ἀπεμάκρυνε τοὺς χριστιανούς ἀπὸ τὰ κρατικὰ ἀξιώματα, καί, διὰ τὰ ἐπιφέρει σύγχυσιν, ἀνεγνώρισεν ὅλας τὰς αἱρέσεις.

Πᾶσαι αἱ προσπάθειαι τοῦ Ἰουλιανοῦ ἀπέβησαν ἄκαρποι, διότι ὁ χριστιανισμὸς εἶχε ριζώσει εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἀρχαία θρησκεία ἦτο πλέον ὀριστικῶς καὶ ἀμετακλήτως νεκρά. Τοῦτο καὶ οἱ ἴδιοι οἱ ἐθνικοὶ ἀνεγνώριζον¹.

Ὁ Ἰουλιανὸς πολεμῶν κατὰ τῶν Περσῶν ἐπληγώθη βαρέως καὶ προαισθανθεὶς τὸ τέλος τοῦ ἀνεφώνησε: «Νενίκηκάς με, Ναζωραῖε!».

Ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας μας ὠνομάσθη διὰ τὴν ἀποστασίαν του Παρβάτης ἢ Ἀποστάτης.

31. Θεοδόσιος ὁ Μέγας (379-395).

Ὁ διάδοχος τοῦ Ἰουλιανοῦ Ἰοβιανὸς κατήργησε τὰ ὑπὲρ τῶν ἐθνικῶν διατάγματα αὐτοῦ καὶ ἀπέδωκεν εἰς τοὺς χριστιανούς καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ὅλα τὰ δικαιώματα καὶ προνόμιά των.

Ἀλλὰ ἡ ἀναταραχὴ τῆς Ἐκκλησίας ἐξηκολούθησεν ὀλίγα ἀκόμη ἔτη, μέχρις ὅτου ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Θεοδόσιος. Οὗτος ἐστερέωσεν ὀριστικῶς τὸν χριστιανισμὸν καταστήσας αὐτὸν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ Κράτους καὶ στηρίζας τὴν ὀρθοδοξίαν διὰ τῆς καταπολεμήσεως τοῦ ἀρειανισμοῦ καὶ ἄλλων αἱρέσεων.

Ὁ Θεοδόσιος κατήργησε τοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνας, οἱ ὅποιοι ἦσαν καὶ θρησκευτικὴ πανήγυρις τοῦ ἀρχαίου ἐθνικοῦ κόσμου, καὶ ἐκλει-

1. Οἱ ἱερεῖς τοῦ Μαντείου τῶν Δελφῶν ἀπήντησαν ὡς ἐξῆς πρὸς τὸν Ἰουλιανόν, ὃ ὅποιος ἐζήτησε σχετικὸν χρησμόν:

Εἴπατε τῷ βασιλεῖ: Χαμαὶ πέσε δαίδαλος αὐλά,
οὐκέτι Φοῖβος ἔχει καλὺβην, οὐ μάντιδα δάφνην,
οὐ παγὰν λαλέουσιν· ἀπέσβετο καὶ λάλον ὕδωρ.

σεν ὀριστικῶς τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν. Ἐπίσημον διωγμὸν ἐναντίον τῶν ἐθνικῶν δὲν ἐκήρυξεν. Ἀλλὰ μερικοὶ χριστιανοὶ κινούμενοι ἀπὸ ὑπερβολικὸν ζῆλον καὶ φανατισμὸν διέπραξαν τότε πολλὰς ἀσχημίας. Κατέστρεψαν πολλοὺς ναοὺς τῶν ἐθνικῶν καὶ πολλὰ ἀριστουργήματα. τῆς ἀρχαίας τέχνης. Οἱ ἐπίσημοι χριστιανοὶ ἀπεδοκίμαζον τὰ βίαια ταῦτα μέτρα.

Ὁ χριστιανισμὸς εἶχε τόσον ἐδραιωθῆ, ὥστε οἱ Ἐπίσκοποι δὲν ἐδί-σταζον καὶ αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα νὰ ἐπιτιμῶσι. Κατὰ διαταγὴν τοῦ Θεοδοσίου ἐφονεύθησαν κάποτε ἐξ αἰτίας μιᾶς στάσεως εἰς Θεσσαλονίκην ἐκτὸς τῶν ἐνόχων καὶ ἐπτὰ χιλιάδες ἀθῶων κατοίκων τῆς πόλεως. Ὅταν ὅμως ὀλίγον χρόνον μετὰ ταῦτα (395) προσῆλθεν ὁ Θεοδοσίος εἰς τὸν ναὸν τοῦ Μεδιολάνου, διὰ νὰ ἐκκλησιασθῇ, ὁ ἐπίσκοπος Ἀμβρόσιος ἀπηγόρευσε εἰς αὐτὸν τὴν εἴσοδον εἰς τὸν ναὸν καὶ τοῦ ἐπέβαλεν ὀκτάμηνον «μετάνοιαν».

32. Ἰουστινιανὸς (527-565) καὶ Ἡρά- κλειος (610-641).

Καὶ οἱ διάδοχοι τοῦ Θεοδοσίου Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες στηρίζουν παντοιοτρόπως τὸν χριστιανισμὸν καὶ τὴν Ὁρθοδοξίαν. Τὸ τελειωτικὸν πλῆγμα κατὰ τοῦ καταρρέοντος ἐθνισμοῦ ἐπιφέρει ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός. Οὗτος ἐκλείσεν ὀριστικῶς τὰς λειτουργούσας ἀκόμη φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐξώρισεν ὅλους τοὺς φιλοσόφους (529 μ.Χ.). Ἡ ἐθνικὴ θρησκεία ἐξέλιπεν ἀπὸ ὅλας τὰς πόλεις καὶ βραδύτερον καὶ ἀπὸ τὴν ὑπαίθρον χώραν. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐφρόντισε καὶ διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολήν. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἱεραπόστολοι διδάσκοντες τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν ἐφθασαν μέχρι τῆς Κίνας. Λαμπροτάτη ἦτο ἐπίσης ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἡ ἀνθησις τῆς χριστιανικῆς τέχνης, τῆς ὁποίας ὑπέροχον δημιουργημα εἶναι ὁ θαυμάσιος ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας.

Οἱ μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν αὐτοκράτορες ἀγωνίζονται συνεχῶς κατὰ τῶν παντοειδῶν βαρβάρων, οἱ ὅποιοι ἀπειλοῦν τὸ κράτος καὶ τὸν χριστιανισμόν. Σλάβοι καὶ Ἀβάροι εἰς τὰ σύνορα τοῦ Δουνάβεως, Πέρσαι εἰς τὸν Εὐφράτην κάμνουν ἐπιδρομὰς, καταστροφὰς καὶ λεηλασίας. Οἱ ἀγῶνες τῆς χριστιανικῆς Ἀνατολῆς ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος προσλαμβάνουν δραματικὸν χαρακτῆρα ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου. Ἡ Ἐκκλησία θέτει εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ αὐτοκράτορος τοὺς θησαυ-

ρούς τῶν ναῶν διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου. Ἡ πίστις ἐνδυναμώνει τοὺς πολεμιστὰς καὶ τοῦτο δίδει εἰς αὐτοὺς τὴν νίκην.

Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του διὰ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν του κατὰ τῶν Περσῶν, οἱ ὅποιοι εἶχον καταλάβει τὴν Παλαιστίνην καὶ εἶχον ἀρπάσει τὸν Τίμιον Σταυρόν, ὁ Ἡράκλειος προσεύχεται ἐν ἐπισήμῳ τελετῇ εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν: «Δέσποτα Θεὲ καὶ Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, μὴ παραδώσης ἡμᾶς εἰς ὄνειδος τοῖς ἐχθροῖς Σου διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, ἀλλ' ἐπιβλέψας ἐλέησον καὶ τὴν κατὰ τῶν ἐχθρῶν Σου νίκην δὸς ἡμῖν, ὅπως μὴ καυχῶνται οἱ ἀλάστορες κατὰ τῆς Σῆς κληρονομίας ἐπαιρόμενοι».

Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς μακροχρονίου ἐκστρατείας του (622 - 628) ὁ Ἡράκλειος ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ μικρὰν εἰκόνα τῆς Παναγίας. Οἱ στρατιῶται ἔβλεπον μὲ συγκίνησιν τὴν βαθεῖαν εὐλάβειαν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ στρατηγοῦ των.

Ὁ Ἡράκλειος εἶχεν ἀφήσει εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μικρὰν φρουρὰν πρὸς ὑπεράσπισίν της ἐναντίον βαρβαρικῆς τυχὸν ἐπιδρομῆς. Καὶ πράγματι κατὰ τὸ 626 οἱ Ἀβανοὶ συνεννοηθέντες μὲ τοὺς Πέρσας ἐμφανίζονται πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν πολιορκοῦν. Αἱ ἐπιθέσεις των ὅμως κατὰ τῶν τειχῶν ἀποκρούονται ὑπὸ τῆς φρουρᾶς καὶ τῶν κατοίκων. Ὁ πατριάρχης Σέργιος καὶ ὁ πρωθυπουργὸς Βῶνος ἐμψυχώνουν τοὺς πολεμιστὰς.

— Ἡ ὑπέρμαχος τῆς πόλεως Θεοτόκος, τονίζει ὁ πατριάρχης πρὸς τοὺς πολεμιστὰς, δὲν θὰ τὴν ἀφήσῃ ἀπροστάτευτον θὰ ἐνδυναμώσῃ τὴν ψυχὴν σας καὶ θὰ χαλυβδῶσῃ τοὺς βραχιόνάς σας.

Οἱ Ἀβανοὶ ἐπαναλαμβάνουν τὰς ἐφόδους των, ἀλλ' ἀποκρούονται μὲ πολλὰς ἀπώλειας καὶ ἀναγκάζονται νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ φύγουν κατησχυμμένοι.

Οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως δοξολογοῦν τὸν Θεὸν διὰ τὴν νίκην ἀποδίδοντες αὐτὴν εἰς τὴν προστασίαν τῆς Παναγίας. Τότε ἐψάλη τὸ πρῶτον εἰς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν ὁ Ἀκάθιστος Ὑμνος πρὸς τὴν Θεοτόκον. Οὗτος, συμπληρωθεὶς βραδύτερον, ψάλλεται μέχρι σήμερον εἰς τὰς Ἐκκλησίας μας κατὰ τὴν Μεγάλην Τεσσαρακοστὴν καὶ ἀκούεται πάντοτε μετὰ συγκινήσεως καὶ ὁ Ὑμνος καὶ τὸ Κοντάκιον:

Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια,
ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν, εὐχαριστήρια
ἀναγράφω Σοι, ἡ πόλις σου, Θεοτόκε...

Ὁ Ἡράκλειος ἐνίκησε καὶ αὐτὸς μετὰ δύο ἔτη κατὰ κράτος τοὺς Πέρσας. Ἐπαγγέλθε θριαμβευτῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν φέρων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν Τιμίον Σταυρὸν ὡς τὸ πολυτιμότερον καὶ ἱερώτερον τῶν λαφύρων. Τὴν 14ην Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 629 ὁ Ἡράκλειος **ὑψωσε τὸν Τιμίον Σταυρὸν** εἰς τὴν θέσιν του ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἱεροσολύμων διὰ λαμπρᾶς καὶ συγκινητικῆς τελετῆς. Τὸ γεγονός τοῦτο, ὡς καὶ τὴν πρώτην ὑψώσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ὑπὸ τῆς Ἀγίας Ἑλένης, ἐορτάζει ἡ Ἐκκλησία μας κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἥτοι τὴν 14ην Σεπτεμβρίου ἐκάστου ἔτους.

Ὁ θρίαμβος τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Ἀνατολὴν εἶναι πλήρης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΑΙ ΣΥΝΟΔΟΙ ΚΑΙ ΑΙΡΕΣΕΙΣ

33. Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι.

Εὐθὺς ὡς ἐσταμάτησαν οἱ διωγμοὶ καὶ ὁ χριστιανισμὸς ἐτέθη ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ κράτους, παρουσιάσθη ἄλλος σοβαρὸς κίνδυνος τῆς ἐσωτερικῆς εἰρήνης καὶ ἀναπτύξεως τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ κίνδυνος οὗτος εἶναι αἱ αἵρετικαὶ διδασκαλαίαι, αἱ ὁποῖαι συνετάραξαν τὴν Ἐκκλησίαν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας. Ταύτας κατεπολέμησεν ἡ Ἐκκλησία διὰ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων.

Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι συνεκαλοῦντο ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων πρωτοβουλία τῶν ἰδίων ἢ τῇ ὑποδείξει τῆς Ἐκκλησίας, ὡσάκις παρουσιάζοντο ζητήματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἠδύναντο νὰ λύσουν τοπικαὶ ἢ ἐπαρχιακαὶ σύνοδοι. Τοιαῦτα ζητήματα ἦσαν πρωτίστως τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς πίστεως (δόγματα). Ἐλέγοντο Οἰκουμενικαί, διότι προσήρχοντο εἰς αὐτάς Ἐπίσκοποι καὶ κατωτέρων βαθμῶν μορφωμένοι κληρικοὶ ἀπὸ ὅλην τὴν Οἰκουμένην.

Αἱ σύνοδοι ἦσαν ἡ ἀνωτάτη ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ καὶ αἱ ἀποφάσεις των ἦσαν ὑποχρεωτικαὶ δι' ὅλους τοὺς χριστιανούς. Αἱ ἀποφάσεις διὰ τὰ δογματικὰ ζητήματα ἔπρεπε νὰ λαμβάνωνται ὁμοφώνως, οἱ δὲ τυχόν διαφωνοῦντες ἐκηρύσσοντο αἵρετικοὶ καὶ ἀπεκλείοντο τῆς Ἐκκλησίας (ἀφωρίζοντο). Αἱ ἀποφάσεις, αἱ ἀναφερόμεναι εἰς ζητήματα διοικήσεως ἢ λατρείας καὶ τάξεως, ἐλαμβάνοντο κατὰ πλειοψηφίαν. Αἱ πρῶται ἐλέγοντο **δόγματα, σύμβολα, ὅροι**, αἱ δευτέραι **κανόνες**.

Τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἐπεκύρωνον οἱ αὐτοκράτορες καὶ ἐγίνοντο αὗται τοιοῦτοτρόπως νόμοι τοῦ κράτους.

Οἰκουμενικαὶ σύνοδοι ἐγιναν ἐπτά, ἅπασαι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καὶ πρὸς καταπολέμησιν αἱρέσεων.

34. Ἡ καταπολέμησις τῶν Αἵρέσεων.

α') Ἡ Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος καὶ ἡ Ἀρειανὴ αἵρεσις.

Ὁ Ἀρειος ἦτο πρεσβύτερος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ περὶ τὸ ἔτος 318 ἤρχισε νὰ διδάσκη ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν εἶναι Θεός, ὅπως ὁ Πατήρ, ἀλλὰ κτίσμα τοῦ Θεοῦ δημιουργηθὲν ὑπ' Αὐτοῦ πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ Κόσμου. Ἡ διδασκαλία αὕτη ἔφερεν ἀναστάτῳσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, διότι ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὴν ὀρθὴν πίστιν, καθ' ἣν ὁ Υἱὸς ὑπῆρχε πάντοτε μετὰ τοῦ Πατρὸς ὡς ὁμο-

Ἡ πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος.

ούσιος τῷ Πατρί. Ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος συνεκάλεσε τοπικὴν σύνοδον, ἥ ὅποια κατεδίκασε τὴν ἀρειανὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ ὁ Ἀρειος ἐξηκολούθησε νὰ ταρασσῇ τὴν Ἐκκλησίαν μετὰ τὴν κακοδοξίαν του.

Ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας συνεκάλεσε τὸ 325 εἰς τὴν Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας τὴν πρώτην Οἰκουμένικην Σύνοδον. Συνῆλθον εἰς αὐτὴν 318 θεοφόροι τῆς Ἐκκλησίας Πατέρες καὶ μεταξὺ αὐτῶν διεκρίνοντο ὁ ἅγιος Νικόλαος καὶ ὁ ἅγιος Σπυρίδων, οἱ ὅποιοι ἦσαν Ἐπίσκοποι, καὶ ὁ νεαρὸς τότε διάκονος Ἀθανάσιος, ὁ ὅποιος κατέπληξε τὴν Σύνοδον μετὰ τὴν πολυμάθειαν καὶ τὴν θεολογικὴν σοφίαν του.

Ἡ Σύνοδος κατεδίκασεν ὡς αἰρετικὸν καὶ ἀφώρισε τὸν Ἀρειον. Ὁρίσεν ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἀληθινὸς Θεός, ὅπως ὁ Πατὴρ, καὶ συνέταξε τὰ ἑπτὰ πρῶτα ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως. Ὁρίσθη ἐπίσης ὑπὸ τῆς Συνόδου ὅτι τὸ Πάσχα πρέπει νὰ ἐορτάζεται τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν πανσέληνον, ἡ ὁποία θὰ γίνη μετὰ τὴν ἑαρινὴν ἰσημερίαν.

Οἱ Ἀρειανοί, καίτοι καταδικασθέντες, ἐξηκολούθησαν ἐπὶ ἓνα σχεδὸν αἰῶνα νὰ ταρασσούν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ πολὺ χριστιανικὸν αἷμα ἐχύθη ἐξ αἰτίας τῶν εἰς στάσεις καὶ ταραχάς.

β') Ἡ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (381).

Ἡ Σύνοδος αὕτη συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου καὶ συνήλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 381 ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἐπισκόπου τότε τῆς Πρωτευούσης Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ ἀποτελεσθεῖσα ἐξ 150 πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τοῦ Μακεδονίου, ὁ ὁποῖος ἡρνεῖτο τὴν θεϊότητα τοῦ Ἀγίου Πνεύματος. Ἡ Σύνοδος ὥρισε ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ τρίτον πρόσωπον τῆς Ἀγίας Τριάδος, Θεὸς ἀληθινός, ὅπως ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός, συνεπλήρωσε δὲ τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως διὰ τῶν πέντε τελευταίων ἁρθρῶν του. Ἐπίσης κατεδίκασε καὶ τὸν Ἀπολλινάριον, Ἐπίσκοπον Λαοδικείας.

γ') Αἱ Γ' καὶ Δ' Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι (431, 451):

Αἱ δύο αὗται σύνοδοι διετύπωσαν εἰς δόγμα τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος καὶ ὅτι αἱ δύο αὗται φύσεις εἶναι ἡνωμέναι εἰς τὸν Χριστὸν ἀδιαιρέτως καὶ ἁρμονικῶς.

Ἡ Γ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, συγκληθεῖσα τὸ 431 εἰς τὴν Ἐφεσον ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ, κατεδίκασε τὸν αἰρετικὸν ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως **Νεστόριον**, ὁ ὁποῖος ὑπεστήριζεν ὅτι ἡ Παρθένος Μαρία ἐγέννησε τὸν Χριστὸν ἄνθρωπον καὶ μετὰ τὴν γέννησιν ἠνώθη μετὰ τὸν Χριστὸν ἄνθρωπον ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ὠνόμαζε τὴν Παναγίαν Χριστοτόκον καὶ ὄχι Θεοτόκον. Ἡ Σύνοδος κατεδίκασε τὸν Νεστόριον καὶ ὥρισε ὅτι ὁρθῶς ἡ Παναγία ὀνομάζεται Θεοτόκος, διότι ἐγέννησε τὸν Χριστὸν Θεόν.

Ἡ Δ' Σύνοδος συγκληθεῖσα ἐν Χαλκηδόνι τὸ 451 ὑπὸ τοῦ Μαρκεανοῦ καὶ τῆς Πουλχερίας, κατεδίκασε τὴν ἀντίθετον πρὸς τὴν Νεστοριανὴν αἰρετικὴν διδασκαλίαν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβυτέρου **Εὐτυ-**

χοῦς, ὁ ὁποῖος ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶχε μόνον μίαν φύσιν, τὴν θεϊαν· ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ἔλεγεν ὁ Εὐτυχής, ἀπερροφήθη ἀπὸ τὴν θεϊαν καὶ ἐπομένως ὁ Χριστὸς ὑπῆρξε μόνον Θεὸς καὶ φαινομενικῶς ἄνθρωπος.

Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Εὐτυχοῦς ὠνομάσθησαν Μονοφυσῖται. Καὶ μετὰ τὴν καταδίκην των ὑπὸ τῆς Συνόδου ἐπέμειναν εἰς τὴν αἵρεσιν καὶ ἔγιναν ἀφορμὴ πολλῶν ταραχῶν. Τελικῶς ἀπεχωρίσθησαν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καί, ὑποστηρικθέντες βραδύτερον ὑπὸ τῶν Ἀράβων. ἀπετέλεσαν ἰδικὰς των Ἐκκλησίας. Τοιαῦται Μονοφυσιτικαὶ Ἐκκλησίαι εἶναι ἡ τῶν Ἰακωβιτῶν¹ τῆς Συρίας καὶ Παλαιστίνης, ἡ τῶν Ἀρμενίων, ἡ Ἐκκλησία τῶν Κοπτῶν² εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀβυσσινίας.

δ') Αἱ Ε' καὶ ΣΤ' Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι (553, 680).

Ἡ Ε' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸ 553 ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ κατεδίκασε πάλιν τὸν Μονοφυσιτισμὸν καὶ ἄλλας δοξασίας αἰρετικὰς, αἱ ὁποῖαι ὑπῆρχον εἰς βιβλία ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων τῆς ἐποχῆς ταύτης.

Ἡ δὲ ΣΤ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος συνῆλθεν ἐπίσης εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 680 ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνατοῦ. Αὕτη κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τῶν **Μονοθελητῶν**, τῆς ὁποίας κύριος ὁπαδὸς ἦτο ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης Ὁνώριος. Κατὰ τοὺς Μονοθελητὰς ὁ Χριστὸς εἶχε μὲν θεϊαν καὶ ἀνθρωπίνην φύσιν, ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ δύο αὗται φύσεις ἦσαν ἡνωμέναι εἰς ἓν πρόσωπον, τοῦτο εἶχε μίαν μόνον **θελησιν** καὶ ἐνέργειαν, τὴν θεϊαν, ὑπὸ ταύτης δὲ ἀπερροφήθη ἡ ἀνθρωπίνη.

Ἡ Σύνοδος διεκήρυξεν ὅτι ὅπως ὑπάρχουν δύο φύσεις εἰς τὸν Χριστόν, ἡ θεία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη, οὕτω καὶ δύο θελήσεις ἐν αὐτῷ ὑπάρχουν («δύο φυσικὰ θελήματα οὐχ ὑπεναντία»), ἡ ἀνθρωπίνη ὅμως θέλησις ὑποτάσσεται εἰς τὴν θεϊαν³.

1. Ἰακωβῖται ὠνομάσθησαν πρὸς τιμὴν τοῦ ἐπισκόπου Ἐδέσσης Ἰακώβου, ὅστις ὑπεστήριξεν αὐτοὺς καὶ τοὺς ἠνωσεν εἰς Ἐκκλησίαν.

2. Κοπταί. ὠνομάσθησαν ὑπὸ τῶν Ἀράβων οἱ Αἰγύπτιοι Μονοφυσῖται, διότι Κούβτ εἰς τὴν Αραβικὴν γλῶσσαν εἶναι συγκεκομμένος τύπος τοῦ Αἰγύπτιος.

3. Ὑπάρχει ἀκόμη καὶ ἡ λεγομένη Πενθέκτη Σύνοδος, συνελθοῦσα κατὰ τὸ 691 - 692 ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐπειδὴ συνεδρίαζεν εἰς μίαν αἴθουσαν τοῦ Παλατίου, ἡ ὁποία ἐστεγαζέτο μὲ θόλον (τροῦλλον), λέγεται καὶ ἡ ἐν Τροῦλλῳ Σύνοδος. Ἡ Σύνοδος αὕτη συνέταξε διαφόρους κανόνας ἀναφερομένους

35. Ἡ Εἰκονομαχία καὶ ἡ Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος.

Ἀφ' οὗτου ἔπαυσεν ὁ φόβος συγχύσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ πρὸς τὴν εἰδωλολατρίαν, οἱ χριστιανοὶ ἤρχισαν κοσμοῦντες τοὺς ναοὺς των μὲ εἰκόνας ἁγίων προσώπων ἢ σκηνῶν ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης. Διὰ τῆς προσκυνήσεως καὶ τοῦ ἁσπασμοῦ τῶν εἰκόνων ἡσθάνοντο μεγαλύτερον σεβασμὸν πρὸς τοὺς ἁγίους καὶ παρεκινεῖντο νὰ μιμηθῶσι τὸν βίον των.

Ἀλλὰ πολλοὶ ἀπαίδευτοὶ χριστιανοὶ δὲν ἠδύναντο νὰ κάμουν διάκρισιν μεταξὺ σεβασμοῦ καὶ τιμῆς πρὸς τὰ εἰκονιζόμενα πρόσωπα ἀφ' ἑνὸς καὶ λατρείας ἀφ' ἑτέρου, τὴν ὁποίαν μόνον πρὸς τὸν Θεὸν ὀφείλομεν νὰ ἀποδίδωμεν. Ἐλάτρευον λοιπὸν αὐτὰς ταύτας τὰς εἰκόνας. Ἐξ ἄλλου συνεκεντρώθη μέγας πλοῦτος εἰς τὰς μονὰς καί, ἐπειδὴ οἱ μοναχοὶ ἀπηλλάσσοντο τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, πολλοὶ ἐγίνοντο μοναχοὶ ὅχι ἀπὸ εὐλάβειαν, ἀλλὰ ἀπὸ ὀκνηρίαν καὶ ὑπολογισμὸν. Αἱ ἐορταὶ ἡυξήθησαν πάρα πολὺ καὶ οἱ ἄνθρωποι παρημέλουν τὰς ἐργασίας των.

Πάντα ταῦτα τὰ ἄτοπα, καὶ μάλιστα τὴν πλάνην εἰς τὴν λατρείαν τῶν εἰκόνων, ἠθέλησε νὰ διορθώσῃ ὁ αὐτοκράτωρ Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρος (717 - 741) ὑποστηριζόμενος ἀπὸ πολλοὺς μορφωμένους κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς. Ὡς πρὸς τὰς εἰκόνας ὁ Λέων διέταξε νὰ τοποθετηθοῦν εἰς τὰς ἐκκλησίας ὑψηλότερον. Τοῦτο ὅμως ἐξηρέθισε τοὺς χριστιανοὺς καὶ ἔφερεν ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. Δύο σοφοὶ μοναχοί, Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς καὶ Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, ὡς καὶ ὁ πάπας Ρώμης Γρηγόριος ὁ Β' κατεπολέμησαν φανερά τὴν διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος. Τότε ὁ Λέων ἐξέδωκε διάταγμα νὰ ἀφαιρεθοῦν τελείως αἱ εἰκόνες ἐκ τῶν ναῶν καὶ νὰ καταστραφοῦν.

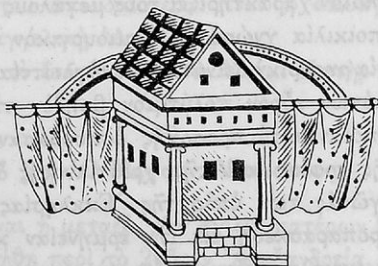
Τὸ νέον διάταγμα προεκάλεσεν ἀναστάτῳσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Οἱ χριστιανοὶ διηρέθησαν εἰς δύο μερίδας ἀντιμαχομένας καὶ ἀλληλομισουμένας, τοὺς **εἰκονομάχους** καὶ τοὺς **εἰκονολάτραις**.

Οἱ εἰκονομάχοι εἰσῆρχοντο εἰς τοὺς ναοὺς, ἤρπαζον τὰς εἰκόνας, τὰ ἱερὰ σκεύη, τὰ βιβλία καὶ τὰ λείψανα τῶν ἁγίων καὶ τὰ ἔκαιον ἢ ἐπέχριον τὰς ψηφιδωτὰς εἰκόνας δι' ἁσβέστου. Συχναὶ συγκρούσεις μεταξὺ τῶν δύο μερίδων καὶ μεγάλαι καταστροφαὶ ἐγίνοντο.

εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ θεωρεῖται συμπλήρωσις τῆς Β' καὶ τῆς ΣΤ' Διὰ τοῦτο λέγεται Πενθέκτης.

Ἡ ἀναταραχὴ αὕτη τῆς Ἐκκλησίας ἐξηκολούθησε καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Λέοντος Γ' αὐτοκρατόρων Κωνσταντίνου τοῦ Ε' καὶ Λέοντος τοῦ Δ'. Ἡ σύζυγος τοῦ τελευταίου τούτου αὐτοκράτορος **Εἰρήνη**, ἐπιτροπεύουσα τὸν ἀνήλικον υἱὸν τῆς Κωνσταντίνου ΣΤ', συνεκάλεσε τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας τὸ 787 μ.Χ. Ἡ Σύνοδος κατεδίδαξε τοὺς εἰκονομάχους καὶ ὥρισε (κατὰ τὴν ὁρθὴν διδασκαλίαν τοῦ πατρὸς τῆς Ἐκκλησίας Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ) ὅτι ἡ λατρεία ἀνήκει μόνον εἰς τὸν Θεόν, τὰς εἰκόνας δὲ πρέπει ἀπλῶς νὰ σεβώμεθα καὶ νὰ τιμῶμεν τὰ ἐν αὐταῖς εἰκονιζόμενα πρόσωπα.

Ἡ διαταχθεῖσα ἀναστήλωσις τῶν εἰκόνων δὲν ἐτερμάτισε τὴν εἰκονομαχικὴν ἔριν, διότι καὶ ἄλλοι μετὰ ταῦτα αὐτοκράτορες ἦσαν εἰκονομάχοι καὶ μάλιστα ὁ Θεόφιλος (829 - 842). Ἐπὶ τέλους μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοφίλου ἡ σύζυγός του Θεοδώρα, ἐπιτροπεύουσα τὸν ἀνήλικον υἱὸν τῆς, ἀνεστήλωσεν ὀριστικῶς τὰς εἰκόνας τὸ 842 μ.Χ. Ἀπὸ τότε ἑορτάζει ἡ Ἐκκλησία μας εἰς ἀνάμνησιν τῆς ὀριστικῆς ἀναστηλώσεως τῶν εἰκόνων κατὰ τὴν πρώτην Κυριακὴν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ἡ ὁποία ὀνομάζεται **Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας**.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΠΑΤΕΡΕΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

36. Ὁ Χρυσοῦς αἰὼν τῆς Ἐκκλησίας. Χριστιανισμός καὶ Ἑλληνισμός.

Η καταπολέμησις τῶν αἱρέσεων καὶ τῆς κακοδοξίας, ὁ καθορισμός τῶν λεπτομερειῶν τῆς λατρείας, τῆς διοικήσεως καὶ τῆς τάξεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ βίου ἐν γένει τῶν χριστιανῶν συνεπληρώθη καὶ ἐφωτίσθη ἀπὸ πάσης πλευρᾶς καὶ διὰ τῶν ἔργων τῶν ἁγίων καὶ μεγάλων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων. Εἰς τὰ συγγράμματα καὶ τὰ κηρύγματα τῶν ἡρμηνευσαν οὗτοι ὀρθῶς τὴν Ἀγίαν Γραφήν καὶ ἀνέπτυξαν τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τοῦ βίου δὲ καὶ τοῦ παραδείγματός των ἔγιναν οἱ φωτεινοὶ ὁδηγοὶ ὅλων τῶν χριστιανῶν, πραγματικοὶ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας μας.

Ἐκεῖνος τὸ ὅποῖον χαρακτηρίζει τοὺς μεγάλους πατέρας τῆς περιόδου ταύτης εἶναι ποικιλία γνώσεων, δημιουργικὸν πνεῦμα καὶ πρωτοτυπία, ὡς καὶ σπανία ρητορικὴ δεινότης καὶ εὐγλωττία. Εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῶν προσόντων τούτων εὗρον πολῦτιμον βοήθον τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν σοφίαν, τὴν ὁποίαν μετὰ προσοχῆς ἐσπούδασαν. Διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τῆς ἑλληνικῆς σοφίας καὶ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας ἐθριάμβευσαν εἰς τοὺς ἀγῶνάς των ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας. Ἀπέδειξαν ὅτι ὁ Ἑλληνισμός ὡς προπαρασκευὴ εἰς τὴν ἑρμηνείαν καὶ κατανόησιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἔχει μεγάλῃν ἀξίαν καὶ ὅτι τὰ μέγιστα δύναται νὰ ὠφελήθῃ ὁ χριστιανὸς ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἔργων τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ὁ χριστιανισμὸς μὲ τὴν συμπαράστασιν καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ λαμβάνει νέαν ζωὴν καὶ προχωρεῖ σταθερῶς εἰς

τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ θεοπνεύστου ἔργου του, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ ἐπικρά-
τησις εἰς ὅλον τὸν κόσμον τῶν χριστιανικῶν ἰδεῶν.

Δικαίως ἡ ἐποχὴ αὕτη (καὶ ἰδίως ὁ Δ' καὶ Ε' αἰὼν) ὀνομάζεται
χ ρ υ σ ο ὕ ς α ἰ ὶ ὶ ν τῆς Ἐκκλησίας. Κέντρα θεολογικῶν σπουδῶν καὶ
ἐκκλησιαστικῆς σοφίας ἀνεδείχθησαν ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Ἀντιόχεια καὶ
ἡ Κωνσταντινούπολις εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τινες πόλεις εἰς τὴν Δύ-
σιν (Ρώμη, Καρχηδὼν κ.ἄ.).

37. Ἑλληνες Διδάσκαλοι καὶ Πατέρες.

α') Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου.

Ὁ Εὐσέβιος ἐγεννήθη εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης καὶ εἶχε
διδάσκαλον τὸν πρεσβύτερον καὶ κατόπιν μάρτυρα Πάμφιλον, ἐξ εὐγνω-
μοσύνης δὲ καὶ ἀφοσιώσεως πρὸς αὐτὸν ἀπεκλήθη «Εὐσέβιος ὁ Παμφί-
λου». Ἀνεδείχθη Ἐπίσκοπος εἰς τὴν πατρίδα του Καισάρειαν καὶ μετέ-
σχε τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος πολὺ τὸν
ἐτίμα διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν μετριοπάθειάν του.

Ὁ Εὐσέβιος ἔγραψε πλεῖστα ἔργα, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ διακριθῶ-
σιν εἰς τέσσαρας κατηγορίας : ἱστορικά, ἀπολογητικά, ἐρμηνευτικά καὶ
δογματικά.

Πολύτιμος εἶναι ἡ ἐκ 10 βιβλίων «Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία» του,
ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐξιστορεῖ τὰ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ συμβάντα ἀπὸ τῆς γεννήσεως
τοῦ Σωτῆρος μέχρι τῆς ἡττης τοῦ Λικινίου (323 μ.Χ.). Ἐκ τῶν ἀπο-
λογητικῶν ἔργων του σπουδαιότερα εἶναι ἡ «Εὐαγγελικὴ Προπαρα-
σκευὴ» καὶ ἡ «Εὐαγγελικὴ Ἀπόδειξις».

Ἀπέθανε κατὰ τὸ ἔτος 340. Ὀνομάζεται Πατὴρ τῆς Ἐκκλησιαστι-
κῆς Ἱστορίας.

β') Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος.

Ἐξαιρετικὴ εἶναι ἡ μεταξὺ τῶν ἁγίων πατέρων θέσις τοῦ Μεγάλου
Ἀθανασίου. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 295 ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Διεκρίνετο μεταξὺ
τῶν συμμαθητῶν του διὰ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν ἀρετὴν του. Εἰς πολὺ
νεαράν ἡλικίαν προεχειρίσθη διάκονος ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξάνδρου,
τὸν ὁποῖον συνώδευσε εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον, ὅπου ἐθαυμάσθη διὰ
τὴν σοφίαν καὶ τὴν εὐγλωττίαν του. Εἰς τὸν Ἀθανάσιον κυρίως ὀφεί-

λεται ἡ ὀρθόδοξος διατύπωσις τοῦ ὅρου περὶ τῆς θεότητος καὶ τοῦ ὁμοουσίου τοῦ Χριστοῦ.

Ἀποθανόντος τοῦ Ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας, ἀνεδείχθη αὐτὸς Ἐπίσκοπος καὶ ἐκυβέρνησε τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπὶ 46 ἔτη. Ὑπῆρξε δεινὸς πολέμιος τοῦ ἀρειανισμοῦ. Πολλάκις κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν ἀρειανῶν αὐτοκρατόρων· ἐξοριζόμενος κατὰ διαστήματα ἔζησεν ἐπὶ 16 ἔτη ἐν τῇ ἐξορίᾳ καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον μεταξὺ τῶν μοναχῶν τῆς ἐρήμου, τοὺς ὁποίους ἐθαύμαζε καὶ ἐτίμα. Κατηγορήθη ἐπίσης πολλάκις ὑπὸ τῶν ἀρειανῶν ἐνώπιον τοπικῶν συνόδων καὶ ἐκινδύνευσε νὰ φονευθῇ ὑπὸ ἀρειανικοῦ ὄχλου, ἐσώζετο δὲ χάρις εἰς τὴν ἀγάπην καὶ ἀφοσίωσιν τῶν ὀρθοδόξων πιστῶν καὶ τῶν μοναχῶν. Κατὰ μίαν ἐξορίαν του κατέφυγεν εἰς τὴν Ρώμην, ἔμεινεν ἐκεῖ τρία ἔτη καὶ κατέστησε γνωστὸν τὸν μοναχικὸν βίον εἰς τὴν Δύσιν.

Παρ' ὅλας τὰς περιπετείας τῆς ζωῆς του ὁ Ἀθανάσιος ἔγραψε πολλά καὶ σπουδαῖα συγγράμματα. Τὰ περισσότερα ἔχουν ἀπολογητικὸν χαρακτῆρα ἢ στρέφονται κατὰ τοῦ ἀρειανισμοῦ.

Ὁ Ἀθανάσιος ἀνῆκει εἰς τὰς μεγάλας μορφάς τῆς Ἐκκλησίας καὶ διὰ τὴν συγγραφικὴν δράσιν του, ἀλλὰ κυρίως διὰ τὸν ἀδαμάντινον χαρακτῆρά του, τὴν θερμουργὸν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ἀγάπην του καὶ τὴν ὑπέροχον προσωπικότητά του. «Ὁ βίος του κατέστη ὑπόδειγμα ἐπισκόπου καὶ ἡ διδασκαλία του νόμος ὀρθοδόξιας», εἶπε περὶ αὐτοῦ ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός. Ὁ δὲ ὑμνωδὸς τῆς Ἐκκλησίας μας, ἡ ὁποία ὠνόμασεν αὐτὸν Μέγαν καὶ ἐορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 18ην Ἰανουαρίου, δικαίως ὑμνεῖ τὸν ἅγιον μὲ τὰς φράσεις: «Ἀθανάσιον καὶ θανόντα ζῆν λέγω» οἱ γὰρ δίκαιοι ζῶσι καὶ τεθνηκότες ».

γ') Οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι.

1) Ὁ Μέγας Βασίλειος. Ὁ Μέγας Βασίλειος ὑπῆρξε μετὰ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ καὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου εἰς ἓκ τῶν τριῶν μεγάλων ἱεραρχῶν καὶ φωστήρων τῆς Ἐκκλησίας, τῶν ὁποίων ἡ μνήμη συνεορτάζεται τὴν 30ὴν Ἰανουαρίου. Ἡ ἐορτὴ αὕτη θεωρεῖται ὡς ἐορτὴ τῆς ἐλληνοχριστιανικῆς παιδείας, τῆς ὁποίας πρότυπα εἶναι οἱ τρεῖς ἱεράρχαι, ὡς συνδυάζοντες ἀρμονικῶς τὴν Ἑλληνικὴν - Ἑθνικὴν μόρφωσιν μὲ τὴν χριστιανικὴν σοφίαν καὶ ἀρετὴν.

Ὁ Βασίλειος ἐγεννήθη εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας περὶ τὸ 330 μ.Χ. Ὁ πατὴρ του, Βασίλειος ἐπίσης καλούμενος, ἤσκει τὸ ἐπάγ-

γελμα τοῦ συνηγόρου, ἡ δὲ μήτηρ του Ἑμμέλεια, εὐσεβεστάτη γυνή, θυγάτηρ μάρτυρος τῆς Ἐκκλησίας, ἔδωσεν εἰς αὐτὸν χριστιανικὴν ἀνατροφήν. Τὰ πρῶτα γράμματα ἐδιδάχθη ἀπὸ τὸν πατέρα του. Ἐσπούδασεν ἔπειτα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου ἐπὶ 4 καὶ πλέον ἔτη παρηκολούθησεν εὐδοκίμως φιλολογίαν καὶ φιλοσοφίαν καὶ ρητορικὴν, γεωμετρίαν καὶ ἀστρονομίαν καὶ ἰατρικὴν. Συσπουδαστὴν εἶχεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν, μετὰ τοῦ ὁποῦ συνεδέθη ἔκτοτε δι' ἀδελφικῆς φιλίας, ὡς καὶ τὸν μετέπειτα αὐτοκράτορα Ἰουλιανὸν τὸν Παραβάτην.

Ἐπανελθὼν εἰς τὴν πατρίδα του τὸ 356 ἐβαπτίσθη κατὰ τὴν τότε συνήθειαν νὰ βαπτίζωνται ὄριμοι τὴν ἡλικίαν καί, ἀφοῦ περιηγήθη τὴν Συρίαν, Παλαιστίνην καὶ Μεσοποταμίαν, διένειμε τὴν μεγάλην περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀπεσύρθη εἰς ὥραιον παρὰ τὸν Πόντον τοπίον, διὰ νὰ μονάσῃ. Κατόπιν προσκλήσεώς του μετέβη ἐκεῖ καὶ ὁ ἰσάδελφός του Γρηγόριος Ναζιανζηνός. Οἱ δύο φίλοι ἔζησαν μαζὶ ἄρετὸν χρόνον προσευχόμενοι, μελετῶντες τὰς Γραφὰς καὶ καλλιεργοῦντες τὴν γῆν. Ἠσχολήθησαν καὶ εἰς τὴν σύνταξιν κανόνων τοῦ μοναχικοῦ βίου.

Μετὰ τινα ἔτη (362) ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Καισάρειαν, ὅπου ἐχειροτονήθη διάκονος καὶ πρεσβύτερος καὶ διεδέχθη περὶ τὸ 370 τὸν ἀποθανόντα Ἐπίσκοπον. Εἰς τὴν Καισάρειαν ὡς πρεσβύτερος καὶ ὡς Ἐπίσκοπος ὁ Βασίλειος ἀνέπτυξεν ἀξιοθαύμαστον δρᾶσιν.

Ὅταν τὸ 368 ἐνέσκηψεν ἐκεῖ φοβερὸς λιμός, ἔδρυσεν τὸ περίφημον Πτωχοκομεῖον, ὁλόκληρον πόλιν ἐντὸς τῆς πόλεως, μὲ νοσοκομεῖον, ὀρφανοτροφεῖον κλπ., τὸ ὅποιον ὠνομάσθη βραδύτερον πρὸς τιμὴν του « Βασιλείας ». Εἰς τὸ ἴδρυμα τοῦτο συνεκέντρωνεν ὁ Βασίλειος καὶ περιέβαλλεν ὅλους ὅσοι εἶχον ἀνάγκην, διέθεσε δὲ πρὸς συντήρησίν του ὅλα τὰ εἰσοδήματα τῆς Ἐπισκοπῆς του.

Θερμὸς ὑπέρμαχος τῆς ὀρθοδοξίας ἠγωνίσθη δι' ὅλων τῶν μέσων κατὰ τῆς κακοδοξίας τῶν ἀρειανῶν. Δὲν ἐκάμφθη οὔτε καὶ εἰς τὴν ἀσκηθεῖσαν ἐπ' αὐτοῦ πίεσιν τοῦ ἀρειανοῦ αὐτοκράτορος Οὐάλεντος. Ὅταν ὁ ὑπαρχος τοῦ Οὐάλεντος Μόδεστος ἤλθε κατ' ἐντολήν του πρὸς τὸν Βασίλειον καὶ ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὴν διαταγὴν καὶ νὰ γίνῃ ἀρειανός, συνήντησε κατηγορηματικὴν ἀρνήσιν. Εἰς μάτην ὁ Μόδεστος ἐπεχείρησε νὰ τὸν ἐκφοβίσῃ ἀπειλῶν μὲ δήμευσιν περιουσίας, ἐξορίαν, βασανιστήρια καὶ θάνατον. Ὁ Βασίλειος τοῦ ἀπήντησε:

Ο Ίεράρχης Μέγας Βασίλειος.

κώβου του ἀδελφοθέου, ἡ ὁποία τελεῖται 10 φορές τὸ ἔτος, ἦτοι τὰς πέντε πρώτας Κυριακὰς τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, τὴν Μεγάλην

— Τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν μὲ φοβί-
ζει. Ἡ μόνη περιουσία μου εἶναι ὀλί-
γα παλαιὰ ἐνδύματα καὶ βιβλία· ἡ
ἐξορία καὶ τὰ βασανιστήρια δὲν μὲ
φοβίζουν, διότι τὸ ἀσθενές σῶμά
μου ταχέως θὰ ὑποκύψῃ, τὸν δὲ θά-
νατον θεωρῶ εὐεργέτην, διότι θὰ μὲ
ένωση οὗτος ταχύτερον μετὰ τοῦ
Θεοῦ...

Καὶ εἰς τὸν Μόδεστον καὶ εἰς
τὸν αὐτοκράτορα ἐπεβλήθη μὲ τὴν
θαρραλέαν ταύτην στάσιν του, ὥστε
ὄχι μόνον τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον
διετήρησεν, ἀλλὰ καὶ δωρεὰς ἔλαβε
παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος διὰ τὴν «Βα-
σιλειάδα».

Ὁ Βασίλειος ἀνεδείχθη μέγας ἐκ-
κλησιαστικὸς συγγραφεὺς καὶ ὑπέρο-
χος ρήτωρ. Ἐγραψε πολλὰ συγγράμ-
ματα κατὰ τῶν ἀρειανῶν καὶ ἐρμη-
νείας τῆς Γραφῆς. Διεσώθησάν ἀξιό-
λογοὶ ἐπιστολαὶ καὶ ὁμιλίαι του, ὡς
καὶ κανονισμὸς τοῦ μοναχικοῦ βίου.
Εἰς μίαν μικρὰν πραγματείαν του μὲ
τίτλον «Πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἂν
ἐξ Ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων»
χαρακτηρίζει ὡς ὠφέλιμον τὴν σπου-
δὴν τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, ἐκ
τῶν ἔργων τῶν ὁποίων πρέπει νὰ λαμ-
βάνωμεν τὰ πρὸς ἀρετὴν συντείνοντα¹.

Ἐγραψεν ἐπίσης καὶ «Λειτουργ-
γίαν» συντομωτέραν τῆς τοῦ Ἰα-
κώβου.

1. Παραθέτομεν ἐνταῦθα ὥραϊον σχετικὸν ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ συγγράμματος

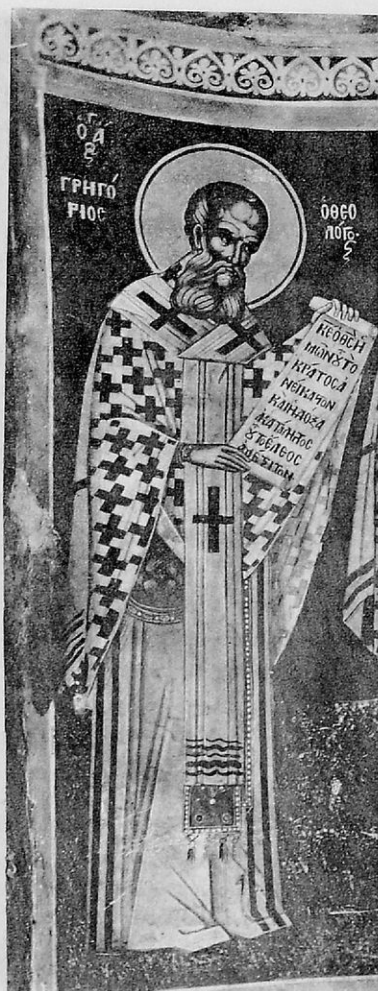
Πέμπτην καὶ τὸ Μέγα Σάββατον, τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανείων καὶ τὴν ἡμέραν τῆς μνήμης του τὴν 1ην Ἰανουαρίου.

Ὁ ὑπερασκητικὸς βίος τοῦ Βασιλείου καὶ αἱ συνεχεῖς φροντίδες του ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου του καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐκλόνισαν τὴν υἱείαν του. Ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 49 ἐτῶν. Κατὰ τὴν κηδεὶαν του μέγας ἦτο ὁ συνωστισμὸς τοῦ πλήθους, διότι πάντες τὸν ἐσέβοντο καὶ τὸν ἐτίμων βαθύτατα. Ἦδη ὑπὸ τῶν συγχρόνων του εἶχεν ἀποκληθῆ Μέγας. Ἡ Ἐκκλησία μας κατατάσσει αὐτὸν πρῶτον μεταξὺ τῶν τριῶν μεγάλων ἱεραρχῶν.

2) **Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός.** Ὁ Γρηγόριος ἐγεννήθη εἰς τὸ χωρίον Ἀριανζὸν τῆς Καππαδοκίας πλησίον τῆς πόλεως Ναζιανζοῦ κατὰ τὸ 329 ἀπὸ πατέρα Γρηγόριον, ὁ ὁποῖος ἐγένεν Ἐπίσκοπος Ναζιανζοῦ, καὶ μητέρα τὴν εὐσεβῆ καὶ ἐνάρετον Νόννην, ἡ ὁποία τὸν ἀνέθρεψε χριστιανικῶς. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας πρῶτον, εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης καὶ τὴν Ἀλεξανδρείαν ἔπειτα καὶ τέλος ἦλθε τὸ 354 εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου παρέμεινε σπουδάζων τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἐπὶ ἑξ ἔτη.

Ἐπανελθὼν εἰς Ναζιανζὸν ἐβαπτίσθη καὶ ἀπεσύρθη δι' ὀλίγον χρόνον εἰς τὸν Πόντον παρὰ τῷ ἰσαδελφῷ φίλῳ του Βασιλείῳ. Ἐπιστρέψας ἐκ Πόντου ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος ὑπὸ τοῦ πατρὸς του καὶ τὸν ἐβοήθει εἰς τὰ ἐπισκοπικὰ του καθήκοντα. Τὸ 372 ἐχειροτονήθη ὑπὸ τοῦ φίλου του Βασιλείου Ἐπίσκοπος μικρᾶς ἐπισκοπῆς, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν μετέβη. Βραδύτερον προσελήθη ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων τῆς Κωνσταντι-

τούτου τοῦ Μεγάλου Βασιλείου: «... Ἐκεῖνα αὐτῶν (τῶν Ἑλληνικῶν συγγραμμάτων) ἀποδεξόμεθα, ἐν οἷς ἀρετὴν ἐπῆνεσαν ἢ πονηρίαν διέβηλον. Ὡς γὰρ τῶν ἀνθρώπων τοῖς μὲν λοιποῖς (ἀνθρώποις καὶ ζώοις) ἄχρι τῆς εὐωδίας ἢ τῆς χροᾶς ἐστὶν ἡ ἀπόλαυσις, ταῖς μελίτταις δ' ἄρα καὶ μέλι λαμβάνειν ἀπ' αὐτῶν ὑπάρχει, οὕτω δὴ κἀναυῖθα τοῖς μὴ τὸ ἡδὺ καὶ ἐπίχαρι μόνον τῶν τοιούτων λόγων διώκουσιν ἔστι καὶ ὠφέλειάν τινα ἀπ' αὐτῶν εἰς τὴν ψυχὴν ἀποθέσθαι. Ἐκεῖναι γὰρ οὔτε ἅπασιν τοῖς ἀνθρώποις παραπλησίως ἐπέρχονται, οὔτε μὴν οἷς ἐπιπτῶσιν (= εἰς ὅσα πετάξασαι ἐπικαθίσουν) ὅλα φέρειν ἐπιχειροῦσιν, ἀλλ' ὅσον αὐτῶν ἐπιτήδειον πρὸς τὴν ἐργασίαν λαβοῦσαι, τὸ λοιπὸν χαίρειν ἀφῆκαν... Καὶ καθάπερ τῆς ροδωνιᾶς τοῦ ἀνθρώπου δρεψάμενοι τὰς ἀκάνθας ἐκκλίνομεν (ἀποφεύγομεν), οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων λόγων ὅσον χρήσιμον καρπωσάμενοι, τὸ βλαβερὸν φυλάξόμεθα...».

‘Ο Ίεράρχης Γρηγόριος ὁ Θεολόγος.

νουπόλεως, οἱ ὅποιοι ἐπιέζοντο ὑπὸ τῶν ἀρειανῶν, διὰ τὴν ἐνισχύσῃ τὴν Ὁρθοδοξίαν. Ἐκεῖ, εἰς τὸν μικρὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας, ἐξεφώνησεν ὁ Γρηγόριος τοὺς πέντε περιφήμους λόγους τοῦ περὶ τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, δηλ. τοῦ Χριστοῦ, ἐξ οὗ καὶ Θεολόγος ἐκλήθη.

Ἡ ἀρετὴ, ἡ παιδείσις καὶ ἡ εὐγλωττία τοῦ θαυμάστησαν ἀπὸ ὅλους. Ὁ μετ’ ὀλίγον ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν φιλορθόδοξος αὐτοκράτωρ Θεοδοσίος ὁ Μέγας ἀνύψωσεν εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον τῆς Πρωτευούσης τὸν Γρηγόριον, ὁ ὅποιος προήδρευσε ἐπ’ ὀλίγον καὶ τῆς συνελθούσης τότε εἰς Κωνσταντινούπολιν Β’ Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἐπειδὴ ὅμως ἱεράρχαι τινὲς ἤρχισαν νὰ διατυπώνουν ἀντιρρήσεις διὰ τὸ ἔγκυρον τῆς ἐκλογῆς τοῦ ὡς Ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Γρηγόριος χάριν τῆς εἰρήνης τῆς Ἐκκλησίας ἀπεσύρθη οἰκειοθελῶς εἰς Ἀριανζόν, ὅπου ἀπέθανε περὶ τὸ 390. Διὰ τῆς διαθήκης τοῦ ἄφησε τὴν περιουσίαν τοῦ εἰς τοὺς πτωχοὺς τῆς Ναζιανζοῦ.

Ὁ Γρηγόριος ἐθαυμάσθη καὶ ἐφημίσθη κυρίως ὡς ρήτωρ. Ἐξεφώνησε πλείστους λόγους, ἐκ τῶν ὁποίων διεσώθησαν περὶ τοὺς τεσσαράκοντα πέντε μεταξύ τούτων εἶναι ὁ ἀποχαιρετιστήριος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ποιμνίου τοῦ καὶ ὁ ἐπιτάφιος εἰς τὸν Μέγαν Βασίλειον. Ἐγράψεν ἐπίσης καὶ πολλὰ ποιήματα (ἐπη), εἰς τὰ ὅποια

ἐξιστορεῖ τὸν βίον του ἢ διδάσκει δογματικὰς καὶ ἠθικὰς ἀληθείας τοῦ χριστιανισμοῦ.

Ἡ Ἐκκλησία μας κατέταξε τὸν Γρηγόριον μεταξύ τῶν τριῶν μεγάλων ἱεραρχῶν καὶ ἐορτάζει καὶ ἰδιαίτερος τὴν μνήμην του τὴν 25ην Ἰανουαρίου.

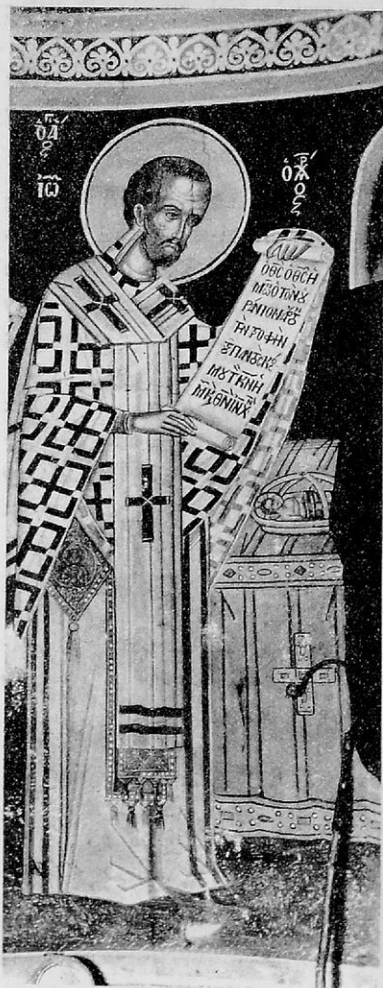
3) **Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.** Ὁ Ἰωάννης ἐγεννήθη τὸ 345 εἰς Ἀντιόχειαν. Εἶχε καὶ οὗτος εὐσεβῆ καὶ ἐνάρετον μητέρα, τὴν **Ἀνθοῦσαν**, ἡ ὁποία ἐπεμελήθη τῆς χριστιανικῆς ἀνατροφῆς του. Τὴν μητέρα τοῦ Ἰωάννου εἶχε κυρίως ὑπ' ὄψιν τοῦ ὁ ἐθνικὸς ρήτωρ Λιβάνιος, ὅταν εἶπε τὴν περίφημον φράσιν του: «Ἴδετε ποίας θαυμαστὰς γυναῖκας ἔχουσιν οἱ χριστιανοί!».

Ἐσπούδασεν ὁ Ἰωάννης εἰς Ἀντιόχειαν διδαχθεὶς τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ρητορικὴν παρὰ τῷ σοφιστῇ Λιβανίῳ. Τόσον διεκρίνετο μεταξύ τῶν συσπουδαστῶν του, ὥστε ὁ Λιβάνιος ἐρωτηθεὶς, ὀλίγον πρὶν ἀποθάνῃ τίνα θὰ ἀφήσῃ διάδοχον εἰς τὴν σχολὴν του ἀπήντησε: «*Τὸν Ἰωάννην, ἐὰν μὴ οἱ χριστιανοὶ ἐσύλῳν* (= ἤρπαζον) *αὐτόν*».

Ὁ Ἰωάννης ἐβαπτίσθη εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν καὶ ἐχειροτονήθη βραδύτερον πρεσβύτερος. Ἐθαυμάσθη ἀμέσως διὰ τὴν σοφίαν, τὴν εὐγλωττίαν καὶ τὸ θάρρος του. Ἡ φήμη του διεδόθη ταχέως εἰς ὅλην τὴν χριστιανικὴν Ἀνατολήν, ὅπου ὅλοι τὸν ἐπωνόμαζον διὰ τὴν εὐγλωττίαν του **χρυσόστομον**.

Ὅταν τὸ 397 ἐχίρρυσεν ὁ ἀρχιεπισκοπικὸς θρόνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου καὶ ἀνεδείχθη παρὰ τὴν θέλησίν του Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Πρωτευούσης. Ἀνέπτυξε τότε ἐξαιρετικὴν ποιμαντορικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν δρᾶσιν. Περιέβαλε τοὺς πτωχοὺς, ἤλεγχε τοὺς σκληροὺς καὶ τοὺς ἀδικοῦντας, ἐνουθέτει, συνέγραψεν, ἐκήρυττεν. Ὁ λαὸς τὸν ἐλάτρευε. Κατὰ τὰ κηρύγματα του ὁ ναὸς ἐπληροῦτο μέχρις ἀσφυξίας. Δικαίως ἀπεκλήθη Δημοσθένης τῆς Ἐκκλησίας.

Μετὰ ἰδιαίτερας δριμύτητος ἤλεγχε τὰς παρεκτροπὰς τῶν κληρικῶν, τοὺς ὁποίους ἤθελε πρότυπα ἠθικοῦ καὶ ἐναρέτου βίου. Περίφημοι εἶναι ἐν προκειμένῳ οἱ «περὶ ἱερωσύνης» λόγοι αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ τῶν λαϊκῶν τὰς παρεκτροπὰς δὲν ἐδίσταζε μετὰ παρρησίας καὶ θάρρους νὰ ἐλέγχῃ, ὅσον ὑψηλὰ καὶ ἂν ἴσταντο οὗτοι. Καὶ τῆς αὐτοκρατείας ἀκόμη Εὐδοξίας τὸ περιβάλλον δὲν διέφυγε τὸν ἐλεγχόν του. Διὰ τοῦτο ἀπέ-

‘Ο ‘Ιεράρχης ‘Ιωάννης ὁ Χρυσόστομος.

ἠθικός, ἐπιστολὰς καὶ ὁμιλίας. Εἰς αὐτὸν ἀποδίδεται ἐπίσης καὶ ἡ Θεία Λειτουργία, ἡ ὁποία φέρει τὸ ὄνομά του καὶ εἶναι συντόμευσις τῆς

κτησε καὶ ἐχθρούς, οἱ ὅποιοι ἐνισχυόμενοι ἀπὸ τὴν Εὐδοξίαν ἡδυνήθησαν νὰ προκαλέσουν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν Συνόδου καὶ διαταγὴν ἐξορίας του. Λόγω ἐξεγέρσεως τοῦ λαοῦ ἀνεκλήθη ὁ Χρυσόστομος ἐκ τῆς ἐξορίας καὶ ἀνέλαβε πάλιν τὸν θρόνον του.

‘Αλλὰ καὶ πάλιν οἱ ἐχθροὶ του κατῴρθωσαν νὰ ἐπιτύχουν νέαν διαταγὴν ἐξορίας του (404). ‘Ο ‘Ιωάννης ἀπῆλθεν ἡρεμὸς εἰς τὸν τόπον τῆς ἐξορίας, μικρὸν χωρίον τοῦ Πόντου, ὅπου ἔζησεν ἐπὶ τριετίαν ἀνταλλάσσων ἐπιστολάς καὶ νουθετῶν τοὺς χριστιανοὺς τοῦ ποιμνίου του. “Ὅταν ὅμως διετάχθη νέα μετακίνησίς του εἰς μακρινώτερον τόπον, ὁ ἱεράρχης δὲν ἡδυνήθη νὰ ἀνθῆξῃ εἰς τὰς κακουχίας καὶ ἀπέθανε καθ’ ὁδὸν τὸ 407. Οἱ τελευταῖοι λόγοι του ἦσαν ἡ συνήθης φράσις του : « Δόξα τῷ Θεῷ πάντων ἔνεκεν ».

‘Ο Χρυσόστομος δὲν διεκρίθη μόνον διὰ τὴν ρητορικὴν του δεινότητά¹ καὶ τὴν φιλανθρωπικὴν του δράσιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ πολλὰ καὶ σπουδαῖα συγγραφικὰ του ἔργα : ἐρμηνείας εἰς τὴν ‘Αγίαν Γραφήν, πραγματείας δογματικὰς καὶ

1. ‘Ιδέαν τινὰ τῆς ρητορικῆς δεινότητος τοῦ Χρυσοστόμου δίδει τὸ παρτι-

Λειτουργίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Ἡ Ἐκκλησία μας ἐορτάζει καί ἰδιαίτερώς τὴν μνήμην του τὴν 13ην Νοεμβρίου.

Συνεορτάζει ἐπίσης ἡ Ἐκκλησία τὴν μνήμην καὶ τῶν τριῶν μαζὶ Πατέρων καὶ Διδασκάλων τὴν 30ὴν Ἰανουαρίου.

Ἐγνωρίσαμεν τὸν βίον, τὰ ἔργα καὶ τὴν ἀκτινοβολίαν τῆς σοφίας καὶ τοῦ παραδείγματός των. Ἐννοοῦμεν λοιπὸν καλῶς πόσον ὀρθῶς καὶ δικαίως κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς 30ῆς Ἰανουαρίου ὁ ὑμνωδὸς τῆς Ἐκκλησίας καλεῖ μὲ τὸ ἀπολυτίκιον τῆς ἐορτῆς ὅλους ἡμᾶς τοὺς χριστιανοὺς νὰ τιμῶμεν ὕμνοις « Τοὺς τρεῖς μεγίστους φωστῆρας τῆς τρισηλίου θεότητος, τοὺς τὴν Οἰκουμένην ἀκτίσι δογμάτων θείων πυρσεύσαντας...»

δ') Οἱ ἄλλοι Ἕλληνες Πατέρες καὶ Συγγραφεῖς.

Γρηγόριος ὁ Νύσσης: Οὗτος ἦτο νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ὑπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Νύσσης τῆς Καππαδοκίας. Διεκρίθη κυρίως διὰ τὴν συγγραφικὴν του δραστηρίαν εἰς τὴν καταπολέμησιν τοῦ ἀρειανισμοῦ. Ἐγραψε καὶ πολλὰς ἐπιστολάς καὶ «λόγους» ἠθικοὺς καὶ ἐπιταφίους. Ἐτιμᾶτο πολὺ διὰ τὴν μεγάλην του μόρφωσιν. Ἡ ἐν Ἐφέσῳ Γ' Οἰκουμενικῇ Σύνοδος ὀνομάζει τὸν Γρηγόριον «ἄνδρα μετὰ τὸν ἀδελφὸν δεύτερον», ἡ δὲ Ζ' τὸν ἀποκαλεῖ «πατέρα πατέρων». Ἡ μνήμη του ἐορτάζεται τὴν 10ην Ἰανουαρίου.

Δίδυμος ὁ τυφλός: Κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἄν καὶ

θέμενον ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ «Πρὸς Εὐτρόπιον» λόγου του. Ὁ Εὐτρόπιος, ὑπουργὸς τοῦ αὐτοκράτορος, περιπεσὼν εἰς δυσμένειαν, κατέφυγεν ἰκέτης εἰς τὸν ναὸν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Χρυσόστομος δὲν ἐπέτρεψε εἰς τοὺς στρατιώτας νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸν ναόν, διὰ νὰ τὸν συλλάβουν, ἐξεφώνησε δὲ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ θαυμάσιον λόγον:

«Ἀεὶ μὲν, μάλιστα δὲ νῦν εὐκαιρον εἰπεῖν: Ματαιότης ματαιότητων, τὰ πάντα ματαιότης. Ποῦ νῦν ἡ λαμπρά τῆς ὑπατείας περιβολή; ποῦ αἱ φαῖδραι λαμπάδες; ποῦ οἱ κρότοι καὶ οἱ χοροὶ καὶ αἱ πανηγύρεις; ποῦ οἱ στέφανοι καὶ τὰ παραπετάσματα; ποῦ ὁ τῆς πόλεως θόρυβος καὶ αἱ ἐν ἵπποδρομίαις εὐφημίαι καὶ τῶν θεατῶν αἱ κολακαίαι; Πάντα ἐκεῖνα οἴχεται καὶ ἄνεμος πνεύσας ἀθρόον τὰ μὲν φύλλα κατέβαλε, γυμνὸν δὲ ἡμῖν τὸ δένδρον ἔδειξε καὶ ἀπὸ τῆς ρίζης αὐτῆς σαλευόμενον λοιπόν... Ποῦ νῦν οἱ πεπλασμένοι φίλοι; Ποῦ τὰ συμπόσια καὶ τὰ δεῖπνα;... Νῦν ἦν πάντα ἐκεῖνα καὶ ὄναρ καὶ ἡμέρας γενομένης ἠφανίσθη· ἄνθη ἦν ἑαρινὰ καὶ παρελθόντος τοῦ ἔαρος ἅπαντα κατεμαράνθη· σκιά ἦν καὶ παρέδραμε· καπνὸς ἦν καὶ διελύθη· πομφόλυγες ἦσαν καὶ διερράγησαν· ἀράχνη ἦν καὶ διεσπάσθη...».

έτυφλώθη εις ηλικίαν 4 ἐτῶν, κατώρθωσε διὰ τῆς ἰσχυρᾶς θελήσεώς του νὰ ἀποκτήσῃ μεγάλην μὀρφωσιν. Ἐγινε διευθυντῆς τῆς σχολῆς τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ἀπέθανεν εἰς βαθὺ γῆρας περὶ τὸ 400 μ.Χ.

Καὶ πλεῖστοι ἄλλοι συγγραφεῖς καὶ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἔζησαν καὶ ἀνεδείχθησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην (5ον αἰῶνα). Ἀναφέρονται ἐκ τούτων τὸν σοφὸν μοναχὸν Ἰσίδωρον τὸν Πηλουσιώτην καὶ τὸν ἐπίσκοπον Πενταπόλεως τῆς Κυρήνης **Συνέσιον**.

Κατὰ τοὺς δύο ἐπομένους αἰῶνας (ΣΤ' καὶ Ζ') ἤκμασαν κυρίως ἱστορικοὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ συγγραφεῖς «βίων ἀγίων». Μεταξὺ τῶν τελευταίων τούτων ἀναφέρονται τὸν **Ἰωάννην Μόσχον**, τοῦ ὁποῖου τὸ ἔργον ἔχον τὸν τίτλον «Λειμῶν» ἔγινε προσφιλεὲς ἀνάγνωσμα μεταφρασθὲν καὶ εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν.

Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός. Σπουδαῖαν θέσιν μεταξὺ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας κατέχει καὶ ὁ μοναχὸς καὶ φιλόσοφος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός.

Ἐγεννήθη εἰς Δαμασκὸν περὶ τὸ 660 μ.Χ. ἐξ εὐπόρων γονέων. Ἐσπούδασε καὶ τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα καὶ ἀνεδείχθη ταχέως δεινὸς ρήτωρ καὶ σοφὸς χριστιανός. Βαρυνθεὶς τὰ ἐγκόσμια διένειμε τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἀγίου Σάββα παρὰ τὰ Ἱεροσόλυμα, ὅπου ἔζησε μέχρι βαθέος γῆρατος. Ἀπέθανε τὸ 750.

Τὸ κυριώτερον ἔργον του εἶναι τὸ «Ἡ Πηγὴ τῆς γνώσεως». Ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία μέρη, ἥτοι 1) εἰσαγωγὴν εἰς τὴν δογματικὴν, 2) ἱστορίαν 103 αἱρέσεων καὶ 3) ἔκθεσιν τῶν δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τὸ τρίτον μέρος συνοψίζεται ἡ δογματικὴ ὀρθοδοξία τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐγραψεν ἐπίσης τρεῖς λόγους ὑπὲρ τῶν ἀγίων εἰκόνων καὶ ἐναντίον τῆς εἰκονομαχίας. Εἶναι τέλος ὁ Ἰωάννης εἰς τῶν μεγάλων ὕμνογράφων τῆς Ἐκκλησίας. Διεμόρφωσεν εἰς ὀκτὼ ἤχους τὴν Ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν συμπληρώσας οὕτω τὴν «Ὀκτώηχον» καὶ συνέθεσεν ἐξόχους ὕμνους εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, τὰ Θεοφάνεια, τὸ Πάσχα καὶ τὴν Πεντηκοστὴν.

Ὀνομάσθη «Χρυσορόας ποταμὸς τῆς Ἐκκλησίας». Ἡ μνήμη του εὐορτάζεται τὴν 4ην Δεκεμβρίου.

Θεόδωρος ὁ Στουδίτης. Οὗτος ἦτο μοναχὸς εἰς τὴν μονὴν τοῦ

Στουδίου παρά την Κωνσταντινούπολιν. Ἦγωνίσθη κατὰ τῶν εἰκονομάχων. Ἐίχε μεγάλην μόρφωσιν καὶ εἰς τὰ συγγράμματά του περιέχεται ὅ,τι ἄριστον ἐλέχθη περὶ τῶν εἰκόνων καὶ τῆς τιμῆς πρὸς τὰ εἰκονιζόμενα ἐν αὐταῖς πρόσωπα.

38. Λατῖνοι Ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες καὶ συγγραφεῖς.

Εἰς τὴν Δύσιν ἀνεφάνησαν ἐπίσης κατὰ τοὺς χρόνους τούτους σπουδαῖοι Ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες καὶ διδάσκαλοι. Κατ'ὥρθωσαν νὰ ἀναπτύξουν ἀξιόλογον Λατινικὴν Ἐκκλησιαστικὴν φιλολογίαν καὶ νὰ προαγάγουν τὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην. Μεταξὺ τούτων διακρίνονται οἱ ἑξῆς:

1) Ἀμβρόσιος ὁ Μεδιολάνων. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 335 ἐξ εὐγενῶν γονέων καὶ ἐσπούδασεν ἐν Ρώμῃ Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν φιλολογίαν, φιλοσοφίαν καὶ νομικά. Ἐξήσκησεν ἐπ' ὀλίγα ἔτη τὸ ἐπάγγελμα τοῦ συνηγόρου καὶ διωρίσθη βραδύτερον διοικητὴς Μεδιολάνων. Ὅταν τὸ 374 ἀπέθανεν ὁ Ἐπίσκοπος τῆς πόλεως ταύτης, ὁ χριστιανικὸς λαὸς ἐζήτησεν ἐπιμόνως νὰ δεχθῇ ὁ Ἀμβρόσιος νὰ γίνῃ Ἐπίσκοπος. Ἐντὸς 8 ἡμερῶν ἔλαβε τοὺς κατωτέρους ἐκκλησιαστικοὺς βαθμοὺς καὶ τέλος τὸν βαθμὸν τοῦ Ἐπισκόπου πρὸς γενικὴν τῶν χριστιανῶν ἀγαλλίασιν.

Ὁ Ἀμβρόσιος ἀνεδείχθη πρότυπον ποιμενάρχου. Διένειμε τὴν παρουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ζῶν αὐτὸς λιτότατα ἐβοήθει πάντας τοὺς δυστυχεῖς, «χαίρων μετὰ χαιρόντων καὶ κλαίων μετὰ κλαιόντων». Διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ αἰχμαλώτους, ἐπώλησε κάποτε καὶ τὰ χρυσὰ ἀφιερώματα τῶν ναῶν. Ἦτο πολὺ θαρραλέος καί, ὅπως εἶδομεν, δὲν ἐδίστασε καὶ εἰς αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα Θεοδόσιον νὰ ἐπιβάλλῃ «μετάνοιαν».

Κατεπολέμησε τοὺς ἀρειανοὺς καὶ εἰσήγαγε μεταρρυθμίσεις εἰς τὴν λατρείαν. Ἐγραψε πολλὰ συγγράμματα ἐρμηνευτικά, δογματικά, καὶ ἠθικά, διεκρίθη δὲ καὶ ὡς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ. Ἐγραψεν ἐπίσης ὕμνους, ἐκ τῶν ὁποίων μερικοὶ εἰσῆχθησαν εἰς τὴν λατρείαν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία κατατάσσει τοῦτον μεταξὺ τῶν μεγάλων Πατέρων καὶ Διδασκάλων τῆς.

Ὁ Ἀμβρόσιος ἀπέθανεν τὸ 397, ἡ δὲ μνήμη του ἐορτάζεται τὴν 7ην Δεκεμβρίου.

2) Ἰερώνυμος. Ἐγεννήθη οὗτος εἰς τὴν Δαλματικὴν πόλιν Στρι-

δῶνα τὸ 345. Ἐσπούδασεν εἰς Ρώμην φιλολογίαν, φιλοσοφίαν καὶ ρητορικὴν καὶ εἰκοσαετῆς ἐβαπτίσθη. Μετέβη κατόπιν εἰς Γαλλίαν, ὅπου κατέγινεν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν φιλολογίαν. Βραδύτερον ἦλθεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἔζησεν ἐπὶ τριετίαν εἰς τὴν ἔρημον τῆς Συρίας μελετῶν τοὺς Ἑλληνας Πατέρας. Ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος εἰς Ἀντιόχειαν. Τὸ 382 μετέβη εἰς Ρώμην, ὅπου ἔζησεν ὀλίγα ἔτη θαυμάζομενος διὰ τὴν σοφίαν του. Ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἔζησε παρὰ τὰ Ἱεροσόλυμα ὡς ἀσκητῆς μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του. Ἀπέθανε τὸ 420 εἰς τὴν Βηθλεέμ.

Ὁ Ἱερώνυμος εἶναι ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους καὶ πολυγραφωτέρους Λατίνους ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς. Μετέφρασε τὴν Ἀγίαν Γραφὴν εἰς τὴν Λατινικὴν. Οὕτω προῆλθεν ἡ θεθεῖσα γενικῶς ἐν χρήσει εἰς τὴν Δύσιν μετάφρασις τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἡ ἀποκληθεῖσα *Vulgata*, δηλ. κοινὴ, δημοτικὴ, ἐνῶ μέχρι τότε ἦτο ἡ *Itala*. Ἄλλα ἔργα τοῦ Ἱερωνύμου ἦσαν ἐρμηνευτικά, ἱστορικὰ περὶ τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἐπιστολαί, μεταφράσεις Ἑλλήνων Ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων κ.ἄ.

Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἀνεκήρυξε τὸν Ἱερώνυμον «διδάσκαλον τῆς Ἐκκλησίας» (*Doctor Ecclesiae*), ὅπως καὶ τὸν Ἀμβρόσιον, τὸν Αὐγουστῖνον καὶ τὸν πάπαν Γρηγόριον (τὸν Διάλογον).

3) **Αὐγουστίνος.** Ὑπέρτερος ὅλων τῶν Πατέρων τῆς Δύσεως ἀνεδείχθη ὁ **ἱερὸς Αὐγουστίνος** μετὰ τὴν σοφίαν του, τὴν συγγραφικὴν του δραστηρίαν καὶ τὰ ἐξαιρετικὰ προσωπικὰ καὶ ποιμαντορικὰ χαρίσματα του.

Ἐγεννήθη τὸ 354 εἰς μίαν κωμόπολιν τῆς Νουμιδίας τῆς Ἀφρικῆς. Ἡ εὐσεβὴς καὶ ἐνάρετος μήτηρ του Μόνικα ἤσκησε μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπ' αὐτοῦ. Συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του εἰς Καρχηδόνα διακρινόμενος διὰ τὴν εὐφυΐαν καὶ φιλομάθειάν του. Εἰς Μεδιόλανα, ὅπου ἤσκησε βραδύτερον τὸ ἐπάγγελμα τοῦ διδασκάλου τῆς ρητορικῆς, ἐμελέτησεν ἐπισταμένως τὴν Ἀγίαν Γραφὴν καὶ ἐβαπτίσθη ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Μεδιολάνων Ἀμβροσίου (387) πρὸς ἄφατον χαρὰν τῆς μητρὸς του. Ἐγκατεστάθη βραδύτερον εἰς μικρὸν κτῆμά του παρὰ τὴν πόλιν τῆς γεννήσεώς του εἰς Ἀφρικὴν. Ἡ φήμη τῆς σοφίας του ἐξηπλώθη εἰς ὅλην τὴν Ἀφρικὴν. Ὅταν τὸ 396 ἀπέθανεν ὁ Ἐπίσκοπος τῆς μικρᾶς παραλιακῆς πόλεως τῆς Νουμιδίας **Ἰππῶνος**, προεχειρίσθη κατὰ γενικὴν ἀπαίτησιν Ἐπίσκοπος ὁ Αὐγουστίνος καὶ ἔζησεν ἐκεῖ μέχρι τοῦ θανάτου του (430 μ.Χ.).

Ὡς Ἐπίσκοπος ὁ Αὐγουστῖνος ἀνέπτυξεν ἐξαιρετικὴν δρᾶσιν. Διέθεσε τὴν περιουσίαν του ὑπὲρ τῶν πτωχῶν, ἔζη ὁ ἴδιος ἀσκητικὸν βίον καὶ ἐκήρυττε καθημερινῶς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Σῶζονται 450 ὁμιλίας του. Κατεπολέμησε τὰς αἵρέσεις καὶ μάλιστα τὴν τοῦ Βρεταννοῦ μοναχοῦ **Πελαγίου**, ὅστις ἐδίδασκεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος, δύναται μὲ τὰς ἰδίας του δυνάμεις, πράττων τὸ ἀγαθόν, νὰ σωθῇ ἄνευ τῆς θείας χάριτος.

Μὲ τὴν πολεμικὴν του ὅμως κατὰ τοῦ Πελαγιανισμοῦ ὁ Αὐγουστῖνος ἔφθασεν εἰς τὴν ἐσφαλμένην ἐπίσης διδασκαλίαν, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος σώζεται μόνον διὰ τῆς θείας χάριτος (διδασκαλία τοῦ ἀπολύτου προορισμοῦ). Ἡ ὁρθόδοξος ἐκκλησία διδάσκει, ὡς γνωστόν, ὅτι ἡ σωτηρία εἶναι προῖόν τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθέρως ἐνεργείας καὶ τῆς θείας χάριτος.

Ὁ Αὐγουστῖνος ἔγραψε πλεῖστα θεολογικὰ συγγράμματα, ἐρμηνευτικά, ἀπολογητικά, δογματικά καὶ ἠθικά.

Σπουδαιότατον θεωρεῖται τὸ «Περὶ πολιτείας τοῦ Θεοῦ» (De Civitate Dei), ἐν τῷ ὁποίῳ ἐξαίρεται ἡ κυβερνώσα τὸν κόσμον Θεία Πρόνοια καὶ τονίζεται ὁ τελικὸς θρίαμβος τῆς πίστεως καὶ τῆς θείας δικαιοσύνης. Ἀλλὰ σπουδαῖα ἔργα του εἶναι αἱ Ἐπιστολαὶ του καὶ τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐξομολογήσεις», ἐν τῷ ὁποίῳ περιγράφει μὲ εὐλιχρίνειαν καὶ χάριν τὸν βίον του.

Ὁ Αὐγουστῖνος εἶναι μία ὅλως ἐξέχουσα μορφή τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας καὶ ἤσκησεν ἐξαιρετικὴν ἐπίδρασιν εἰς ὅλην τὴν Δύσιν.

4) Ὁ **Πάπας Γρηγόριος (ὁ Διάλογος)**. Ὁ Πάπας Γρηγόριος (590 - 604) εἶναι ὁ τέταρτος τῶν μεγάλων πατέρων καὶ «διδασκάλων» τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Εἰργάσθη ἐπιτυχῶς διὰ τὴν ἀνόρθωσιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Δύσεως, διὰ τὴν καταπολέμησιν τῶν αἱρέσεων καὶ τὴν ἀνακαίνισιν τῆς λατρείας. Εἰργάσθη ἐπίσης διὰ τὸν ἐκχριστιανισμόν τῶν Ἀγγλοσαξόνων. Ἐγραψεν ἐρμηνευτικὰ κυρίως ἔργα καὶ ἐπιστολάς. Ἐν ἔργον του ὑπὸ τὸν τίτλον «Διάλογοι», ἐν τῷ ὁποίῳ περιγράφει τὸν βίον καὶ τὰ θαύματα Ἰταλῶν ἀσκητῶν, ἔγινε προσφιλὲς ἀνάγνωσμα εἰς τὴν Δύσιν καθ' ὅλον τὸν Μεσαίωνα. Εἰς τοῦτο ὀφείλει τὸ προσωπώμιον Διάλογος. Ὁ Γρηγόριος διεκρίθη ἐπίσης καὶ ὡς ὕμνογράφος μεταρρυθμίσας καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

Οἱ ἄλλοι Λατῖνοι πατέρες καὶ συγγραφεῖς. Ἐκ τῶν ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν πατέρων καὶ συγγραφέων σπουδαιότεροι εἶναι: 1) Ὁ

Ίλαριος, επίσκοπος Πικταβίου (Πουατιέ) τῆς Γαλλίας, ὁ ὀνομασθεὶς Ἀθανάσιος τῆς Δύσεως διὰ τοὺς ἀγῶνάς του κατὰ τοῦ Ἀρειανισμοῦ (367)· 2) Ὁ Ρουφῖνος, ὁ ὁποῖος μετέφρασεν εἰς τὴν λατινικὴν πολλὰ συγγράμματα Ἑλλήνων θεολόγων· 3) Ὁ Λέων Α', πάπας Ρώμης (440 - 461), ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὡς θεμελιωτὴς τοῦ μεγαλείου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης καὶ 4) Ὁ Διονύσιος ὁ Μικρὸς, ὡς ὁ ἴδιος ὠνόμαζε τὸν ἑαυτὸν του ἐκ μετριοφροσύνης (545). Οὗτος καθώρισεν ὡς ἔτος τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος τὸ 754 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης, ἡ δὲ χρονολογία αὕτη καθιερώθη γενικῶς εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΟΟΝ

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ, ΛΑΤΡΕΙΑ, ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΗΘΗ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΕΥΤΕΡΑΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ

39. Ἡ Διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας συστηματοποιεῖται καὶ λαμβάνει τὴν ὀριστικὴν μορφήν τῆς συμφώνως πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων.

Οἱ Ἐπίσκοποι καὶ οἱ Μητροπολῖται διοικοῦν καὶ τώρα τὰς ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν βοηθούμενοι ἀπὸ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διακόνους. Ἀλλ' ἀφ' οὗτου τὸ κράτος διηρέθη εἰς μεγάλας διοικητικὰς περιφερείας, οἱ Ἐπίσκοποι ἢ Μητροπολῖται τῶν πρωτευουσῶν τῶν διοικήσεων τούτων προσέλαβον « τιμητικὰ πρωτεῖα » μεταξὺ τῶν Ἐπισκόπων τῆς διοικητικῆς περιφερείας, προεδρεύοντες τῶν τοπικῶν Συνόδων, διὰ τῶν ὁποίων ἐρρυθμίζοντο διάφορα ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα. Ἀνεγνωρίσθησαν λοιπὸν Ἐξάρχοι ἢ Ἀρχιεπίσκοποι καὶ ἀπέκτησαν δικαίωμα ἐποπτείας ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς περιφερείας των. Τοιοῦτοι ἔγιναν οἱ Ρώμης, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, Ἐφέσου, Θεσσαλονίκης καὶ Ἱεροσολύμων.

Ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος οἱ Ἀρχιεπίσκοποι Ρώμης, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων ὠνομάσθησαν Πατριάρχαι, οἱ δὲ Ἀλεξανδρείας καὶ Ρώμης προσέλαβον καὶ τὸν τίτλον τοῦ Πάπα. Ἀλλὰ καὶ οἱ τίτλοι οὗτοι ἦσαν τίτλοι τιμῆς. Ἀνεγνωρίζοντο πάντως « πρεσβεῖα τιμῆς » εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῆς παλαιᾶς πρωτευούσης Ρώμης.

Τὰ πέντε Πατριαρχεῖα ἦσαν ἀνεξάρτητα, ἀλλὰ εἶχον ὅλα τὴν αὐτὴν διοίκησιν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τοὺς Κανόνας τῆς Ἐκκλησίας. Ἐθεω-

ροῦντο ὡς ἀδελφοὶ μιᾷ ἐκκλησιαστικῇ οἰκογενείᾳ, τῇ ὁποίᾳ πατὴρ εἶναι ὁ Χριστός. Οὐδὲν τῶν Πατριαρχείων εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιφέρῃ μεταβολὴν τινὰ εἰς τὴν διοίκησιν ἢ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ δικαίωμα τοῦτο εἶχε μόνον ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἡ ὁποία ἦτο ἡ ἀνωτάτη ἀρχὴ τῆς Ἐκκλησίας.

Αἱ σχέσεις τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸ Κράτος εἰς τὴν Ἀνατολὴν διετηρήθησαν καθ' ὅλην τὴν περίοδον ταύτην καὶ μέχρι τῆς Ἀλώσεως¹. Εἰς τὴν Δύσιν ὅμως λόγῳ τῆς πρωτοβουλίας τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν ἐκχριστιανισμόν τῶν βαρβάρων ὁ Πάπας τῆς Ρώμης ἀπέκτεινε μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν ἰδρυθέντων ἐκεῖ κρατῶν. Ἐπέτυχε πρῶτον νὰ γίνῃ ἀπόλυτος ἄρχων τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως: ὅλοι οἱ κληρικοὶ τῆς Δύσεως ὤφειλον νὰ ὑπακούουν τυφλῶς εἰς αὐτόν. Περὶ τὰ τέλη δὲ τῆς περιόδου ταύτης (754) ὁ ἡγεμὼν τῶν Φράγκων Πιπῖνος ὁ Γ' ὁ Μικρὸς κατανικήσας τοὺς Λογγοβάρδους παρεχώρησεν εἰς τὸν Πάπαν τὴν ἐξουσίαν τῆς Ραβέννης, διὰ νὰ τὴν κυβερνᾷ καὶ ὡς κοσμικὸς ἄρχων. Τότε ἰδρύθη τὸ παπικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον βραδύτερον περιέλαβεν ὅλην τὴν Κεντρικὴν Ἰταλίαν. Κατὰ τὸ ἔτος 800 ὁ Πάπας ἔστεψεν ἐν Ρώμῃ αὐτοκράτορα τοῦ μεγάλου κράτους τῶν Φράγκων τὸν Κάρολον τὸν Μέγαν. Ἐκτοτε τὸ κύρος τοῦ Πάπα εἰς τὴν Δύσιν ἡύξησε πάρα πολὺ καὶ ἐπὶ τούτου ἐστήριξεν ἐν μέρει τὰς ἀξιώσεις του καὶ ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς, αἱ ὁποῖαι προεκάλεσαν τὸ σχίσμα τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

Ὅλοι οἱ διοικοῦντες καὶ ὑπηρετοῦντες τὴν Ἐκκλησίαν (διάκονοι, πρεσβύτεροι, ἐπίσκοποι) ἀπετέλουν, ὡς γνωστόν, τὸν κλήρον. Ἡ θέσις τοῦ κλήρου ἦτο πολὺ τιμητικὴ καὶ διὰ τοῦτο ἐγίνοντο κληρικοὶ ἄνδρες διακρινόμενοι διὰ τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν ἀρετὴν των, ὡς καὶ τὴν εὐγενῆ καταγωγὴν των. Οἱ κληρικοὶ ἐπετρέπετο νὰ εἶναι καὶ ἑγγαμοί, ἀν ὁ γάμος εἶχε γίνῃ πρὸ τῆς χειροτονίας των, ἀλλὰ βραδύτερον οἱ ἐπίσκοποι ἐλαμβάνοντο μόνον ἐκ τῶν ἀγάμων. Εἰς τὴν Δύσιν ἐπεβλήθη ἡ ἀγαμία εἰς ὅλους τοὺς κληρικοὺς ἀνεξαιρέτως. Ἐδιδάχοντο ἐπίσης οἱ κληρικοὶ ὅχι ἀπὸ τὰ πολιτικὰ δικαστήρια, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἐπισκοπικὸν δικαστήριον οἱ κατώτεροι, ἀπὸ Συνοδικὸν δὲ τοιοῦτον οἱ ἐπίσκοποι.

1. Περὶ τῶν σχέσεων τούτων βλέπε κατωτέρω σελ. 106.

40. Ἡ λατρεία.

Ἡ λατρεία προσέλαβε κατὰ τὴν περίοδον ταύτην μεγάλην λαμπρότητα, τελούμενη εἰς ὠραίους μεγαλοπρεπεῖς ναοὺς καὶ λαβοῦσα ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος ὁμοιόμορφον τελετουργικὸν τύπον.

Τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς λατρείας ἦτο ἡ Θεία Λειτουργία, τῆς ὁποίας κεντρικὸν στοιχεῖον εἶναι ἡ τέλεσις τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

Μετὰ τῆς Θείας Λειτουργίας συνεδέετο καὶ τὸ κήρυγμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδόθη κατὰ τοὺς Δ' καὶ Ε' ἰδίως αἰῶνας μεγάλη σημασία. Τὰ κηρύγματα ἔγιναν ἀριστουργήματα ρητορικῆς τέχνης χάρις εἰς τοὺς μεγάλους Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας Βασίλειον, Γρηγόριον, Χρυσόστομον κ.ἄ. εἰς τὴν Ἀνατολήν, Ἀμβρόσιον, Αὐγουστίνον κ.ἄ. εἰς τὴν Δύσιν.

Καὶ τὰ ἄλλα μυστήρια ἐξακολουθοῦν νὰ τελῶνται, ὅπως εἰς τὴν προηγούμενην περίοδον, διεμορφώθησαν δὲ ὀριστικῶς καὶ ἐπλουτίσθησαν διὰ νέων ὕμνων καὶ εὐχῶν. Τὸ Ἅγιον Βάπτισμα γίνεται εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἀγίας Τριάδος καὶ εἰς μεγάλην ἡλικίαν. Ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος ἀρχίζει νὰ ἐπικρατῇ γενικῶς ὁ νηπιοβαπτισμός.

Ὁ κύκλος τῶν ἐορτῶν ἔγινεν εὐρύτερος διὰ τῆς προσθήκης πολλῶν νέων ἐορτῶν, αἱ ὁποῖαι διεκρίθησαν ἀπὸ τότε εἰς Δεσποτικάς, Θεομητορικάς καὶ εἰς ἐορτάς Ἀγίων καὶ Μαρτύρων τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἔτος ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς 1ης Σεπτεμβρίου, ἀφ' ἧς ἤρχιζε καὶ τό ρωμαϊκὸν οἰκονομικὸν ἔτος.

Ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων ἐγένετο χρῆσις τοῦ θυμιάματος εἰς τοὺς ναοὺς, ἡνάπτοντο δὲ κηρία καὶ λυχνίαι. Κατὰ τὸν Ζ' αἰῶνα εἰς τὴν Δύσιν καὶ τὸν Θ' εἰς τὴν Ἀνατολήν ἐγενικεύθη ἐπίσης ἡ χρῆσις τῶν κωδῶνων εἰς τοὺς ναοὺς.

Ἡ Θεία Λειτουργία καὶ αἱ ἄλλαι ἱεραὶ Ἀκολουθίαι ἐπλουτίσθησαν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καὶ ἔγιναν μεγαλοπρεπέστεραι διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ὕμνογραφίας κυρίως καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς.

41. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ Ὑμνογραφία καὶ μουσική.

Ἡ ἀνάγνωσις περικοπῶν ἐκ τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ ἡ κοινὴ τῶν πιστῶν ὕμνωδία κατελάμβανον ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων μέρος τῆς θείας λατρείας. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐψάλλοντο ὕμνοι ἰουδαῖοι

ἡ ψαλμοὶ τοῦ Δαβὶδ ἡ ἀγνώστων χριστιανῶν ποιητῶν σύντομοι ὕμνοι. Ἀπὸ τοῦ Β' ὅμως καὶ μάλιστα ἀπὸ τοῦ Γ' αἰῶνος πολλοὶ Χριστιανοὶ ἔχοντες ποιητικὸν τάλαντον συνέθετον θρησκευτικὰ ποιήματα καὶ ὕμνους, οἱ ὅποιοι ἐφάλλοντο πλέον κατὰ προτίμησιν εἰς τοὺς ναοὺς. Τοιούτοτρόπως ἀνεπτύχθη ἡ χριστιανικὴ ποίησις καὶ ὕμνογραφία.

Ἡ μεγαλύτερα ἀνάπτυξις τῆς χριστιανικῆς ποιήσεως γενικῶς καὶ εἰδικώτερον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὕμνογραφίας ἐσημειώθη κατὰ τὸν ΣΤ', τὸν Ζ' καὶ μάλιστα τὸν Η' αἰῶνα, ὅποτε ἤκμασαν οἱ σπουδαιότεροι ποιηταὶ καὶ ὕμνογράφοι. Μερικοὶ ἐκ τούτων ἐμελοποιοῦν οἱ ἴδιοι τοὺς ὕμνους των καὶ διὰ τοῦτο ὀνομάζονται μελωδοί. Οἱ ἐπισημότεροι ἐκ τούτων εἶναι ὁ Ρωμανὸς ὁ Μελωδός, ὁ Ἀνδρέας ὁ Κρήτης (740), ὁ Κοσμάς ὁ Μελωδός, ἐπίσκοπος Μαΐουμα τῆς Φοινίκης (750), ὁ Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ἡ Κασσιανὴ κ.ἄ. εἰς τὴν Ἀνατολήν¹, ὁ Ἀμβρόσιος, ὁ Αὐγουστίνος καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Διάλογος εἰς τὴν Δύσιν.

1. Οἱ γνωστότεροι ὕμνοι, οἱ ὅποιοι συγκινοῦν πάντοτε βαθύτατα τοὺς χριστιανούς, εἶναι οἱ ἑξῆς:

Α' Ἡ Παρθένος σήμερον τὸν ὑπερούσιον τίκτει·
καὶ ἡ γῆ τὸ σπῆλαιον τῷ ἀπροσίτῳ προσάγει·

Ἄγγελοι μετὰ ποιμένων δοξολογοῦσι,

Μάγοι δὲ μετὰ ἀστέρος ὁδοιποροῦσι·

δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγενήθη Παιδίον νέον, ὁ πρὸ αἰώνων Θεός...

(Ρωμανοῦ : Κοντάκιον εἰς ἑορτὴν Χριστουγέννων)

Β' Ἀναστάσεως ἡμέρα, λαμπρυνθῶμεν λαοί·

Πάσχα Κυρίου, Πάσχα·

Ἐκ γὰρ θανάτου πρὸς ζωὴν καὶ ἐκ γῆς πρὸς οὐρανὸν

Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμᾶς διεβίβασεν,

Ἐπινίκιον ἄδοντας....

(Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ : «Κανὼν» Πάσχα)

Γ' Χριστὸς γεννᾶται, δοξάσατε·

Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν, ἀπαντήσατε·

Χριστὸς ἐπὶ γῆς, ὑψώθητε·

ἄσατε τῷ Κυρίῳ

πάντα ἡ γῆ

καὶ ἐν εὐφροσύνῃ ἀνυμνήσατε λαοί,

ὅτι δεδόξασται....

(Κοσμά τοῦ μελωδοῦ : Κανὼν εἰς τὴν Γέννησιν)

Οἱ ὕμνοι ἀπηγγέλλοντο κατ' ἀρχάς ἢ ἐψάλλοντο ἀπὸ ὅλων μαζί τοὺς ἐκκλησιαζομένους πιστοὺς ἐν μιᾷ φωνῇ ἄνευ μουσικῶν κανόνων καὶ σημείων. Βραδύτερον ὅμως, ὅταν ἡ λατρεία διεμορφώθη τυπικῶς καὶ προσέλαβε λαμπρότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν, ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσική, φωνητικὴ πάντοτε, ἐσυστηματοποιήθη ἀκολουθήσασα ὁκτῶ τρόπους τοῦ ψάλλειν (ὁκτῶ ἤχους). Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ τῶν ὁκτῶ ἤχων, ἡ ἄλλως λεγομένη Βυζαντινὴ. Τὴν ὁκτῶνχορον συνεπλήρωσε καὶ ἐπλούτισεν ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός.

Ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος καθιερώθη νὰ ψάλλωνται οἱ ὕμνοι ὑπὸ ὠρισμένων καλλιφόνων χριστιανῶν (τοῦ χοροῦ), οἱ δὲ ἄλλοι ἐκκλησιαζόμενοι χριστιανοὶ νὰ ἐπαναλαμβάνουν χαμηλῇ τῇ φωνῇ τοὺς τελευταίους στίχους τῶν ὕμνων (νὰ ὑπῆχῶσιν). Ὅταν τέλος ὁ χορὸς τῶν ψαλτῶν ἐχωρίσθη εἰς δύο, δεξιὸν καὶ ἀριστερόν, τότε ἡ ψαλμωδία ἐγένετο μόνον ἀπὸ τοὺς δύο χοροὺς ψάλλοντας κατ' ἀντιφωνίαν.

Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία εἰσήγαγεν εἰς τοὺς ναοὺς διὰ τὴν ὑποβοήθησιν τῆς ψαλμωδίας καὶ μουσικὸν ὄργανον πολὺπλοκον, ἀποτελούμενον ἐκ συνδυασμοῦ αὐλῶν καὶ συρίγγων, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη Ὁργανον¹.

42. Ἡ Χριστιανικὴ Τέχνη

Μεγάλην ἀνάπτυξιν καὶ κάλλος θαυμαστὸν λαμβάνει κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ Χριστιανικὴ Τέχνη. Τὰ ἔργα τῆς εἶναι κυρίως ναοί, διὰ τὴν δημιουργίαν τῶν ὁποίων συνεργάζονται αἱ τρεῖς ἐκ τῶν Καλῶν Τεχνῶν, δηλ. ἡ Ἀρχιτεκτονική, ἡ Γλυπτικὴ καὶ ἡ Ζωγραφικὴ.

α') Ἀρχιτεκτονική.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου οἱ χριστιανοὶ ἔχουν ἀνάγκην εὐρυχώρων ναῶν διὰ τὴν τέλεσιν τῆς λατρείας των, ἡ ὁποία εἶναι πλέον ἐλευθέρα. Τὰ παλαιότερον χρησιμοποιούμενα οἰκήματα ἦσαν μικρὰ καὶ εὐτελῆ καὶ εἶχον τὰ πλεῖστα καταστραφῇ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ.

Ὡς ἀρχιτεκτονικὸν πρότυπον ἐχρησίμευσεν εἰς τοὺς χριστιανοὺς ρωμαϊκὸν δημόσιον οἰκοδόμημα ὑπάρχον εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς πόλεις

1. Αἱ μικραὶ ἐκκλησίαι ἔχουν τὸ ἄρμονιον, τὸ ὁποῖον εἶναι εἶδος πιάνου. Ἀρμόνιον ἔχουν συνήθως καὶ τὰ σχολεῖα.

Ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ ναὸς τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων.

καὶ ὀνομαζόμενον **Βασιλική** (στοά). Αἱ ρωμαϊκαὶ Βασιλικαὶ ἦσαν μεγά-
λαι ὀρθογώνιοι αἰθουσαι ἐστεγασμέναι, αἱ ὁποῖαι ἐχρησίμευον ὡς δι-
καστήρια ἢ ὡς χρηματιστήρια διὰ τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγάς. Ὁ ἀρχι-
τεκτονικὸς λοιπὸν ρυθμὸς, κατὰ τὸν ὁποῖον ἀνηγέρθησαν οἱ πρῶτοι μεγά-
λοι χριστιανικοὶ ναοί, εἶναι ὁ λεγόμενος **ρυθμὸς Βασιλικῆς**.

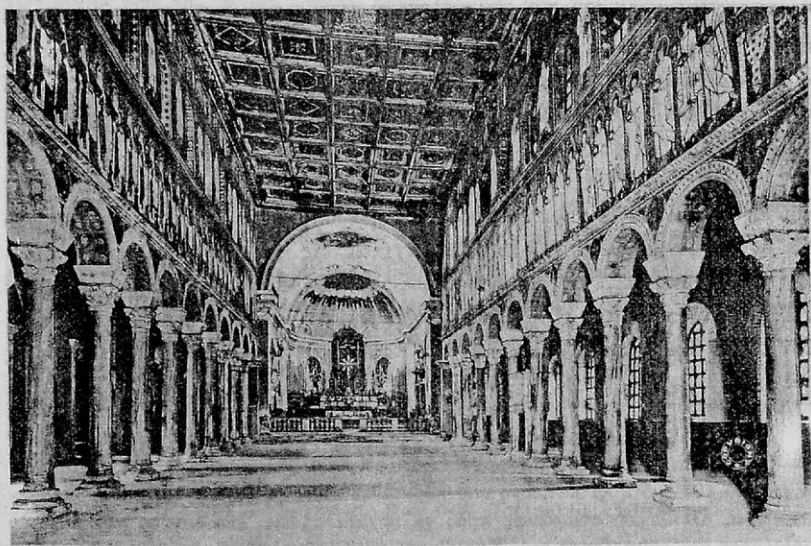
Οἱ ναοὶ οὗτοι εἶναι μεγάλου σχετικῶς μήκους καὶ πλάτους ὀρθογώ-
νια οἰκοδομήματα, ἐστεγασμένα διὰ ξυλίνης συνήθως στέγης σαρμα-
τῆς καὶ ἔχοντα τὴν εἴσοδον εἰς τὴν πρὸς δυσμὰς στενὴν πλευράν των,
ἐνῶ ἡ πρὸς ἀνατολὰς στενὴ ἐπίσης πλευρὰ ἐσχημάτιζε κόγχην (ἀψίδα).
Ἐσωτερικῶς ἐστηρίζετο ἡ στέγη των εἰς διπλὴν σειρὰν κιόνων τοποθε-
τημένων παραλλήλως πρὸς τὰς μακρὰς πλευράς καὶ χωριζόντων τὸν
ναὸν εἰς τρία μέρη (κλίτη), ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μεσαῖον ἦτο πλατύτερον
τῶν δύο ἄλλων, δεξιοῦ καὶ ἀριστεροῦ. Εἷς τινὰς Βασιλικὰς ἡ στέγη

τοῦ μεσαίου κλίτους ἦτο χωριστή, ὑψηλότερον τῆς στέγης τῶν δύο ἄλλων κλιτῶν.

Μικρὸν μέρος τοῦ πρὸς ἀνατολὰς ἐσωτερικοῦ τοῦ ναοῦ, ἔχον ὑψηλότερον δάπεδον, ἐχωρίζετο ἀπὸ τὸν κυρίως ναὸν διὰ δρυφάκτου (κάγκελα) ἐκ μεταλλίνων ἢ ξυλίνων μικρῶν στύλων. Τὸ μέρος τοῦτο ὠνομάσθη **Ἅγιον Βῆμα** καὶ προορίζεται διὰ τοὺς κληρικούς· ἐν αὐτῷ καὶ πρὸ τῆς κόγχης τοποθετεῖται ἡ **Ἁγία Τράπεζα**, ἐφ' ἧς τελεῖται τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Εἰς τὸν κυρίως ναὸν παρέμενον οἱ πιστοὶ καὶ εἰς τὸν πρόναον (ἢ νάρθηκα) οἱ κατηχούμενοι. Τὸ Ἅγιον Βῆμα ἐχωρίσθη βραδύτερον ἀπὸ τὸν κυρίως ναὸν διὰ τοῦ εἰκονοστασίου (τέμπλου).

Μεγάλοι καὶ ὠραῖοι ναοὶ ρυθμοῦ Βασιλικῆς ἐκτίσθησαν εἰς Ρώμην, εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας, Συρίας καὶ Παλαιστίνης καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας ὁ ἀνεγερθεὶς ὑπὸ τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου ἦτο ρυθμοῦ Βασιλικῆς· τοιοῦτος εἶναι καὶ ὁ περικαλλὴς ναὸς τοῦ

Ἐσωτερικὸν ναοῦ ρυθμοῦ Βασιλικῆς.

Ἀγίου Δημητρίου ἐν Θεσσαλονίκῃ. Εἰς τὰς Ἀθήνας ρυθμοῦ Βασιλικῆς εἶναι ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Φωτεινῆς παρὰ τὸν Ἰλισὸν καὶ ὁ ναὸς τῶν Καθολικῶν ἐν τῇ ὁδῷ Ἐλευθ. Βενιζέλου.

Ἡ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἀνέγερσις ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ μεγάλου ναοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας εἰς τὴν θέσιν τῆς καταστραφείσης κατὰ τὴν Στάσιν τοῦ Νίκα Βασιλικῆς σημειώνει τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς **παλαιο-χριστιανικῆς** τεχνοτροπίας εἰς τὸν νέον ρυθμόν, τὸν ὀνομασθέντα βραδύτερον **Βυζαντινόν**.

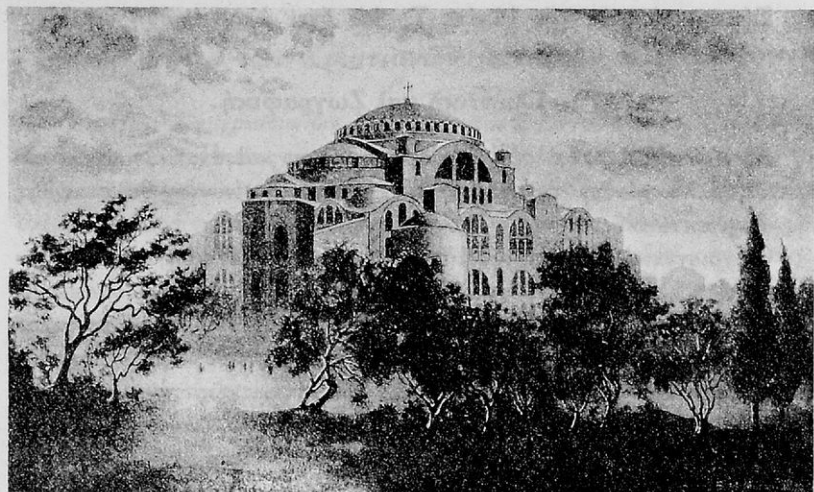
Ἡ **Ἀγία Σοφία**. Ἀρχιτέκτονες τοῦ ναοῦ ἦσαν οἱ Μικρασιᾶται Ἑλληγες Ἀνθέμιος καὶ Ἰσιδώρος. Χιλιάδες ἐργατῶν καὶ τεχνιτῶν εἰργάσθησαν ἐπὶ ἐξ ἔτη (532 - 537), ἐδαπανήθησαν δὲ 360 ἑκατομμύρια χρυσῶν δραχμῶν.

Ἡ Ἀγία Σοφία εἶναι ρυθμοῦ σταυροειδοῦς Βασιλικῆς μετὰ τρούλου (θόλου). Ὁ μέγας, εἰς τὸ κέντρον περίπου τοῦ ὀρθογωνίου ναοῦ, θόλος στηρίζεται ἐπὶ τεσσάρων κτιστῶν κιόνων (πεσσῶν)· αἱ κορυφαὶ τῶν πεσσῶν συνδέονται διὰ τεραστίων ἀψίδων, ἐπὶ τῶν ὑποίων ἐστηρίχθη ἡ κυκλικὴ βάσις (στεφάνη) τοῦ θόλου. Ἐκ τῆς κυκλικῆς βάσεως τοῦ θόλου καὶ κατὰ προέκτασιν τοῦ τοξεοειδοῦς ἀνοίγματος τῶν ἀψίδων ἐκφύονται καὶ φθάνουν μέχρι τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων τοῦ ὀρθογωνίου ναοῦ τέσσαρες θολωταὶ καμάραι (ἡμιθόλια) δίδουσαι εἰς τὴν στέγασιν τοῦ ναοῦ τὸ σχῆμα σταυροῦ.

Ὁ ναὸς ἔχει δύο νάρθηκας, ἐξωνάρθηκα καὶ ἐσωνάρθηκα· ἀπὸ τούτου δι' ἐννέα μεγαλοπρεπῶν θυρῶν, τῶν ὁποίων αἱ τρεῖς μεσαῖαι ὀνομάζονται «Βασιλικαὶ πύλαι», εἰσέρχεται τις εἰς τὸν κυρίως ναόν.

Ἡ ἐντύπωσις, τὴν ὁποίαν προξενεῖ καὶ σήμερον ἀκόμη τὸ μέγα τοῦτο καλλιτέχνημα, εἶναι καταπληκτικὴ. Ὁ ἐπισκέπτης βλέπων πρὸς τὸν θόλον καὶ τὰ ἡμιθόλια, ἀπὸ τὰ παράθυρα τῶν ὁποίων ἄπλετον φῶς

1. Ὁ ναὸς τοῦ Ἀγίου Μεγαλομάρτυρος Δημητρίου ἀνηγέρθη τὸ πρῶτον κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα. Ἐκτοτε πολλάκις καταστραφεῖς καὶ ἀποκατασταθεὶς εἶχε διασωθῇ μέχρι τοῦ 1917, ὅτε κατεστράφη ὑπὸ πυρκαϊᾶς. Ἀνοικοδομηθεὶς ὅμως καὶ ἀναστηλωθεὶς ἐξ ὀλοκλήρου συμφῶνως πρὸς τὰ ἀρχαῖα σχέδια ἐπανέκτησε τὴν παλαιὰν ὡραιότητα καὶ λαμπρότητά του. Κάτωθι τοῦ ναοῦ ἐν ὑπογείῳ κρύπτη - στοᾷ ὑπάρχει ὁ παλαιότατος (τοῦ 4ου αἰῶνος) ναῖσκος τοῦ Ἀγίου καὶ παρ' αὐτὸν μαρμαρινὴ λάρα - δεξαμενὴ, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀνέβλυζε τὸ μύρον τοῦ Ἀγίου (ἐξ οὗ καὶ Μυροβλήτης).

Ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὅπως ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ

καταυγάζει τὸν ναόν, νομίζει ὅτι ἀτενίζει πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ ἡ ψυχὴ του μεταρσιούται. Ὄταν δὲ διεσώζετο ἀκόμῃ ὁ θαυμάσιος διάκοσμος τοῦ ἐσωτερικοῦ μὲ τὰ πολύχρωμα μάρμαρα, τὰ μωσαϊκά, τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον καὶ τοὺς πολυτίμους λίθους, πάντα ταῦτα ἄφηνον ἐκστατικὸν τὸν ἐπισκέπτην. Ὁ σύγχρονος τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἱστορικὸς Προκόπιος γράφει: «Ἐν αὐτῷ ὁ νοῦς πρὸς τὸν Θεὸν ἐπαίρεται, οὐ μακρὰν πον ἡγούμενος Αὐτὸν εἶναι». Ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός, ὅταν εἰσῆλθε κατὰ τὰ ἐγκαίνια εἰς τὸν ναόν, θαμβωθεὶς ὑπὸ τοῦ κάλλους αὐτοῦ ἀνέκραξε: «Νενίκηκά σε, Σολομών», θέλων νὰ δηλώσῃ ὅτι ἡ Ἀγία Σοφία ἦτο λαμπρότερα τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος.

Εἰς τὴν πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ναοῦ αὐλὴν ὑπῆρχε κρήνη (φιάλη), ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶχε χαραχθῇ ἡ περίφημος καρκινικὴ ἐπιγραφή:

ΝΙΨΟΝ ΑΝΟΜΗΜΑΤΑ ΜΗ ΜΟΝΑΝ ΟΨΙΝ

Ἀναγινώσκεται καὶ εὐθέως καὶ ἀντιστρόφως καὶ δίδει τὴν αὐτὴν καὶ εἰς τὰς δύο ἀναγνώσεις ἐντολήν, τοῦ καθαρμοῦ δηλ. ὅχι μόνον τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχῆς πρὸ τῆς εἰσόδου εἰς τὸν ναόν.

Σήμερον ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας ἔχει ἀναγνωρισθῇ ὡς Μουσεῖον.

β') Γλυπτική καὶ Ζωγραφική.

Αἱ δύο αὗται καλαὶ τέχναι καλλιερгоῦνται καὶ ἀναπτύσσονται εὐρύτατα, ἀλλὰ χάνουν τὴν αὐτοτέλειάν των καὶ γίνονται θεραπαινίδες τῆς ἀρχιτεκτονικῆς.

Οἱ χριστιανοὶ καλλιτέχναι ἀποφεύγουν τὰ **περίοπτα** γλυπτὰ ἀγάλματα, διότι ἡ διὰ τῆς γλυπτικῆς παράστασις θεῶν μορφῶν, ὅπως ἐγένετο ὑπὸ τῶν Ἑθνικῶν - Ἑλλήνων, ἐθεωρεῖτο ἀσέβεια¹ μόνον ἐπὶ πλακῶν, ἐπιταφίων κυρίως, φιλοτεχνοῦν ἀναγλύφους μορφὰς ἢ παραστάσεις² διακοσμοῦν ὅμως λεπτότατα καὶ ἀριστοτεχνικῶς τὰ κιονόκρανα, τὰ πλαίσια θυρῶν καὶ παραθύρων, τὰ θωράκια¹ καὶ ὅλα τὰ μαρμάρινα μέρη τοῦ ναοῦ.

Ἡ ἄκανθος τοῦ ἑλληνικοῦ κιονοκράνου ἀντικαθίσταται ἀπὸ πολὺπλοκον διάτρητον δαντελλωτὴν διακόσμησην ὅλης τῆς ἐπιφανείας τοῦ κιονοκράνου τῶν χριστιανικῶν ναῶν. Εἰς τὰ πλαίσια θυρῶν καὶ παραθύρων φιλοτεχνοῦνται σταυροί, ἔλικες, ἀκτινωτοὶ τροχοί. Τὰ θωράκια διακοσμοῦνται μὲ διάφορα φυλλώματα ἢ κληματίδας, φανταστικά ζῶα, σταυρούς, ρόδακας² κ.λ.π.

Ἡ χριστιανικὴ **ζωγραφικὴ** δὲν περιορίζεται πλέον εἰς τὰς συμβολικὰς παραστάσεις τῆς προηγουμένης περιόδου. Ἦδη οἱ χριστιανοὶ ζωγράφοι φιλοτεχνοῦσιν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν τοίχων τῶν ναῶν ἢ ἐπὶ ξυλίνων πινάκων φορητῶν εἰκόνας θεῶν μορφῶν ἢ παραστάσεις σκηνῶν ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης.

Κύριον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς ζωγραφικῆς τῆς περιόδου ταύτης εἶναι ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ἁρμονία τῶν χρωμάτων, ὡς καὶ ἡ κατασκευτικὴ σεμνότης καὶ ἱερὰ μεγαλοπρέπεια τῶν εἰκονιζομένων μορφῶν.

Ἰδιαιτέραν ἐπιτυχίαν καὶ λαμπρότητα παρουσιάζουν αἱ **ψηφιδωταὶ ἢ μωσαϊκαὶ** εἰκόνες. Περὶφημα ἦσαν τὰ ἐπὶ τοίχων μωσαϊκὰ τῆς Ἀγίας Σοφίας, τὰ ὅποια δυστυχῶς ἐπεχρίσθησαν δι' ἀσβεστοκονιάματος

1. **Θωράκια**: εἶναι πλάκες μαρμάριναι καλύπτουσαι τὰ κενὰ τῶν στύλων, δι' ὧν ἐχωρίζετο τὸ Ἅγιον Βῆμα ἀπὸ τὸν κυρίως ναὸν ἢ τὰ κενὰ τῶν κιόνων εἰς τὸ ὑπερῶον κ.λ.π.

2. **Ρόδακας**: σχῆμα ρόδου μὲ ἀνοικτὰ φύλλα.

μετὰ τὴν "Αλωσιν, ἐλάχιστα δὲ ἐξ αὐτῶν ἔχουν «ἀποκαλυφθῆ» δι' ἐπιπό-
νου καὶ προσεκτικῆς ἐργασίας εἰδικῶν τεχνικῶν καὶ ἀρχαιολόγων.

43. Τὰ ἥθη τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴν Β' περίοδον.

Τὰ ἥθη τῶν χριστιανῶν δὲν διατηροῦνται τόσον ἀγνά, ὅπως ἦσαν κατὰ τὴν προηγούμενην περίοδον. Πολλοὶ Ἑθνικοὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ κράτους ἀνάληψιν προστασίας τοῦ χριστιανισμοῦ ἐγίνοντο χριστιανοὶ ὄχι ἐξ ἀγάπης πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἐξ ἰδιοτελείας καὶ ὑπολογισμοῦ. Εἰς τὴν χαλάρωσιν τῆς ἀγνότητος τῶν ἡθῶν πολὺ συνετέλεσε καὶ ἡ ἀνάμειξις τοῦ λαοῦ εἰς τὰς θρησκευτικὰς συζητήσεις. Τοῦτο προεκάλεσεν ἀδιαφορίαν καὶ ψυχρότητα ἢ ὑποκρισίαν πρὸς τὴν πίστιν, σφοδρὰ δὲ πάθη καὶ μῖσος πρὸς τοὺς ἀντιφρονοῦντας.

Ἡ Ἐκκλησία προσεπάθει νὰ βελτιώσῃ τὰ ἥθη διὰ διαφόρων μέσων καὶ μάλιστα διὰ τῆς αὐστηρᾶς τηρήσεως τῶν κανόνων μετανοίας. Οἱ Ἐπίσκοποι διέθετον τὰ εἰσοδήματά των ἢ τὰ εἰσοδήματα τῶν ἐπισκοπῶν καὶ τὰ ἀφιερώματα πολλάκις τῶν ναῶν ὑπὲρ τῶν πτωχῶν, τῶν ἀσθενῶν, τῆς ἐξαγορᾶς δούλων ἢ αἰχμαλώτων. Κατὰ τοὺς σεισμοὺς ἢ τὰς ἐπιδημίας ἡ Ἐκκλησία περιέθαλπε τοὺς πάσχοντας καὶ εἰς αὐτὴν κατέφευγον οἱ καταδιωκόμενοι, διὰ νὰ εὑρουν προστασίαν.

Μοναχικὸς βίος. Τὴν ἡθικὴν αὐστηρότητα τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων εὐρίσκομεν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἰς τὸν μοναχικὸν βίον.

Ἰδρυτὴς τοῦ μοναχικοῦ βίου ἦτο, ὡς γνωρίζομεν, ὁ Μέγας Ἀντώνιος. Οἱ μοναχοὶ ἔζων κατ' ἀρχὰς κεχωρισμένως εἰς καλύβας ἢ κελλῖα. Ὁ μαθητὴς τοῦ Μ. Ἀντωνίου **Παχώμιος** ἱδρυσεν κοινόβια μοναστήρια καὶ ἐσυστηματοποίησε τὸν κοινοβιακὸν βίον τῶν μοναχῶν ὑποχρεώσας τούτους νὰ ζῶσι κατ' ὠρισμένους κανόνας. Τὸ μοναστήριον, τὸ ὁποῖον ἱδρυσεν εἰς τὴν νῆσον Ταβέρνην τοῦ Νείλου ποταμοῦ, εἶχεν 7 χιλιάδας μοναχοῦς.

Εἰς τὴν βελτίωσιν τοῦ μοναχικοῦ βίου συνετέλεσαν καὶ τὰ σχετικὰ συγγράμματα τῶν ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων, μάλιστα δὲ τοῦ Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου καὶ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Ὁ Μ. Βασίλειος ἡτύχησε νὰ ἴδῃ 80.000 μοναχοὺς νὰ ζῶσι κατὰ τὰς ἰδικὰς του ἀσκητικὰς διατάξεις.

Ἐν τούτοις πολλοὶ μοναχοὶ - ἀσκηταὶ ἐξηκολούθουν νὰ ζῶσι μόνοι

των εἰς τὰς ἐρήμους. Μερικοὶ ἔζησαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐπάνω εἰς στύλους (κίονας), ὅπως ὁ Συμεὼν ὁ Στυλῖτης. Κέντρον τοῦ μοναχικοῦ βίου εἶναι κατ' ἀρχὰς ἡ Αἴγυπτος, ἔπειτα δὲ διεδόθη ὁ μοναχικὸς βίος εἰς Παλαιστίνην καὶ Συρίαν καὶ γενικῶς εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολήν.

Αἱ κυριώτεραι ἀρεταὶ τῶν μοναχῶν ἦσαν ἡ **πενία**, ἡ **ὕπακοή** καὶ ὁ **ἀγνὸς βίος**. Ἐσχολοῦντο εἰς τὴν γεωργίαν κατ' ἀρχάς, ἀλλὰ πολὺ γρήγορα τὰ μοναστήρια ἔγιναν κέντρα θεολογικῆς παιδείας καὶ εἰς αὐτὰ ἐξεπαιδεύθησαν ἔξοχοι κήρυκες τῶν ἀληθειῶν τοῦ Εὐαγγελίου.

Εἰς τὴν **Δύσιν** ὁ μοναχικὸς βίος ἔγινε γνωστὸς διὰ τοῦ Μ. Ἀθανασίου. Διεδόθη ἀμέσως καὶ ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τῶν Λατίνων Πατέρων Ἀμβροσίου, Αὐγουστίνου κ.ἄ. Κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα ὁ μοναχὸς Βενέδικτος μετερρύθμισε τὸν μοναχικὸν βίον τῆς Δύσεως προσαρμόσας αὐτὸν πρὸς τὰς ἐπικρατοῦσας ἐκεῖ συνθήκας. Εἰς τὴν Δύσιν ιδρύθησαν βραδύτερον διάφορα **μοναχικὰ τάγματα** μεῖς ἰδιαιτέρους ἑκαστον κανόνας λειτουργίας καὶ ἀσκήσεις.

Οἱ μοναχοὶ ἐγίνοντο πολὺ συχνὰ ἱεραπόστολοι καὶ ἔκαμνον μακρινὰς πορείας πρὸς ἐξάπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἀντέγραφον ἐπίσης παλαιὰ χειρόγραφα καὶ διέσωσαν οὕτω τὸν πνευματικὸν θησαυρὸν τῆς ἀρχαιότητος.

Δὲν ἐγίνοντο μόνον ἄνδρες μοναχοί. Καὶ γυναῖκες ἐπίσης ἀπεσύροντο τῆς κοσμικῆς ζωῆς καὶ ἤρχισαν νὰ ιδρύωνται μοναστήρια γυναικῶν μοναχῶν, αἱ ὁποῖαι ἔζων ἐν προσευχῇ καὶ μελέτῃ.

44. Σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Κράτους.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ ὀριστικοῦ χωρισμοῦ τῆς αὐτοκρατορίας εἰς δύο κράτη, Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικόν, ἀρχίζει καὶ ἡ διάκρισις τῆς Ἐκκλησίας εἰς Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν. Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἀγωνίζεται νὰ ἐκχριστιανίσῃ τοὺς βαρβαρικοὺς λαοὺς, οἱ ὅποιοι κατακλύζουν τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, καὶ ἀποκτᾷ μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὰ ἰδρυθέντα ἐκεῖ βαρβαρικά κράτη.

Ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἔχει ἐπίσης μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ κράτους καὶ στενωτάτην μετ' αὐτοῦ σχέσηιν.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἐμερίμνα μετὰ τῶν Πατριαρχῶν διὰ τὴν ἐξύψωσιν τοῦ κλήρου καὶ τὴν ἐδραίωσιν καὶ ἐξάπλωσιν τῆς πίστεως. Ἐπεκύρωνε τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ ἔκαμνεν αὐτὰς νόμους

τοῦ κράτους. Ἀφηνεν ἀφορολόγητον τὴν ἐκκλησιαστικὴν περιουσίαν, ἡ δὲ διαχείρισις τῶν εἰσοδημάτων τῆς ἤτο εἰς χεῖρας τῶν Ἐπισκόπων.

Ὁ Πατριάρχης ἐξ ἄλλου ἔστεφεν ἐν θρησκευτικῇ τελετῇ (ἀπὸ τοῦ 457) τοὺς αὐτοκράτορας εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, ἡλόγει δὲ αὐτοὺς καὶ τὰ στρατεύματα ὅταν ἀπῆρχοντο εἰς πόλεμον. Ἡ σημαία τοῦ στρατοῦ εἶχεν ἐπ' αὐτῆς τὸν Σταυρόν, ὁ ὁποῖος ἐσυμβόλιζεν ἐκεῖ τὸν ἀδιάρρηκτον σύνδεσμον τῆς πίστεως πρὸς τὴν πατρίδα. Οἱ ἐχθροὶ τῆς πατρίδος ἦσαν καὶ ἐχθροὶ τῆς πίστεως. Ἡ ἐνότης αὕτη τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος ἔσωσε τὸ κράτος καὶ τὸ ἔθνος μας.

Μερικοὶ αὐτοκράτορες ἔκαμνον ἐνίοτε κατάχρησιν τῆς δυνάμεώς των ἀναμειγνύμενοι καὶ εἰς τὰ τῆς Ἐκκλησίας. Αὕτη ὅμως δὲν ὑπέκυπτε συνήθως εἰς τὰς ἀξιώσεις τῶν αὐτοκρατόρων, καὶ μάλιστα ὅταν Πατριάρχαι ἦσαν ἄνθρωποι ἰσχυρᾶς θελήσεως καὶ ἀποφασιστικοῦ χαρακτῆρος.

45. Ἐξάπλωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία διαδίδεται καὶ ὁ χριστιανισμὸς ἐξαπλοῦται εἰς ὅλον τὸν γνωστὸν τότε κόσμον. Ἡ διάδοσις γίνεται διὰ μοναχῶν καὶ ἀσκητῶν, οἱ ὁποῖοι μεταβάλλονται εἰς πραγματικοὺς **ἱεραποστόλους**. Χριστιανοὶ ἐπίσης αἰχμάλωτοι ἐκχριστιανισθέντες καὶ ἐπανελθόντες εἰς τὰς πατρίδας των ἐκήρυσσον τὸ Εὐαγγέλιον καὶ διέδιδον τὰς ἀληθείας του. Ἐμποροὶ τέλος χριστιανοὶ μεταβαίνοντες εἰς μακρινὰς χώρας διέδιδον καὶ οὗτοι τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν. Διὰ πάντας τούτους τοὺς λόγους ἡ ἐξάπλωσις τοῦ χριστιανισμοῦ εἶναι πολὺ μεγάλη.

Εἰς τὴν **Δύσιν** ἰδρύθησαν πολὺ ἐνωρίς, ὅπως γνωρίζομεν, χριστιανικαὶ Ἐκκλησίαι εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Βόρειον Ἀφρικὴν, εἰς τὴν Γαλατίαν καὶ Ἰσπανίαν καὶ Βρετανίαν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν μεγάλων ἐπιδρομῶν (τὸν Ε' καὶ ΣΤ' αἰῶνα) αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Δύσεως εἶχον τόσον ἐδραιωθῇ, ὥστε ἀναλαμβάνουν τὸ βαρὺ ἔργον τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ καὶ ἐκπολιτισμοῦ ἐπομένως τῶν βαρβάρων, οἱ ὁποῖοι ἐγκατεστάθησαν ἐκεῖ καὶ ἵδρυσαν νέα κράτη. Πρῶτοι δέχονται τὸν χριστιανισμὸν οἱ Βησιγότθοι εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ οἱ Ὄστρογότθοι εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀκολουθοῦν οἱ Λογγοβάρδοι εἰς ἄνω Ἰταλίαν καὶ οἱ Φράγκοι εἰς Γαλατίαν. Βραδύτερον ἐκχριστιανίζονται οἱ Ἱρλανδοὶ καὶ οἱ Ἀγγλοσάξονες, οἱ Ὀλλανδοί, οἱ Δανοὶ καὶ οἱ Σκανδιναβικοὶ λαοί.

Περὶ τὰ τέλη τῆς περιόδου ταύτης ὅλοι σχεδὸν οἱ λαοὶ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης εἶχον δεχθῇ τὸν χριστιανισμόν.

Εἰς τὴν **Ἀνατολήν** ἡ διάδοσις τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν κατὰ τὸν Ε' καὶ ΣΤ' αἰῶνα προχωρεῖ μὲ ταχύτατον ρυθμόν. Τὸ Εὐαγγέλιον κηρύσσεται εἰς τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὴν Περσίαν, τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Ἀραβίαν καὶ τὴν Ἀβησσυνίαν. Ἱεραπόστολοι φθάνουν μέχρι τῆς Κίνας.

Εἰς τὴν Ἀσίαν ὅμως καὶ εἰς τὴν Ἀφρικὴν ὁ χριστιανισμὸς δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐπικρατήσῃ τελικῶς. Οἱ λαοὶ εἰς τὰς ἡπείρους ταύτας ἦσαν ἀμόρφωτοι καὶ ἀπαράσκευοι νὰ δεχθῶσι πνευματικὴν θρησκείαν, οἷα ἡ χριστιανικὴ. Εἶχον συνηθίσαι καὶ ἤθελον ὁρατοὺς θεοὺς (εἰδωλα) καὶ λατρεῖν δι' ὑλικῶν καὶ αἱματηρῶν θυσιῶν. Ἐπερίμεναν ὑλικὰς ἀπολαύσεις εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐννοήσουν τὸ κήρυγμα τῆς ἰσότητος.

Ἄλλος ἐπίσης σοβαρὸς λόγος διὰ τὴν μὴ ἐπικράτησιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὰς χώρας ταύτας εἶναι ἡ ἐμφάνισις καὶ ταχύτατῃ ἐξάπλωσις μιᾶς νέας θρησκείας, τοῦ **Μωαμεθανισμοῦ**. Ἡ νέα αὕτη θρησκεία ἐκηρύχθη εἰς τὴν Ἀραβίαν ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ. Ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ὅλοι οἱ Ἀραβες ἔγιναν φανατικοὶ **Μωαμεθανοὶ** καὶ ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ (632) ἐξώρμησαν ἀπὸ τὴν χερσόνησον αὐτῶν, διὰ νὰ διαδώσουν τὴν νέαν πίστιν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ἡ κατάρκτησις τῶν γειτονικῶν χωρῶν Συρίας, Περσίας, Αἰγύπτου καὶ ἡ ἐπικράτησις εἰς αὐτάς τοῦ Μωαμεθανισμοῦ ἔγινε ταχύτατα, μέχρι τέλους δὲ τοῦ Ζ' αἰῶνος οἱ Ἀραβες εἶχον ἰδρῦσαι ἰσχυρὰ κράτη (Καλιφᾶτα¹) εἰς Ἀσίαν (Δαμασκὸς καὶ Βαγδάτη), εἰς Ἀφρικὴν (Κάϊρον) καί, βραδύτερον, εἰς Ἰσπανίαν (Κορδοῦνη).

Ἡ Μωαμεθανικὴ θρησκεία εἶναι μετῆγμα θρησκευτικῶν ἰδεῶν : ἰουδαϊκῆς, χριστιανικῆς καὶ παλαιᾶς ἀραβικῆς θρησκείας. Διδάσκει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι εἷς, αἰώνιος, πάνσοφος καὶ παντοδύναμος, οἱ δὲ ἄνθρωποι εἶναι δούλοι τοῦ Θεοῦ : « Εἷς ὁ Θεός, ὁ Ἀλλάχ, καὶ προφήτης αὐτοῦ ὁ Μωάμεθ ». Ὁ Μωυσῆς καὶ ὁ Χριστὸς εἶναι καὶ αὐτοὶ προφῆται, ἀλλὰ παρεμόρφωσαν τὴν ἀληθινὴν πίστιν, τὴν ὁποίαν ἦλθε νὰ ἀποκαταστήσῃ ὁ Μωάμεθ. Παραδέχεται τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ διδάσκει ὅτι εἰς τὸν Παράδεισον αἱ ψυχαὶ τῶν πιστῶν θὰ ἔχουν ὅλας τὰς ὑλικὰς ἀπολαύσεις.

1. Καλίφη : τοποτηρητὴς τοῦ Προφήτου.

Διδάσκει τέλος ὅτι ὁ ἄνθρωπος, αἱ πράξεις δηλαδή καὶ ἡ ζωὴ του, εἶναι προωρισμένα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ (κισμέτ = πεπρωμένον).

Ὁ Μωάμεθ ἐπέβαλεν εἰς τοὺς πιστοὺς ὡς καθήκοντα :

1) **τὴν προσευχὴν.** αὕτη πρέπει νὰ γίνεται πεντάκις τῆς ἡμέρας μετὰ τὸ πρόσωπον ἐστραμμένον πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς ἱερᾶς πόλεως Μέκκας εἰς πάντα τόπον ἢ μέσα εἰς ναοὺς (τζαμιὰ)· τῆς προσευχῆς πρέπει νὰ προηγῇται καθαρμὸς δι' ὕδατος τῶν χειρῶν καὶ ποδῶν·

2) **τὴν νηστείαν** κατὰ τὸν μῆνα Ραμαζάν· αὕτη ἐγένετο μόνον τὴν ἡμέραν· τὴν νύκτα ἐπετρέπετο πᾶσα τροφή καὶ διασκέδασις· ἀπηγορεύετο νὰ τρώγουν χοιρινὸν κρέας καὶ νὰ πίνουν οἶνον·

3) **τὴν ἐλεημοσύνην** πρὸς τοὺς πάσχοντας καὶ

4) **τὴν ἐλίσκεψιν** τῆς ἱερᾶς πόλεως Μέκκας, ὅπου ὑπάρχει ὁ οὐρανοπετὴς ἱερὸς λίθος Καάβα.

Ἡ ὅλη διδασκαλία τοῦ Μωάμεθ περιέχεται εἰς τὸ ἱερὸν βιβλίον τῶν Μωαμεθανῶν **Κ ο ρ ἄ ν ι ο ν**, τὸ ὁποῖον, ὅπως πιστεύουν, εἶναι ἀντίγραφον πρωτοτύπου ὑπάρχοντος εἰς τὸν Οὐρανόν.

Ὁ Μωαμεθανισμὸς ἢ Ἰσλαμισμὸς (ἀπὸ τὴν λέξιν Ἰσλάμ = ἀφοσίωσις εἰς τὸν Θεόν) ἢ Μουσουλμανισμὸς (Μουσλίμ = ἀφωσιωμένος) ἐπεκράτησεν εὐκόλως εἰς τοὺς ἀμορφώτους λαοὺς τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς, ἀριθμεῖ δὲ σήμερον περὶ τὰ 250 ἑκατομμύρια πιστῶν εἰς Τουρκίαν, Συρίαν, Ἀραβίαν, Αἴγυπτον, Περσίαν, Τουρκεστάν καὶ Ἀφγανιστάν, Κίναν καὶ Ἰνδίας (Πακιστάν).

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

ΑΠΟ ΤΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ (867 - 1453)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

46. Τὰ αἷτια τοῦ Σχίσματος.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην συνετελέσθη τὸ θλιβερόν γεγονός τοῦ χωρισμοῦ τῆς Δυτικῆς ἢ Παπικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς μιᾶς ἁγίας καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, τὸ κοινῶς λεγόμενον σχίσμα.

Τὰ βαθύτερα αἷτια τοῦ σχίσματος εἶναι ἡ ἀξίωσις τοῦ Πάπα τῆς Ρώμης περὶ ἀναγνώρισεως εἰς αὐτὸν ἀπολύτου κυριαρχίας ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας. Τὴν ἀξίωσιν ταύτην ἐστήριξεν ὁ Πάπας πρῶτον εἰς τὰ « πρεσβεῖα τιμῆς », τὰ ὁποῖα ἀνεγνώριζον οἱ ἄλλοι Πατριάρχαι εἰς αὐτόν, ὡς ἐπίσκοπον τῆς παλαιᾶς πρωτευούσης. Ὁ Πάπας Λέων ὁ Α', ὅταν ἡ Δ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (451) ἀνεγνώρισε καὶ εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως ἴσα πρὸς αὐτόν « πρεσβεῖα τιμῆς », διεμαρτυρήθη ἐντόνως διεκδικῶν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν πρώτην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τιμὴν.

Τὰς περὶ πρωτείου τοῦ Πάπα ἀντιλήψεις ταύτας ἐπεξέτειναν κατόπιν εἰς ἀξίωσιν πραγματικῆς ἐξουσίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐπιχειρήσαντες μάλιστα νὰ τὴν θεμελιώσουν ἐπὶ τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ἰσχυρίζοντο δηλ. ὅτι ἀνήκει ἡ ἐξουσία αὕτη εἰς τὸν Πάπαν ὡς διάδοχον ἐν τῷ ἐπισκοπικῷ θρόνῳ τῆς Ρώμης τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, ὁ ὁποῖος ἱδρυσεν τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης καὶ διετέλεσε πρῶτος Ἐπίσκοπος αὐτῆς. Ὁ δὲ Πέτρος, ἔλεγον, εἶναι ὁ πρῶτος τῶν Ἀποστόλων, ὁ θεμελιωτὴς τῆς Ἐκκλησίας, διότι πρὸς αὐτόν εἶπεν ὁ Κύριος : « Σὺ εἰ Πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ

πέτρα οικοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν καὶ πύλαι ἁδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς» (Ματθ. ΙΣΤ', 18).

Ἀλλὰ ἡ ἀληθὴς ἐννοια τῆς Εὐαγγελικῆς αὐτῆς περικοπῆς εἶναι ὅτι ἡ εἰς τὸν Χριστὸν ὡς Υἱὸν τοῦ Θεοῦ σταθερὰ πίστις θὰ χρησιμεύσῃ ὡς θεμέλιον τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν τίποτε δὲν δύναται νὰ κλονίσῃ. Ἐπειτα οὔτε πρῶτος μεταξὺ τῶν Ἀποστόλων εἶναι ὁ Ἀπόστολος Πέτρος, διότι ὅλοι εἶναι ἴσοι, οὔτε ἱδρυσε τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης, διότι αὕτη ἱδρύθη ὑπὸ χριστιανῶν ἐμπόρων καὶ πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ὅστις προηγήθη τοῦ Πέτρου· οὔτε καὶ Ἐπίσκοποι μιᾶς πόλεως ἔγιναν Ἀπόστολοι, διότι ἔφευγον ἀπὸ χώρας εἰς χώραν πρὸς διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου. Καὶ αὐτοὶ ἄλλωστε οἱ Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι τῆς Δύσεως Ἀμβρόσιος καὶ Αὐγουστῖνος δὲν παρεδέχοντο ὅτι ὁ Πέτρος ἦτο ἱδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης.

Ἐν τούτοις οἱ Πάπαι λόγῳ τοῦ κύρους, τὸ ὁποῖον ἀπέκτησαν, ἐπέβαλον τὰς ἀξιώσεις των περὶ κυριαρχίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἰς ὅλην τὴν Δύσιν χωρὶς μεγάλην δυσκολίαν. Ἐπεδίωκον λοιπὸν νὰ ἐπεκτείνουν καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν τὴν ἐξουσίαν ταύτην.

47. Ἀφορμὴ καὶ ἀρχὴ τοῦ Σχίσματος.

Ἀφορμὴν διὰ τὴν προβολὴν τῆς ἀξιώσεως τοῦ Πάπα περὶ ὑποταγῆς εἰς αὐτὸν καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς ἔδωκεν ἡ ἄνοδος εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Πατριάρχου Φωτίου.

Ὁ Φώτιος κατήγετο ἐξ ἐπισήμου οἰκογενείας. Εἶχε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιεπισκοπικῆς τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Γ' (842 - 867), ἦτο εὐσεβὴς καὶ χρηστὸς ἄνθρωπος καὶ εἶχε θαυμαστὴν φιλοσοφικὴν καὶ θεολογικὴν μόρφωσιν. Κατὰ τὸ ἔτος 857 ἐκλήθη ὁ Φώτιος νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν Πατριάρχην Ἰγνάτιον, ὅστις ἐλθὼν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸν πανίσχυρον θεῖον τοῦ αὐτοκράτορος Βάρδαν ἐξωρίσθη καὶ ὑπεχρέωθη νὰ παραιτηθῇ. Ὁ Φώτιος ἐδίστασε κατ' ἀρχὰς νὰ ἀναλάβῃ τὰς βαρεῖας ὑποχρεώσεις τοῦ ἀρχιεπισκοπικῆς τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ ὑπεχώρησε τελικῶς πρὸ τῆς ἐπιμόνου ἀπαιτήσεως τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ κλήρου. Ἐντὸς πέντε ἡμερῶν ἀνῆλθεν ὅλα τὰ ἱερατικὰ ἀξιώματα καὶ τὴν 25ην Δεκεμβρίου τοῦ 857 προεχειρίσθη καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, τοπικὴ δὲ σύνοδος ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν του.

Τὴν ἄνοδον τοῦ Φωτίου εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἀνήγγειλεν

ὁ αὐτοκράτωρ δι' ἐπιστολῆς του καὶ ὁ ἴδιος ὁ Φώτιος διὰ τῶν λεγομένων « κανονικῶν γραμμάτων » κατὰ τὰ εἰωθότα πρὸς τοὺς ἄλλους Πατριάρχας καὶ πρὸς τὸν Πάπαν. Συγχρόνως ἐκάλουν αὐτοὺς νὰ μετάσχουν εἰς Σύνοδον μέλλουσαν νὰ συνέλθῃ τὸ 861 πρὸς ἐκκαθάρισιν τῶν ἐκ τῆς λήξεως τῆς εἰκονομαχίας προκυψάντων ζητημάτων.

Πάπας Ρώμης ἦτο τότε ὁ ὑπερήφανος καὶ δεσποτικὸς Νικόλαος ὁ Α'. Πρὸς τοῦτον εἶχον καταφύγει φίλοι τοῦ πρῶην Πατριάρχου Ἰγνατίου ζητοῦντες τὴν ὑποστήριξιν του διὰ τὴν ἐπαναφορὰν αὐτοῦ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον. Ὁ Νικόλαος εὗρε κατάλληλον τὴν εὐκαιρίαν διὰ τὴν ἐπέμβασίν του εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς.

Ἀπέστειλε λοιπὸν δύο ἀντιπροσώπους εἰς τὴν Σύνοδον μὲ ἐπιστολάς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν Φώτιον. Διὰ τῶν ἐπιστολῶν του κατέκρινε τὴν ἐπικυρώσασαν τὴν ἐκλογὴν τοῦ Φωτίου « ἄνευ τῆς εἰδήσεως αὐτοῦ » Σύνοδον καὶ τὸν Φώτιον διὰ τὴν ἀντικανονικὴν, ὡς ἔλεγεν, ἀθρόαν ἀπὸ λαϊκοῦ εἰς ἀρχιερέα προαγωγὴν του.

Ἡ Σύνοδος, εἰς τὴν ὁποῖαν μετέσχον καὶ οἱ δύο ἀπεσταλμένοι τοῦ Πάπα Ροδοάλδος καὶ Ζαχαρίας καὶ ἀντιπρόσωποι ὅλων τῶν ἄλλων Πατριαρχῶν, συνῆλθεν εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων τὸ 861. Ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν τοῦ Φωτίου καὶ καθήρεσε τὸν Ἰγνάτιον ἀρνηθέντα νὰ ὑποβάλλῃ τὴν παραίτησίν του. Τὰ πρακτικὰ τῆς Συνόδου, ὑπογεγραμμένα καὶ ὑπὸ τῶν δύο ἐκπροσώπων τοῦ πάπα, ἀπεστάλησαν καὶ εἰς αὐτόν. Ἀλλ' ὁ Πάπας πλήρης ὀργῆς συνεκάλεσε σύνοδον εἰς Ρώμην τὸ 863, ἥτις τοὺς μὲν δύο ἀντιπροσώπους τοὺς ὑπογράφαντας τὰ πρακτικὰ καθήρεσε καὶ ἐξώρισε, τὸν δὲ Φώτιον ἀφώρισε καὶ καθήρεσε τοῦ θρόνου· ἀνεγνώρισε τέλος ὡς κανονικὸν Πατριάρχην τὸν Ἰγνάτιον καὶ ἀνεθεμάτισε πάντας τοὺς ἀντιπράττοντας εἰς τὴν θέλησιν τοῦ Πάπα, ὡς ἔχοντος τὸ ἀξίωμα τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ ὡς ὀργάνου τοῦ Ἀγίου Πνεύματος καὶ « διὰ θείου κύρους περιβεβλημένου ».

Ἡ πρώτη αὕτη σοβαρὰ διάσπασις μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἔγινε μεγαλυτέρα λόγῳ μιᾶς νέας αὐθαιρέτου ἐπεμβάσεως τοῦ πάπα εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς. Εἰς τὴν Βουλγαρίαν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶχεν ἐξαπλωθῇ τόσο πολὺ ὁ χριστιανισμὸς διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὥστε καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων Βόγορις εἶχε βαπτισθῇ καὶ εἶχε λάβει τὸ ὄνομα Μιχαὴλ πρὸς τιμὴν τοῦ ἀναδόχου του αὐτοκράτορος. Ὁ Φώ-

τιος είχε στείλει εις Βουλγαρίαν ιερείς και ἐπισκόπους πρὸς ρύθμισιν τῶν ζητημάτων τῆς Ἐκκλησίας. Τότε ὅμως και ὁ Πάπας ἔστειλεν ἀπεσταλμένους εις Βουλγαρίαν και ἔπεισε τὸν Βόγοριν νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς ἐπισκόπους και ιερεῖς τοῦ Πατριαρχείου, μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι λόγῳ τῆς θρησκευτικῆς ἐξαρτήσεως ἐκ τοῦ Πατριαρχείου θὰ ἐκινδύνευε και ἡ πολιτικὴ ἀνεξαρτησία τῆς χώρας του. Οἱ Λατῖνοι κληρικοί, οἱ ὁποῖοι ἀντικατέστησαν τοὺς τοῦ Πατριαρχείου, ἐδίδασκον εις τοὺς Βουλγάρους χριστιανούς και ὅλας τὰς κακοδοξίας, τὰς ὁποίας εἶχεν εἰσαγάγει εις τὴν πίστιν και τὴν λατρείαν ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία. Διεκήρυσσον προσέτι ὅτι ὁ Φώτιος δὲν εἶναι κανονικὸς και νόμιμος Πατριάρχης.

Ἡ ἐπέμβασις αὕτη τοῦ Πάπα εις χώραν ἀνήκουσαν ἐκκλησιαστικῶς εις τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον δυσηρέστησε πολὺ ὅλους τοὺς κληρικούς τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ Φώτιος συνεκάλεσεν εις Κωνσταντινούπολιν τὸ 867 Σύνοδον, εις τὴν ὁποίαν παρέστησαν 1000 ἐπίσκοποι και κατωτέρων βαθμῶν κληρικοί, ὡς και ἀντιπρόσωποι τῶν ἄλλων Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς. Συνεζητήθη ἐν τῇ Συνόδῳ ὅχι μόνον τὸ Βουλγαρικὸν ζήτημα, ἀλλὰ και τὸ ζήτημα τῶν κακοδόξων νεοδιδασκαλιῶν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Τοιαῦται ἦσαν : 1) προσθήκη εις τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται και ἐκ τοῦ Υἱοῦ (Filioque), 2) ἡ τέλεσις τοῦ βαπτίσματος διὰ ραντίσματος μόνον, 3) ἡ ἐπιβολὴ τῆς ἀγαμίας τοῦ κλήρου και τῆς νηστείας τοῦ Σαββάτου, 4) ἡ εἰσαγωγὴ τῆς Λατινικῆς γλώσσης εις τὴν λατρείαν κ.ἄ.

Ἡ Σύνοδος κατεδίκασε πανηγυρικῶς τὸν Πάπαν διὰ τὴν ἐπέμβασιν εις Βουλγαρίαν, ἀνεθεμάτισε δὲ αὐτὸν διὰ τὰς κακοδόξους νεοδιδασκαλίας του.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ σχίσματος ἔγινε.

48. Τὸ Σχίσμα γίνεται ὀριστικόν.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 867 ἀνῆλθεν εις τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Βασίλειος Α' ὁ Μακεδών, τὸν δὲ Πάπαν Νικόλαον ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ Ἀδριανὸς ὁ Β'. Ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος θέλων νὰ περιποιηθῇ τὸν Πάπαν διὰ πολιτικούς λόγους ἐξώρισε τὸν Φώτιον, ἐπανάφερε τὸν Ἰγνάτιον εις τὸν πατριαρχικὸν θρόνον και ἔγραψεν εις τὸν Πάπαν παρακαλῶν νὰ στείλῃ και αὐτὸς ἀντιπροσώπους εις νέαν Σύνοδον πρὸς ρύθμισιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων.

Ἡ Σύνοδος συνήλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 869 παρισταμένων ἀντιπροσώπων τοῦ Πάπα καὶ 100 ἐν ὅλῳ ἐκ τῶν ὑπερεξακοσίων ἐπισκόπων τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ Σύνοδος κατεδίκασε τὸν Φώτιον καὶ ἀνεγνώρισε τὸ πρωτεῖον τοῦ Πάπα. Ἐν τούτοις τὸ ζήτημα τῆς Βουλγαρίας, ἡ ὁποία ἐπανήλθεν ἐν τῷ μεταξὺ ὑπὸ τὴν ἐξάρτησιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, δὲν ἐλύθη κατὰ τὰς ἀξιώσεις τοῦ Πάπα, πολλοὶ δὲ ἐπίσκοποι ἀναγκασθέντες νὰ ὑπογράψουν διὰ τῆς βίας τὰ πρακτικὰ τῆς Συνόδου ἐζήτησαν νὰ ἀκυρωθῶσιν αἱ ὑπογραφαὶ των. Οἱ Δυτικοὶ θεωροῦν τὴν Σύνοδον ταύτην ἔγκυρον καὶ τὴν ὀνομάζουν Ὁγδόην Οἰκουμενικὴν, ἡ Ὁρθόδοξος ὅμως Ἐκκλησία τὴν ὀνομάζει ψευδοσύνοδον.

Μετ' ὀλίγα ἔτη, ἐκλιπόντων τῶν πολιτικῶν λόγων, ὁ Φώτιος ἀνεκλήθη ἐκ τῆς ἐξορίας καὶ ἀνέλαβε τὴν διαπαιδαγώγησιν τῶν τέκνων τοῦ αὐτοκράτορος. Συνεφιλώθη μὲ τὸν Ἰγνάτιον καί, ἀποθανόντος τούτου τὸ 878, ἀνῆλθε πάλιν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον. Νέα τότε Σύνοδος, συνελθούσα ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ 879)880 καὶ ἀποτελεσθεῖσα ἐκ 383 ἐπισκόπων καὶ ἐπισήμων ἀντιπροσώπων τῶν Πατριαρχῶν καὶ ἀντιπροσώπων αὐτοῦ τοῦ Πάπα Ἰωάννου, ἀπεδοκίμασε τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνόδου τοῦ 869 καὶ ἐδικαίωσε τὸν Φώτιον. Αἱ σχέσεις ὅμως μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν (Ἀνατολικῆς καὶ Παπικῆς) διεκόπησαν καὶ πάλιν, διότι ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ἰωάννην Ἡ' Πάπας Μαρῖνος διὰ νέας Συνόδου ἐν Ρώμῃ συνελθούσης ἀφώρισε τὸν Φώτιον.

Ἐν τούτοις ἐπανελαμβάνοντο κατὰ διαστήματα αἱ σχέσεις τῶν δύο ἐκκλησιῶν. Κατὰ τὸ ἔτος 1053 ὁ Πάπας Λέων ὁ Θ' ἀπέστειλεν ἀντιπροσώπους του εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς ρύθμισιν τῶν διαφορῶν. Οἱ ἀλαζονικοὶ οὗτοι ἀντιπρόσωποι τοῦ Πάπα δυσηρέστησαν τοὺς πάντας καὶ ἀντελήφθησαν ὅτι ἡ ἀποστολὴ των ἀπέτυχεν.. Εἰσῆλθον εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας, καθ' ἣν ὥραν ἐτελεῖτο ἡ Θεία Λειτουργία, καὶ ἀφῆσαντες ἐπὶ τῆς Ἀγίας Τραπέζης ἀφορισμὸν κατὰ τοῦ Πατριάρχου καὶ ὅλης τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἀνεχώρησαν.

Ὁ Πατριάρχης Μιχαὴλ Κηρουλάριος μόλις κατάρθωσε νὰ συγκρατήσῃ τὸν ἐξαγριωθέντα λαόν, νὰ μὴ κακοποιήσῃ τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Πάπα. Τέσσαρας ἡμέρας μετὰ τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο, ἦτοι τὴν **20 Ἰουλίου 1054**, συνεκάλεσε τὴν ἐνδημοῦσαν Σύνοδον, ἡ ὁποία ἀφώρισε τὸν Πάπαν καὶ πάντας τοὺς βλασφημοῦντας τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, διέγραψε δὲ ὀριστικῶς τὸν Πάπαν ἀπὸ τὰ δίπτυχα τῆς Ἐκκλη-

σίας. Τοιουτοτρόπως τὸ σχίσμα τῆς Ἐκκλησίας συνετελέσθη ὁριστικῶς καὶ ἐξακολουθεῖ ὑπάρχον μέχρι σήμερον.

49. Ἀπόπειραι πρὸς ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

Ἡ Σύνοδος τῆς Φλωρεντίας.

Τὰ ἐπακολουθήσαντα μετὰ τὸ σχίσμα τοῦ 1054 γεγονότα κατέστησαν ἀγεφύρωτον τὸ χάσμα μεταξὺ τῶν χριστιανῶν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Αἱ σταυροφορίαι, ἡ ἄλωση τῆς Πρωτευούσης ὑπὸ τῶν Φράγκων μετὰ τὴν βάρβαρον βεβήλωσιν καὶ λεηλασίαν τῶν ὀρθοδόξων ναῶν, ἡ Φραγκοκρατία καὶ ἡ μισαλλοδοξία τῶν Λατίνων κληρικῶν ἐπεδείνωσαν τὰς σχέσεις τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν πρὸς τοὺς παπικοὺς. Διὰ τοῦτο ὁ πολὺς λαὸς δὲν ἤθελεν οὔτε νὰ ἀκούσῃ συζήτησιν περὶ συνδιαλλαγῆς καὶ ἐνώσεως. Ἐγνώριζεν ἄλλωστε πολὺ καλὰ ὅτι ἔνωσις διὰ τὸν Πάπαν ἐσήμαινε πλήρη ὑποταγὴν εἰς αὐτὸν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ἐν τούτοις, ὅταν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων ἡ αὐτοκρατορία ἐκινδύνευεν ἀπὸ παντοίους ἐχθροὺς, αἱ συζητήσεις περὶ ἐνώσεως ἐπανελήφθησαν, διότι οἱ αὐτοκράτορες ἠλπίζον ὅτι ὁ Πάπας θὰ παρεκίνηι τοὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης νὰ τοὺς βοηθήσουν. Αἱ ἀπόπειραι πρὸς ἔνωσιν αἱ ἐπιχειρηθεῖσαι ἐπὶ Μιχαὴλ Παλαιολόγου (1274) καὶ Ἰωάννου Ε' Παλαιολόγου (1366) ἀπέτυχον.

Ἡ σοβαρωτέρα προσπάθεια ἐνώσεως ἔγινεν ἐπὶ Ἰωάννου Η' Παλαιολόγου, ὅταν ὁ τουρκικὸς κίνδυνος ἦτο πλέον « πρὸ τῶν πυλῶν ». Συνεκλήθη τότε (1438) ὑπὸ τοῦ Πάπα Σύνοδος εἰς τὴν Φερράραν τῆς Ἰταλίας, εἰς τὴν ὁποίαν προσῆλθον καὶ ἀντιπρόσωποι τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ Πατριάρχης Ἰωσήφ, ὁ ἐπίσκοπος Ἐφέσου Μᾶρκος Εὐγενικός, ὁ Γεώργιος Σχολάριος, ὁ σοφὸς Γεώργιος Πλήθων (ἡ Γεμιστός) κ. ἄ. Ἐφάνη ἀμέσως ὅτι ὁ Πάπας, ἐνῶ ἦτο σχετικῶς ἀδιάφορος ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ Filioque, τοῦ τρόπου τοῦ βαπτίσματος κ.λ.π., ἐπέμενεν ἀνενδότης εἰς τὸν ὅρον τῆς κυριαρχίας του.

Αἱ συζητήσεις διεκόπησαν καὶ ἐπανελήφθησαν εἰς Φλωρεντίαν, ὅπου μετεφέρθη ἡ Σύνοδος (1439). Ἐκεῖ, κατόπιν μεγάλης πίεσεως ἐκ μέρους καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου, ὑπεγράφη ἡ ἀπόφασις περὶ

« ἐνώσεως ». Ὁ ἐπίσκοπος Ἐφέσου καὶ ἄλλοι τινὲς δὲν ὑπέγραψαν. Ὁ Πατριάρχης Ἰωσήφ εἶχεν ἀποθάνει ἐκ τῶν κακουχιῶν.

Ἀλλὰ ὅταν οἱ « ἐνωτικοὶ » ἐπέστρεψαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁ λαὸς καὶ ὁ κληρὸς τοὺς ἀπεδοκίμασαν ζωηρότατα, ἐνῶ ἐπευφήμησαν καὶ παντοιοτρόπως ἐτίμησαν τοὺς μὴ ὑπογράψαντας « ἀνωτικούς ». Μετ' ὀλίγα ἔτη ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ λαοῦ ὁ τελευταῖος λατινόφρων « ἐνωτικὸς » Πατριάρχης Γρηγόριος ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον (1450), ἐνῶ τὰ ἄλλα τρία Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς διὰ Συνόδου ἐν Ἱερουσαλὴμ (1443) εἶχον ἀποκηρύξει τὴν ἑνωσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ

Η ΖΩΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Γ' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

50. Ἡ ἐξάπλωσις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Διάδο- σις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τοὺς Σλάβους.

Η Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία δὲν ἔπαυσε ποτὲ νὰ ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τοὺς βαρβάρους λαοὺς. Ἀφ' ὅτου οἱ Σλάβοι ἐνεφανίσθησαν εἰς τὰ βόρεια σύνορα τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἤρχισεν ἡ προσπάθεια τῆς διαδόσεως τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ εἰς αὐτούς. Ἡ προσπάθεια αὕτη ἐτελεσφόρησε τελικῶς κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα διὰ τῶν δύο ἐκ Θεσσαλονίκης ἀδελφῶν μοναχῶν **Μεθοδίου καὶ Κυρίλλου**.

Οὗτοι μαθόντες τὴν Σλαβικὴν γλῶσσαν ἐδίδαξαν τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τοὺς παρὰ τὸν Κεντρικὸν Δούναβιν Σλαβικοὺς λαοὺς Κροάτας, Σέρβους, Μοραβούς καὶ Βοημούς καὶ τοὺς Δαλμάτας. Ἐφεῦρον ἀλφάβητον Σλαβικὸν καὶ μετέφρασαν τὴν Ἀγίαν Γραφὴν καὶ τὰ λειτουργικὰ βιβλία τῆς Ἐκκλησίας εἰς σλαβικὴν γλῶσσαν.

Μαθηταὶ τοῦ Κυρίλλου καὶ τοῦ Μεθοδίου ἐδίδαξαν τὸν χριστιανισμὸν καὶ εἰς τοὺς Βουλγάρους, οἱ ὅποιοι ἐγνώριζον ἤδη αὐτὸν ἀπὸ αἰχμαλώτους. Ὁ ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων Βόγορις ἐδέχθη τὸν χριστιανισμὸν καὶ ἐβαπτίσθη πανηγυρικῶς τὸ 864 μὲ ἀνάδοχον ἀντιπρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαήλ, τοῦ ὁποίου καὶ τὸ ὄνομα ἔλαβε. Τὸ παράδειγμά του ἠκολούθησαν καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι Βούλγαροι καὶ ὁ χριστιανισμὸς ἔσπερεώθη. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας, περιπεσοῦσα, ὅπως εἶδομεν, ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Πάπα, ἐπανῆλθε μετ' ὀλίγα ἔτη εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐξάρτησίν της.

Περὶ τὰ 100 ἔτη βραδύτερον καὶ οἱ Ρῶσοι ἐγνώρισαν τὸν χριστιανισμόν διὰ τῆς συζύγου τοῦ ἡγεμόνος των Ἰγὸρ Ὀλγας. Αὕτη ἐπεσκέφθη τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ τῆς (955 μ. Χ.). Ἐκεῖ ἔγινε χριστιανὴ ὀνομασθεῖσα Ἑλένη. Οἱ Ρῶσοι τὴν ἀνεκήρυξαν Ἀγίαν καὶ εἰς αὐτὴν ἀποδίδεται ἡ πρώτη ἐν Ρωσίᾳ διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ.

Κατὰ τὸ ἔτος 988 ὁ ἡγεμὼν τῶν Ρώσων Βλαδίμηρος ἐδέχθη εἰς Χερσῶνα τὸ βάπτισμα καὶ ἔλθων εἰς τὴν πρωτεύουσάν του Κίεβον ἐπέβαλε καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἐπισήμους Ρώσους καὶ τὸν λαόν του νὰ βαπτισθοῦν. Οἱ Ρῶσοι ἐδέχθησαν κληρικοὺς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ Ἐπίσκοποι τοῦ Κιέβου ἦσαν Ἕλληνες καὶ ἐχειροτονοῦντο εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Σύζυγος τοῦ Βλαδίμηρου ἔγινεν ἡ ἀδελφὴ τοῦ Βασιλείου Βουλγαροκτόνου Ἀννα. Αὕτη πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὸν ἐκχριστιανισμόν καὶ ἐκπολιτισμόν τῶν Ρώσων.

Ὁ Βλαδίμηρος ἔκτισεν ἐκκλησίαν καὶ ἱδρυσε σχολεῖα. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας ὠνόμασεν αὐτὸν Μέγαν καὶ τὸν ἀνεκήρυξεν Ἅγιον καὶ Ἰσαπόστολον.

51. Νέοι αἰρετικοὶ καὶ καταπολέμησις αὐτῶν.

Ἀπὸ τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος εἶχεν ἐμφανισθῇ ἐν Μ. Ἀσίᾳ μία νέα αἰρετικὴ διδασκαλία ἐξ ἀντιδράσεως πρὸς τὴν αὐξήσιν τῶν τελετουργικῶν τύπων. Οἱ νέοι αἰρετικοὶ ἀπέριπτον τὰ μυστήρια καὶ τὰς τελετάς, ὡς καὶ τὰ βιβλία τῆς Ἀγίας Γραφῆς, πλὴν τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Ὀνομάσθησαν διὰ τοῦτο **Παυλικιανοὶ ἢ Παυλιανῖται.**

Οἱ Παυλικιανοὶ ἦσαν ἄνθρωποι ἠθικοὶ καὶ εἰρηνικοί. Ὑπερησπίσθησαν ἐν τούτοις μὲ θάρρος καὶ αὐτοθυσίαν τὰς χώρας, ὅπου κατῴκουν, κατὰ τῶν Ἀράβων. Μερικοὶ ἐξ αὐτῶν μετεφέρθησαν ἐπὶ τῶν εἰκοσιμῶν βασιλείων εἰς τὴν ἐρημωθεῖσαν ἀπὸ τὰς Βουλγαρικὰς ἐπιδρομὰς Θράκην. Ἦσαν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν Σλάβων, παραλλαγή δὲ τῆς Παυλικιανῆς αἵρέσεως ἦτο καὶ ἡ Σλαβικὴ αἵρεσις τῶν Βογομίλων (Βογμίλοι = Θεοί, ἐλέησον), ἡ ὁποία ἀνεφάνη τὸν δέκατον αἰῶνα καὶ διεδόθη ἐπ' ὀλίγον εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὰς ἄλλας χώρας τοῦ Αἵμου καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Οἱ Παυλικιανοὶ εἶχον ἀναμείξει εἰς τὰς δοξασίας των καὶ τὰς περ-

σικὰς θεωρίας περὶ κακοῦ καὶ ἀγαθοῦ πολεμούντων ἐναντίον ἀλλήλων, εἶχον ἐπηρεσθῆ δὲ καὶ ἀπὸ τὰς διδασκαλίας τῶν παλαιῶν Γνωστικῶν, καὶ μάλιστα τῶν Μανιχαίων. Κατεδιώχθησαν ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων καὶ ἐστασίασαν κατὰ τοῦ κράτους τὸν Θ' αἰῶνα ἐν Μ. Ἀσίᾳ. Κατεπολεμήθησαν σταθερῶς ἐν Μ. Ἀσίᾳ καὶ ὀλίγοι μόνον ἐκ τῶν μεταφερθέντων εἰς Θράκην ὑπελείφθησαν εἰς τὴν περὶ τὴν Φιλιππούπολιν χώραν.

Ἀρκετὴν ἀναταραχὴν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ προεκάλεσε τὸν 14ον καὶ 15ον αἰῶνα ἡ περὶ τοὺς Ἑσυχαστὰς ἔρις. Οἱ Ἑσυχασταὶ ἦσαν μοναχοὶ τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Καθήμενοι οὗτοι ὀκλαδὸν ἐντὸς τῶν κλειστῶν κελλίων των καὶ στηρίζοντες τὸν πῶγωνα ἐπὶ τοῦ στήθους, προσήλωνον τοὺς ὀφθαλμούς των εἰς τὸν ὁμφαλὸν ψιθυρίζοντες τὴν φράσιν : « Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με ». Τοιοῦτοτρόπως ἀπεμάκρυνον τὸν νοῦν των ἀπὸ πάσης κοσμικῆς σκέψεως καὶ ἀφιέρωνον τὰς μυστικὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς των εἰς τὸν Θεόν, φανταζόμενοι ὅτι περιβάλλοντο ἀπὸ οὐράνιου φωτός. Δεινὸς κατήγορος τῶν Ἑσυχαστῶν, προκαλέσας πολλὰς ἔριδας καὶ ταραχὰς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἦτο ὁ ἐκ Καλαβρίας μοναχὸς Βαρλαάμ, ὑπέρμαχος δὲ αὐτῶν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Γρηγόριος Παλαμᾶς. Οἱ ὑπέρμαχοι τῶν Ἑσυχαστῶν ἔλεγον ὅτι δὲν εἶναι ἀδύνατον ἅγιοι ἄνδρες νὰ ἴδουν διὰ τῶν σωματικῶν ὀφθαλμῶν τὸ οὐράνιον θεῖον φῶς, ὅπως εἶδον αὐτὸ οἱ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου εἰς τὸ ὄρος Θαβώρ.

Μὲ τὸ ζήτημα τῶν Ἑσυχαστῶν ἡσχολήθησαν τρεῖς Σύνοδοι τὸ 1341 ἐν Κωνσταντινουπόλει, αἱ ὁποῖαι πλήρως ἐδικαίωσαν αὐτούς.

52. Ἑκκλησιαστικὴ παιδεία καὶ φιλολογία.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία τῆς περιόδου ταύτης δὲν ἔχει τὴν δημιουργικὴν πνοὴν τῆς προηγούμενης περιόδου. Ἐζησαν βεβαίως καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην μεγάλοι ἐκκλησιαστικοὶ ἄνδρες, σοφοὶ θεολόγοι, ἀλλὰ διακρίνονται διὰ τὴν πολυμάθειάν των κυρίως καὶ τὴν φιλολογικὴν των κατάρτισιν. Ἡ ἀναζωογόνησις τῆς παιδείας ἐπὶ Βάρδα καὶ Βασιλείου Α' μετὰ τὸν σκοτεινὸν αἰῶνα τῆς εἰκονομαχίας, ὡς καὶ ἡ ἀναγέννησις τῶν κλασσικῶν σπουδῶν ἐπὶ τῶν πρώτων Κομνηνῶν καὶ τῶν Παλαιολόγων εὐρίσκουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν σπουδαῖον καὶ σταθερὸν στήριγμα. Ἡ δὲ λατινικὴ κατάκτησις καὶ αἱ συζητήσεις περὶ « ἐνώ-

σεως » διαθερμαίνουν τὸν ζῆλον τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀναδεικνύουν ἄνδρας μεγάλης ἀξίας.

Οἱ σπουδαιότεροι ἐξ αὐτῶν εἶναι οἱ ἑξῆς :

1) Ὁ **Πατριάρχης Φώτιος** (820 - 891). Μαθητὴς τοῦ φιλοσόφου καὶ μαθηματικοῦ **Λέοντος**, ὑπῆρξε καὶ ὁ Φώτιος ὁ σοφώτερος τῆς ἐποχῆς του. Τὴν πολυμαθειάν του ἀποδεικνύει ἡ « Βιβλιοθήκη » του (ἡ Μυριόβιβλος), ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀναλύονται 280 συγγράμματα ἀρχαίων σοφῶν, ὡς καὶ τὸ πολῦτιμον « Λεξικόν » του.

Ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραμμάτων του ἀναφέρονται τὰ « Ἀμφιλόχεια ἢ Λόγων Ἱερῶν συλλογή, ἐν ἣ ζήτηματα τῆς Θείας Γραφῆς διαλύονται » καὶ τὴν νέαν ἐκδοσιν τοῦ « Νομοκάνονος », ὁ ὁποῖος ἦτο παλαιότερα συλλογή ἐκκλησιαστικῶν νόμων καὶ κανόνων.

2) **Μιχαὴλ Ψελλός**. Ἐζῆσε τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα (1018 - 1078) καὶ ἀποτελεῖ σπάνιον φαινόμενον πολυμαθείας καὶ πολυγραφίας. Ἐλαβε τὸν τίτλον « ὑπέρτιμος καὶ ὑπατος τῶν φιλοσόφων ». Ἐγραψε πλεῖστα ἔργα φιλοσοφικά, θεολογικά, φιλολογικά καὶ ἱστορικά, ἀκόμη δὲ καὶ νομικά καὶ ἰατρικά.

3) **Εὐθύμιος Ζυγαβηνός**. Ἦτο μοναχὸς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῆς τῆς Περιβλέπτου. Ἐγραψεν ἐρμηνείας εἰς τὴν Παλαιάν καὶ Καινὴν Διαθήκην. Ἐγραψεν ἐπίσης τὸ ἔργον « Δογματικὴ Πανοπλία » κατὰ τῶν αἰρετικῶν κατ' ἐντολὴν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ (1081 - 1118).

4) **Εὐστάθιος Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης**. Ἐζῆσε τὸν δωδέκατον αἰῶνα καὶ διετέλεσεν ἐπὶ εἰκοσασετίαν (1175 - 1194) Ἐπίσκοπος Θεσσαλονίκης. Ἐδειξεν ἀξιοθαύμαστον θάρρος κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν. Διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν βαθεῖαν καὶ πολὺπλευρον μόρφωσίν του ἀπεκλήθη « ἥλιος τῆς Ἱερωσύνης ». Ὁνομαστὸς ἐγένινεν ὁ Εὐστάθιος καὶ διὰ τὸ καθαρῶς φιλολογικόν του ἔργον, τὰς « Παρεκβολὰς » δηλ. εἰς τὸν Ὅμηρον καὶ τὰ Σχόλια εἰς τὸν Πίνδαρον.

5) **Μιχαὴλ Ἀκομινᾶτος ὁ Χιωνιάτης**¹ καὶ **Νικήτας Ἀκο-**

1. Χ ὦ ν α ι : πόλις τῆς Μ. Ἀσίας, αἱ ἀρχαῖαι Κολοσσαί, ὅχι πολὺ μακρὰν

μινᾶτος ὁ Χωνιάτης. Ὁ πρῶτος ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου τὸ 1180 καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν νῆσον Κέα μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τῶν Φράγκων ἀποθανὼν ἐκεῖ εἰς βαθὺ γῆρας. Ἐγγράφη κατηχητικὰς ὁμιλίας, λόγους καὶ ἐπιστολάς.

Ὁ νεώτερος ἀδελφός του Νικήτας ἦτο κυρίως ἱστορικός συγγραφεύς· ἔγραψεν ὅμως καὶ «Θησαυρὸν τῆς Ὁρθοδοξίας», περιέχοντα ἔκθεσιν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως.

6) Γρηγόριος Παλαμᾶς. Ἐγεννήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν. Αἰσθανόμενος κλίσιν πρὸς τὸν μοναχικὸν βίον ἀπεσύρθη εἰς Ἅγιον Ὅρος, ὅπου λόγῳ τῆς ἀγιότητος τοῦ βίου του ἀνεγνωρίσθη πνευματικὸς ἀρχηγὸς τῶν ἐκεῖ μοναχῶν. Ἐγνώρισε τοὺς Ἡσυχαστὰς καὶ ἔγινε θερμὸς ὑποστηρικτὴς των. Ἐχειροτονήθη Ἐπίσκοπος Θεσσαλονίκης τὸ 1359 ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου. Ἐγγράφη πολλὰ συγγράμματα. Ἡ Ἐκκλησία μας τὸν κατέταξεν εἰς τὴν χορείαν τῶν Ἀγίων.

7) Μάρκος ὁ Εὐγενικός, Ἐπίσκοπος Ἐφέσου. Εἶχε μεγάλην μόρφωσιν καὶ ρητορικὴν ἱκανότητα. Εἶναι εἰς ἐκ τῶν μὴ ὑπογραφάντων τὴν Ἐνωσιν εἰς τὴν Σύνοδον τῆς Φλωρεντίας. Ἡ Ἐκκλησία μας τὸν ἀνεκήρυξεν Ἅγιον καὶ ἐορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 19ην Ἰανουαρίου.

8) Γεννάδιος (Γεώργιος Σχολάριος). Ὁ πρῶτος μετὰ τὴν Ἄλωσιν Πατριάρχης. Εἶχε καταπολεμήσει σφοδρότατα τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν ὡς λαϊκὸς Γ. Σχολάριος καὶ κατόπιν ὡς μοναχὸς Γεννάδιος. Ἐγγράφη κατ' ἐντολὴν τοῦ Μωάμεθ τοῦ Κατακτῆτοῦ «Ἐκθεσιν περὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως τῶν χριστιανῶν», διὰ νὰ μάθῃ ὁ Μωάμεθ τίς ἦτο ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ.

53. Διοικήσεις καὶ Λατρεία.

Ἡ διοικήσεις τῆς Ἐκκλησίας γίνεται κατὰ τοὺς κανόνας τῶν Οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν Συνόδων. Ἡ ἀνάμειξις τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐξακολουθεῖ νὰ δημιουργῇ ζητήματα καὶ διαταραχάς.

τοῦ σημερινοῦ Ἀϊδινίου. Ἀχομινᾶτον ὠνόμασε τὸν Νικήταν ὁ πρῶτος ἐκδότης τοῦ ἱστορικοῦ ἔργου του Wolf (1557), ἄγνωστον διατί. (Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, σελ. 434).

Τὰ τέσσαρα Πατριαρχεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολῆς (Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων) εἶναι ἀνεξάρτητα, ἀλλ' ἀναγνωρίζονται πάντοτε « πρωτεῖα τιμῆς » εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην. Ἀφ' ἧς ἐποχῆς μάλιστα οἱ νότιοι Σλάβοι καὶ οἱ Ρῶσοι ἐγένοντο χριστιανοί, τὸ γόητρον τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως ἐμεγάλωσε καὶ ἡ δικαιοδοσία του ἐξηπλώθη πολὺ. Ἀντιθέτως ἡ δικαιοδοσία τῶν ἄλλων Πατριαρχείων περιωρίσθη πολὺ λόγῳ τῆς ἀραβικῆς πρῶτον καὶ τῆς τουρκικῆς ἔπειτα κατακτήσεως. Ἡ διάδοσις ἐπίσης τῆς Νεστοριανῆς καὶ Μονοφυσιτικῆς αἱρέσεως περιώρισε πολὺ τὴν δύναμιν τῶν Πατριαρχείων Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων.

Ἡ λατρεία διακρίνεται κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἀπὸ τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν ἑορτῶν καὶ μάλιστα τῶν ἑορτῶν τῶν Ἀγίων. Κατὰ τὰς ἑορτάς ἐγένοντο κηρύγματα, διὰ τῶν ὁποίων ἐξυμνοῦντο αἱ ἀρεταὶ τῶν Ἀγίων καὶ Μαρτύρων τῆς Ἐκκλησίας.

Τὰ μυστήρια τελοῦνται ὅπως καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον. Εἰς τὸ βάπτισμα μόνον τῶν ἑτεροδόξων (Λατίνων ἢ Ἀρμενίων), τῶν προσερχομένων εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν, ἐγένετο ἐπανάληψις τοῦ Χρίσματος. Ὑπεχρεώοντο ἐπίσης οἱ τοιοῦτοι νὰ ὑπογράψουν δῆλωσιν (λίβελλον) ὅτι ἐγκαταλείπουν ὀριστικῶς τὴν παλαιὰν πίστιν των.

Προσετέθησαν τέλος καὶ ἄλλαι ἡμέραι νηστείας πλὴν τῆς πρὸ τοῦ Πάσχα Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Προσετέθη δηλ. ἡ 40ήμερος νηστεία πρὸ τῶν Χριστουγέννων, ἡ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ἡ τοῦ Δεκάπενταγούστου καὶ αἱ νηστεῖαι τῶν ἡμερῶν τοῦ Σταυροῦ, τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ τῆς παραμονῆς τῶν Θεοφανείων.

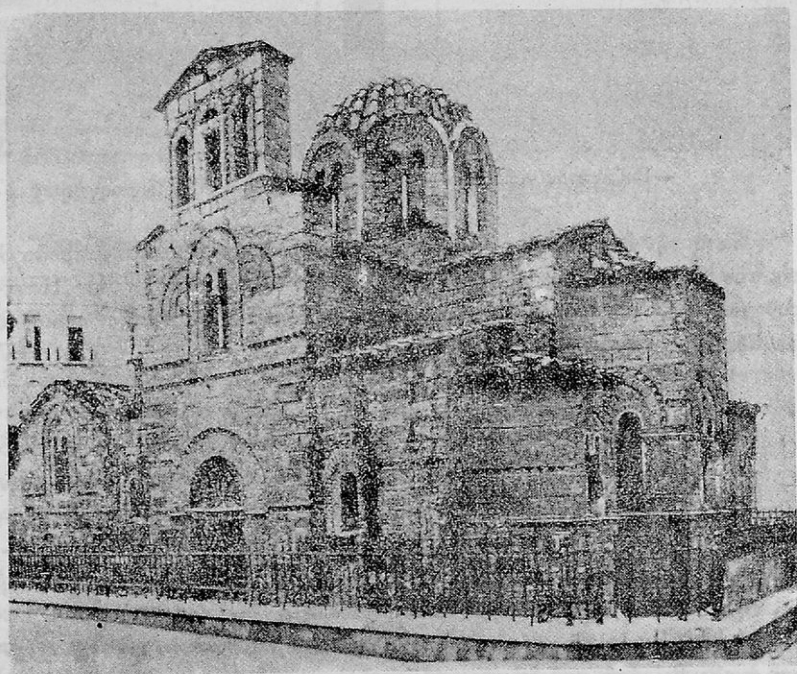
54. Ἡ Χριστιανικὴ Τέχνη.

α) Ἀρχιτεκτονική.

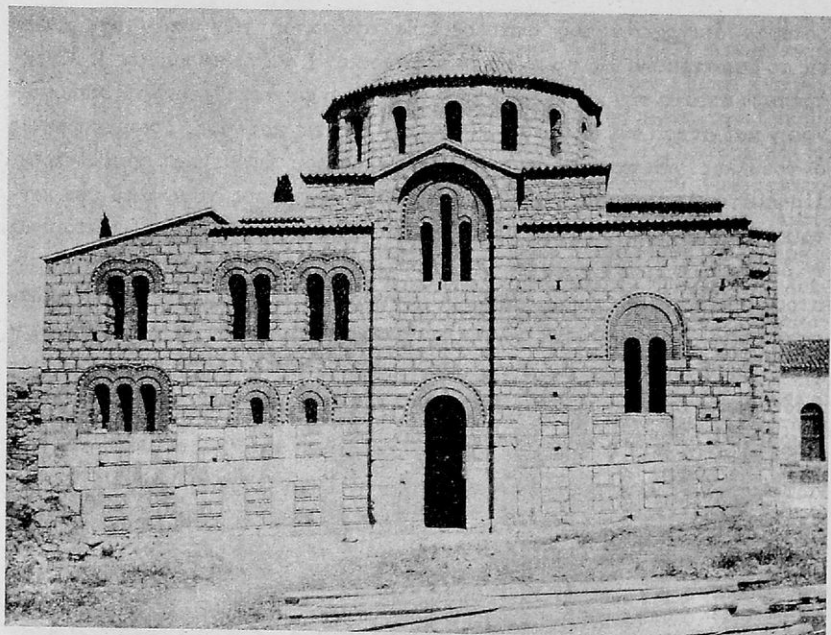
Ἡ χριστιανικὴ ἀρχιτεκτονικὴ φθάει τὴν περίοδον ταύτην εἰς μεγάλην ἀκμὴν διὰ τοῦ **Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ**. Ἡ μετάβασις εἰς τὸν ρυθμὸν τοῦτον ἀπὸ τῆς παλαιοχριστιανικῆς Βασιλικῆς ἐγένεν ἤδη κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον διὰ τῶν νῶν **Βασιλικῆς μετὰ τρούλλου**. Τοῦ ρυθμοῦ δὲ τούτου θαυμαστὸν καὶ μεγαλοφυὲς δημιούργημα ἦτο, ὡς εἶδομεν, ἡ Ἀγία Σοφία.

Ἦδη οἱ ἀρχιτέκτονες τοῦ Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ ἐπιτυχάνουν τὴν ζω-

ροτέραν διαγραφὴν τοῦ σταυροειδοῦς σχήματος τῶν ναῶν ὄχι μόνον εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικόν (στέγασιν κυρίως). Μετατρέπουν ἐπίσης τὴν κυκλικὴν βάσιν τοῦ θόλου εἰς ὀκταγωνικὴν ἢ πολυγωνικὴν καὶ στηρίζουν αὐτὸν εἰς κίονας καὶ ὄχι εἰς πεσσούς. Τοιοῦτοτρόπως ὁ τρούλλος γίνεται ἐλαφρότερος, μεγαλυτέρου ὕψους καὶ κομψότερος. Προσθέτουν τέλος καὶ ἄλλους μικροτέρους τρούλλους, γύρω ἀπὸ τὸν κεντρικόν. Ἀπὸ τοῦ δεκάτου μέχρι τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, ὅτε σημειοῦται ἡ δευτέρα « χρυσή » ἀκμὴ τῆς Βυζαντινῆς τέχνης, κτίζονται πλεῖστοι ναοὶ εἰς ὅλα τὰ χριστιανικὰ κέντρα καὶ διακοσμοῦνται πολυτελέστατα διὰ πλουσιωτάτης γλυπτῆς διακοσμήσεως καὶ ζωγραφικῶν ἔργων. Τοιοῦτοι ναοὶ εἶναι ὁ τῆς Μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκά παρὰ τὴν Λεβάρδειαν, ὁ τῆς Μονῆς τοῦ Δαφνίου παρὰ τὰς Ἀθήνας, οἱ Ἅγιοι Θεόδωροι καὶ ἡ Καπνικαρέα τῶν Ἀθηνῶν κ.ἄ.

Ὁ ἐν Ἀθήναις ναὸς τῶν Ἀγίων Θεοδώρων (Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ).

Βυζαντινὸς ναὸς Χριστιάνου Τριφυλίας, ΙΑ' αἰῶνος.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Παλαιολόγων καταβάλλεται μεγάλη προσοχὴ εἰς τὸν ἐξωτερικὸν διάκοσμον τῶν ναῶν. Εἰς τὸν Μυστρᾶν, τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Θεσσαλονίκην ὑπάρχουν κομψότατοι ναοὶ τῆς περιόδου ταύτης.

β) Γλυπτική καὶ Ζωγραφική.

Ἡ γλυπτικὴ ἐξακολουθεῖ νὰ πλουτίζῃ τὴν πλουσίαν διακόσμησιν τῶν ναῶν μὲ νέα σχέδια ἐπὶ τῶν κιονοκράνων, τῶν θωρακίων, τῶν τέμπλων καὶ τῶν εἰκονοστασίων, ὡς καὶ τῶν πλαισίων τῶν θυρῶν καὶ παραθύρων. Ἀποτολμᾷ ἐπίσης, ὅπως κατὰ τὴν παλαιοχριστιανικὴν περίοδον, καὶ τὴν ἐπὶ πλακῶν ἀνάγλυφον ἀπεικόνισιν θείων καὶ ἁγίων μορφῶν.

Ἡ δὲ ζωγραφικὴ φθάνει εἰς μεγάλην ἀκμὴν μετὰ τὴν εἰκονομαχίαν καὶ ἀκολουθεῖ ἀπὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνος τὸ σύστημα τῆς δογματικῆς ἢ λειτουργικῆς εἰκονογραφήσεως τῶν ναῶν. Εἰς τὸν τροῦλλον, ὁ ὁποῖος

συμβολίζει τὸν Οὐρανόν, εἰκονίζεται ὁ Χριστὸς ὡς Παντοκράτωρ κρατῶν διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὸ Εὐαγγέλιον καὶ διὰ τῆς δεξιᾶς εὐλογῶν.

Εἰς τὰς καμάρας καὶ τοὺς τοίχους ὑψηλὰ εἰκονίζονται σκηναὶ ἐκ τοῦ βίου τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου, αἱ ὁποῖαι ἐτυποποιήθησαν εἰς τὰς 12 Δεσποτικὰς καὶ Θεομητορικὰς ἑορτὰς (Δωδεκάορτον), ἥτοι Εὐαγγελισμόν, Γέννησιν, Ὑπαπαντήν, Βάπτισιν, Μεταμόρφωσιν, Ἀνάστασιν Λαζάρου, Βαΐοφόρον, Σταύρωσιν, Ἀνάστασιν, Ἀνάληψιν, Πεντηκοστήν καὶ Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου.

Εἰς τὰς χαμηλοτέρας τέλος ἐπιφανείας τῶν τοίχων καὶ τοὺς νάρθηκας εἰκονίζονται μορφαὶ Ἀγίων καὶ σκηναὶ ἐκ τοῦ βίου τῆς Ἐκκλησίας, μαρτύρια Ἀγίων, Σύνοδοι κ.λ.π.

Θαυμαστῆς δεξιοτεχνίας καὶ λεπτοτάτης τέχνης δημιουργήματα εἶναι τὰ μικρὰ ἔργα τῆς γλυπτικῆς ἐπὶ ἐλεφαντοστοῦ ἢ μετάλλου ἢ ξύλου, ἐπὶ δίσκων, πυξίδων, καλυμμάτων Εὐαγγελίων, λειτουργικῶν σκευῶν κ.λ.π. Τοιαῦτα εἶναι καὶ ἔργα χρυσοχοῦ καὶ ἀργυροχοῦ καὶ με διακόσμησιν ἐκ σμάλτου (λειψανοθήκαι, σταυροί, κύλικες κ.λ.π.), ὡς καὶ ὠραιότατα ὑφαντουργικὰ ἔργα.

Ὡραιόταται τέλος εἶναι οἱ μικρογραφίαι ἐπὶ χειρογράφων, διὰ τῶν ὁποίων διεκοσμοῦντο ταῦτα καὶ ἡρμηνεύετο εἰκονογραφικῶς τὸ κείμενον. Τὰ χειρόγραφα ταῦτα ἐλέγοντο « ἱστορημένα χειρόγραφα ».

Ἐκκλησιαστικὴ Ὑμνογραφία καὶ Μουσικὴ. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐπικρατεῖ τὸ εἶδος τῆς ὑμνογραφίας τὸ εἰσαχθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης, οἱ λεγόμενοι Κανόνες. Εἶναι οὗτοι σειρὰ ὕμνων ἐχόντων σχέσιν πρὸς τὴν ἑορτὴν. Κανόνας ἔγραψαν ὁ **Πατριάρχης Φώτιος**, οἱ αὐτοκράτορες **Λέων ὁ Σοφὸς** καὶ **Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος** κ. ἄ. Ἡ μελοποίησις τῶν Κανόνων ἐγένετο τῶρα ὅχι ὑπὸ τῶν ἰδίων τῶν ὑμνογράφων, ἀλλὰ ὑπὸ Μουσικῶν (μελωδῶν) τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι ἠκολούθησαν τὴν μουσικὴν παράδοσιν τῆς προηγούμενης περιόδου.

Σπουδαῖος ἐκπρόσωπος τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἀνεδείχθη ὁ **Ἰωάννης Κουκουζέλης**. Οὗτος ἐγεννήθη ἐν Δυρραχίῳ καὶ ἤκμασε κατὰ τοὺς χρόνους 1081 - 1118. Ἐζῆσε πολλὰ ἔτη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἔγινεν ἀρχιμουσικὸς τοῦ μουσικοῦ χοροῦ τῶν Ἀνακτόρων. Ἀπεσώρθη κατόπιν εἰς Ἅγιον Ὅρος, ὅπου ἐμόνασε. Πότε ἀπέθανε δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν.

55. Τὰ ἡθῆ καὶ ὁ μοναχικὸς βίος.

Ἡ Ἐκκλησία γενικῶς πρωτοστατεῖ καὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν εἰς ἔργα ἀγάπης καὶ φιλαλληλίας. Νοσοκομεῖα, πτωχοκομεῖα, ὀρφανοτροφεῖα, ξενῶνες συντηροῦνται ὑπὸ Ἐκκλησιῶν καὶ Μοναστηρίων. Πολλοὶ κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ διακρίνονται ἐπίσης διὰ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ἀρετὴν των.

Ὑπάρχουν ὅμως καὶ πολλοὶ χριστιανοὶ μὲ τυπικὴν μόνον εὐσέβειαν· κάμνουν μακρὰς προσευχάς, ἀλλὰ δὲν ἐκτελοῦν ἀγαθὰ ἔργα. Πολλοὶ πλούσιοι καὶ ἐπίσημοι ἄνδρες καὶ αὐτοκράτορες ἔδιδον δυστυχῶς τὸ κακὸν παράδειγμα. Ἐγγραφον ὕμνους, ἤκουον μακρὰς ἀκολουθίας εἰς τοὺς ναοὺς, ἔκαμνον μεγάλας δωρεάς ἢ ἐκτιζον μεγαλοπρεπεῖς ναοὺς, ἀλλὰ δὲν ἔζων ἡθικὸν καὶ ἐνάρετον βίον. Εἰς τὴν κακὴν αὐτὴν κατάστασιν τῶν ἡθῶν συνετέλεσε πολὺ καὶ ἡ ἀμάθεια τοῦ λαοῦ, ὡς καὶ ἡ πίστις του εἰς μαγείας καὶ δεισιδαιμονίας.

Ὁ μοναχικὸς βίος συστηματοποιεῖται καὶ ἀποκτᾷ μεγάλην σημασίαν καὶ ἀξίαν. Τὰ μοναστήρια πολλαπλασιάζονται καὶ προστατεύονται ὑπὸ τοῦ κράτους. Ἡ ζωὴ τῶν μοναχῶν εἶναι αὐστηρὰ καὶ διέπεται ὑπὸ καθωρισμένων κανόνων καὶ τύπων. Τὰ μοναστήρια εἶναι ἡ **κοινόβια** ἢ **ιδιόρρυθμα**. Εἰς τὰ κοινόβια ἡ περιουσία τῆς Μονῆς, αἱ δωρεαί, τὰ εἰσοδήματα, τὸ προῖον τῆς ἐργασίας τῶν μοναχῶν κ.λ.π. εἶναι κοινὰ καὶ τρώγουν ὅλοι εἰς κοινὴν τράπεζαν. Εἰς τὰ ιδιόρρυθμα ἕκαστος μοναχὸς δύναται νὰ ἔχῃ ἰδίαν περιουσίαν καὶ φροντίζει ὁ ἴδιος διὰ τὴν συντήρησίν του· μόνον τὴν Κυριακὴν συντρώγουν εἰς κοινὴν τράπεζαν.

Μοναχοὶ ἐγένοντο καὶ πολλοὶ ἐπίσημοι ἄνδρες ὑψηλῆς καταγωγῆς ἢ μεγάλης μορφώσεως. Οἱ μοναχοὶ ἐτιμῶντο πολὺ καὶ εἶχον ἐξαιρετικὴν θέσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ὑπεστήριζον τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ πολὺ συνετέλεσαν διὰ τῶν ἀγώνων καὶ τῆς ἐπιρροῆς των εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως.

Μεγάλα μοναστήρια καὶ πλουσιώτατα λόγῳ τῶν πρὸς αὐτὰ δωρεῶν αὐτοκρατόρων καὶ πλουσιῶν χριστιανῶν ἦσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὰ τοῦ Ἀγίου Ὁρους, εἰς τὰ ὅποια ἐμόναζον χιλιάδες μοναχῶν. Κατὰ τοὺς τελευταίους Βυζαντινοὺς αἰῶνας τὸ Ἅγιον Ὄρος ἔγινε κέντρον ἐκκλησιαστικῆς παιδείας καὶ χριστιανικῆς τέχνης. Πλουσιώταται βιβλιοθήκαι κατηρτίζοντο καὶ πολύτιμα χειρόγραφα ἐφιλέσσοντο εἰς αὐτὰς πολλαπλασιαζόμενα διὰ προσεκτικῆς ἀντιγραφῆς.

Ἡ Ἀλλα μεγάλα μοναστήρια ἦσαν :

1) Ἡ Μονὴ τοῦ Στουδίου παρὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἡ ὁποία ἀπέκτησε μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων καὶ ἔφθασε κάποτε νὰ ἔχῃ 1000 μοναχοὺς· 2) ἡ ἀρχαιοτάτη Μονὴ τοῦ Ὁρους Σινᾶ ἐπὶ τῆς ὁμωνύμου χερσονήσου, τὴν ὁποίαν ἐσεβάσθησαν καὶ αὐτοὶ οἱ Μωαμεθανοί· εἶχε καὶ αὕτη πλουσίαν βιβλιοθήκην χειρογράφων· 3) ἡ Μονὴ τοῦ Παναγίου Τάφου εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα· 4) ἡ Μονὴ τοῦ Δαφνίου καὶ ἡ Μονὴ τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ μὲ τὰ ὠραῖα ψηφιδωτὰ τῶν ναῶν των, ἡ Μονὴ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου καὶ τὰ Μοναστήρια τῶν Μετεώρων παρὰ τὴν Καλαμπάκην.

Η ΔΥΤΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Γ' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

56. *Ἡ Διοίκησις καὶ ἡ δύναμις τῶν Παπῶν.*

Γνωρίζομεν ὅτι οἱ Πάπαι τῆς Ρώμης ἀπέκτησαν ἤδη ἀπὸ τῆς προηγουμένης περιόδου μέγα κύρος καὶ ὅτι ὑπεδούλωσαν εἰς τὴν θέλησίν των τὰς Ἐκκλησίας καὶ τοὺς κληρικοὺς τῆς Δύσεως. Ἀφ' οὗτοῦ μάλιστα ἐγίναν καὶ ἡγεμόνες ἰδίου κράτους (βλ. σελ. 96) ἡ ὑπ' αὐτῶν διοικήσις τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἦτο ἀπεριόριστος καὶ ἀνεξέλεγκτος, αἱ δὲ καλούμεναι ὑπ' αὐτῶν Σύνοδοι ἦσαν πειθήνια ὄργανά των.

Οἱ Πάπαι ἐκάλουν Συνόδους καὶ ἐπεκύρωνον τὰς ἀποφάσεις των, μετέθετον ἐπισκόπους καὶ ἐπέβαλλον φορολογίας εἰς τὰς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐπιρροή των καὶ ἐπὶ τῶν κοσμικῶν ἡγεμόνων τῆς Δύσεως ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην πολὺ μεγάλη. Μέγα ὄπλον ἐπιβολῆς ἐπὶ τῶν λαῶν καὶ τῶν ἡγεμόνων ἦτο ἡ ἀπαγόρευσις καὶ ὁ ἀφορισμός. Διὰ τοῦ πρώτου ἀπηγορεύετο εἰς μίαν χώραν πᾶσα ἱεροτελεστία, τὸν δὲ ἀφορίζομενον οὔτε καὶ νὰ χαιρετίσῃ τις ἐπετρέπετο.

Ἐπισημότεροι ἐκ τῶν Παπῶν ἦσαν :

1) **Γρηγόριος' ὁ Ζ'** (1073 - 1085). Οὗτος ἐπέβαλε τὴν ἀγαμίαν τοῦ κλήρου καὶ ἐπάταξε τὰς καταχρήσεις τῶν κληρικῶν, κατώρθωσε δέ, ὥστε εἰς πολλὰς χώρας καὶ ἡ ἐκλογή καὶ ἡ χειροτονία τῶν ἐπισκόπων νὰ γίνεταί ὑπ' αὐτοῦ. Διεκήρυξεν ὅτι, ὅπως ἡ σελήνη λαμβάνει τὸ φῶς τῆς παρὰ τοῦ ἡλίου, τοιουτοτρόπως καὶ οἱ βασιλεῖς δέον νὰ λαμβάνουν τὴν ἐξουσίαν των παρ' αὐτοῦ τοῦ ὁρατοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς.

Τόσον μέγα ἦτο τὸ κύρος τοῦ Γρηγορίου, ὥστε καὶ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας **Ἑρρίκον Δ'**, ἀρνηθέντα νὰ δεχθῇ τὴν ὑπὸ τοῦ Πάπα

Ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ὁπότε ἀρχίζει ἡ ἀναγέννησις τῶν Τεχνῶν εἰς τὴν Δύσιν, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ναῶν ἀκολουθεῖ καὶ αὕτῃ τὴν γενικὴν τάσιν τῆς ἐπανόδου εἰς τὰ ἀρχαῖα πρότυπα. Δημιουργεῖται τότε νέος ρυθμός, ὁ λεγόμενος τῆς Ἀναγεννήσεως, κατὰ τὸν ὁποῖον ἤρχισε νὰ κτίζεται εἰς Ρώμην ὁ μεγαλοπρεπὴς ναὸς τοῦ Ἀγίου Πέτρου.

Ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ γλυπτικὴ ἀναπτύσσονται καὶ εἰς τὴν Δύσιν ὡς ὑπηρετικαὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς κατ' ἀρχὰς καὶ δημιουργοῦν ὠραῖα ἔργα. Πολὺ ἔνωρις ὅμως καὶ ἡ μία καὶ ἡ ἄλλη ἀναλαμβάνουν καὶ τὴν αὐτοτέλειάν των, ἀφοῦ ἄλλωστε ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία δὲν ἀπηγόρευσε τὴν διὰ τῆς γλυπτικῆς παράστασιν θεῶν μορφῶν. Σὺν τῷ χρόνῳ δὲ αἱ εἰκονιζόμεναι μορφαὶ ἀποβάλλουν τὸ ἐσχηματοποιημένον καὶ τυπικὸν τῆς Βυζαντινῆς τέχνης καὶ παρουσιάζονται ζωηραὶ καὶ φυσικαί.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ παραμένει καὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ὡς διεμορφώθη καὶ ἀνεπτύχθη ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου καὶ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου. Τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους συνοδεύει ἐπίσης τὸ ὄργανον (ἁρμόνιον), προσδίδον μεγαλοπρέπειαν εἰς τὰς ἱερὰς ἀκολουθίας.

59. Λατρεία καὶ ἡθῆ.

Ἡ λατρεία εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Δύσεως ὑπέστη μεγάλας μεταβολάς. Ἡ τέλεσις τῆς Θείας Λειτουργίας εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν εἰς μερικὰς χώρας οὔτε καὶ οἱ κληρικοί, οἱ κατώτεροι τοῦλάχιστον, δὲν ἐγνώριζον, κατέστησε τὴν λατρείαν ἐντελῶς τυπικὴν, μὴ δυναμένην νὰ ἐπενεργήσῃ ἐπὶ τῆς ψυχῆς τῶν πιστῶν. Ἐνόμιζον ὅτι τὰ μυστήρια ἐπιδρῶν ἀφ' ἑαυτῶν καὶ ὅτι δὲν ἐχρειάζετο ἡ πίστις ἐκείνων, χάριν τῶν ὁποίων ἐτελοῦντο.

Μεταβολὰς μεγάλας εἰσήγαγεν ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία εἰς τὴν τέλεσιν τῶν μυστηρίων. Τὴν Θεῖαν Εὐχαριστίαν ἐτέλουν δι' ἄζύμου ἄρτου, οἱ δὲ λαϊκοὶ μόνον τοῦ ἄρτου μετελάμβανον. Ἐχωρίσθη τὸ Χρῆσμα ἀπὸ τοῦ διὰ ραντίσματος γινομένου βαπτίσματος καὶ μετεδίδοτο (τὸ χρῆσμα) μόνον ὑπὸ τῶν Ἐπισκόπων. Τὸ Εὐχέλαιον παρείχετο μόνον εἰς ἐτοιμοθανάτους.

Αἱ ἑορταὶ τῶν Ἀγίων ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ ἀπεδίδοτο μεγάλη τιμὴ εἰς αὐτούς, ἐξαιρετικῶς δὲ εἰς τὴν Θεοτόκον. Ἀπέδιδον ἐπίσης μαγικὴν δύνάμιν εἰς τὰ λείψανα τῶν Ἀγίων. Ἐπεβλήθη γενικῶς ἡ ἀγαμία

τοῦ κλήρου. Μεγίστη σημασία ἀπεδίδετο εἰς τοὺς τύπους, τὴν τακτικὴν νηστείαν, τὰ προσκυνήματα κ.λ.π. καὶ ὀλιγωτέρως εἰς τὸν ἀγνὸν καὶ ἡθικὸν βίον. Διὰ τοῦτο τὰ ἤθη τῶν χριστιανῶν τῆς Δύσεως, λαϊκῶν καὶ κληρικῶν, εὐρίσκοντο μακρὰν ἀπὸ τὰς ἡθικὰς ἐντολὰς τοῦ Εὐαγγελίου.

Εἰς τοῦτο ὅχι ὀλίγον συνετέλεσεν ἡ ἐπικρατήσασα εἰς τὴν Δύσιν ἀντίληψις ὅτι ὁ κλῆρος, καὶ μάλιστα ὁ Πάπας, ἠδύναντο νὰ δίδουν **ἄφεσιν ἁμαρτιῶν**. Ἐκαστος χριστιανὸς ἦτο δυνατόν νὰ ἐξαγοράσῃ ὅσα ἁμαρτήματα εἶχε κάμει καὶ ὅσα θὰ ἔκαμνε τυχόν, ὥς καὶ τὰ ἁμαρτήματα τῶν συγγενῶν του. Τοιαύτας ἀφέσεις (συγχωροχάρτια) ἐχορήγει ἀθρόας ὁ Πάπας, ἰδίως εἰς ἐκείνους ποὺ ἐπεσκέπτοντο τὴν Ρώμην κατὰ τὰ λεγόμενα **Ἰωβηλαῖα** ἔτη, δηλ. ἔτη ἀφέσεως. Ταῦτα καθιερώθησαν ἐπισήμως ἐπὶ Πάπα Βονιφάτιου καὶ ἐτελοῦντο ἀνὰ 100 ἔτη κατ' ἀρχάς, ἔπειτα δὲ ἀνὰ 50, ἀνὰ 33 καὶ τέλος ἀνὰ 25 ἔτη ἀπὸ τοῦ 1470¹.

Εἶναι προφανὲς ὅτι ἡ τυπολατρία, ἡ ἀμάθεια καὶ μάλιστα αἱ ἀφέσεις θὰ προεκάλλουν καὶ πράγματι προεκάλεσαν πλείστας καταχρήσεις καὶ διαφθοράν. Ἐναντίον τῶν καταχρήσεων τούτων τοῦ κλήρου ἐξηγέρθησαν πολλοὶ χριστιανοὶ ζητοῦντες τὴν διόρθωσιν τοῦ κακοῦ. Καὶ οὗτοι μὲν ἐζήτουν μεταρρυθμίσεις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἄλλοι δὲ ἔφθανον ἀκόμη περαιτέρω εἰσάγοντες αἰρετικὰς διδασκαλίας.

Τὸν ΙΑ' αἰῶνα παρουσιάσθη καὶ διεδόθη εἰς Ἰταλίαν καὶ νοτιοδυτικὴν Εὐρώπην ἡ αἵρεσις τῶν **Καθαρῶν**. Προέκυψεν αὕτη ἐκ τῆς αἵρέσεως τῶν Βογομίλων (σελ. 118), ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ φεύγοντες τὴν δίωξιν ἤλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς Ἰταλίαν. Οἱ Καθαροὶ ἀπῆλθον τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν ἀπλότητα τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων. Ἐπίστευον εἰς τὴν ὑπαρξιν δύο ἀνταγωνιζομένων θεῶν, καλοῦ καὶ κακοῦ, ὅπως κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους οἱ Παυλικιανοὶ καὶ παλαιότερον οἱ Μανιχαῖοι, καὶ ὅτι ἡ ἁμαρτία πηγάζει ἐκ τῆς ἐπαφῆς τῆς ψυχῆς μετὰ τοῦ σώματος· ἐπομένως διὰ τῆς ἀσκήσεως καὶ ἀγνότητος διατηρεῖται καθαρὰ ἡ ψυχὴ.

Παρομοία ἦτο καὶ ἡ αἵρεσις τῶν Ἀλβιγινῶν ἢ Ἀλβιγίων, παρουσιασθεῖσα τὸν ΙΒ' αἰῶνα εἰς νότιον Γαλλίαν.

1. Κατὰ τὴν Π.Δ. (Λευιτικόν, ΚΕ' 9, 10) ἕκαστον 50ὸν ἔτος ἦτο ἔτος ἀφέσεως· ἐπεστρέφοντο κατὰ τοῦτο τὰ πωληθέντα κτήματα καὶ ἡλευθεροῦντο οἱ δοῦλοι. Τὸ ἔτος τοῦτο ἀνηγγέλλετο διὰ σάλπιγγος, ἥτις ἐβραϊστὶ λέγεται γιομπέλ. Ἐκ τούτου τὸ Ἰωβηλαῖον, δηλ. ἔτος τῆς σάλπιγγος τῆς ἀφέσεως. (Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, σελ. 482).

Τὸ ὄνομά των οἱ αἵρετικοὶ οὗτοι τὸ ὀφείλουν εἰς τὴν πόλιν Alba τῆς Νοτίου Γαλλίας. Ἦσαν ἐχθροὶ ἄσπονδοι τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν ὠνόμαζον Βαβυλῶνα τῆς Ἀποκαλύψεως. Κατεδιώχθησαν ὑπὸ τῶν Παπῶν διὰ φοβερῶν σφαγῶν καὶ παντοσιδῶν διώξεων. Ὁ Πάπας Ἰννοκέντιος ὁ Γ' ἐκήρυξεν ἀληθῆ σταυροφορίαν ἐναντίον των τὸ 1209 καὶ ἐπὶ 20 ἔτη ἐχύθη πολὺ αἷμα.

60. Ἱερὰ Ἐξέτασις.

Εἰς τὸν ἀγῶνά της κατὰ τῶν αἵρετικῶν καὶ τῶν μεταρρυθμιστῶν ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία ἐχρησιμοποίησεν ὡς στήριγμα μὲν τὰ Μοναχικὰ τάγματα, ὡς ὄπλον δὲ τὴν φοβερὰν Ἱερὰν Ἐξέτασιν. Τὰ σπουδαιότερα τῶν ἰδρυθέντων κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην μοναχικῶν ταγμάτων εἶναι, πλὴν τῶν Βενεδικτίνων, τὰ τάγματα τῶν Δομινικανῶν καὶ τῶν Φραγκισκανῶν. Οἱ μὲν Φραγκισκανοὶ ἀνέλαβον τὸ κήρυγμα κυρίως, οἱ δὲ Δομινικανοὶ τὴν ἐπαναφορὰν τῶν αἵρετικῶν καὶ τὴν δίωξιν αὐτῶν καὶ τῶν μεταρρυθμιστῶν διὰ τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως.

Ἡ Ἱερὰ Ἐξέτασις ἰδρυθεῖσα τὸν IB' αἰῶνα καὶ συστηματοποιηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Πάπα Γρηγορίου τοῦ Θ' (1235) ἦτο ἱεροδικαστήριον ἐκ μοναχῶν δικάζον τοὺς αἵρετικούς. Τοιαῦτα δικαστήρια ἐλειτούργουν εἰς ὅλας τὰς χώρας καὶ ἀπέβησαν ὁ φόβος καὶ τρόμος τῶν χριστιανῶν τῆς Δύσεως. Οἱ συλλαμβανόμενοι ὡς αἵρετικοὶ προσήγοντο εἰς τὴν Ἱερὰν Ἐξέτασιν καὶ ἐβασανίζοντο σκληρότατα, διὰ νὰ ὁμολογήσουν ὅτι ἦσαν αἵρετικοί. Πολλοί, ἂν καὶ δὲν ἦσαν, διεκήρυσσον ὅτι ἦσαν, διὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν διὰ τοῦ θανάτου ἀπὸ τὰ βασανιστήρια. Ἡ συνήθης καταδίκη ἦτο ὁ διὰ τῆς πυρᾶς θάνατος. Ὁ μὲν ἀπὸ τῶν ἡρώων ἦσαν τὰ θύματα τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως, διότι ἦτο δύνατον νὰ χαρακτηρισθῇ τις αἵρετικός· καὶ οἱ ἄλλοι ἦσαν ἡμετέροι, διότι ἦτο δύνατον νὰ χαρακτηρισθῇ τις ἁγίος. Ἡ Ἀγία Γραφή ἡ ἀπλὴ διδασκαλία τοῦ Θεοῦ ἐρεῖτο αἵρεσις.

Διὰ τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως ἐκτελέσθησαν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας, εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ εἰς τὴν Γαλιταίαν, καταργηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος Βοναπάρτη. Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας οἱ Καθαροὶ καὶ οἱ Ἀλβιγανοί, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι ἡμετέροι, καὶ ἐπιστήμονες ἀκόμη βραδύτερον (Γαλιλαῖος καὶ ἄλλοι) ἐκτίθενται ἐξήτουν περιορισμὸν τῆς παντοδυναμίας τῶν Παπῶν καὶ ἐκτίθενται ἐξήτουν περιορισμὸν τῆς ἐξουσίας τοῦ κλήρου.

Οἱ κυριώτεροι ἐκ τῶν αἵρετικῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης εἰσιν: 1) Ὁ Ἀγγλος θεο-

λόγος και καθηγητής της 'Οξφόρδης **Ουίκλιφ** (Wiclif) (1324 - 1384). 'Επολέμησε την παντοδυναμίας του Πάπα και την άγαμیان του κλήρου διακηρύχτας ότι ή ζωή των χριστιανών πρέπει να έχη ως βάσιν τās έντολās του Εύαγγελίου. Μετέφρασε την 'Αγίαν Γραφήν εις την 'Αγγλικήν γλώσσαν και έζήτηε την ίδρυσιν άνεξαρτήτου, εθνικῆς 'Εκκλησίας έν 'Αγγλία. 'Ο Πάπας έπέτυχεν έν τέλει την απομάκρυνσίν του έν του Πανεπιστημίου, έδίωξε δέ πάντας τούς πολυπληθεῖς όπαδούς του.

2) 'Ο έν Πράγα τῆς Βοημίας ιεροκῆρυξ και καθηγητής του Πανεπιστημίου **Ιωάννης Ούσσιος** (Huss) (1369 - 1415). Ουτος έκλήθη ένώπιον τῆς έν Κωνσταντία συνόδου (1414) να απολογηθῇ δια τὰ έναντίον του Πάπα κηρύγματά του έξ αίτίας των συγχωροχαρτίων. 'Εβασανίσθη επί έπτά μήνας και κατεδικάσθη τέλος εις τόν επί τῆς πυρᾶς θάνατον, τόν όποϊον υπέστη μετά θαυμαστῆς γαλήνης.

3) 'Ο 'Ιταλός μοναχός **Σαβοναρόλα**, ό όποϊος περί τὰ τέλη του ΙΕ' αιώνος έξηγέρθη κατά τῆς διαφθορᾶς τῆς παπικῆς αὐλῆς και απέκτησε μέγα κύρος εις την πατρίδα του Φλωρεντίαν. 'Εν τέλει και ουτος συλληφθείς άπηγχονίσθη και έρρίφθη κατόπιν τὸ σῶμά του εις την πυράν.

'Εν τούτοις παρ' όλας τās διώξεις και τὰ σκληρά μέτρα των Παπών είχε γενικευθῇ πλέον εις την Δύσιν ή αντίληψις ότι έπρεπε να γίνουν σοβαραί μεταρρυθμίσεις εις την 'Εκκλησίαν. Τοῦτο πράγματι έγινε κατά τās άρχάς του ΙΣΤ' αιώνος, όπως εις άλλο κεφάλαιον του βιβλίου τούτου θα ίδωμεν.

εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἀνεβίβαζον ἢ κατεβίβαζον, ἐκακοποῖ-
ουν ἢ ἔστελλον εἰς ἀγχόνην Πατριάρχας καὶ Ἐπισκόπους. Αἱ ἐπεμβά-
σεις των ἐλάμβανον ἐνίοτε χαρακτῆρα διωγμοῦ τῶν ἐκκλησιαστικῶν
ἀνδρῶν ἢ δημεύσεως τῶν περιουσιῶν των.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι ἄρχοντες τῶν Τούρκων παρεβίβαζον συχνὰ τὰ
προνόμια τῶν χριστιανῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ τὴν πρωτεύουσιν. Ἐκ-
κλησιαστικαί

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ

Η ΖΩΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΧΡΟ- ΝΟΥΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

61. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.

Ο Πατριάρχης. Ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινου-
πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (1453) ὁ Μωάμεθ ὁ Κατακτητῆς
ἠθέλησε διὰ πολιτικούς λόγους νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἔχει μόνον δὲν θὰ κατα-
διώξῃ τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ ὅτι καὶ θὰ τὴν προστατεύσῃ.
Ὁ Τοῦρκος σουλτᾶνος εἶχε συμφέρον νὰ κρατῇ τοὺς ὀρθοδόξους χριστιαν-
οὺς μακρὰν τῆς ἐπιρροῆς τῶν Παπῶν καὶ τῶν χριστιανῶν ἡγεμόνων
τῆς Δύσεως, τοὺς ὁποίους ἔβλεπεν ὅλους ὡς ἐχθρούς. Εἶχε συμφέρον
δηλαδὴ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν μερίδα τῶν «ἀνθενωτικῶν» ὀρθοδόξων.

Διὰ τοῦτο ἐκάλεσεν ὀλίγον μετὰ τὴν ἄλωσιν τοὺς ἐπιζήσαντας
ἀρχοντας, κληρικούς καὶ λαϊκοὺς, νὰ ἐκλέξουν νέον Πατριάρχην. Ὡς
τοιούτος ἐξελέγη ὁ γνωστὸς διὰ τοὺς ἀνθενωτικούς ἀγωνάς του μοναχὸς
Γεώργιος Σχολάριος, ὅστις ἔλαβε κατὰ τὴν χειροτονίαν τὸ ὄνομα Γεν-
νάδιος. Ὁ Μωάμεθ ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν καὶ περιέβαλε τὸν νέον Πα-
τριάρχην δι' ἐξαιρετικῶν τιμῶν. Τοῦ ἐνεχείρισεν ὁ ἴδιος τὴν ποιμαντο-
ρικὴν ράβδον, ὡς ἔπραττον ἄλλοτε οἱ Βυζαντινοὶ αὐτακράτορες, τὸν
προέπεμψε μέχρι τῆς πύλης τῶν ἀνακτόρων καὶ διέταξε νὰ τὸν συνοδεύ-
σῃ τιμητικὴ φρουρὰ μέχρι τῶν Πατριαρχείων.

Ὁ Μωάμεθ διὰ διατάγματος καθώρισε τὰς σχέσεις τοῦ Πατριαρ-

λόγος καὶ καθηγητὴς τῆς Ὁξφόρδης **Οὐίκλιφ** (Wiclif) (1324 - 1384). Ἐπολέμησε τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Πάπα καὶ τὴν ἀγαμίαν τοῦ κλήρου διακηρύχας ὅτι ἡ ζωὴ τῶν χριστιανῶν πρέπει νὰ ἔχῃ ὡς βάσιν τὰς ἐντολάς τοῦ Εὐαγγελίου. Μετέφρασε τὴν Ἀγίαν Γραφὴν εἰς τὴν Ἀγγλικὴν δοῦλῶν χριστιανῶν καὶ τὴν ἰδρυσιν ἀνεξαρτήτου, ἐθνικῆς Ἐκκλησίας ἐν ἑ θ ν ἄ ρ χ η ς δηλ. ὅλων τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν, ἀπηγορεύθη ὅς ὁ βίαιος ἐξισλαμισμός. Ἀνεγνωρίσθη ἐπίσης ὁ Πατριάρχης ἀνώτατος ἀρχηγὸς τοῦ κλήρου, τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων. Ἡδύνατο νὰ δικάζῃ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἢ οἱ ἐπίσκοποι κατ' ἐντολήν του τοὺς κληρικούς, ὡς καὶ τὰς μεταξὺ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν διαφοράς. Εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ καὶ νὰ εἰσπράττῃ φόρους καὶ νὰ διαχειρίζεται τὰ εἰσοδήματα τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ μοναστηριακῶν κτημάτων, τὰ ὅποια ἀφέθησαν ἀφορολόγητα.

Ὁ Πατριάρχης ἐκυβέρνηα τὴν Ἐκκλησίαν ἔχων παρ' ἑαυτοῦ συμβούλιον (Σύνοδον) ἐκ κληρικῶν διαφόρων βαθμῶν. Ἐπεκοινώνει μετὰ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης διὰ τοῦ ἐπισήμου δι ε ρ μ η ν έ ω ς τῶν Πατριαρχείων ὅστις εἶχε τὸν τίτλον τοῦ Μεγάλου Λογοθέτου.

Βραδύτερον, ἀπὸ τοῦ 1856, ἡ παρὰ τῷ Πατριάρχῃ Σύνοδος ἀπετελέσθη ἐκ 12 ἀρχιερέων καὶ αὐτῇ, ἔχουσα ὡς πρόεδρον τὸν Πατριάρχην, ἐκυβέρνηα τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐτερον δὲ Συμβούλιον μεικτὸν ἐξ ἀνωτέρων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν προκρίτων ἔλκε ζήτηματα, ποὺ δὲν ἦσαν καθαρῶς θρησκευτικά, ὅπως τὰ τῶν κληρονομιῶν, τῶν μοναστηριακῶν περιουσιῶν, τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ κ.λ.π. Ἐπειδὴ ὁ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶναι κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους πολὺ μικρὸς, δὲν λειτουργεῖ τὸ μεικτὸν συμβούλιον.

Εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ὑπάγονται καὶ αἱ ἐκκλησίαι τῆς Ἀμερικῆς καὶ Αὐστραλίας, αἱ ὅποιαι διοικοῦνται ὑπὸ Ἀρχιεπισκόπων καὶ περιλαμβάνουν τοὺς εἰς τὰς χώρας ταύτας Ἑλλήνας Ὀρθοδόξους.

Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως φέρει τὸν τίτλον: Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. Σήμερον Πατριάρχης εἶναι ὁ Ἀθηναγόρας.

62. Ἡ ζωὴ τῶν ὑποδούλων Χριστιανῶν.

Τὰ παραχωρηθέντα ὅμως εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τοὺς χριστιανοὺς προνόμια σπανιώτατα ἐσέβοντο οἱ Τοῦρκοι. Οἱ Σουλτᾶνοι ἐπενέβαινος

εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἀνεβίβαζον ἢ κατεβίβαζον, ἐκακοποιοῦν ἢ ἔστελλον εἰς ἀγχόνην Πατριάρχας καὶ Ἐπισκόπους. Αἱ ἐπεμβάσεις των ἐλάμβανον ἐνίοτε χαρακτῆρα διωγμοῦ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν ἢ δημεύσεως τῶν περιουσιῶν των.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι ἄρχοντες τῶν Τούρκων παρεβίαζον συχνὰ τὰ προνόμια τῶν χριστιανῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ τὴν πρωτεύουσιν. Ἐκκλησιαστικαὶ ἢ μοναστηριακαὶ περιουσίαι διηρπάζοντο, ναοὶ μετεβάλλοντο εἰς τζαμιά, χιλιάδες χριστιανῶν ἐξιslaμίζοντο διὰ τῆς βίας. Μικροὶ χριστιανόπαιδες ἡρπάζοντο ἀπὸ τὰς οἰκογενείας των (παιδομάζωμα), ἐξιslaμίζοντο καὶ κατετάσσοντο εἰς τὰ τάγματα τῶν Γενιτσαρῶν.

Ἡ ζωὴ τῶν χριστιανῶν ἦτο μαρτυρικὴ. Πολλοὶ ἔφευγον εἰς ὄρεινὰς περιοχὰς ἢ εἰς ἄλλας χώρας. Πολλοὶ προετίμων τὸν θάνατον ἀπὸ τὸν ἐξιslaμισμόν ἢ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς θελήσεως τῶν δεσποτῶν καὶ αὐτοὶ εἶναι οἱ νεομάρτυρες τῆς Ἐκκλησίας μας. Οὗτοι διὰ τῆς θυσίας των, ὅπως οἱ μάρτυρες τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων, ἐνίσχυον τὴν πίστιν τῶν χριστιανῶν εἰς τὸν ἀγῶνά των ὑπὲρ τῆς θρησκείας καὶ τοῦ ἔθνους.

Τοιοῦτοι νεομάρτυρες ὑπῆρξαν:

- 1) ὁ μοναχὸς **Ἰάκωβος**, ὁ ὁποῖος ἐμαρτύρησε τὸ 1520 εἰς τὸ Διδυμότειχον κατηγορηθεὶς ὅτι ἐξήγειρε τοὺς Ἕλληνας εἰς ἐπανάστασιν.
- 2) ὁ μοναχὸς **Μακάριος** εἰς Θεσσαλονίκην.
- 3) ὁ μητροπολίτης Κορίνθου **Ζαχαρίας**, ὡς συνεννοούμενος μετὰ τῶν Ἐνετῶν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑλλήνων.
- 4) ἀξιοθαύμαστος ὑπῆρξεν ἡ ζωὴ καὶ ἡ δρᾶσις τῆς **Ὁσίας Φιλοθέης** ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα. Ἐμαρτύρησε τὴν 19ην Φεβρουαρίου 1589, διότι διέσωσε καὶ περιέθαλψεν εἰς τὴν μονὴν τῆς πολλὰς αἰχμαλώτους γυναικίαν. Τὸ σептὸν λείψανόν της εὐρίσκεται εἰς τὴν Μητρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν.

5) ἡ λαμπροτέρα τέλος καὶ ἀγνωτέρα ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἐθνικὴ φυσιογνωμία κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἶναι ὁ νεομάρτυς **Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλὸς** (1714 - 1779). Ἐγεννήθη ἐν Μεγάλῳ Δένδρῳ τῆς Ναυπακτίας. Ἐσπούδασεν εἰς Σιγδίτσαν τῆς Παρνασσίδος καὶ κατόπιν ἤκουσεν ἀνώτερα μαθήματα εἰς τὴν Ἀθωνιάδα Σχολὴν τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Ἐχειροτονήθη ἱερεὺς καὶ ἀπὸ τοῦ 1760 ἤρχισε τὸ χριστιανικὸν καὶ ἐθνικὸν ἔργον του. Περιῆλθε τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἡπειρον, τὴν Θεσσαλίαν καὶ

Στερεάν Ἑλλάδα, ἐταξίδευσε δὲ καὶ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Ἰονίου Πελάγους. Ἐκήρυττε πανταχοῦ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνίσχυε τὸ ἐθνικὸν φρόνημα προτρέπων εἰς ἵδρυσιν σχολείων καὶ ἀνέγερσιν ἐκκλησιῶν. Ἡ διδασχὴ καὶ αἱ προτροπαὶ τοῦ εὗρισκον μεγάλην ἀπήχησιν παρὰ τῷ λαῷ. Συκοφαντηθεὶς ὡς ταραξίας δῆθεν καὶ ὑποκινητὴς ἐπαναστάσεως κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν συνελήφθη καὶ ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον εἰς τὴν Ἡπειρον τὴν 14ην Αὐγούστου 1779. Ἡ Ἐκκλησία μας κατέταξεν αὐτὸν μεταξὺ τῶν ἁγίων καὶ ἐορτάζεται ἡ μνήμη του κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ θανάτου του.

63. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Παιδεία κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ἡ Ἐκκλησία ἀναλαμβάνει ὄχι μόνον τῶν κληρικῶν, ἀλλὰ καὶ ὅλου τοῦ ἔθνους μας τὴν παιδείαν. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ παιδεία ταυτίζεται μὲ τὴν Ἐθνικὴν παιδείαν.

Κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας τῆς Τουρκοκρατίας μόνον εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπῆρχε μικρὰ πνευματικὴ κίνησις γύρω ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον εἰς τὸ Φανάριον.

Ὁ πρῶτος Πατριάρχης Γεννάδιος ἵδρυσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὴν Πατριαρχικὴν Σχολὴν (Μεγάλην τοῦ Γένους Σχολήν), ἡ ὁποία ὅμως δὲν ἐλειτούργει κανονικῶς κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς δουλείας.

Εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα, τὴν κατεχομένην ὑπὸ τῶν Τούρκων, αἱ φοβεραὶ ἀνωμαλίαι καὶ καταστροφαὶ τῆς ΙΕ' καὶ ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος δὲν ἐπέτρεψαν τὴν ἵδρυσιν σχολείων, ὥστε οἱ ὑπόδουλοι ἐστερήθησαν ἐπὶ 200 περίπου ἔτη πάσης παιδείσεως. Περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίας ὁ Β' συνιστᾷ εἰς τὴν Σύνοδον τοῦ 1593 νὰ μεριμνήσωσιν οἱ Ἐπίσκοποι διὰ τὴν ἵδρυσιν σχολείων εἰς τὰς περιφερείας των. Διδάσκαλοι ὅμως δὲν ὑπῆρχον, οἱ δὲ κληρικοὶ, τῶν κατωτέρων ἱερατικῶν βαθμῶν μάλιστα, ἦσαν καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπαίδευτοι.

Ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος τὰ πράγματα μετεβλήθησαν. Ἐπιεικესτέρα κάπως πολιτικὴ τῶν Τούρκων καὶ οἰκονομικὴ ἀκμὴ τῆς ἐν Ἑνετίᾳ Ἑλληνικῆς Κοινότητος ἐπέτρεψαν τὴν ἵδρυσιν σχολῶν εἰς διαφόρους πόλεις τῶν ὑποδούλων ἑλληνικῶν χωρῶν.

Εἰς τὴν Ἑνετίαν δηλ. ἰδρύθη ἀνώτερον σχολεῖον τὸ 1621, ὀνομασθὲν

Φλαγγίνειον Φροντιστήριον ἀπὸ τὸν προικοδοτήσαντα αὐτὸ Κερκυραῖον Θωμᾶν Φλαγγίνην. Ἐδιδάσκοντο εἰς αὐτὸ ἀνώτερα μαθήματα ὀρθόδοξοι τὸ θρησκευμα Ἕλληνες νέοι, οἱ ὅποιοι ἐγίνοντο κατόπιν διδάσκαλοι εἰς ἄλλα σχολεῖα τῆς ὑποδοῦλου Ἑλλάδος. Τοιαῦτα σχολεῖα ἰδρύθησαν τὸ 1647 ὑπὸ πλουσίων Ἑλλήνων τῆς Ἑνετίας εἰς τὰ Ἰωάννινα πρῶτον καὶ ἔπειτα εἰς τὰς Ἀθήνας.

Κατὰ τὸ ἔτος 1676 ἰδρύθη εἰς τὰ Ἰωάννινα ἐπίσης ἱεροσπουδαστήριον πρὸς μόρφωσιν κατωτέρων κληρικῶν.

Μαθηταὶ τῶν σχολείων τῶν Ἰωαννίνων ἐγιναν διδάσκαλοι εἰς Μέτσοβον, Λάρισαν, Τύρναβον, Θεσσαλονίκην, Ἀδριανούπολιν, ὅπου ἰδρύθησαν κατόπιν σχολεῖα.

«Εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων χρεωστεῖ ἡ Ἑλλάς τὴν ἀναγέννησιν τῆς παιδείας», γράφει ὁ διδάσκαλος τοῦ Γένους Κωνσταντῖνος Κούμας.

Κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἰδρύθησαν εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς ἐπαρχίας ἀνώτερα καὶ κατώτερα σχολεῖα: εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὰς νήσους, εἰς τὴν Σμύρνην, εἰς τὰς Κυδωνίας καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ ἀπόφοιτοι τῶν σχολῶν τούτων ἐγίνοντο ἱερεῖς ἢ διδάσκαλοι εἰς τὰ χωρία ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

Πλησίον τῶν ἐκκλησιῶν εἰς τὰ χωρία καὶ τὰς κωμοπόλεις, ἢ τῶν μητροπολιτικῶν μεγάρων εἰς τὰς πόλεις, ἐλειτούργουν σχολεῖα, μικρὰ ἢ μεγάλα. Ἐδιδάσκετο συνήθως εἰς αὐτὰ ἡ Ὀκτώηχος, ὁ Ἀπόστολος, τὸ Ψαλτήριον καὶ ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἱερὰ βιβλία. Ὅπου δὲν ἐλειτούργουν σχολεῖα οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ μοναχοὶ ἐκάλουν τοὺς ἑλληνόπαιδας εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν ναῶν καὶ τοὺς ἐδίδασκον τὰ πρῶτα γράμματα.

Ἀνώτερα σχολεῖα συντηρούμενα ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἦσαν: 1) Ἡ **Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή** εἰς Κωνσταντινούπολιν, τὸ ἀνώτατον ἐθνικὸν ἐκπαιδευτικὸν ἴδρυμα· 2) ἡ **Πατριᾶς Σχολή** εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἐν Πάτρῳ, ἰδρυθεῖσα περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος· 3) ἡ **Ἀθωνιάς Σχολή** ἢ **Ἀκαδημία** εἰς τὸ Ἄγιον Ὄρος, ἰδρυθεῖσα ἐπίσης περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος κ.ἄ.

Κατὰ τὸ ἔτος 1843 ἰδρύθη ἡ **Θεολογικὴ Σχολή Χάλκης**, ἡ ὁποία ἀπέβη ὀνομαστή καὶ παρέσχε μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν. Ἀπόφοιτοι τῆς Σχολῆς Χάλκης ἀνῆλθον εἰς τὰ ὑπάτα ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα.

Πεπαιδευμένοι ἄνδρες ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ συγγραφεῖς ἀνεδείχθησαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀρκετοί. Οἱ περισσότεροι ἐσπούδασαν καὶ

εἰς ἀνωτέρας σχολὰς καὶ Πανεπιστήμια τῆς Δ. Εὐρώπης. Διὰ τῶν συγγραμμάτων των προσεπάθουν νὰ ἐνισχύσουν τὴν πίστιν τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν ἔναντι τῶν Δυτικῶν κυρίως (Καθολικῶν καὶ Διαμαρτυρομένων).

Οἱ σπουδαιότεροι ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν τούτων συγγραφέων εἰς ὅλην τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἦσαν οἱ ἑξῆς:

1) **Μελέτιος Πηγᾶς** (1535 - 1602). Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας καὶ κατόπιν Κωνσταντινουπόλεως. Κατήγετο ἐκ Κρήτης καὶ ἐσπούδασεν εἰς Ἱταλίαν. Ὑπῆρξε περίφημος ἱεροκῆρυξ. Ἐγραψεν ἐπιστολάς καὶ συγγράμματα, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότερον εἶναι τὸ «Περὶ Πάπα», ἐν τῷ ὁποίῳ καταπολεμεῖ τὰς κακοδοξίας τῶν Δυτικῶν.

2) **Ἱερεμίας ὁ Β΄**. Μητροπολίτης Λαρίσης καὶ ἔπειτα Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως τὸ 1572, τρεῖς πατριαρχεύσας μέχρι τοῦ 1595. Ἦτο εἷς ἐκ τῶν πλέον μορφωμένων κληρικῶν. Μετέβη εἰς Ρωσίαν καὶ ἐχειροτόνησε πρῶτον Πατριάρχην τῶν Ρώσων τὸν Μητροπολίτην Μόσχας Ἰώβ τὸ 1589. Ἠλθεν εἰς σχέσεις πρὸς Διαμαρτυρομένους θεολόγους ζητοῦντας τὴν ἑνωσιν μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἀπέρριψε τὰς διδασκαλίας καὶ τὰς προτάσεις των. Σφίζονται πολλὰ συγγράμματα τοῦ μεταξὺ τούτων τρεῖς δογματικαὶ ἀποκρίσεις τοῦ πρὸς τοὺς Βιττεμβεργίους θεολόγους, νοθετική διδασκαλία πρὸς Γερμανούς, ἐκθεσις περὶ τῶν ἡθῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας κ.ἄ.

Ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας ἔδωκε μεγάλην ὥθησιν εἰς τὴν παιδείαν τοῦ ἔθνους κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας. Κατὰ πρότασιν τοῦ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Σύνοδος τοῦ 1593 ἔλαβεν ἀπόφασιν, ὅπως ἐν ἑκάστῃ Ἐπισκοπῇ ληφθῇ μέρος διὰ τὴν ἰδρυσιν σχολείων.

3) **Κύριλλος Λούκαρις**. (1572 - 1638). Κατήγετο ἐκ Κρήτης· ἐσπούδασεν εἰς Ἑνετίαν καὶ Πάδουαν καὶ ἔγινε Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας πρῶτον καὶ ἔπειτα Κωνσταντινουπόλεως. Εἶναι ὀνομαστός διὰ τοὺς ἀγῶνάς του κατὰ τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν Ἰησουϊτῶν, ἐναντίον τῶν ὁποίων ἔγραψε πολλὰς πραγματείας. Ἐφρόντισε νὰ ἰδρυθῇ τυπογραφεῖον εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐκήρυττεν ὁ ἴδιος τακτικώτατα. Κατέστη ὑποπτος εἰς τοὺς Τούρκους συκοφαντηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν, πεντάκις ἐξεθρονίσθη καὶ ἀπέθανε στραγγαλισθεὶς ὑπὸ τῶν γενιτσάρων τὸ 1638.

4) ὁ **Δοσίθεος Ἱεροσολύμων** (1641 - 1707). Κατήγετο ἐξ Ἀρα-

χόβης τῆς Αἰγιαλείας καὶ εἰς ἡλικίαν δέκα ἐξ ἐτῶν μετέβη εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἄν καὶ αὐτοδίδακτος, ἐν τούτοις ἀνεδείχθη εἰς τῶν διαπρεπεστέρων ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν, πατριαρχεύσας ἐπὶ 37 ἔτη. Εἰργάσθη μετὰ θερμῆς καὶ ζήλου ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἀναδιωργάνωσε τὴν Ἀγιοταφικὴν Ἀδελφότητα, ἵδρυσε σχολεῖα, βιβλιοθήκας καὶ τυπογραφεῖον. Ἐγράψε πολλὰ συγγράμματα, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότερον εἶναι ἡ «Ὁμολογία» του, ἐνθα ἀναπτύσσει τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν ἐναντίον τῶν Παπικῶν καὶ Διαμαρτυρομένων. Σπουδαῖον ἐπίσης ἱστορικὸν ἔργον του εἶναι τὸ «Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Πατριαρχευσάντων».

5) **Μηνιάτης Ἡλίας** (1669 - 1715). Ἦτο Κεφαλλὴν καὶ ἐσπούδασεν εἰς Ἑνετίαν διακριθεὶς διὰ τὴν φιλομάθειάν του. Νεώτατος διωρίσθη διδάσκαλος τοῦ Φλαγγινείου φροντιστηρίου ἐν Ἑνετίᾳ, ἐδίδαξε δὲ κατόπιν εἰς Κεφαλληνίαν καὶ Ζάκυνθον. Προσκληθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐγένετο ἱεροκῆρυξ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ διδάσκαλος τῆς Πατριαρχικῆς σχολῆς. Αἱ ὁμιλίαι του διακρίνονται διὰ τὴν δύναμιν τοῦ λόγου, τὴν χάριν καὶ τὴν πειστικότητα. Ἐγράψε καὶ ὠμίλει εἰς τὴν λαλουμένην γλῶσσαν. Βραδύτερον ἐχειροτονήθη Ἀρχιεπίσκοπος Κερνίκης καὶ Καλαβρύτων. Πλὴν τῶν ὁμιλιῶν του ἔγγραψε καὶ σύγγραμμα διὰ τὸ Σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν μὲ τὸν τίτλον «Πέτρα σκανδάλου».

6) **Εὐγένιος Βουλγάρις** (1716 - 1806). Πολυμαθέστατος καὶ πολυγραφώτατος ἐκκλησιαστικὸς ἀνὴρ. Ἐγεννήθη εἰς Κέρκυραν καὶ ἐσπούδασε θεολογίαν καὶ φιλοσοφίαν εἰς Πατάβιον τῆς Ἰταλίας. Ἐδίδαξεν εἰς Ἰωάννινα καὶ Κοζάνην, εἰς τὴν Ἀθωνιάδα σχολὴν καὶ εἰς τὴν Πατριαρχικὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Μεταβάς εἰς Ρωσίαν ἐτιμήθη πολὺ ὑπὸ τῆς αὐτοκρατορίας Αἰκατερίνης ἀναδειχθεὶς Ἀρχιεπίσκοπος Χερσῶνος καὶ ἀκαδημαϊκός. Μεταξὺ τῶν πολλῶν συγγραμμάτων του εἶναι καὶ τὰ ἐξῆς: 1) Ἱστορία τῆς διαφορᾶς περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἀγίου Πνεύματος (Filioque)· 2) Ὁρθόδοξος Ὁμολογία· 3) Βιβλίον κατὰ Λατίνων κ.ἄ.

7) **Νικηφόρος Θεοτόκης** (1731 - 1800). Συμπολίτης καὶ φίλος τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρεως. Σπουδᾶσας εἰς Ἰταλίαν φιλοσοφίαν καὶ φυσικομαθηματικά ἐκλήθη εἰς Ρωσίαν, ὅπου ἐγένετο ἀρχιεπίσκοπος Χερσῶνος καὶ ἔπειτα Σταυρουπόλεως καὶ Ἀστραχάν, ὅπου ἐπέτυχε τὸν ἐκκρι-

στιανισμόν πολλῶν Μουσουλμάνων. Τὸ σπουδαιότερον ἐκκλησιαστικὸν σύγγραμμά του εἶναι τὸ «Κυριακοδρόμιον», ἥτοι ἐρμηνεία καὶ ἀνάπτυξις τῶν κατὰ Κυριακὴν ἀναγιγνωσκομένων περικοπῶν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῶν Ἀποστόλων.

64. Αἱ πρὸς τὸ Ἔθνος μας ὑπηρεσίαι τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν καὶ τὴν Ἐπανάστασιν.

Ἡ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία δὲν ὑπῆρξε μόνον ἡ φιλόστοργος μήτηρ ἡ μεριμνῶσα διὰ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ διατήρησιν τῆς πίστεως ὅλων τῶν ὑποδοῦλων, ἀλλὰ καὶ εἰργάσθη διὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν. Ὑψίστας ὑπηρεσίας προσέφερεν ἡ Ἐκκλησία μας εἰς τὸ Ἔθνος ἡμῶν μετέχουσα ἐνεργῶς εἰς ὅλας τὰς προσπάθειας ὁργανώσεως τῶν ἡθικῶν καὶ ὕλικῶν δυνάμεων αὐτοῦ, ὡς καὶ εἰς ὅλας τὰς ἐξεγέρσεις του.

Πολλοὶ κληρικοὶ εὗρον μαρτυρικὸν θάνατον κατὰ τὰς ἐξεγέρσεις ταύτας, ὅπως ὁ ἐπίσκοπος Τρίκκης Διονύσιος ὁ Σκυλόσοφος καὶ ὁ ἡγούμενος Σεραφεῖμ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἡπειροθεσσαλίας τὸ 1611, ὁ μητροπολίτης Κορίνθου Ζαχαρίας κ.ἄ.

Σοφὸς ἱστορικὸς γράφει: «Δὲν ἤμποροῦμεν νὰ μὴ θαυμάσωμεν τὴν πίστιν καὶ τὸν πατριωτισμὸν τοῦ ἑλληνικοῦ κλήρου κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς δουλείας. Ἐνῷ ὠδηγοῦντο δέσμιοι καὶ ὕβριζόμενοι εἰς τὸν τόπον τῆς ἀγχόνης καὶ παρεκινεῖντο νὰ ἀρνηθοῦν τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Πατρίδα, ὅλοι ἀνεξαίρετως ἐπρωτίμων τὰ βασανιστήρια καὶ τὸν θάνατον».

Κατὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς Μεγάλης Ἐπαναστάσεως, κατὰ τὴν ἐναρξιν, ὡς καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ Ἀγῶνος, ὁ Κλῆρος ἐπρωτοστάτησε καὶ εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ εἰς τὰς θυσίας. Πρωτομάρτυρες εἰς τὸν βωμὸν τῆς θυσίας ὑπὲρ τοῦ ἔθνους ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε' μετὰ τῶν μητροπολιτῶν Ἐφέσου, Ἀγχιάλου καὶ Νικομηδείας, ἀπηγγονίσθησαν τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα εἰς Κωνσταντινούπολιν (10 Ἀπριλίου 1821). Μετ' ὀλίγον εὗρον ἐπίσης μαρτυρικὸν θάνατον οἱ μητροπολίται Δέρκων, Ἀδριανουπόλεως, Τυρνόβου καὶ Θεσσαλονίκης, ὡς καὶ ἄλλοι πολλοὶ κληρικοί.

Εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα ὁ κλῆρος πρωταγωνιστεῖ. Ὁ Παλαιὸν Πατρὸν Γερμανός, ὁ Βρεσθένης Θεοδώρητος, ὁ Ἀνδρούσσης Ἰωσήφ,

ὁ Λακεδαιμόνος Χρῦσανθος, ὁ ἀρχιμανδρίτης Δικαῖος ἢ Παπαφλέσσας καὶ πλεῖστοι ἄλλοι κληρικοὶ εἶναι ἐνθουσιώδεις ἀπόστολοι τοῦ Ἀγῶνος καὶ Ἀγωνισταί. Ὁ Ἀθανάσιος Διάκος, ὁ Παπαφλέσσας, ὁ ἐπίσκοπος Ρωγῶν Ἰωσήφ, ὁ Κορώνης Γρηγόριος, ὁ Μονεμβασίας Χρῦσανθος, ὁ Ἀμφίσσης (Σαλῶνων) Ἡσαΐας καὶ πλεῖστοι ἐπίσης ἄλλοι καθαγιαζοῦν διὰ τοῦ αἵματός των τὸν Ἀγῶνα τοῦ ἔθνους μας.

Διὰ τὸν ὀρθόδοξον κληρὸν ὁ ἀγὼν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ταυτίζεται πρὸς τὸν ἀγῶνα τοῦ ἔθνους. Ὁ Ἐθνομάρτυς Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε' δίδει τὴν ἐξῆς χαρακτηριστικὴν ἀπάντησιν εἰς τοὺς προτρέποντας αὐτὸν νὰ φύγῃ, διὰ νὰ σωθῇ: «Μὲ προτρέπετε νὰ φύγω... Ὁχι. Ἐγὼ διὰ τοῦτο εἶμαι Πατριάρχης, διὰ νὰ σώσω τὸ ἔθνος μου, καὶ ὄχι νὰ καταστραφῇ τοῦτο ἀπὸ τοὺς γενιτσάρους. Ὁ θάνατός μου θὰ φέρῃ μεγαλυτέραν ὠφέλειαν παρὰ ἡ ζωὴ μου. Οἱ ξένοι χριστιανοὶ ἡγεμόνες θὰ ἀγανακτήσουν διὰ τὸν ἄδικον θάνατόν μου καὶ θὰ ἐννοήσουν ὅτι καὶ αὐτῶν ἡ πίστις ὑβρίσθῃ. Οἱ Ἕλληνες πολεμισταὶ θὰ πολεμοῦν μὲ μεγαλυτέραν μανίαν, ἢ ὅποια θὰ φέρῃ τὴν νίκην...».

Τὸ ἔθνος ἡμῶν ὀφείλει πολλὰ εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν μας. Δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι, ὅπως ἄλλοτε ὁ χριστιανισμὸς διηκολύνθη εἰς τὴν διάδοσίν του ὑπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, οὕτω καὶ τώρα ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τὰ μέγιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν διάσωσιν καὶ ἀναγέννησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

65. Τὰ ἄλλα Πατριαρχεῖα.

1) Τὸ Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀλεξανδρείας ἰδρῦθη κατὰ τὴν παράδοσιν ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου. Κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα κατεῖχε τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς. Κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ μονοφυσιτῶν πατριαρχῶν καὶ Ἀράβων. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ἠκολούθησε τὴν τύχην τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα Πατριαρχεῖα. Ἀπὸ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἀναζωογονεῖται, ἰδίως δὲ ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἡ Αἴγυπτος ἐγένεν ἀνεξάρτητον κράτος. Οἱ ὑπὸ τὸ Πατριαρχεῖον τοῦτο ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ ἀνέρχονται εἰς 140 χιλιάδας.

Ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας φέρει ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος τὸν τίτλον: Πάπας καὶ Πατριάρχης τῆς μεγάλης πόλεως Ἀλεξανδρείας,

— Λιβύης, Πενταπόλεως, Αιθιοπίας και πάσης 'Αφρικῆς, Πατὴρ Πατέρων, Ποιμὴν Ποιμένων, 'Αρχιερεὺς 'Αρχιερέων, τρίτος καὶ δέκατος τῶν 'Αποστόλων καὶ Κριτὴς τῆς Οἰκουμένης, δοθέντα αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Πάπα Ρώμης Κελλεστίνου. Τὸ Πατριαρχεῖον διαιρεῖται σήμερον εἰς ἕνδεκα ἐκκλησιαστικὰς ἐπαρχίας, τὰς ἐξῆς: 1) **'Αλεξανδρείας** με ἔδραν τὴν 'Αλεξανδρείαν ἢ τὸ Κάϊρον· 2) **Πηλουσίου** με ἔδραν τὸ Πόρτ-Σάϊδ· 3) **Λεοντοπόλεως**, με ἔδραν τὴν 'Ισμαηλίαν· 4) **Νουβίας** με ἔδραν τὸ Χαρτούμ. 5) **'Αξώμης** με ἔδραν τὴν 'Αδδῖς 'Αμπέμπα· 6) **'Ερμουπόλεως** με ἔδραν τὴν Τάντα· 7) **Καρθαγένης** με ἔδραν τὴν Τρίπολιν· 8) **'Ιωαννουπόλεως** με ἔδραν τὸ Γιοχάννεσμπουργκ· 9) **Κεντρώας 'Αφρικῆς** με ἔδραν τὸ 'Ελισάμπεθβιλ· 10) **'Ανατολικῆς 'Αφρικῆς** με ἔδραν τὸ Δάρ-ἐλ-Σαλαάμ· 11) **Δυτικῆς 'Αφρικῆς** με ἔδραν τὸ Γιαουτέ. Πατριάρχης εἶναι ὁ Χριστοφόρος.

2) Τὸ Πατριαρχεῖον 'Αντιοχείας.

'Η 'Αντιόχεια κατέστη εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων 'Αποστολικῶν χρόνων κέντρον διαδόσεως τοῦ χριστιανισμοῦ.

Καὶ τὸ Πατριαρχεῖον τοῦτο ἐδοκιμάσθη ποικιλοτρόπως. Μέχρι τοῦ 1898 οἱ Πατριάρχαι ἦσαν Ἕλληνες. Τὸ 1900 ἀνεδείχθη Πατριάρχης Ἀραβ, σήμερον δὲ τὸ Πατριαρχεῖον εὐρίσκεται ὀριστικῶς εἰς χεῖρας τῶν Σύρων ὀρθοδόξων. Ἐδρα τοῦ Πατριαρχείου εἶναι ἡ Δαμασκός.

Ὁ Πατριάρχης 'Αντιοχείας φέρει τὸν τίτλον: Πατριάρχης τῆς Μεγάλης θεουπόλεως 'Αντιοχείας, Συρίας, 'Αραβίας, Κιλικίας, 'Ιβηρίας τε καὶ Μεσοποταμίας καὶ πάσης 'Ανατολῆς. Πατριάρχης εἶναι ὁ Θεοδόσιος.

3) Τὸ Πατριαρχεῖον 'Ιεροσολύμων.

'Η Ἐκκλησία τῶν 'Ιεροσολύμων, τοῦ τόπου τῆς σταυρώσεως καὶ ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος, ἰδρυθεῖσα ὑπ' Αὐτοῦ, ἐστερεώθη διὰ τῆς ἀκλονήτου πίστεως τῶν πρώτων χριστιανῶν. Ἡ μεγάλη ἀκμὴ αὐτῆς σημειοῦται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου καὶ ἰδίως ἀπὸ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐν τοῖς Ἁγίοις Τόποις.

Ὅταν οἱ Ἀραβες κατέκτησαν τὴν Παλαιστίνην, τὸ Πατριαρχεῖον ὑπέστη πολλὰς διώξεις, αἱ ὁποῖαι ἐξηκολούθησαν καὶ ἐπὶ Σταυροφόρων. Περισσότερον καὶ σκληρότερον ἐδοκιμάσθη κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως.

Μεγάλοι ἁγῶνες ἐγίναν μεταξὺ τῶν Ὁρθοδόξων, τῶν Λατίνων καὶ τῶν Ἀρμενίων διὰ τὴν κατοχὴν καὶ κυριότητα τῶν ἱερῶν καὶ ἁγίων Προσκυνημάτων. Τέλος ἐπὶ Σουλτάνου **Σελῖμ τοῦ Α΄** (1512 - 1520) ἀνεγνωρίσθη ἡ ἐπ' αὐτῶν κυριότης τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων μοναχῶν. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν ταύτην οἱ Ἑλληνες Πατριάρχαι δὲν ἔπαυσαν ἀγωνιζόμενοι κατὰ τῶν ἀξιώσεων τῶν Ἀρμενίων ἰδίως, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἀραβοφώνων ὀρθοδόξων. Πολύτιμος ὑπῆρξεν ἡ συμβολὴ τῆς **Ἀγιοταφικῆς Ἀδελφότητος** εἰς τὰς προσπάθειάς καὶ τοὺς ἁγῶνας ὑπὲρ τῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὀρθοδόξων κατοχῆς τῶν Ἀγίων Προσκυνημάτων, καὶ μάλιστα τοῦ Παναγίου Τάφου.

Ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων φέρει τὸν τίτλον: Πατριάρχης τῆς Ἀγίας Πόλεως Ἱερουσαλὴμ καὶ πάσης Παλαιστίνης, Συρίας, Ἀραβίας καὶ τῆς πέραν τοῦ Ἰορδάνου, Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας καὶ Ἀγίας Σιών. Πατριάρχης εἶναι σήμερον ὁ Βενέδικτος.

Ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Σινᾶ.

Εἰς τὸ ἱερὸν ὄρος τῆς χερσονήσου Σινᾶ ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἡ ἱερὰ μονὴ τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης, ὅπου ὑπάρχει καὶ λείψανον τῆς Ἀγίας.

Ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς εἶναι ἀρχιεπίσκοπος καὶ χειροτονεῖται ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων. Ἡ ἔδρα τῆς ἀρχιεπισκοπῆς μεταφέρεται τὸν χειμῶνα εἰς τὸ Κάϊρον.

Ἡ μονὴ ἔχει τὴν πλουσιωτέραν βιβλιοθήκην τῆς Ἀνατολῆς. Ἐκεῖ εὑρέθη καὶ ὁ λεγόμενος Σιναϊτικὸς Κῶδιξ, ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων χειρογράφων τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Ἐδωρήθη εἰς τὸν τσάρον τῆς Ρωσίας Ἀλέξανδρον, οἱ δὲ Κομμουνιστὰι τὸν ἐπώλησαν εἰς τὸ Βρετανικὸν Μουσεῖον ἀντὶ ἑκατὸν χιλιάδων λιρῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

66. *Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.*

Γνωρίζομεν ὅτι ὁ χριστιανισμὸς ἐκηρύχθη εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς κυρίως Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων Παύλου καὶ Ἀνδρέου καὶ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ. Ἰδρύθησαν Ἐκκλησίαι εἰς διαφόρους πόλεις καὶ πολὺ ἔνωρις ἐξηπλώθη ὁ χριστιανισμὸς καὶ εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν. Κατὰ τὸν δεῦτερον αἰῶνα Ἕλληνες Ἀπολογηταί, ὁ Κορδᾶτος καὶ ὁ Ἀριστείδης ἐπιδίδουν ἀπολογίας ὑπὲρ τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς Ῥωμαίους αὐτοκράτορας. Κατὰ τοὺς διωγμοὺς πολλοὶ ἐπίσκοποι Ἕλληνες ἐμαρτύρησαν ὑπὲρ τῆς πίστεως. Εἰς τὴν νῆσον Μῆλον ἀνεκαλύφθησαν χριστιανικαὶ κατακόμβαι. Εἰς ὅλας τέλος τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους φέρονται ὑπογράφοντες ἐπίσκοποι διαφόρων ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος.

Πάντα ταῦτα, ὡς καὶ σπουδαῖα χριστιανικὰ μνημεῖα (ναοὶ καὶ ἔργα ζωγραφικὰ), ὑπάρχοντα ἀπὸ τοῦ πέμπτου ἤδη αἰῶνος εἰς Πελοπόννησον, Ἀθήνας, Βοιωτίαν, Ἡπειρον, Θεσσαλονίκην κ.ἄ., μαρτυροῦσι περὶ τῆς ἐξαπλώσεως καὶ ἐπικρατήσεως τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν Ἑλλάδι.

Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ τετάρτου αἰῶνος ἡ Ἑλλὰς ἀνῆκεν ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἐπισκόπου Ῥώμης. Κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανούς τῆς εἰκονομαχίας καὶ ἀκριβῶς τὸ 733 ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἠνώθη μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἤρχισε νὰ ἀκμάζη. Διαπρεπεῖς ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς ἐτίμησαν αὐτὴν, ὅπως ὁ Θεσσαλονίκης **Γρηγόριος Παλαμᾶς**, ὁ ἐπίσκοπος τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ Τρίκκης **Οἰκουμένιος** οἱ ἀδελφοὶ **Νικήτας** καὶ **Μιχαὴλ Ἀχομινᾶτοι** οἱ Χωνιάται, ὁ Θεσσαλονίκης **Εὐστάθιος**, ὁ Μεθώνης **Νικόλαος**, ὁ ἐπίσκοπος Ἀχρίδος **Θεοφύλακτος** ἐξ Εὐβοίας, διακριθεὶς ὡς ἐρμηνευ-

τῆς τῶν Γραφῶν, κ.ἄ. Πολλοὶ Πατριάρχαι κατήγοντο ἐκ τῆς κυρίως 'Ελλάδος' τοιοῦτοι εἶναι ὁ Διονύσιος ὁ Α', Μελέτιος ὁ Πηγᾶς, ὁ Κύριλλος Λούκαρις, ὁ Δοσίθεος, ὁ Γρηγόριος ὁ Ε' κ.ἄ.

Κατὰ τὴν Φραγκοκρατίαν οἱ μὴ ἀναγνωρίσαντες τὸ πρωτεῖον τοῦ Πάπα 'Επίσκοποι ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῶν ἐπισκοπῶν των, ἀντικατασταθέντες ὑπὸ Λατίνων. Ἀλλὰ καὶ πάλιν μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν Φράγκων ἡ 'Εκκλησία τῆς 'Ελλάδος ἀνέλαβε ταχέως καὶ κατὰ τοὺς δυσκόλους χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἦτο ὁ πνευματικὸς ὁδηγὸς καὶ τὸ ἠθικὸν στήριγμα τοῦ 'Εθνους μας.

Κατὰ τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν πρωτοστατεῖ, ὅπως εἶδομεν, καὶ εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ εἰς τὰς θυσίας. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ τὴν ἱδρυσιν τοῦ ἐλευθέρου 'Ελληνικοῦ Βασιλείου ἔπρεπε καὶ ἡ 'Εκκλησία τῆς 'Ελλάδος νὰ γίνῃ ἀνεξάρτητος συμφῶνως πρὸς τὴν ἐν τῇ 'Ορθόδοξῳ 'Ανατολῇ κρατοῦσαν συνήθειαν, καθ' ἣν ἐλεύθερον κράτος ἐδικαιούτο νὰ ἔχῃ ἀνεξάρτητον ἐκκλησίαν. Πρὸς τοῦτο συνῆλθεν εἰς τὸ Ναύπλιον κατὰ τὸ 1833 σύνοδος ὅλων πᾶν ἐπισκόπων τῆς ἐλευθέρας 'Ελλάδος, ἡ ὁποία ἀνεκήρυξε τὴν 'Εκκλησίαν τῆς αὐτοκέφαλον καὶ ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ Πατριαρχείου.

67. Διοίκησις τῆς 'Εκκλησίας τῆς 'Ελλάδος.

Τὴν διοίκησιν τῆς ἀνεξαρτήτου 'Εκκλησίας τῆς 'Ελλάδος ἀνέλαβε μικρὰ Σύνοδος ὀνομασθεῖσα «'Ιερὰ Σύνοδος τοῦ Βασιλείου τῆς 'Ελλάδος». Ἀποτελεῖτο ἐκ πέντε ἐπισκόπων καὶ ἑνὸς λαϊκοῦ, ἀντιπροσώπου τοῦ Κράτους, ὅστις ἐλέγετο Βασιλικὸς 'Επίτροπος. Πρόεδρος τῆς Συνόδου ἦτο ὁ ἔχων τὰ πρεσβεῖα τῆς ἀρχιερωσύνης, δηλ. ὁ ἀρχαιότερος κατὰ τὴν χειροτονίαν.

Τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνεγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς 'Εκκλησίας τῆς 'Ελλάδος κατὰ τὸ ἔτος 1852. Ἐκτοτε πρόεδρος τῆς 'Ιερᾶς Συνόδου ὠρίσθη ὁ ἐκάστοτε Μητροπολίτης Ἀθηνῶν, οἱ δὲ Συνοδικοὶ ἐλαμβάνοντο κατὰ τὴν σειρὰν τῶν πρεσβειῶν τῆς χειροτονίας των. Ὁρίσθη ἐπίσης νὰ λαμβάνεται τὸ ἅγιον μύρον ἐκ τοῦ Πατριαρχείου εἰς ἔνδειξιν σεβασμοῦ. Ἡ Σύνοδος ἐξέλεγε τοὺς ὑποψηφίους 'Επισκόπους, ἐπέβλεπε τὴν τήρησιν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ εἶχε τὴν ἐποπτείαν τοῦ κλήρου.

Βραδύτερον προσετέθησαν εἰς τὴν ἀνεξάρτητον 'Εκκλησίαν τῆς

Ἑλλάδος αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ἑπτανήσου (1864) καὶ τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἀρτης (1881). Κατὰ τὸ 1928 τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ὥρισε διὰ Συνοδικοῦ Τόμου ὅτι αἱ Ἐκκλησίαι Μακεδονίας, Δ. Θράκης, Ἡπείρου καὶ Νήσων Αἰγαίου πρέπει νὰ ἀναγνωρίζουν ὡς ἀνωτάτην διοικητικὴν ἀρχὴν τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κρήτης παραμένει καὶ μετὰ τὴν ἑνωσιν τῆς νήσου μετὰ τῆς μητρὸς Πατρίδος ἡμιαυτόνομος ὑπαγομένη εἰς τὸ Πατριαρχεῖον. Διοικεῖται ὑπὸ ἰδίας Ἱερᾶς Συνόδου, εἰς ἣν παρίσταται Βασιλικὸς Ἐπίτροπος. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κρήτης μνημονεύει τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην ἔχοντα τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν ἐπ' αὐτῆς· τὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα τῆς Κρήτης συζητοῦνται μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

Κατὰ τὸν ἰσχύοντα σήμερον **Καταστατικὸν Χάρτην** ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος διοικεῖται ὡς ἑξῆς:

Ἀνωτάτη Ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ εἶναι ἡ **Ἱερὰ Σύνοδος τῆς σεπτῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἑλλάδος** ἀποτελουμένη ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀρχιερεῖς τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου. Αὕτη συνέρχεται τὸν Ὀκτώβριον ἐκάστου ἔτους, ἐκτάκτως δὲ ὡςάκις παραστῇ ἀνάγκη, καὶ ἐπιλαμβάνεται τῶν γενικῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων.

Ἀνωτάτη διοικητικὴ ἀρχὴ εἶναι ἡ **Ἱερὰ Σύνοδος** τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ τῶν ἐν ἐνεργείᾳ Μητροπολιτῶν Παλαιᾶς καὶ Νέας Ἑλλάδος (ἀνὰ ἑξ) ὡς συνέδρων. Οὗτοι καλοῦνται κατὰ τὴν σειρὰν τῆς χειροτονίας των. Ἡ Συνοδικὴ περίοδος εἶναι ἐνιαυσία, ἄρχεται τὴν 1ην Ὀκτωβρίου ἐκάστου ἔτους καὶ λήγει τὴν 30ὴν Σεπτεμβρίου τοῦ ἐπομένου ἔτους· ἔδρα εἶναι αἱ Ἀθῆναι. Καὶ τῶν δύο Συνόδων προεδρεῖ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος, παρίσταται δὲ εἰς τὰς συνεδριάσεις των ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Κράτους ὁ Βασιλικὸς Ἐπίτροπος. Οὗτος γνωμοδοτεῖ ἐπὶ τῶν συζητουμένων, ἀλλὰ δὲν ἔχει δικαίωμα ψήφου.

68. Λατρεία, ἡθὴ καὶ παιδεία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ λατρεία μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἔθνους προσλαμβάνει λαμπρότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν. Ὁραῖοι ναοὶ ἀνεγείρονται εἰς ὅλας τὰς

πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ στολίζονται μὲ θαυμάσια ἔργα, τοιχογραφίας, ψηφιδωτά, διακοσμήσεις. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ καλλιεργεῖται καὶ ἀπὸ τοῦ 1904 διδάσκεται εἰς τὸ Ὠδεῖον Ἀθηνῶν.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία ἔλαβεν ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως μεγάλην ἀνάπτυξιν. Κατεβλήθη εὐθὺς ἀμέσως προσπάθεια μόρφώσεως τοῦ κατωτέρου ἰδίως κλήρου. Ὁ πρῶτος ἐθνικὸς κυβερνήτης Ἰωάννης Καποδίστριας ἔδρυσεν πρὸς τοῦτο Ἱερατικὴν σχολὴν εἰς τὸν Πόρον. Ὅταν βραδύτερον (1837) ἰδρύθη τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον ἐν Ἀθήναις, περιέλαβε καὶ Θεολογικὴν σχολὴν διὰ τὴν μόρφωσιν ἀνωτέρων κληρικῶν. Μετὰ δέκα ἔτη (1847) ἰδρύθη ἡ Ριζάρειος Ἐκκλησιαστικὴ Σχολή. Σήμερον λειτουργοῦσιν Ἱερατικαὶ σχολαὶ εἰς πολλὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος.

Διαπρεπεῖς θεολόγοι, λαϊκοὶ καὶ κληρικοὶ, ἀνεδείχθησαν ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα πολλοί. Σπουδαιότεροι εἶναι:

1) Ὁ **Θεόκλητος Φαρμακίδης** (1784 - 1860). Ἐγεννήθη εἰς Λάρισαν, ἐσπούδασε δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν, Ἰάσιον καὶ Βουκουρέστιον, ὅπου ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος, καὶ εἰς Γερμανίαν. Ἐσπευσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ προσέφερε τὰς ὑπηρεσίας του. Τὸ 1837 διωρίσθη καθηγητὴς εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν. Ἐγραψε πολλὰ συγγράμματα καὶ ἐξέδωσε μετὰ ὑπομνημάτων τὴν Καινὴν Διαθήκην εἰς ἑπτὰ τόμους.

2) Ὁ **Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος** ὁ **ἐξ Οἰκονόμων** (1780 - 1857). Ἀνεδείχθη οὗτος σπουδαῖος ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ καὶ διαπρεπὴς θεολόγος. Εἰς ἡλικίαν 25 ἐτῶν ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος καὶ ἐδίδαξεν ὡς ἱεροκῆρυξ εἰς Σμύρνην καὶ Κωνσταντινούπολιν. Φυλακισθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἔφυγεν εἰς Ὁδησσόν, ὅπου ἐξεφώνησε θαυμάσιον λόγον κατὰ τὴν κηδεῖαν τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε'. Ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα τὸ 1835 καὶ ἐσημείωσεν ἐξαιρετικὴν συγγραφικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν δράσιν.

3) Ἱστορικά, ἐρμηνευτικὰ καὶ ἠθικὰ συγγράμματα ἀξιόλογα συνέγραψαν οἱ θεολόγοι Καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου **Κοντογόνης** (†1878), **Ρομπότης** (†1875), **Ν. Δαμαλᾶς** (†1892) καὶ ἄλλοι.

4) Κατὰ τὰ τελευταῖα ἐπίσης ἔτη ἔζησαν, ἐδίδαξαν καὶ ἔγραψαν ἀξιόλογα ἔργα πολλοὶ θεολόγοι: Ὁ Καθηγητὴς **Ἀ. Κυριακὸς** συγγράψας

τρίτομον 'Ιστορίαν τῆς 'Εκκλησίας, ὁ ἀρχιεπίσκοπος 'Αθηνῶν Χρυσόστομος Παπαδόπουλος (†1938) διακριθεὶς διὰ τὴν σοφίαν, τὴν ἀπλότητα τοῦ βίου καὶ τὴν πλουσίαν συγγραφικὴν δρασίην του, οἱ σοφοὶ Καθηγῆται Ζήκος Ρώσης (†1933) καὶ Χρ. 'Ανδρούτσος († 1935) ἀναπτύξαντες εἰς συγγράμματά των τὰς δογματικὰς ἀληθείας τῆς 'Εκκλησίας μας κ.π.ᾱ. Πλεῖστοι τέλος θεολόγοι ὑπάρχουν ἐν ζωῇ ἐργαζόμενοι μετὰ θαυμαστοῦ ζήλου διὰ τὴν πρόδον τῆς 'Εκκλησίας καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας.

Ἡ ζωηρὰ αὕτη παιδευτικὴ ἐκκλησιαστικὴ κίνησις συνετέλεσε τὰ μέγιστα καὶ εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ἡθῶν τῶν χριστιανῶν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς φιланθρωπίας καὶ ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον. Ἡ 'Εκκλησία μας πρωτοστατεῖ εἰς τὴν ἵδρυσιν ἰδρυμάτων καὶ τὴν πραγματοποίησιν κοινωφελῶν ἔργων. Τὰ φιλόπτωχα Ταμεῖα τῶν μητροπόλεων ἀνακουφίζουν τοὺς πτωχοὺς καὶ τοὺς πάσχοντας, ἀποφυλακίζουν κρατούμενους διὰ χρέη, διανέμουν βιβλία καὶ ἐνδύματα εἰς τοὺς ἀπύρους μαθητὰς κ.λ.π. Τὰ ἰδρυθέντα κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη Κατηχητικὰ Σχολεῖα, ὡς καὶ ὁ 'Οργανισμὸς τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας ἐργάζονται μετὰ ζήλου, διὰ νὰ θερμάνουν τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα τῶν χριστιανῶν.

Ἡ 'Εκκλησία προσέφερεν ἐπίσης ὑψίστας ὑπηρεσίας εἰς τὸ 'Ἔθνος μας κατὰ τοὺς προσφάτους ἐθνικοὺς ἀγῶνας. Κατὰ τοὺς Βαλκανοτουρκικοὺς πολέμους ἐμαρτύρησεν ὑπὲρ τοῦ 'Ἐθνους ὁ μητροπολίτης Γρεβενῶν, κατὰ δὲ τὴν Μικρασιατικὴν ἐκστρατεῖαν ἐθυσιάσθη μὲ θαυμαστὴν αὐταπάρνησιν ὁ μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος. Κατὰ τὴν περίδον τῆς προσφάτου Κατοχῆς ἡ 'Εκκλησία μας ἔγινεν ἡ ψυχὴ τοῦ ἔθνους καὶ τὸ ἡθικὸν στήριγμα τοῦ 'Ελληνικοῦ λαοῦ. Ὁ ἐθνικὸς τέλος ἀγὼν τῆς τετραετίας (1946 - 1949) ἐναντίον τῶν ξενοκινήτων ὀρδῶν τῶν κομμουνιστοσυμμοριτῶν εἰς τὴν 'Εκκλησίαν μας εὗρε τὸ σταθερώτερον στήριγμα τῆς νίκης του.

Αἱ θυσαίαι τοῦ 'Ελληνικοῦ κλήρου κατὰ τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας τῆς τελευταίας ὀκταετίας (1941 - 1949) εἶναι αἱ ἐξῆς:

Ἐξετελέσθησαν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων 26 κληρικοί, ὑπὸ τῶν Γερμανῶν 75, ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν 20 καὶ ὑπὸ τῶν κομμουνιστοσυμμοριτῶν 223· ἐν ὧν 344.

Ὁ Μητροπολίτης 'Αθηνῶν φέρει τὸν τίτλον: 'Αρχιεπίσκοπος 'Αθηνῶν καὶ πάσης 'Ελλάδος. 'Αρχιεπίσκοπος εἶναι σήμερον ὁ Χρυσόστομος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

69. Αἱ ἄλλαι αὐτοκέφαλοι Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι.

Πλὴν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Πατριαρχείων ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι αὐτοκέφαλοι Ἐκκλησίαι ἀποτελοῦσαι μετ' αὐτῶν τὴν Ἀνατολικὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Τοιαῦται εἶναι:

1) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου.

Ἀνεγνωρίσθη αὐτοκέφαλος ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος (431 μ.Χ.) καὶ συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἐλληνικότητος τῆς μεγαλονήσου. Ἡ ἀρχιεπισκοπὴ τῆς Κύπρου εἶναι πραγματικὴ ἐθναρχία τῶν Ἑλλήνων κατοίκων της, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν τὰ 4)5 τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς. Οἱ πρόσφατοι ἀγῶνες τῶν ἀδελφῶν μας Κυπρίων ὑπὲρ τῆς Ἐνώσεως, πού ἐγένοντο ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὑπὸ τοῦ θρυλικοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ε.Ο.Κ.Α. Διγενῆ, συγχينوῦσι πᾶσαν Ἑλληνικὴν καρδίαν. Ἦδη οἱ ἀγῶνες ἐτελεσφόρησαν καὶ ἡ Κύπρος ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρτητος Δημοκρατία. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Κύπρου φέρει τὸν τίτλον: Ἀρχιεπίσκοπος Ἰουστινιανῆς καὶ Πάσης Κύπρου. Σήμερον ἀρχιεπίσκοπος τῆς Κύπρου εἶναι ὁ ἀγωνισθεὶς διὰ τὴν ἐλευθερίαν της **Μακάριος**. Οὗτος εἶναι καὶ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας τῆς Κύπρου.

2) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας.

Ἰδρυθεῖσα τὸν Ι' αἰῶνα, ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία ἐξηρτάτο ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Κατὰ τὸ ἔτος 1589 ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου τοῦ Β' εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Μόσχας Ἰῶβ ὁ τίτλος τοῦ Πατριάρχου καὶ ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας. Τυπικῶς μόνον μέχρι τοῦ 1657 οἱ Ρῶσοι Πατριάρχαι ἐζήτουν τὴν ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ ἐπικύρωσιν τῆς ἐκλογῆς των. Ἐκτοτε ὁ Ρῶσος Πατριάρχης ἀπέβη πανίσχυρος ἐν Ρωσίᾳ, ἂν καὶ ἐπὶ Μεγάλου Πέτρου ἡ

διοικήσεις τῆς Ἐκκλησίας ἀνετέθη εἰς Σύνοδον, ἐν τῇ ὁποῖα παρήδρευε καὶ αὐτοκρατορικὸς ἐπίτροπος (1721).

Ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία εἰργάσθη διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς Σιβηρίαν, Κίναν, Ἰαπωνίαν καὶ Ἰνδίας, ἐπροστάτευε δὲ πάντοτε τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανούς, οἱ ὅποιοι ἦσαν ὑπὸ δουλοὶ τῶν Τούρκων. Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἐδιώχθη ἀγρίως ὁ ρωσικὸς ὀρθόδοξος κληρὸς ὑπὸ τοῦ κομμουνιστικοῦ καθεστῶτος, πρὸ ὀλίγων δὲ μόλις ἐτῶν ἐπετράπη ἡ ἀνασύστασις τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ μὲ πλήρη ὑποταγὴν τῆς εἰς τὸ κομμουνιστικὸν κράτος.

Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας φέρει τὸν τίτλον: Πατριάρχης Μόσχας καὶ πάσης Ρωσίας. Πατριάρχης εἶναι ὁ Ἀλέξιος.

3) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἰβηρίας ἢ Γεωργίας.

Ἰβηρία ἢ (ὅπως ὠνομάσθη τὸν ΙΑ' αἰῶνα) Γεωργία εἶναι ἡ μεταξὺ τοῦ Καυκάσου, τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Ἀρμενίας χώρα, ὅπου ἀπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου διεδόθη καὶ ἐστερεώθη ὁ χριστιανισμός. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Γεωργίας ἐξηρτᾶτο κατ' ἀρχὰς ἀπὸ τοῦ Πατριαρχεῖον Ἀντιοχείας, ἔγινε δὲ ἀνεξάρτητος τὸν ΙΑ' αἰῶνα ἐπὶ Κωνσταντίνου Η' τοῦ Μονομάχου.

Σήμερον ἡ Γεωργία εἶναι αὐτόνομον μέλος τῆς κομμουνιστικῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως, ἡ δὲ ἀνεξάρτητος ἄλλοτε Ἐκκλησία τῆς ὑπήχθη εἰς τὴν Ρωσικὴν Ἐκκλησίαν.

4) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Σερβίας.

Μέχρι τοῦ 1766 ἡ Σερβικὴ Ἐκκλησία εἶχεν ἀνεξαρτησίαν τινά, τότε ὅμως ἐζήτησε νὰ ὑπαχθῇ καὶ ὑπήχθη εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Ὅταν τὸ 1879 ἡ Σερβία ἔγινεν ἀνεξάρτητον βασιλείον, ἀνεγνωρίσθη αὐτοκέφαλος καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς, ἀπὸ δὲ τοῦ 1920 ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Σερβίας ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ Πατριάρχου. Ὑπὸ τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην ὑπάγονται οἱ Νοτιοσλάβοι ὀρθόδοξοι πλὴν τῶν Κροατῶν καὶ Σλοβένων, οἱ ὅποιοι εἶναι Δυτικοὶ (Καθολικοί). Ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας φέρει τὸν τίτλον Ἀρχιεπίσκοπος Ἰππεκίου, Μητροπολίτης Βελιγραδίου καὶ Καρλοβικίου καὶ Πατριάρχης τῶν Σέρβων.

5) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας.

Οἱ ὀρθόδοξοι τῆς Ἀλβανίας ἀνέρχονται εἰς 250 περίπου χιλιάδας καὶ ἀποτελοῦν σήμερον ἰδίαν, αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν. Ὁ ἀρχηγὸς

τῆς Ἐκκλησίας φέρει τὸν τίτλον: Ἀρχιεπίσκοπος Τιράνων καὶ πάσης Ἀλβανίας.

6) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρουμανίας.

Οἱ ὀρθόδοξοι Ρουμᾶνοι ὑπῆγοντο ἀνέκαθεν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως διοικούμενοι ὑπὸ τῶν δύο μεγάλων Μητροπόλεων Βλαχίας καὶ Μολδαβίας. Ὄταν ἐδημιουργήθη τὸ 1859 ἡ αὐτόνομος Ρουμανικὴ Ἡγεμονία ἠνώθησαν αἱ δύο Μητροπόλεις ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην Βουκουρεστίου. Τὸ 1865 ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρτητος ἡ Ρουμανικὴ Ἐκκλησία, ἀναγνωρισθεῖσα ὡς τοιαύτη καὶ ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου τὸ 1885. Ἀπὸ τοῦ 1925 ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ρουμανικῆς Ἐκκλησίας φέρει τὸν τίτλον: Ἀρχιεπίσκοπος Βουκουρεστίου, Μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας καὶ Πατριάρχης Ρουμανίας.

7) Ἡ Ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας.

Καθ' ὅλην τὴν διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας οἱ Βούλγαροι ὑπῆγοντο εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως διοικούμενοι ὑπὸ Ἐπισκόπων ἢ Μητροπολιτῶν αὐτοῦ. Ἀφ' οὗτο ὅμως ἡ Ἑλλάς ἀπέκτησε τὴν ἀνεξαρτησίαν της, ἤρχισε καὶ ἐν Βουλγαρίᾳ νὰ δημιουργῆται ἰδίᾳ ἐθνικὴ συνείδησις μὲ πρῶτην ἐπιδίωξιν τὴν ἱδρυσιν ἀνεξαρτήτου Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας. Μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον καὶ τὴν ἔκδοσιν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου τοῦ Χάττι Χουμαγιούν (1856), δι' οὗ ἐπεκυροῦντο τὰ θρησκευτικὰ προνόμια τῶν ὑποδούλων χριστιανῶν, οἱ Βούλγαροι ἐζήτησαν συμμετοχὴν εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τοῦ Πατριαρχείου καὶ εἰς τὸ Μεικτὸν Ἐθνικὸν Συμβούλιον (1860). Ἐπειδὴ δὲ τὸ Πατριαρχεῖον ἀπέρριψε τὰς ἀξιώσεις των, οἱ Βούλγαροι Ἐπίσκοποι ἐδήλωσαν ὅτι ἀποσπῶνται αὐτοῦ καὶ ἠξίωσαν νὰ διορίζουν αὐτοὶ Ἐπισκόπους εἰς τὰς ἐπαρχίας, ὅπου ὑπῆρχον Βούλγαροι, καὶ νὰ ἔχουν ἴδιον ἀρχηγὸν τῆς Ἐκκλησίας των (ἐξάρχον), ἐδρεύοντα ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Τὸ Πατριαρχεῖον ἀπέρριψε καὶ τὰς νέας ταύτας ἀξιώσεις τῶν Βουλγάρων, διότι δὲν ἦσαν σύμφωνοι πρὸς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας, οἱ ὅποιοι ἀπηγόρευον τὴν ὑπαρξιν δύο Ἐπισκόπων εἰς τὴν αὐτὴν ἐπαρχίαν. Ἡ τουρκικὴ Κυβέρνησις ὅμως ἀνεγνώρισεν ἐν τέλει τὴν ἱδρυσιν τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας διὰ σουλτανικοῦ φερμανίου τὸ 1870. Ἀλλὰ τὸ Πατριαρχεῖον ἔφερε τὸ ζήτημα ἐνώπιον τῆς «Μεγάλης Συνόδου»,

εἰς ἣν μετέσχον πλὴν τῶν ἱεραρχῶν τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἱ Πατριάρχαι Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας, ὡς καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου. Ἡ Σύνοδος ἀπεφάσισε νὰ κηρύξη «σχισματικούς» τοὺς Βουλγάρους Ἐπισκόπους καὶ τὴν Ἐξαρχίαν των καὶ νὰ καθαιρέσῃ καὶ ἀφορίσῃ αὐτούς (1872).

Ἀφ' ὅτου ἡ Βουλγαρία ἀνεκηρύχθη Ἡγεμονία ἡμιανεξάρτητος ὑπὸ τοῦ Βερολινείου Συνεδρίου (1878), ἡ Βουλγαρικὴ Ἐξαρχία ἤδρευεν (ἀπὸ τοῦ 1888) ὀριστικῶς ἐν Κωνσταντινουπόλει μέχρι τοῦ 1915.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἔγιναν διαπραγματεύσεις πρὸς ἄρσιν τοῦ Βουλγαρικοῦ σχίσματος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κάτωθι ὄρων: 1) Αἵτησις συγγνώμης ὑπὸ τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας· 2) περιορισμὸς τῆς Ἐξαρχίας ἐντὸς τοῦ Βουλγαρικοῦ κράτους καὶ 3) ὑπακοὴ τῶν ἐν Τουρκίᾳ Βουλγάρων κληρικῶν εἰς τὸν Πατριάρχην. Οἱ Βούλγαροι ἐδέχθησαν κατὰ τὸ ἔτος 1945 τοὺς ὅρους τούτους καὶ ὁ Πατριάρχης ἐκήρυξε τὴν ἄρσιν τοῦ σχίσματος (25 Φεβρουαρίου 1945).

Ἡ Σύνοδος ὅμως, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικούς κανόνας πρέπει νὰ λάβῃ τὴν τελικὴν περὶ ἄρσεως τοῦ σχίσματος ἀπόφασιν, δὲν συνῆλθεν ἀκόμη. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας φέρει τὸν τίτλον: Μητροπολίτης Σόφιας καὶ Ἐξαρχος πάσης Βουλγαρίας. Σήμερον εἶναι ὁ Κύριλλος.

8) Ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Πολωνίας.

Περιλαμβάνει τοὺς εἰς τὴν χώραν ταύτην ὀρθοδόξους χριστιανούς. Ο τίτλος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐκκλησίας εἶναι: Μητροπολίτης Βαρσοβίας καὶ πάσης Πολωνίας. Σήμερον εἶναι ὁ Διονύσιος.

Πᾶσαι αἱ ὡς ἄνω Ἐκκλησίαι ἀποτελοῦν τὴν ὀρθόδοξον Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία περιλαμβάνει περὶ τὰ 250 ἑκατομύρια χριστιανῶν.

Υπάρχουν ὅμως εἰς διαφόρους χώρας τῆς Ἀνατολῆς καὶ Ἐκκλησίαι ἀποχωρισθεῖσαι τῆς Ὀρθοδόξου καὶ ἀποτελούμεναι ἀπὸ χριστιανούς, τῶν ὁποίων αἱ δοξασίαι κατεδικάσθησαν ὡς αἰρετικαὶ ὑπὸ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Τοιαῦτα εἶναι:

1) Ἡ Ἐκκλησία τῶν Νεστοριανῶν εἰς Παρσίαν καὶ ἄλλας χώρας, 2) Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀρμενίων, ἀκολουθοῦσα τὴν Εὐτυχιανὴν αἵρεσιν, 3) Αἱ Ἐκκλησίαι τῶν Ἰακωβιτῶν τῆς Παλαιστίνης καὶ Συρίας, τῶν Κοπτῶν τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν Ἀβησσηνῶν, αἱ ὁποῖαι ἀκολουθοῦν τὴν μονοφυσιτικὴν αἵρεσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ. Ο ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΣΜΟΣ

70. Ἡ Μεταρρύθμισις εἰς Γερμανίαν. Μαρτίνος Λούθηρος.

Κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα πολλοὶ λαϊκοὶ καὶ κληρικοὶ θεολόγοι τῆς Δύσεως εἶχον ἐξεγερθῇ κατὰ τῶν καταχρήσεων τοῦ κλήρου καὶ τῆς παντοδυναμίας τοῦ Πάπα καὶ ἐζήτουν μεταρρυθμίσεις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἡ μελέτη τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἡ ὁποία μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς τυπογραφίας ἐκυκλοφόρει εὐρύτατα, ἐπειθεν ὅτι καὶ αἱ ἀξιώσεις τοῦ Πάπα περὶ παντοδυναμίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ παπικοῦ κλήρου περὶ σωτηρίας τῆς ψυχῆς διὰ νηστειῶν μόνον καὶ ταξιδίων εἰς ἱεροὺς τόπους καὶ ὁ πολυτελὲς βίος τῶν κληρικῶν δὲν συνεφώνουν πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ. Ἰδιαίτερος ἐσκανδάλιζε τοὺς χριστιανοὺς ἡ πώλησις τῶν συγχωροχαρτίων, ἡ ὁποία εἶχε προσλάβει τὴν μορφήν πραγματικοῦ ἐμπορίου. Αἱ καταχρήσεις τοῦ παπικοῦ κλήρου ἐπίεζον περισσότερο τὰς ἐν Γερμανίᾳ Ἐκκλησίας, αἱ ὁποῖαι ἐξηρτῶντο ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸν Πάπαν.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ὁ πάπας Λέων ὁ 10ος ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον τῆς παρὰ τὸν Ρήνον Μαγεντίας Ἀλμπρέχτον τὴν ἐλευθέραν καθ' ὅλην τὴν Γερμανίαν πώλησιν συγχωροχαρτίων, μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι ἤθελε νὰ συλλέξῃ χρήματα διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Πέτρου τῆς Ρώμης. Μοναχοὶ περιέτρεχον τὴν Γερμανίαν διενεργοῦντες τὸ ἐμπόριον τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν.

Εἰς τὴν Βιττεμβέργην τῆς Σαξονίας ἦτο τότε ἱεροκῆρυξ καὶ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου ὁ Αὐγουστίνος μοναχὸς **Μαρτίνος Λούθη-**

ρος. Οὗτος εἶχεν ἐξεγερθῆ κατὰ τῶν καταχρήσεων τοῦ Πάπα καὶ τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν, κατέκρινε δὲ ταύτας εἰς τὰ κηρύγματά του, τὰ ὁποῖα εὗρισκον μεγάλην ἀπήχησιν.

Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1517 ἔφθασεν εἰς Βιττεμβέργην ὁ Δομινικανὸς μοναχὸς Τέζελ καὶ ἤρχισε τὴν πώλησιν συγχωροχαρτίων διακηρύσσων ὅτι, « μὲν ἀκουσθῇ ὁ ἦχος τοῦ χρυσοῦ, ἢ ψυχῇ ἀναπηδᾷ ἀπὸ τοῦ Καθαρτηρίου εἰς τὸν Παράδεισον ». Ὁ Λούθηρος ἐξηγέρθη τότε δημοσίᾳ κατὰ τοῦ παπικοῦ κλήρου καὶ ἐτοιχοκόλλησεν εἰς τὸν ναὸν τῶν ἀνακτόρων τῆς Βιττεμβέργης προκήρυξιν περιέχουσαν 95 « Θέσεις », ἐπιχειρήματα δηλαδὴ ἀποδεικνύοντα τὰς καταχρήσεις τοῦ Πάπα, καὶ προεκάλει τὸν Τέζελ εἰς δημοσίαν συζήτησιν (31 Ὀκτωβρίου 1517). Ὁ χριστιανὸς, ἔλεγεν ὁ Λούθηρος, δὲν συγχωρεῖται διὰ χρημάτων, ἀλλὰ διὰ τῆς θερμῆς πίστεως καὶ τῆς εἰλικρινοῦς μετανοίας.

Τὸ κήρυγμα τοῦ Λουθήρου διεδίδετο ταχέως. Ὁ Πάπας ἀνῆσύχησε καὶ ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς Ρώμην, ἵνα ἀπολογηθῇ. Ἐπειδὴ παρήκουσε, τὸν ἀφώρισεν. Ὁ Λούθηρος ὅμως ἔκαυσε τὸ ἀφοριστικὸν ἔγγραφον (βούλλαν) τοῦ Πάπα ἐνώπιον μεγάλης συγκεντρώσεως λαοῦ, ἡ δὲ διδασκαλία του εἶχεν εὐρεῖαν ἐξάπλωσιν.

Συνελήθη τότε τῇ παρορμήσει τοῦ Πάπα ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ αὐτοκράτορος συνέδριον (Δίαιτα) τῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας καὶ τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν εἰς τὴν παρὰ τὸν Ρῆνον πόλιν Βόρμς (1521), εἰς τὸ ὁποῖον ἐκλήθη καὶ ὁ Λούθηρος. Οὗτος μὲ θάρρος διεκήρυξε τὰς ιδέας του ἄλλ' ἀπεδοκιμάσθη καὶ ἐτέθη ἐκτὸς νόμου. Ἐσώθη χάρις εἰς τὴν ὑποστήριξιν μερικῶν ἡγεμόνων. Ἐπὶ διετίαν ἐκρύπτετο εἰς τὸν πύργον φίλου του ἡγεμόνος, ἔκαμε δὲ τότε τὴν μετάφρασιν τῆς Ἀγίας Γραφῆς εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν.

Κατὰ τὸ ἔτος 1529 συνῆλθεν εἰς τὴν πόλιν Σπάϊερ δευτέρα Δίαιτα, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐλήφθησαν ἀποφάσεις κατὰ τῆς ἐξαπλώσεως τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Λουθήρου. Οἱ Λουθηρανοὶ διέμαρτυρήθησαν ἐγγράφως διὰ τὰ μέτρα ταῦτα καὶ ἔκτοτε ὠνομάσθησαν διέμαρτυροί (Protestantes).

Εἰς τὴν ἐπακολούθησάν Δίαιταν τῆς Αὐγούστης (1530) ὑπέβαλον ἐπίσημον ὁμολογίαν τῆς πίστεώς των συνταχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ὀνομαστοῦ ἐλληνιστοῦ Φιλίππου Μελάγχθονος, φίλου καὶ ὁπαδοῦ τοῦ Λουθήρου (Αὐγουσταία ὁμολογία). Προεκλήθησαν τότε ἀνωμαλίας καὶ ταραχαὶ εἰς Γερμανίαν ἐξ αἰτίας τῆς μεταρρυθμίσεως, ἀλλὰ μετ'

ὀλίγα ἔτη (1555) ἔγινεν ἡ θρησκευτικὴ εἰρήνη τῆς Αὐ-
γούστης, διὰ τῆς ὁποίας ἀνεγνωρίσθη ἐλευθερία θρησκευτικῇ καὶ
ισότης Διαμαρτυρομένων καὶ Παπικῶν (Καθολικῶν) ἐν Γερμανίᾳ.
Οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἀπεχωρίσθησαν ὀριστικῶς τῆς παπικῆς Ἐκκλη-
σίας καὶ ἀπετέλεσαν ἰδίαν Ἐκκλησίαν.

71. "Ἄλλοι Μεταρρυθμισταί. Ἐξάπλωσις τῆς Μεταρ- ρυθμίσεως. Ἡ διδασκαλία τῶν Διαμαρτυρομένων.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους (1518) ἐκήρυξε τὴν μεταρρύθμισιν, κατα-
πολεμήσας τὰς καταχρήσεις καὶ κακοδοξίας τῶν Παπῶν εἰς Ζυρίχην
τῆς Ἑλβετίας ὁ πρεσβύτερος **Σβίγγλιος**. Οὗτος ἐφονεύθη μετ' ὀλίγα
ἔτη εἰς μίαν σύγκρουσιν τῶν ὁπαδῶν του πρὸς τοὺς παπικούς. Ἡ διδα-
σκαλία του ἦτο σχεδὸν ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Λουθήρου.

"Ἄλλος μεταρρυθμιστὴς ἐφάνη ἐπίσης εἰς τὴν Γενεύην τῆς Ἑλβετί-
ας, ὁ **Ἰωάννης Καλβῖνος**. Ὁ Καλβῖνος ἤθελε τὴν ἐπαναφορὰν τῆς Ἐκ-
κλησίας εἰς τὴν ἀπλότητα τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων καὶ ἐδίδα-
σκε τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ «προορισμὸν» τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ Καλβινισταὶ
ᾠονόμασθησαν εἰς τὴν Γαλλίαν Οὐγενότοι καὶ κατεδιώχθησαν ἀγρίως
(Νῦξ Ἀγίου Βαρθολομαίου - σφαγὴ 20 χιλ. Οὐγενότων, 1572).

Αἱ μεταρρυθμιστικαὶ ἰδέαι, ἀφοῦ ἐστερεώθησαν ἐν Γερμανίᾳ, διε-
δόθησαν ταχέως εἰς τὴν Δανίαν, τὰς Σκανδιναβικὰς χώρας καὶ εἰς τὴν
Ἀγγλίαν, βραδύτερον δὲ καὶ εἰς τὴν Β. Ἀμερικὴν. Εἰς ὅλας τὰς χώρας
ταύτας ἰδρύθησαν νέαι Ἐκκλησίαι, αἱ ὁποῖαι ἀκολουθοῦν μὲ μικρὰς
μεταξὺ των διαφορὰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Λουθήρου ἢ τοῦ Καλβίνου.
Ὑπάρχουν σήμερον 180 περίπου ἑκατομμύρια Διαμαρτυρομένων, οἱ
ὁποῖοι κατανέμονται εἰς τρεῖς κυρίως Ἐκκλησίας: 1) τὴν Λουθηρανι-
κὴν ἢ Εὐαγγελικὴν, 2) τὴν Καλβινικὴν καὶ 3) τὴν Ἀγγλικανικὴν ἢ
Ἐπισκοπικὴν, λεγομένην οὕτω, διότι διετήρησε τὸν κληρικὸν βαθμὸν
τοῦ Ἐπισκόπου.

Ἡ διδασκαλία τῶν Διαμαρτυρομένων. Καθ' ἃ ἐδίδαξεν ὁ Λού-
θηρος καὶ οἱ ἄλλοι μεταρρυθμισταί, οἱ Διαμαρτυρόμενοι πιστεύουν ὅτι
ἡ σωτηρία τῆς ψυχῆς ἐπιτυγχάνεται ὅχι δι' ἔργων νόμου (νηστεϊῶν,
προσευχῶν κ.λ.π.), ἀλλὰ διὰ τῆς **Θείας Χάριτος** ταύτης ἀξι-

οῦνται οἱ χριστιανοὶ διὰ τῆς ἀληθοῦς πίστεως καὶ τῆς ἀπ' εὐθείας ἐπικοινωνίας των μετὰ τοῦ Θεοῦ ἄνευ τῆς μεσολαβήσεως ἱερέων καὶ ἐπισκόπων· τὴν ἀληθῆ πίστιν ἀποκτῶσιν ἐκ τῆς μελέτης τῆς Ἀγίας Γραφῆς.

Παραδέχονται ἐπομένως οἱ Διαμαρτυρόμενοι μόνον τὴν Ἀγίαν Γραφὴν καὶ ἀπορρίπτουν τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν. Δὲν ἔχουν Κλῆρον, κατὰ τὴν ἔννοιαν ποῦ ἔχει ὁ Κλῆρος παρ' ἡμῖν, (πλὴν τῶν Ἀγγλικανῶν), παρὰ μόνον ἐρμηνευτὰς τῆς Γραφῆς, ἱεροκλήρυκας. Ἡ Ἀγία Γραφή μετεφράσθη καὶ ἐρμηνεύεται εἰς τὴν γλῶσσαν ἐκάστης χώρας. Ἐκ τῶν μυστηρίων παραδέχονται καὶ τελοῦν μόνον δύο, τὸ Βάπτισμα καὶ τὴν Θεϊαν Εὐχαριστίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν πιστεύουν ὅτι δὲν γίνεται μετουσίωσις τοῦ ἄρτου εἰς σῶμα καὶ τοῦ οἴνου εἰς αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἀπλῇ παρουσία Αὐτοῦ. Ἀπορρίπτουν τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων καὶ τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς λατρείας των εἶναι τὸ κήρυγμα καὶ οἱ ὕμνοι.

Ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία διατηρεῖ, ὅπως εἵπομεν, τοὺς Ἐπισκόπους, ἡ δὲ Καλβινικὴ ἔχει πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, δι' ὃ καὶ πρεσβυτεριανὴ λέγεται. Ὅλοι οἱ κληρικοὶ τῶν Διαμαρτυρομένων δύνανται νὰ εἶναι ἑγγαμοί.

72. Διοίκησις, λατρεία, ἥθη, καὶ ἐκκλησιαστικὴ παιδεία τῶν Διαμαρτυρομένων.

Τὰς Ἐκκλησίας τῶν Διαμαρτυρομένων διοικοῦν εἰς τὴν Ἀγγλίαν μὲν οἱ Ἐπίσκοποι, εἰς ἄλλας δὲ χώρας συμβούλια ἐκ λαϊκῶν καὶ πρεσβυτέρων.

Ἡ λατρεία εἶναι ἀπλῇ, περιοριζομένη εἰς τὸ κήρυγμα καὶ εἰς ὕμνους, τοὺς ὁποίους ψάλλουν ὅλοι μαζί συνοδεῖα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μουσικοῦ ὀργάνου (ἁρμονίου). Οἱ ναοὶ των δὲν ἔχουν εἰκόνας ἢ ἀγάλματα, κτίζονται δὲ συνήθως κατὰ τὸν Γοτθικὸν ρυθμόν. Οἱ Καλβινισταὶ δὲν ἔχουν ναοὺς, ἀλλὰ συναθροίζονται εἰς αἰθούσας.

Τὰ ἥθη τῶν Διαμαρτυρομένων εἶναι πολὺ καθαρώτερα τῶν ἡθῶν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τοῦτο συντελεῖ πολὺ τὸ τακτικὸν κήρυγμα.

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ παιδεία τῶν Διαμαρτυρομένων εὐρίσκεται εἰς λίαν ὕψηλὸν ἐπίπεδον, διότι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὁ Λούθηρος ἐτόνισεν ὅτι καθήκον τῶν χριστιανῶν ἦτο ἡ μελέτη τῶν Γραφῶν καὶ ἡ ἐλευθέρα

ἔρευνα. Ταχέως ἀνεπτύχθησαν αἱ θεολογικαὶ σπουδαὶ εἰς τὰς Διαμαρτυρομένας χώρας, ἰδρῦθησαν ἀνώτεροι σχολαὶ καὶ ἀνεδείχθησαν σπουδαῖοι ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς. Εἰς τὴν Γερμανίαν ἰδίως, ὅπου παραλλήλως παρετηρήθη ἀξιόλογος ἀνάπτυξις τῶν ἐπιστημῶν, ἐφάνησαν ἔξοχοι θεολόγοι. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὰς ἄλλας χώρας ὁ κλῆρος τῆς Ἐκκλησίας τῶν Διαμαρτυρομένων διακρίνεται διὰ τὴν ὑψηλὴν καὶ βαθεῖαν μόρφωσίν του.

Η ΠΑΠΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

73. Ἡ Ἀντιμεταρρύθμισις καὶ ἡ δύναμις τῶν Παπῶν.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καὶ ὑπὸ τὴν πείσιν τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως ἐδημιουργήθη ἐν τῇ Παπικῇ Ἐκκλησίᾳ ζωηρὰ κίνησις ἀποβλέπουσα εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν αὐτῆς, εἰς τὴν ἐξύψωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος τῶν ὁπαδῶν τῆς καὶ εἰς τὴν καταστολὴν τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἡ κίνησις αὕτη ὠνομάσθη Ἀντιμεταρρύθμισις, ἐχρησιμοποιήθησαν δὲ ὡς μέσα:

1) Τὸ **Τάγμα** τῶν **Ἰησουϊτῶν**. Ἰδρῦθη ὑπὸ τοῦ Ἰσπανοῦ Ἰγνατίου Λογιόλα (1529) καὶ ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ Πάπα Παύλου τοῦ Γ' τὸ 1540. Σκοπὸς τοῦ νέου μοναχικοῦ Τάγματος ἦτο ἡ ἐπαναφορὰ τῶν αἵρεσι καὶ εἰς τοὺς κόλπους τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ κατάπνιξις τῆς μεταρρυθμίσεως. Τὸ τάγμα εἶχεν αὐστηροὺς κανονισμοὺς καὶ στρατιωτικὴν πειθαρχίαν. Ὁ κατατασσόμενος εἰς αὐτὸ ὤφειλε νὰ ὑπακούῃ τυφλῶς εἰς τοὺς ἀνωτέρους του. Οἱ Ἰησουῖται ἐξηπλώθησαν ταχέως εἰς ὅλας τὰς χώρας, ἱδρυσαν παντοῦ σχολεῖα καὶ κατάρθωσαν νὰ ἀναλάβουν αὐτοὶ τὴν μόρφωσιν τῆς νεολαίας, πρῶγμα τὸ ὅποῖον συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ Παπισμοῦ. Ἐπιστημονικὴν μόρφωσιν δι' ἐλευθέρως ἐρεύνης καὶ μελέτης δὲν ἐπέτρεπον, ἀλλὰ ἐκαλλιέργουν τὸν τυφλὸν φανατισμὸν καὶ τὴν θρησκομανίαν. Εἰς αὐτοὺς ἀποδίδεται καὶ τὸ ἀντιχριστιανικὸν δόγμα «ὁ σκοπὸς ἀγιάζει τὰ μέσα». Τὸ Ἰησουϊτικὸν Τάγμα ἀνεμειγνύετο καὶ εἰς τὰς πολιτικὰς ὑποθέσεις τῶν κρατῶν, ἐγίνετο πολλάκις αἷτιον ταραχῶν καὶ διὰ τοῦτο ἐξεδιώχθησαν οἱ Ἰησουῖται κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἀπὸ πολλὰς χώρας.

2) **Ἡ Ἱερὰ Ἐξέτασις.** Τὰ δικαστήρια τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως ἐχρησιμοποιήθησαν ἐντατικῶς κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας τῆς περιόδου ταύτης, ὅχι μόνον κατὰ τῶν αἰρετικῶν ἢ τῶν διαφωνούντων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν Ἐπιστημῶν. Ὁ μέγας ἀστρονόμος καὶ φυσικομαθηματικὸς Γαλιλαῖος ἐδιώχθη ὑπ' αὐτῆς (1633) καὶ μόλις διέφυγε τὴν καταδίκην εἰς θάνατον, ἀναγκασθεὶς νὰ δεχθῇ ὡς πλάνην τὴν περὶ κινήσεως τῆς γῆς καὶ τῶν οὐρανίων σωμάτων θεωρίαν. Κατηρτίζοντο ἐπίσης « Πίνακες ἀπηγορευμένων βιβλίων », τὰ ὅποια ἀπηγορεύετο νὰ κυκλοφορήσουν καὶ ἀναγνωσθοῦν ὑπὸ τῶν χριστιανῶν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ ποινῇ ἀφορισμοῦ ὑπὸ τοῦ Πάπα καὶ διώξεως ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως.

3) **Ἡ Σύνοδος τοῦ Τριδέντου.** Αὕτη συνήλθεν εἰς τρεῖς περιόδους ἀπὸ τοῦ 1545 μέχρι τοῦ 1563 εἰς τὴν πόλιν Τρίδεντον (Trento) τῆς Β. Ἱταλίας, διὰ νὰ διορθώσῃ τὰ κακῶς ἔχοντα τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας. Ἐζητήθη εἰς αὐτὴν νὰ θεωρῶνται αἱ Σύνοδοι ἀνώτεροι τῶν Παπῶν, νὰ τελεῖται ἡ λειτουργία εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ καὶ ὅχι εἰς τὴν λατινικὴν, νὰ ἐπιτραπῇ ὁ γάμος εἰς τοὺς ἱερεῖς κ.ἄ. Ὁ Πάπας ἐπέτυχεν ὅχι μόνον νὰ μὴ ληφθῇ οὐδεμία ἀπόφασις περὶ τῶν ζητημάτων τούτων, ἀλλὰ καὶ νὰ ψηφισθῇ ἡ τελεία ὑποταγὴ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας εἰς αὐτόν.

Μετὰ τὸν ὀριστικὸν ἀποχωρισμὸν τῶν Διαμαρτυρομένων καὶ τὴν ἴδρυσιν ὑπ' αὐτῶν χωριστῶν κατὰ χώρας καὶ ἔθνη Ἐκκλησιῶν, ἡ δύναμις τοῦ Πάπα περιωρίσθη κάπως. Ἐξηκολούθει ὅπωςδῆποτε νὰ ἔχῃ μεγάλην ἰσχύϊν εἰς τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, εἰς τὰς ὁποίας ἐπεκράτουν οἱ πιστοὶ εἰς τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν χριστιανοὶ (καθολικοί).

74. Ἡ σημερινὴ θέσις τοῦ Πάπα καὶ ἡ κατάστασις τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας.

Αἱ δεσποτικαὶ ἀξιώσεις τοῦ Πάπα προεκάλεσαν δυσφορίαν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα καὶ ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ δυσφορία αὕτη κατέληξεν εἰς πραγματικὸν ρῆγμα κατὰ τὸ ἔτος 1870. Συνεκλήθη τότε ὑπὸ τοῦ Πάπα Πίου τοῦ Θ' Σύνοδος εἰς Ρώμην, ἡ ὁποία παρεδέχθη τὸ « ἀλάβητον » τοῦ Πάπα, ὅταν οὗτος ὁμίλῃ «ἀπὸ καθέδρας», καὶ διὰ δογματικὰ ἀκόμη ζητήματα.

Κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης διεμαρτυρήθησαν πολλοὶ Γερμανοὶ θεολόγοι ἀνήκοντες εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν. Οὗτοι, ἀποκηρυχθέντες ὑπὸ τοῦ Πάπα, ἀπεσχίσθησαν καὶ ἀπετέλεσαν μετὰ τῶν ὑπαδῶν των ἰδίαν Ἐκκλησίαν, ὀνομασθέντες Π α λ α ι ο κ α θ ο λ ι κ οί. Οἱ Παλαιοκαθολικοὶ ἐζήτησαν νὰ ἐνωθοῦν μετὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας. Εἰς τὰ συνέδριά των λαμβάνουν μέρος καὶ πολλοὶ Διαμαρτυρόμενοι καὶ Ὁρθόδοξοι θεολόγοι.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1870 ἡ θέσις τοῦ Πάπα ὑπέστη καὶ ἄλλο σοβαρώτατον πληγμ. Ὁ ἀπὸ τοῦ 1861 βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ ὁ Β' κατέλαβε τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1870 τὴν Ρώμην, καταστήσας αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ ἡνωμένου Ἰταλικοῦ βασιλείου καὶ καταργήσας οὕτω τὸ Ἐκκλησιαστικὸν κράτος τοῦ Πάπα. Οὗτος ἐκλείσθη τότε εἰς τὰ διαμερίσματά του τῶν ἀνακτόρων τοῦ Βατικανοῦ καὶ δὲν ἤθελε νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν νέαν κατάστασιν καὶ τὴν ἀπώλειαν τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας του.

Τέλος ὑπεγράφη τὸ 1929 μεταξὺ Πάπα καὶ Ἰταλικοῦ κράτους σύμβαισις (Κονκορδάτον), διὰ τῆς ὁποίας ἀνεγνωρίσθη ὡς Ἐκκλησιαστικὸν κράτος μικρὰ περιοχὴ περὶ τὸν Ἅγιον Πέτρον, ἡ « πόλις τοῦ Βατικανοῦ ». Τὸ Παπικὸν τοῦτο κράτος ἔχει ἰδίους πρεσβευτὰς εἰς τὰ καθολικὰ κράτη (νούντσιοι), ἰδίους δικαστὰς καὶ ἀστυνομίαν εἰς τὴν περιοχὴν του. Ἡ πρώτη ἐξοδος τοῦ Πάπα ἐκ τοῦ κράτους του ἐγένετο τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1939, ὅτε ἐπεσκέφθη τὸν βασιλέα Βίκτωρα Ἐμμανουὴλ τὸν Γ'.

Ἡ ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐξουσία τοῦ Πάπα εἶναι καὶ σήμερον πολὺ μεγάλη. Πλὴν τοῦ « ἀλαθήτου » ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς ἁγιοποιήσεως, εἶναι ἀνώτατος νομοθέτης καὶ ἀνώτατος δικαστής. « Ὅπλα του εἶναι ὁ ἀφορισμός, ἡ ἀπαγόρευσις καὶ ἡ λύσις τῶν ὑπηκόων τοῦ ὅρκου των. Σημεῖον τῆς ἀρχῆς του εἶναι τὸ τριπλοῦν στέμμα (τιάρα)· τὸ ἐν συμβολίζει τὴν ἐξουσίαν του ἐπὶ τῶν ἐπιγείων (ἀφορισμός), τὸ δεῦτερον τὸ δικαίωμα τῶν οὐρανίων (ἁγιοποιήσις), τὸ δὲ τρίτον τὸ δικαίωμα ἐπὶ τῶν καταχθονίων, τοῦ καθαρτηρίου δηλ. πυρὸς (ἀφέσεις).

Ὁ Πάπας ἐκλέγεται ὑπὸ τῶν 70 Καρδινάλιων¹ ἐκ τούτων 6 εἶναι

1. Καρδινάλιοι ὀνομάσθησαν ὀρισμένοι ἐπίσκοποι τῆς παπικῆς αὐλῆς (ἐκ τοῦ *Cardinis Nostri* = τῆς ἡμετέρας στρόφιγγος τῆς πύλης, τῆς ἡμετέρας πύλης, τοῦ ἡμετέρου οἴκου).

Ἐπίσκοποι τῆς Ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας, 50 πρεσβύτεροι καὶ 14 διάκονοι ὠρισμένων ναῶν τῆς Ρώμης.

Ἡ κατάσταση τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας δὲν ἐβελτιώθη. Ἡ λατρεία μόνον ἔγινε μεγαλοπρεπεστέρα καὶ περισσότερον ἐπιδεικτική. Αἱ ἐορταὶ ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἐτελειοποιήθη.

Θαυμαστὴν ἀνάπτυξιν ἔλαβε κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ χριστιανικὴ τέχνη. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ἀναγεννήσεως (ΙΣΤ' αἰῶνα), ἐδημιουργήθησαν περίφημα ἀρχιτεκτονικά, γλυπτικά καὶ ζωγραφικὰ ἔργα εἰς Ἰταλίαν καὶ ὅλην τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην διὰ μεγάλων καλλιτεχνῶν, ὡς ὁ Λεονάρδο ντὰ Βίντσι, ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος, ὁ Ραφαήλ, ὁ Τιτσιανός, ὁ Θεοτοκόπουλος (Γκρέκο) κ.ἄ. Ἀνηγέρθη ὁ μεγαλοπρεπὴς ναὸς τοῦ Ἁγίου Πέτρου εἰς Ρώμην (ρυθμοῦ σταυρικῆς βασιλικῆς) καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ναοὶ διακοσμηθέντες πλουσιώτατα, νέος δὲ ρυθμὸς ἀρχιτεκτονικὸς ἐφηρμόσθη καὶ εἰς τὴν χριστιανικὴν τέχνην, ὁ λεγόμενος Μπαρόκ.

Τὰ ἔθνη τῶν Δυτικῶν δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένα προλήψεων καὶ δεισιδαιμονιῶν.

Ὅλοι οἱ ἀκολουθοῦντες τὴν Παπικὴν Ἐκκλησίαν ἀνέρχονται σήμερον εἰς 250 περίπου ἑκατομμύρια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΑΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

75. Αἱ σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Παπικὴν.

Ὅπως καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, οὕτω καὶ μετὰ τὴν ἄλυσιν οἱ Πάπαι προσεπάθησαν νὰ ὑποτάξουν τὴν Ἀνατολικὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Ἐπεχείρησαν πρῶτον νὰ ἐξεγείρουν τοὺς ἡγεμόνας τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης κατὰ τῶν Τούρκων, ἵνα ἀπελευθερώσωσι τοὺς ὑποδούλους, ἐλπίζοντες ὅτι θὰ κατάρθωνον οὕτω νὰ τοὺς ὑπαγάγουν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν των. Δὲν ἐπέτυχον ὅμως, τίποτε, διότι οἱ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης ἐπηρεάζοντο ὀλιγώτερον τώρα ὑπὸ τῶν Παπῶν.

Προσεπάθησαν τότε νὰ ἐπιτύχουν τὸν σκοπὸν των δι' ἄλλου μέσου, δηλ. διὰ τοῦ προσηλυτισμοῦ. Ἐξαπέστειλαν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀπεσταλμένους των (Κομισσαρίους) κυρίως, οἱ ὅποιοι μὲ τὴν ἴδρυσιν σχολείων καὶ μὲ διάφορα ἔργα ἐνήργουν προσηλυτισμὸν τῶν ὀρθοδόξων εἰς τὸν παπισμὸν. Ἐκείνη οὖν ἐποχὴ οἱ ἡγεῖστοι ὀρθόδοξοι εἰς τὴν Συρίαν, Μεσοποταμίαν καὶ Ἀρμενίαν, ὅσοι δὲ ὀλιγώτεροι εἰς Κυκλάδας, τὴν Σμύρνην, καὶ τὴν Ἐπὶ τὴν Ἰωνίαν, ἐπέστειλον εἰς τὴν Παπικὴν Ἐκκλησίαν. Οὗτοι εἶναι οἱ λεγόμενοι ἀποστολὴν οἱ ἡνωμένοι μετὰ τῶν Δυτικῶν ἀναγνωρίζουν τὸ πρωτεύον καὶ τὰς δοξασίας τῶν Δυτικῶν. Ὁ Πάπας ἱδρυσεν καὶ ἐπὶ τῇ Ἀνατολῇ ἱεραρχεῖον ἐν Συρίᾳ περιλαμβάνον 120 περίπου χιλιάδας ὀρθοδόξων. Οὐνίται ὑπῆρχον ἐπίσης καὶ εἰς Ρωσίαν, Πολωνίαν, Οὐγγαρίαν καὶ Ἄλβανίαν.

Καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἐκ τῶν ὑποδούλων ὀρθοδόξων λαῶν τὸν 19^{ον} αἰῶνα οἱ Πάπαι ἐπεχείρησαν ἐγκυκλίω ἀυτοὺς πρὸς ἑνω-

σιν. Οἱ Πατριάρχαι ἐδήλουν ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία διετήρησεν ἀμετάβλητον τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ ὅτι οἱ παπικοὶ ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν καὶ ὡς πρὸς τὰ δόγματα καὶ ὡς πρὸς τὴν λατρείαν καὶ ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν. Ἄν ἐγκαταλείψουν τὰς κακοδοξίας καὶ καινοτομίας οἱ Δυτικοί, θὰ ἐπιτευχθῇ τότε ἡ ὑπὸ πάντων ποθομένη ἐνότης τῶν χριστιανῶν εἰς μίαν ποίμνην καὶ ἓνα ποιμένα κατὰ τὴν ρῆσιν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην ἐργάζονται πολλοὶ θεολόγοι καὶ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

76. Αἱ σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς Διαμαρτυρομένους καὶ τοὺς Παλαιοκαθολικούς.

Καθ' ὃν χρόνον οἱ μεταρρυθμισταὶ κατεπολέμουν τὰς κακοδοξίας τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας, ἡ Ἀνατολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία παρηκολούθει μὲ συμπάθειαν τὴν προσπάθειάν των. Ἐβλεπεν ὅτι μέγα μέρος τῶν χριστιανῶν τῆς Δύσεως ἀντελήφθη ὅτι ἡ Ἐκκλησία των δὲν ἠκολούθει τὴν ὀρθὴν πίστιν καὶ ἀνέμενε νὰ ζητήσουν οὗτοι τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν. Οἱ Διαμαρτυρόμενοι ὅμως, ἀντὶ νὰ πράξουν τοῦτο, ἐπλανήθησαν καὶ αὐτοί, ἀπομακρυνθέντες περισσότερο τῶν Παπικῶν ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Διὰ τοῦτο τὸ Οἰκουμενικὸν καὶ τὰ ἄλλα Πατριαρχεῖα ἀπεδοκίμασαν τὴν διδασκαλίαν τῶν Διαμαρτυρομένων.

Ἐν τούτοις ὁ συνεργάτης τοῦ Λουθήρου Φίλιππος Μελάγχθων ἔστειλε τὸ 1569 ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Ἰωάσαφ, διὰ τῆς ὁποίας προσεπάθει νὰ πείσῃ αὐτὸν ὅτι ὁ Προτεσταντισμὸς σέβεται τὴν Ἁγίαν Γραφὴν καὶ ὅτι παραδέχεται τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Βραδύτερον καὶ ἄλλοι προτεστάνται θεολόγοι ἐργάσθησαν διὰ τὴν προσέγγισιν πρὸς τὴν Ὁρθοδοξίαν, ἀλλὰ πᾶσαι αἱ προσπάθειαι προσέκοπτον εἰς τὴν ἀρνησίαν των νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν.

Μετὰ φιλικωτέρων διαθέσεων ἦλθεν εἰς σχέσεις πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία, μάλιστα δὲ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους. Ὁ Ἐπίσκοπος Καντερβουρίας ἔγραψε τὸ 1889 πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην ἐκφράζων τὴν ἐλπίδα στενοτέρας ἐπικοινωνίας μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Ἐπηκολούθησεν ἡ σύστασις Ἐπιτροπῆς καὶ σύγκλησις συνεδρίων, εἰς τὰ ὁποῖα συνεζητεῖτο τὸ ζήτημα

τῆς ἐνώσεως. Εἰς τὸ τελευταῖον συνέδριον τοῦ Λάμπεθ τοῦ Λονδίνου παρίστατο καὶ ἀντιπροσωπεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ὑπὸ τὸν Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Μελέτιον· οἱ Ἀγγλικανοὶ ἐπίσκοποι ἐξεδήλωσαν πάλιν τὸν σεβασμὸν των πρὸς τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ τὴν ἐλπίδα περὶ ἐνώσεως.

Οἱ Παλαιοκαθολικοὶ τέλος τῆς νοτιοδυτικῆς Γερμανίας καὶ Ἑλβετίας, οἱ ὅποιοι ἔδρυσαν καὶ ἰδίαν θεολογικὴν σχολὴν εἰς Βέρνην, ἐπιθυμοῦν τὴν ἑνωσιν μετὰ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Συνεκλήθησαν συνέδρια, εἰς τὰ ὅποια οἱ Παλαιοκαθολικοὶ ἀπεδέχθησαν εἰς τὰ περισσότερα σημεῖα τὴν διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδοξίας. Δέν ὑπολείπεται παρὰ ὁ καθορισμὸς ἐλαχίστων λεπτομερειῶν διὰ τὴν πραγματοποιήσιν τῆς ἐνώσεως.

77. Αἱ σχέσεις τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν πρὸς ἄλλῃλας.

Τὰ τέσσαρα ἀρχαῖα Πατριαρχεῖα, τὰ νεώτερα Ρωσίας, Σερβίας, Ρουμανίας καὶ αἱ αὐτοκέφαλοι Ἐκκλησίαι Ἑλλάδος, Κύπρου, Ἰβηρίας, Ἀλβανίας, Πολωνίας, Αὐστραλίας καὶ Ἀμερικτῆς ἀποτελοῦσι τὸ σῶμα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας κεφαλὴ εἶναι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Αἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι συνδέονται διὰ τῆς αὐτῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ τῆς αὐτῆς λατρείας ἀναγνωρίζουσαι τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Κατὰ τοὺς τελευταίους ὅμως χρόνους συνέβησαν διάφοροι μεταβολαὶ εἰς τὴν ζωὴν τῶν διαφόρων ὀρθοδόξων λαῶν.

Νεαὶ σκέψεις καὶ διδασκαλαὶ διεδόθησαν, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλαι ἐνισχύουν τὴν ἡθικότητα τῶν λαῶν, ἄλλαι δὲ ἀντιθέτως τὴν ἐξασθενοῦν. Μερικοὶ ἐπίσης λατρευτικοὶ τύποι τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας ἔλαβον διάφορον μορφήν εἰς τινὰς ὀρθοδόξους χώρας. Παρουσιάσθησαν λοιπὸν ζητήματα, τὰ ὅποια εἶχον ἀνάγκην διευθετήσεως. Διὰ τοῦτο ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἐπρότεινε τὸ 1922 νὰ συγκληθῇ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἡ ὁποία νὰ συζητήσῃ πάντα ταῦτα καὶ νὰ λάβῃ ἀποφάσεις.

Διὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς Συνόδου καὶ διὰ νὰ τεθοῦν τὰ ζητήματα, τὰ ὅποια θὰ συνεζήτει αὕτη καὶ τὰ ὅποια θὰ ἐμελέτα ἐκάστη Ἐκκλησία, συνήλθε τὸ 1930 εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος πανορθόδοξον Συνέδριον,

εἰς τὸ ὁποῖον ἔλαβον μέρος ἀντιπρόσωποι τῶν Πατριαρχείων Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων, Ρουμανίας καὶ Σερβίας καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν Ἑλλάδος, Κύπρου καὶ Πολωνίας. Εἰς τὸ Συνέδριον τῶν ἀντιπροσώπων ἀπεφασίσθη νὰ γίνη πρῶτον Προσύνοδος, ἥτις νὰ συζητήσῃ τὰ τεθέντα θέματα, καὶ κατόπιν νὰ συνέλθῃ ἡ Σύνοδος πρὸς λήψιν ὁριστικῶν ἀποφάσεων.

Τὰ σπουδαιότερα τῶν καθορισθέντων διὰ τὴν Προσύνοδον θεμάτων ἦσαν ἡ μόρφωσις τοῦ κλήρου, ὁ μοναχικὸς βίος καὶ τὰ μοναστήρια, ὁ τρόπος καταπολεμήσεως τῆς ἀσεβείας καὶ ἡ ρύθμισις τῶν σχέσεων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν μεταξύ των καὶ πρὸς τὰς ἄλλας Ἐκκλησίας.

Ἡ Προσύνοδος δὲν συνῆλθε λόγῳ τοῦ ἐπακολουθήσαντος Β' παγκοσμίου πολέμου, τὴν πλήρη δὲ συνεργασίαν τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἐμποδίζουσι σήμερον λόγοι περισσότερον ἐθνικοὶ καὶ ὀλιγώτερον θρησκευτικοὶ ἢ ἐκκλησιαστικοί.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἔχει δείξει μεγάλην δρᾶσιν, πνευματικὴν καὶ κοινωνικὴν, ὅπως εἰς τὸ κεφάλαιον « Ἡθὴ καὶ Παιδεία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος » ἀνεφέραμεν (βλ. σελ. 150 κ.ἐξ.).

ΠΙΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΙΣ

Ἱεροκήρυκες. Εἰς ὅλας τὰς Μητροπόλεις ὑπηρετοῦν ἱεροκήρυκες.

Κατηχητικὰ σχολεῖα. Εἰς τὰς περισσοτέρας Μητροπόλεις λειτουργοῦν κατηχητικὰ σχολεῖα, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῶν Μητροπολιτῶν. Ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεὶ λειτουργοῦν πολλὰ.

Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Αὕτη ἐκδίδει ἐκκλησιαστικὰ βιβλία. Ἦδη ἤρχισε νὰ ἐκδίδῃ ὅλους τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκδίδει ἐπίσης θρησκευτικὰ περιοδικὰ ἀπὸ τοῦ 1950, ὅπως τὸ **Χαρούμενο σπίτι**, **μηναῖον** περιοδικὸν τῆς Ἑλληνικῆς οἰκογενείας, **Τὰ Χαρούμενα παιδιὰ**, **μηναῖον** περιοδικὸν τῶν κατηχητικῶν σχολείων, **Ἡ Φωνὴ τοῦ Κυρίου**.

Ἐπίσης ἐκδίδεται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας: Ἡ **Θεολογία**, ἐπιστημονικὸν περιοδικόν· Ἡ **Ἐκκλησία**, ἐπίσημον Δελτίον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ὁ **Ἐφημέριος**, ὄργανον τοῦ ὁρθοδόξου ἐνοριακοῦ κλήρου.

Πνευματικὸν Φροντιστήριον κληρικῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἰδρύθη τὸ 1957 εἰς τὴν μονὴν τῆς Πεντέλης Ἀθηνῶν καὶ ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπιμόρφωσιν τῶν κληρικῶν.

Ἀνωτέρα Σχολὴ Διακονισσῶν. Ἰδρύθη καὶ διὰ τῆς συνδρομῆς τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, μὲ σκοπὸν τὴν εἰδικὴν ἐκπαίδευσιν « διακονισσῶν », ἵνα βοηθοῦν τοὺς ἐφημερίους εἰς τὴν ἀσκήσιν τῶν καθηκόντων των πλησίον τῶν οἰκογενειῶν.

Ἐπίσης λειτουργοῦν: Ἡ Ριζάρειος Σχολή, 8 ἐκκλησιαστικαὶ σχολαί, 7 ἀνώτερα ἐκκλησιαστικὰ φροντιστήρια, Ἀνωτέρα Ἐκκλησιαστικὴ Σχολὴ Θεσσαλονίκης, Ἱεροδιδασκαλεῖον Βελλᾶς, Σχολὴ Βυζαντινῆς Μουσικῆς καὶ ἄλλα.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΡΑΣΙΣ

Ἡ κοινωνικὴ δράσις τῆς Ἐκκλησίας ἐπίσης εἶναι μεγάλη. Διατηρεῖ **Θεολογικὸν Οἰκοτροφεῖον**, ὅπου διαμένουν καὶ διαιτῶνται φοιτηταὶ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς. Εἰς αὐτὸ μελετοῦν τὴν Ἀγίαν Γραφήν, διδάσκονται ξένας γλώσσας, ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν, ἀσχοῦνται εἰς τὸ κήρυγμα καὶ εἰς πάντας τοὺς τομεῖς τῆς δράσεως τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας. Μεταξὺ τῶν φοιτητῶν τῆς Ἑλλάδος καταλέγονται καὶ φοιτηταὶ ἄλλων χωρῶν, ὅπως τῆς Οὐγκάντας, Αἰθιοπίας, Ἰαπωνίας, Κορέας, Λιβάνου, Συρίας, Ἰνδίας καὶ ἄλλων.

Οἶκος Φοιτητρίας. Λειτουργεῖ ἀπὸ τοῦ 1957, μὲ σκοπὸν τὴν ἀξιοπρεπῆ στέγασιν καὶ χριστιανοπρεπῆ ἀγωγὴν φοιτητριῶν τοῦ Πανεπιστημίου, καταγομένων ἐξ ἐπαρχιῶν, καθὼς καὶ τῶν ἐξ ἀλλοδαπῆς Ἑλληνίδων φοιτητριῶν.

Ἡ Ἀποστολικὴ Διακονία ἔχει ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς πολλὰ χριστιανικὰ σωματεῖα.

Ὑπάρχει καὶ Ἐπιτροπὴ ἀλληλοβοηθείας καὶ σχέσεων μετὰ τῶν ξένων Ἐκκλησιῶν. Τελευταίως ἐνεκρίθη ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καταστατικὸς ὀργανισμὸς διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν δράσιν εἰς τὰς ἐνορίας. Διὰ τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτοῦ ἀποβλέπει ἡ Ἐκκλησία εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἐνοριῶν συμφώνως πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως.

Ἐκεῖ θὰ καλλιεργῇται ἡ ὑγιὲς θρησκευτικότης, θὰ πραγματοποιοῦνται τὰ χριστιανικὰ ἰδεώδη καὶ θὰ τηροῦνται οἱ ἑλληνικοὶ θεσμοί.

Ἡ Ἐκκλησία μας ἐργάζεται μὲ δραστηριότητα καὶ ἐναντίον δύο μεγάλων κινδύνων, οἱ ὅποιοι ἀπειλοῦν σήμερον τὴν χριστιανικὴν κοινότητα: τοῦ Χιλιασμοῦ καὶ τοῦ Κομμουνισμοῦ.

Χιλιασμός. Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Χιλιασμοῦ ὀνομάζονται καὶ σπουδασταὶ τῶν Γραφῶν ἢ Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβά.

Οὗτοι θέτουν εἰς κυκλοφορίαν πλῆθος βιβλίων καὶ φυλλαδίων καὶ

κυρίως πολυτελείς εκδόσεις τῆς Ἀγίας Γραφῆς, διὰ τῶν ὁποίων προσπαθοῦν νὰ παραπλανήσουν τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανούς καὶ νὰ τοὺς κάμουν νὰ ἀκολουθήσουν τὴν αἰρετικὴν διδασκαλίαν των.

Ἡ αἵρεσις τῶν χιλιαστῶν ὑποστηρίζει ὅτι ἔφθασεν ἡ βασιλεία τοῦ Ἰεχωβά ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὅτι θὰ ἀναστηθοῦν οἱ Πατριάρχαι τῶν Ἑβραίων, Ἀβραάμ, Ἰσαάκ καὶ Ἰακώβ, διὰ νὰ κυβερνήσουν ὅλον τὸν κόσμον ἀπὸ τὴν Παλαιστίνην. Κηρύσσουν ὅτι δὲν πρέπει νὰ λαμβάνουν ὅπλα ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος καὶ ἄλλα. Ὅπως βλέπομεν, εἰς τὸ βάθος τῆς θρησκευτικῆς αὐτῆς αἰρέσεως κρύπτονται πολιτικοὶ σκοποὶ. Διὰ τοῦτο ἡ προπαγάνδα τῆς ἀντιχριστιανικῆς αἰρέσεως τῶν Χιλιαστῶν εἶναι πολὺ ἐπικίνδυνος καὶ στρέφεται ὄχι μόνον ἐναντίον τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον τοῦ ἔθνους μας. Οἱ Δυτικοὶ καὶ οἱ Διαμαρτυρόμενοι λαμβάνουν ἔντονα μέτρα ἐναντίον των. Τὸ Ἑλληνικὸν κράτος δὲν καταδιώκει αὐτοὺς, ἐκτὸς ἂν προπαγανδίζουσιν νὰ κάμουν ὁπαδοὺς ὑπὲρ τῆς αἰρέσεώς των.

Κομμουνισμός. Ὁ κομμουνισμὸς ἐξ ἄλλου στρέφεται φανερὰ ἐναντίον τῆς Θρησκείας καὶ τῆς Οἰκογενείας καὶ τῆς ἰδέας τῆς Πατρίδος. Κατὰ τοὺς κομμουνιστὰς παντογνώστης καὶ παντοδύναμος καὶ πανάγαθος Θεὸς Πατὴρ δὲν ὑπάρχει οὔτε καὶ Θεία Πρόνοια. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη (1943 - 1949) οἱ κομμουνισταὶ ἐπροξένησαν μέγα κακὸν εἰς τὴν Πατρίδα μας μὲ τὴν ἀνταρσίαν των καὶ τὰς καταστροφὰς πρὸς προεκάλεσαν.

Ἡ Ἐκκλησία μας πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν κομμουνιστῶν, προσπαθεῖ δὲ καὶ τώρα, δι' ὅλων τῶν μέσων τὰ ὅποια διαθέτει, νὰ ἐπαναφέρῃ αὐτοὺς εἰς τὸν ὀρθὸν δρόμον.

ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Ἡ δρᾶσις τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας φαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἐντὸς τῶν ὁρίων αὐτῆς συνεργασίας της εἰς τὸ **Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν** μετὰ τῶν λοιπῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, μὲ τὸν ἀπώτατον σκοπὸν τῆς συνεργασίας σύμπαντος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου.

Τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν ἀποτελεῖται ἐξ ἐπισήμων ἀντιπροσωπειῶν τῆς μεγάλης πλειονότητος τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν πλὴν τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Μερिमᾶ δὲ ἀφ'

ένος μὲν διὰ τὴν θεολογικὴν μελέτην καὶ ἔρευναν τῶν ὑφισταμένων μεταξὺ τούτων δογματικῶν διαφορῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τὴν συγκέντρωσιν βοηθημάτων παντὸς εἵδους διὰ τοὺς παντοειδῶς πάσχοντας ταῦτα διανέμονται εἰς τοὺς πτωχοὺς διὰ τῶν Ἐκκλησιῶν, πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς ὀφειλομένης ἀλληλεγγύης, ἣ ὁποία στηρίζεται ἐπὶ τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης. Τὴν ἀλληλεγγύην αὐτὴν εὐρέως ἐδοκίμασεν ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Κατοχῆς.

Τὸν Αὐγούστον τοῦ 1959 συνῆλθεν εἰς τὴν Ρόδον τὸ Παγκόσμιον Συνέδριον τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ συνεζήτησε διάφορα ζητήματα διὰ τὰς σχέσεις τῶν Ἐκκλησιῶν.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

34	μ.Χ.	Ὁ πρῶτος διαγωγμός. - Μαρτύριον Στεφάνου.
48	»	Ἀποστολικὴ Σύνοδος
64 (ἢ 67)	»	Μαρτύριον Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου.
94 - 96	»	Διωγμός Δομιτιανοῦ.
101	»	Τελευτὴ Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου.
155	»	Μαρτύριον Πολυκάρπου Σμύρνης.
202	»	Διωγμός Σεπτιμίου Σεβήρου.
250	»	Διωγμός Δεκίου.
303	»	Διωγμός Διοκλητιανοῦ.
312	»	(28 Ὀκτωβρίου) Κατανίκησις Μαξεντίου ὑπὸ Μ. Κων)νου.
313	»	Διάταγμα Μεδιολάνου.
325	»	Ἡ πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ.
327	»	Ἡ Ἀγία Ἑλένη ἀνευρίσκει τὸν Τίμιον Σταυρόν.
335	»	Ἐγκαίνια τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως.
381	»	Ἡ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
393	»	Κατάργησις Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων ὑπὸ Θεοδοσίου.
431	»	Ἡ Γ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Ἐφέσῳ.
431	»	Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου ἀναγνωρίζεται ἀνεξάρτητος.
529	»	Κατάργησις φιλοσοφικῶν σχολῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ.
553	»	Ἡ Ε' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
626	»	Ἀκάθιστος Ὕμνος.
680	»	Ἡ ΣΤ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει.
754	»	Ὁ Πάπας Ρώμης ἀποκτᾷ κοσμικὴν ἐξουσίαν.
787	»	Ἡ Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ.
864 - 867	»	Ὁ Μεθόδιος καὶ ὁ Κύριλλος κηρύσσουν τὸν Χριστιανισμόν εἰς τοὺς Σλάβους τοῦ Δουνάβευς.
864 - 865	»	Ἐχριστιανισμός Βουλγάρων.
867	»	Τὸ πρῶτον Σχίσμα.
1054	»	Τὸ Σχίσμα γίνεται ὀριστικόν.
1309 - 1377	»	Οἱ Πάπαι εἰς Ἀβινιὸν (Βαβυλωνιακὴ αἰχμαλωσία).
1438 - 1439	»	Σύνοδοι Φεράρας καὶ Φλωρεντίας διὰ τὴν ἑνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν

1517	»	Τὸ κήρυγμα τοῦ Λουθήρου.
1540	»	Ὁ Πάπας ἀναγνωρίζει τὸ Τάγμα τῶν Ἱησουϊτῶν.
1545 - 1563	»	Ἡ Σύνοδος τοῦ Τριδέντου.
1572	»	Νῦξ Ἀγίου Βαρθολομαίου.
1611	»	Ἰδρυσις Φλαγγινείου Φροντιστηρίου ἐν Βενετίᾳ.
1647	»	Ἰδρυσις Σχολῶν εἰς Ἰωάννινα καὶ Ἀθήνας.
1779	»	Μαρτύριον νεομάρτυρος Κοσμά Αἰτωλοῦ.
1833	»	Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἀνακηρύσσεται ἀνεξάρτητος.
1847	»	Ἰδρυσις Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς.
1852	»	Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἀναγνωρίζει τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.
1870	»	Τὸ Βουλγαρικὸν Σχίσμα.

ΕΙΚΟΝΕΣ

	Σελίς
1. Ἡ ἐπιφοίτησις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος	10
2. Ὁ λιθοβολισμὸς τοῦ Πρωτομάρτυρος Στράφνου	15
3. Σαούλ! Σαούλ! Τί με διώκεις;	19
4. Πρώτη πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου	21
5. Δευτέρα πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου	24
6. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὁμιλεῖ εἰς τὸν Ἀρειὸν Πάγον τῶν Ἀθηνῶν .	26
7. Τρίτη πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου	29
8. Τετάρτη πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου	31
9. Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης	35
10. Εἴσοδος κατακόμβης	60
11. Ἡ πρώτη Οἰκουμένηκὴ Σύνοδος	75
12. Ὁ Ἱεράρχης Μέγας Βασίλειος	84
13. Ὁ Ἱεράρχης Γρηγόριος ὁ Θεολόγος	86
14. Ὁ Ἱεράρχης Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος	88
15. Ὁ ἐν Θεσσαλονίκη νὰς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων	100
16. Ἐσωτερικὸν ναοῦ ρυθμοῦ Βασιλικῆς	101
17. Ὁ νὰς τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὅπως ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ...	103
18. Ὁ ἐν Ἀθήναις νὰς τῶν Ἁγίων Θεοδώρων (Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ) ...	123
19. Βυζαντινὸς νὰς Χριστιάνου Τριφυλίας, ΙΑ' αἰῶνος	124
20. Νὰς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας γοτθικοῦ ρυθμοῦ (ὁ καθεδρικός νὰς τῆς πόλεως Ρέμς τῆς Γαλλίας)	130
21. Νὰς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας γοτθικοῦ ρυθμοῦ 13ου αἰῶνος (ὁ καθε- δρικός νὰς τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων)	132

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

- 1) 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, Εὐσεβίου τοῦ Καισαρείας.
- 2) 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, Σωκράτους τοῦ Σχολαστικοῦ.
- 3) 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, Σωζομένου καὶ Θεοδώρητου.
- 4) 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, Κασσιοδώρου.
- 5) 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, Νικηφόρου Καλλίστου.
- 6) 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, Φ. Βαφείδου.
- 7) 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, Διομ. Κυριακοῦ.
- 8) 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, Χρυσοστόμου Ἀθηνῶν.
- 9) 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, Χρυσάνθου Ἀθηνῶν.
- 10) 'Εκκλησιαστική 'Ιστορία, Βασιλείου Στεφανίδου.
- 11) Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη.
- 12) Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαίδεια.
- 13) Νεώτερον Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν «Ἡλίου».
- 14) Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους Κ. Παπαρρηγοπούλου.
- 15) Συμβολὴ εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος, Γερ. Κονιδάκη (Καθηγ. Πανεπιστημίου).
- 16) Διάφοροι σχολικαὶ ἐκδόσεις κ.ἄ.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σελίς

1. Ἑκκλησία καὶ Ἑκκλησιαστικὴ Ἱστορία	5
2. Ἀξία καὶ χρησιμότης τῆς Ἑκκλησιαστικῆς Ἱστορίας	5
3. Πηγαὶ τῆς Ἑκκλησιαστικῆς Ἱστορίας	6
4. Διαίρεσις τῆς Ἑκκλησιαστικοῦς Ἱστορίας	6

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

Ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἑκκλησίας μέχρι τοῦ Μεγ. Κων-
σταντίνου (1 - 313).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ἡ ἰδρυσις τῆς Ἑκκλησίας καὶ ἡ ζωὴ τῶν πρώτων Χριστιανῶν.

1. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἰδρυτὴς τῆς Ἑκκλησίας	7
2. Ἡ ἐπιφοίτησις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τοὺς Ἀποστόλους καὶ ἡ ἱ- δρυσις τῆς πρώτης Χριστιανικῆς Ἑκκλησίας	9
3. Οἱ Ἀπόστολοι ἀπειλοῦνται καὶ φυλακίζονται	11
4. Ἡ ζωὴ τῶν πρώτων Χριστιανῶν — Ἀγάπαι	13
5. Ἡ ἐκλογὴ τῶν ἐπτά διακόνων. Ὁ Πρωτομάρτυς διάκονος Στέφανος καὶ ὁ διάκονος Φίλιππος	14

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον τῶν Ἀποστόλων.

6. Κλήσις τοῦ Ἀποστόλου Παύλου εἰς τὸν Χριστιανισμόν	18
7. Ἡ πρώτη ἀποστολικὴ περιοδεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου	20
8. Ἡ συμμετοχὴ τοῦ Παύλου εἰς τὴν Ἀποστολικὴν Σύνοδον τῶν Ἱερο- σολύμων	22
9. Ἡ δευτέρα περιοδεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Αἱ πρῶται Ἑκκλη- σίαι ἐν Ἑλλάδι	23
10. Τρίτη περιοδεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Διωγμὸς καὶ φυλάκισις αὐ- τοῦ	28
11. Τετάρτη περιοδεία καὶ τελευτὴ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου	30

12. Τὸ ἀποστολικὸν ἔργον τοῦ Παύλου.....	31
13. Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος	32
14. Οἱ ἄλλοι Ἀπόστολοι (Ἀνδρέας ὁ πρωτόκλητος, Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης	34
15. Οἱ ἀδελφόθεοι Ἰάκωβος καὶ Ἰούδας καὶ οἱ Εὐαγγελισταὶ Μάρκος καὶ Λουκᾶς	36

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ.

16. Εὐνοϊκοὶ ὁροὶ διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας	38
17. Τὰ ἐμπόδια εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ	39
18. Οἱ Διωγμοὶ	40
19. Ἡ σταθερότης τῆς πίστεως καὶ τὸ θάρρος τῶν Χριστιανῶν κατὰ τοὺς Διωγμοὺς — Οἱ Μάρτυρες	43
20. Αἱ αἱρέσεις τῶν πρώτων Χριστιανικῶν χρόνων	46
21. Ἀποστολικοὶ Πατέρες	48
22. Ἀπολογία	50
23. Ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς (Ἡ Μικρασιατικὴ Σχολή, Εἰρηναῖος — Ἀλεξανδρινὴ Σχολή — Ἀφρικανικὴ Σχολή καὶ Λατῖνοι Ἐκκλησιαστικοὶ Συγγραφεῖς)	52

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Διοικήσις τῆς Ἐκκλησίας — Λατρεία καὶ ἔθνη τῶν Χριστιανῶν
κατὰ τὴν πρώτην περίοδον.

24. Ἡ Διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας	58
25. Ἡ Λατρεία	59
26. Ἡ Πρωτοχριστιανικὴ τέχνη καὶ τὰ Σύμβολα	61
27. Τὰ ἔθνη τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴν πρώτην περίοδον. Ἀναμόρφωσις τῆς ἀρχαίας κοινωνίας. Χριστιανισμὸς καὶ ἐργασία	62
28. Ὁ Ἀσκητισμὸς	65

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

Ἀπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου μέχρι τοῦ Σχίσματος (313 - 867).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ὁ θρίαμβος τοῦ Χριστιανισμοῦ.

29. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος	67
30. Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης	69
31. Θεοδοσίος ὁ Μέγας	70
32. Ἰουστινιανὸς καὶ Ἡράκλειος	71

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Οικουμενικαὶ Σύνοδοι καὶ Αἱρέσεις.

	Σελίς
33. Αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι	74
34. Ἡ καταπολέμησις τῶν Αἱρέσεων (Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος κ.λ.π.) ..	75
35. Ἡ Εἰκονομαχία καὶ ἡ Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος	78

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Οἱ Μεγάλοι Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας

36. Ὁ Χρυσοῦς αἰὼν τῆς Ἐκκλησίας. Χριστιανισμὸς καὶ Ἑλληνισμὸς..	80
37. Ἑλληνες Διδάσκαλοι καὶ Πατέρες (Εὐσέβιος — Ἀθανάσιος — Βασίλειος — Γρηγόριος — Χρυσόστομος — Οἱ ἄλλοι Ἑλληνες Πατέρες καὶ Συγγραφεῖς)	81
38. Λατῖνοι Ἐκκλησιαστικοὶ Πατέρες καὶ Συγγραφεῖς (Ἀμβρόσιος — Ἱερώνυμος — Αὐγουστίνος — Γρηγόριος ὁ Διάλογος κ.ἄ.)	91

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΩΟΝ

Διοικήσεις, Λατρεία, Χριστιανικὴ Τέχνη καὶ Ἡθὴ τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴν Δευτέραν Περίοδον.

39. Ἡ Διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας	95
40. Ἡ Λατρεία	97
41. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ὑμνογραφία καὶ Μουσικὴ	97
42. Ἡ Χριστιανικὴ Τέχνη (Ἀρχιτεκτονικὴ — Ἀγία Σοφία — Γλυπτικὴ καὶ Ζωγραφικὴ)	99
43. Τὰ ἥθη τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴν Β' περίοδον	105
44. Σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Κράτους	106
45. Ἐξάπλωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ	107

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

Ἀπὸ τοῦ Σχίσματος μέχρι τῆς Ἀλώσεως (867-1453).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

Τὸ Σχίσμα τῆς Ἐκκλησίας.

46. Τὰ αἷτια τοῦ Σχίσματος	110
47. Ἀφορμὴ καὶ ἀρχὴ τοῦ Σχίσματος	111
48. Τὸ Σχίσμα γίνεται ὀριστικόν	113
49. Ἀπόπειραι πρὸς ἑνωσιν τῶν δύο ἐκκλησιῶν. Ἡ Σύνοδος τῆς Φλωρεντίας ..	115

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ

Ἡ ζωὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Γ' περίοδον.

50. Ἡ ἐξάπλωσις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Διύδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τοὺς Σλάβους	117
51. Νέοι αἱρετικοὶ καὶ καταπολέμησις αὐτῶν	118
52. Ἐκκλησιαστικὴ Παιδεία καὶ Φιλολογία	119
53. Διοικήσεις καὶ Λατρεῖα	121
54. Ἡ Χριστιανικὴ Τέχνη. Ἀρχιτεκτονικὴ - Γλυπτικὴ καὶ Ζωγραφικὴ)	122
55. Τὰ ἥθη καὶ ὁ μοναχικὸς βίος	126

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ

Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία κατὰ τὴν Γ'. περίοδον.

56. Ἡ Διοίκησις καὶ ἡ δύναμις τῶν Παπῶν	128
57. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Φιλολογία τῆς Δυτ. Ἐκκλησίας	129
58. Ἡ Χριστιανικὴ τέχνη εἰς τὴν Δύσιν	131
59. Λατρεῖα καὶ ἥθη	133
60. Ἱερὰ Ἐξέτασις	135

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

Ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως μέχρι σήμερον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ

Ἡ ζωὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας

61. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον	137
62. Ἡ ζωὴ τῶν ὑποδούλων Χριστιανῶν	138
63. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Παιδεία κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας	140
64. Αἱ πρὸς τὸ ἔθνος μας ὑπηρεσίαι τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν καὶ τὴν Ἐπανάστασιν	144
65. Τὰ ἄλλα Πατριαρχεῖα	145

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος.

66. Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος	148
67. Διοικήσεις τῆς Ἑλλάδος	149
68. Λατρεῖα, ἥθη καὶ Παιδεία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.....	150

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

69. Αἱ ἄλλαι αὐτοκέφαλοι Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι (Κύπρου, Ρωσίας κ.λ.π.). 153

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ἡ Ὁρησκευτικὴ Μεταρρύθμισις — Ὁ Προτεσταντισμός.

70. Ἡ Μεταρρύθμισις εἰς Γερμανίαν — Μαρτίνος Λούθηρος 157
 71. Ἄλλοι μεταρρυθμίζονται — Ἐξάπλωσις τῆς Μεταρρυθμίσεως. Ἡ διδασκαλία τῶν Διαμαρτυρομένων 159
 72. Διοικήσεις, λατρεῖα, ἥθη καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Παιδεία τῶν Διαμαρτυρομένων 160

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΚΤΟΝ

Ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία

73. Ἡ ἀντιμεταρρύθμισις καὶ ἡ δύναμις τῶν Παπῶν 162
 74. Ἡ σημερινὴ θέσις τοῦ Πάπα καὶ ἡ κατάστασις τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας 163

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Αἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν.

75. Αἱ σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Παπικὴν 166
 76. Αἱ σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς Διαμαρτυρομένους καὶ τοὺς Παλαιοκαθολικοὺς 167
 77. Αἱ σχέσεις τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν πρὸς ἄλλῃλας 168

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

- Πνευματικὴ δρᾶσις 170
 Κοινωνικὴ δρᾶσις 171
 Τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν. 172
 Χρονολογικὸς πίναξ 175
 Πίναξ εἰκόνων 177
 Βοηθήματα 178
 Περιεχόμενα 179

024000029878

Έκδοσις IB 1976 (V) Ἀντίτυπα 114.000 Σύμβασις 2693/12-4-76
ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ Π. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ - Βιβλιοδεσία Α. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

